

Károli Gáspár Református Egyetem

Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. habil. Gergely András egyetemi tanár, DSc

DOKTORI (PHD) DISSZERTÁCIÓ

ROSONCZY ILDIKÓ ZSUZSANNA

OROSZ GYORSSEGÉLY BÉCSNEK 1849 TAVASZÁN

A Panyutyin-hadosztály elindításának körülményei

és következményei

Témavezető: Prof. Dr. habil. Kun Miklós egyetemi tanár, CSc

Budapest, 2015

Károli Gáspár Református Egyetem

Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. habil. Gergely András egyetemi tanár, DSc

PhD értekezés

Rosonczy Ildikó Zsuzsanna

Orosz gyorssegély Bécsnek 1849 tavaszán

A Panyutyin-hadosztály elindításának körülményei és következményei

Témavezető: Prof. Dr. habil. Kun Miklós egyetemi tanár, CSc

A doktori szigorlat időpontja: 2015. január 20.

Szigorlati bizottság: Prof. Dr. habil. Gergely András egyetemi tanár, DSc (elnök)

Prof. Dr. Hermann Róbert egyetemi tanár, DSc

Prof. Dr. Csikány Tamás egyetemi tanár, DSc

Dr. Solymosi József, PhD

A nyilvános védés időpontja:

Bíráló bizottság:

Opponensek:

Tartalom

Bevezető	6
Historiográfiai visszapillantás	10
Új források tükrében	14
I. „... a lázadók újabb győzelmeket aratnak.” Orosz–osztrák tárgyalások az orosz fegyveres beavatkozásról 1849 áprilisában	19
Orosz és osztrák elképzelések a katonai segítségről	23
A lengyel ügy	28
Orosz reakciók a váratlan magyar katonai sikerekre	31
Az újabb osztrák kudarcokat követő döntések	38
II. „Április közepén megmozdultak az orosz csapatok.” Orosz katonai előkészületek és az első napok Galíciában	46
Az orosz hadsereg létszáma, felépítése	47
Paszkevics 1849. áprilisi intézkedései	50
Indulás Galíciába	55
Bevonulás Krakkóba	59
III. „... ki kezeskedhet azért, hogy egyébként a magyarok nem foglalják el Bécset.” Panyutyin altábornagy hadosztályának elindítása az osztrák fővároshoz	66
Orosz helyzetértékelés	66
Osztrák aggodalmak	69
Orosz válasz Varsóból	83
Magyar döntés Komáromban	96
A döntések mérlege	98

IV. „Bécsbe megyünk, ... vasúton visznek bennünket.” A hadosztály szállítása vasúton Krakkóból Ungarisch Hradischba	104
A vasúti hálózat	106
A szállítás előkészítése és lebonyolítása	110
Az oroszok élményei	118
Vasúttörténeti siker és kérdőjelek	122
V. „... az osztrák császári kormány arra kért, ... állítsam meg az ön különítményét Hradischban.” Hogyan rekedt a hadosztály Morvaországban?	124
Csituló bécsi aggodalmak	124
Az osztrák válasz Paszkevics gyorssegélyére	127
Orosz reakció a hadosztály megállítására	135
VI. „A morvák örömmel fogadtak bennünket.”	
Két hét Ungarisch Hradischban és környékén	145
Az orosz hadosztály fogadtatása	146
Panyutyin próbálkozásai a körülmények tisztázására	151
Paszkevics kísérletei a hadosztály helyzetének megoldására	155
Indulás Magyarországra	158
VII. „ ... az oroszok beavatkozása valóság.”	
Újabb két hét Pozsonyban és környékén	162
Az út Nagyszombatig	162
Haynau intézkedései és a hadosztály felvonulása Pozsonyhoz	166
Az első napok Pozsonyban	169
A kapcsolattartás nyelve	172
Ebéd a Redoute-teremben	176
A kolera	178
Pozsony környékén várakozva	182
VIII. A hadosztály a nyári hadjáratban. Rövid kitekintés	185

Összegzés	190
Rövidítések jegyzéke	197
A felhasznált források és szakirodalom jegyzéke	206
Térképek (Nagy Béla rajzai)	216
1. A Panyutyin altábornagy parancsnoksága alá rendelt hadosztály útja Krakkóból Ungarisch Hradischig vasúton, onnan tovább gyalogmenetben Pozsonyig, 1849. május 10 – június 4.	217
2. A Panyutyin-hadosztály csapatainak elhelyezkedése, 1849. június 8–10.	218
3. A szemben álló csapatok elhelyezkedése a felső-dunai hadszíntéren, 1849. június 8–10.	219
Mellékletek	220
1. F. Sz. Panyutyin (F. V. Timm)	221
2. I. F. Paszkevics levele I. Miklóshoz, 1849. május 7. Varsó	222
3. Császári és orosz gyalogosok (V. Odescalchi)	226
4. Haynau és Paszkevics (J. R. Freysauf)	227

Bevezető

Jelenetek a magyarországi hadszíntér eseményeiből, 1848–1849. Ez annak a könyomlatnak a címe, amelyen tizenkét csatakép koszorújában két magabiztos, diadalittas hadvezér alakja vonja magára a figyelmet. Pompás lovakon nyargalnak egymás mellett, mögöttük kíséretük, oldalt a szemlére felsorakozott katonaság. Az egyik hadvezér Ivan Fjodorovics Paszkevics orosz tábornagy, a másik Julius von Haynau osztrák táborszernagy. Lenyűgöző a megörökített pillanat, egy bökkenője azonban van a dolognak: még pedig az, hogy Paszkevics és Haynau személyesen soha nem találkoztak. Vagyis egyszerűen a magyar rebellesek fölötti győzelmet ünneplő orosz–osztrák fegyverbarátság szimbóluma a jelenet: már ahogy ezt a meg nem történt közös parádét a derék bécsi rajzoló és litográfus, Johann Rudolf Freysauf elképzelte. Pedig az együttműködésre ítélt Haynau és Paszkevics 1849 júliusának középső harmadában akár találkozhattak is volna, hiszen igencsak közel jártak egymáshoz a magyar főváros térségében.

Haynau érthető okokból került a találkozást. Bár egy nemzedékhez tartoztak, mert Haynau csupán négy évvel volt fiatalabb Paszkevicsnél, de katonai karrierjét, rangját, tekintélyét és akár származását tekintve sem versenyezhetett a Magyarországra benyomult orosz hadsereg élén álló tábornaggal, a Lengyel Királyság helytartójával, I. Miklós bizalmasával, akinek nevéhez az Orosz Birodalom győzelmeket hozó háborúi, hódításai kapcsolódtak. Haynau altábornagy 1848 tavaszán még csak hadosztályparancsnok volt. A bányászati főhadparancsnokság temesvári hadosztályának élén állt, ahonnan az egyik alárendeltjével, bizonyos Damjanich János századossal a magyarországi változások megítélése ügyében történt összetűzése után távolították el: szabadságra küldték. 1849 májusában Itáliából már hadtestparancsnoki beosztásból tért vissza Magyarországra, és amikor Ferenc József 1849. május 30-án az itt harcoló cs. kir. hadsereg főparancsnokává tette, rögtön rangot is adott neki hozzá: előléptette táborszernaggyá, sőt titkos tanácsossá is kinevezte. A tekintély- és rangbeli különbség azonban közte és Paszkevics között így is megmaradt.

Volt azonban más is, ami a két főparancsnok között az egyenrangúság érzését eleve lehetetlenné tette. Ez pedig a szövetséges hadseregek közötti létszámbeli különbségből adódott. Magyarországon 1849 nyarán ugyanis az az abszurd helyzet állt elő, hogy az osztrák hadsereg támogatására a Habsburg-birodalom területére benyomult orosz segélyhad na-

gyobb volt, mint Haynau hadereje. Ráadásul az osztrák főparancsnok alá kapott beosztást egy orosz hadosztály is, amire Haynau az egész hadjárat során nagy szüksége volt: a temesvári csatában már ez a csaknem osztrák hadtest méretű (de egy honvéddadtestnél mindenképpen nagyobb) hadosztály adta a küzdelemben részt vett cs. kir. erők több mint egy harmadát. A haditervekről szóló előzetes egyeztetések értelmében a Fjodor Szergejevics Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt álló hadosztályt vissza kellett volna csatlakoztatni a III. orosz gyalogos hadtest állományába, amikor erre a szövetséges hadseregek helyzetéből adódóan mód nyílik. Haynau azonban ezt mindenképpen el akarta kerülni, hiszen folyamatosan támaszkodott a hadosztályra, amely így végül csak a világosi fegyverletételt és Arad vára kapitulációját követően tért vissza hadtestéhez.

Feszültséget teremtett a szövetségesek között ráadásul az is, hogy a nyári hadjáratban a magyarországi főhadszíntéren a győzelmeket ugyan Haynau aratta (Erdélyben pedig az orosz Alekszandr Nyikolajevics Lüders tábornok), a győztesnek járó babér mégis az oroszoknak jutott: a szabadságharc végét jelentő világosi fegyverletételre orosz erők előtt került sor. Persze az osztrák harctéri sikerek elengedhetetlen háttérfeltétele volt annak a hatalmas orosz haderőnek a magyarországi jelenléte, amely „mintegy Damoklész kardjaként függött a magyarok feje fölött,”¹ és amely július közepétől végig lekötötte a magyar haderő javát jelentő feldunai hadsereget. (Erdélyben pedig Lüders közben végleg felmorzsolta a szívósan és kitartóan küzdő Bem tábornok csapatait.) Az osztrákok és Haynau azonban minél gyorsabban igyekeztek megfélemlíteni az orosz szövetségesek nekik tett szolgálatairól, köztük a Panyutyin-hadosztály érdemeiről is.

A történelmi tudatunkban szabadságharcnak nevezett küzdelmet, amelynek célja a magyar alkotmány szerepét betöltő 1848-as áprilisi törvényekben foglalt társadalmi és közjogi reformoknak, majd az ország függetlenségének a védelme volt, az Orosz Birodalom katonai intervenciója döntötte el. Arra, hogy ennek az osztrák kormányzat kérésére megvalósult fegyveres beavatkozásnak mekkora volt a történelmi súlya, két, Oroszország történetét feldolgozó összefoglaló munka tekintélyes kortárs szerzőjét idézzük. Egy magyart és egy orosz. Kommentár nélkül, és azért csupán, hogy jelezzük, mennyire különböző vélemények ütközhetnek a kérdés megítélését illetően.

Niederhauser Emil az 1997-ben megjelent *Oroszország történetében*, miszerint I. Miklós Magyarországra „a már többször bevált Paszkevicset küldte 100 000 katonával,” úgy fogalmazott, hogy az Európában komoly felháborodást vagy legalábbis aggodalmat kiváltó in-

---

¹ Orosz 2002, 385. (A rövidítések feloldását ld. a dolgozathoz csatolt *Rövidítések jegyzékében*.)

tervenciónak: „Katonailag egyébként már nem volt túl nagy jelentősége. Mire az orosz csapatok Galícia és Havaselve felől elérték Magyarországot, a szabadságharc már menthetetlen volt, ellenállásra képtelen az osztrákokkal, hát még az orosz–osztrák túlerővel szemben. Görgeynek azonban az orosz intervenció megadta azt a lehetőséget, hogy előttük, és ne az osztrák csapatok előtt tegye le a fegyvert Világosnál.”²

A Párizsban 1997-ben elhunyt emigráns orosz történész, Mihail Heller munkája *Az Orosz Birodalom története* címmel Magyarországon 1996-ban jelent meg először. Ebben a következőket olvashatjuk: „I. Miklós beavatkozása megmentette az ausztriai császárságot, amelynek trónján az ifjú Ferenc József császár ült. 65 év elteltével még az osztrák–magyar trónon volt, és elindította az első világháborút, amely – feltehetőleg távoli következménye volt annak is, hogy az orosz hadsereg elfojtotta a magyar forradalmat.”³

*

Dolgozatunkban az Európa addigi történetében példátlan méretű orosz katonai beavatkozás összetett kérdéskörének egyik feldolgozatlan fejezetét tárgyaljuk: a már említett, Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt Magyarországra érkezett és az osztrák főszereg mellé besorozott hadosztály elindításának körülményeit. A hadosztály történetének azt a másfél hónapi szakaszát, amely az elindítását elrendelő döntés és a honvédsereg elleni tényleges bevetése között eltelt, s amely jelentős mértékben kihatott az orosz–osztrák együttműködés további alakulására.

A szakirodalomban általában annyit olvashatunk erről a hadosztályról, hogy Bécs támogatására még a tömeges orosz beavatkozás előtt Paszkevics gyorssegélyként május elején vasúton a morvaországi Ungarisch Hradischba (a város neve csehül: Uherské Hradiště) küldte. Tudjuk, hogy Pozsonyba június 3-án és 4-én vonult be, majd a június 20–21-i peredi csata második napján, túlerőt biztosítva az osztrák csapatoknak, javukra döntötte el a küzdelem kimenetelét. Rögtön több kérdés vetődik föl.

Ha gyorssegélyként érkezett Ungarisch Hradischba, miért töltött ott el két hetet? Ráadásul a szállítása vasúton, tehát a korszak új közlekedési eszközének igénybevételével történt,

---

² Font Márta–Krausz Tamás–Niederhauser Emil–Szvák Gyula: *Oroszország története*. Budapest, 1997, 316. (A 2., javított kiadásban ugyanez szerepel: 2001, 316.) Niederhauser Emil egyébként a közismert létszám mintegy felében adta meg a Magyarországra benyomult orosz hadsereg létszámát.

³ Mihail Heller: *Az Orosz Birodalom története*. Budapest, 1996, 486. (A két kötetben megjelent *Orosz történelem* első kötete.)

ami arra utal, hogy elindításánál a gyorsaság elsőrendű szempont volt. Ha az osztrák fél annyira sürgette ennek a segélyerőnek az elindítását Morvaországba, miért nem sikerült a morva kisvárosból mintegy két héten keresztül kimozdítania, holott nagyon is törekedett rá? Mire volt jó a nagy gyorsaság, ha a vasúti szállítással megnyert időt lenullázta az Ungarisch Hradisch-i „pihenő”? Hogyan telt el itt ez a két hét, a város történetében van-e bárminemű nyoma az orosz csapatok itt-tartózkodásának? Ha a hadosztály Morvaországból gyalogmenetben jött végül tovább Magyarországra, és ez volt Paszkevics eredeti szándéka is, akkor a lehetőség szerint minden kockázatot kizárni igyekvő orosz tábornagy, akinek egész magyarországi működését az óvatosság jellemezte, miért nem küldött vele a fedezetét biztosító lovasságot, aminek szállítására a vasút ekkor már ugyancsak képes volt? Paszkevics valóban oda indította el és úgy a segítséget, ahová és ahogyan az osztrákok kérték? Hogyan jött a hadosztály után a trén? Miért szerepel mind a szakmunkákban, mind a forrásokban hol kombinált, hol 8., hol pedig 9. hadosztályként, és Panyutyin ennek megfelelően hol a 8., hol a 9. hadosztály parancsnokaként? Hogyan történt a csapatok vasúti szállítása, ráadásul porosz területen is keresztül? Hol a helye az európai vasúttörténetben a katonai transzportokat illetően ennek a csapatszállításnak?

És a nagy kérdés az: hogyan indulhatott el ez a hadosztály az orosz főereget jóval megelőzve, nagy kerülővel a magyarországi hadszíntér felé akkor, amikor az orosz cár már 1849. április elején, a tárgyalások kezdeti szakaszában határozottan leszögezte az osztrák kormánynak nyújtandó katonai segítség két feltételét: az osztrák határt átlépő orosz erők akkorák lesznek, hogy magukban is elérjék a kitűzött célt, és nem lesznek egyesítve az osztrák csapatokkal. E kikötésekhez I. Miklós mindvégig ragaszkodott, és Paszkevicsnek ugyanez volt az álláspontja.

Hogy a felsorolt kérdésekre választ adjunk, először át kellett tekintenünk az 1849 tavaszán folytatott orosz–osztrák tárgyalásokat, majd azokat az orosz fél részéről hozott, főként haderő-átcsoportosításra vonatkozó intézkedéseket, amelyek lehetővé tették, hogy az április 21-i hivatalos osztrák segítségkérést követően az első orosz alakulatok igen rövid időn belül bevonulhassanak az osztrák állam területére.

HISTORIOGRÁFIAI VISSZAPILLANTÁS

Az a feltételezés, hogy Paszkevics a hadosztályt eredetileg nem Ungarisch Hradischba küldte, és nem azzal a szándékkal, hogy az majd onnan folytassa útját a magyar határ felé, a szabadságharc leverését követően mintegy hét évtizeden keresztül nem merült föl. A rá vonatkozó iratanyag hozzáférhetetlensége miatt fel sem merülhetett. Egyértelműnek látszott ugyanis, hogy a vasúti csapatszállítás úti célja eleve a morva kisváros volt. „... midőn Ausztria most egész sürgetőleg ismételte megkeresését, Paskiewitsch egy felől a Panutine hadosztályt a krakkói vasúttal Hradisch és Magyar Brodyba indítá, hová az május 14. és 15-kén érkezett, más felől a 3. hadtest előőrsségének Sasz alatt Jordanowon át rögtön a határszélen fekvő Spytkoviceba kellett előnyomulni” – olvassuk Rüstownál,⁴ s ugyanezt ismétli meg az ő munkájára támaszkodva Horváth Mihály, majd Gelich Rikárd is.⁵ Mindhárman megjegyzik, hogy Panyutyin hadosztálya mintegy a fele volt annak, amit az osztrákok kértek, és hogy az orosz altábornagy egyelőre újabb parancsra várt, vagyis nem csatlakozott Welden hadseregéhez, mert „semmi határozott parancsal nem bírt magát Welden parancsainak alárendelni.” Gelich joggal tesz fel a furcsa helyzeten elgondolkodva egy másik kérdést: mi értelme volt a hadosztályt egyáltalán elindítani, ha az osztrákok egyelőre nem használhatták? Vagyis: „Micsoda hátránnyal lehetett volna a Paniutine-hadosztálynak az osztrák sereghez való rögtöni küldése az oroszok hadműveleteire?” Logikusnak látszik, amit ő a kialakult helyzet magyarázatául felhoz: „olyan volt, hogy ha valaki azt állította volna, hogy tulajdonképpen az volt a szándékuk, miszerint minél keserűbben éreztessék az osztrákokkal segélyöket, a magyaroknak pedig időt engedjenek, hogy előbbieket, ha lehet, még nagyobb szorultságba juttassák, s még inkább emeljék a világ előtt beavatkozásuknak értékét, alig lehetett volna ellene valamit felhozni.”⁶

A magyar történetírók tehát az osztrák iratanyagtól ekkor még elzárva nem hivatkozhattak másra, mint a megtapasztalt tényekre és annak a Wilhelm Rammingnak a munkájára, aki alezredesként Haynau táborkari főnöke volt a nyári hadjárat idején. Rammingnál pedig az olvasható, hogy „a 9. gyaloghadosztály Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt vasúton Krakkóból Hradischig szállítattott azzal a céllal, hogy az osztrák hadsereg erősítésül szol-

⁴ Rüstow II. 71.

⁵ Horváth III. 137–138. (Hradischt nem említi, csak Magyar Brodot, ami a lényegen nem változtat.); Gelich III. 353.

⁶ Gelich III. 355.

gáljon.⁷ Ramming a (dolgozatunkban ismertető kinos) részletekre, amelyeket pozíciójából adódóan minden bizonnyal ismert, nem tért ki, megfogalmazásából pedig arra lehet következtetni, amire a magyar történészek következtettek.

1920 után hozzáférhetővé vált az osztrák iratanyag, de a kutatók a Panyutyin-hadosztály történetével mint mellékszálal nem foglalkoztak. Bánlaky (Breit) József sem változtatott a maga 1890-es években tett megállapításán: „Welden attól való félelmében, hogy Görgey a komáromi csata után a visszavonuló osztrák főereget Bécs irányában nyomon követni fogja, Paskievits herceget sürgősen felszólítandónak vélte, miszerint ez egy legalább 25.000 főből álló orosz segédhadat az osztrák főserég támogatása céljából haladéktalanul Gödingbe irányítson. Paskievits fentemlített elvénél fogva eleinte vonakodott a kérést teljesíteni, de ismételt sürgetésre végre mégis ráállott, s így a Panjutin-hadosztályt vasúton Hradisch és Magyar-Brodba indította, ahová az május közepén meg is érkezett.”⁸

Arra, hogy Paszkevics nem átvitt értelemben Bécs támogatására, hanem egyenesen az osztrák fővárosba indította el Panyutyin hadosztályát, tudomásom szerint a magyar kutatók közül elsőként Steier Lajos figyelt föl. Az osztrák főserég iratanyagát tanulmányozva a Habsburg-ház trónfosztásának előzményeit és következményeit tárgyaló 1925-ben megjelent munkájában az olvasható, hogy „Paniutine orosz tábornokot Gödingbe és a Vág völgyébe hívta Welden, *előzőleg ez azonban Bécsbe küldetett, a főváros védelmére. A varsói parancs ilyenképpen szólt, és Paniutine semmiképpen nem volt hajlandó Welden parancsát követni.*”⁹ (A kiemelés tőlem.) Jánossy Dénes az orosz beavatkozásról 1931-ben közzétett rövid tanulmányában csak azt említi: „Caboga grófnak minden rábeszélőképességét latba kellett vetnie, hogy Paszkevics Bécs védelmére még az orosz bevonulás megtörténte előtt” segélycsapatot küldjön.¹⁰

Andics Erzsébet szerint a helyzet veszedelmes voltára való tekintettel Paszkevics a cár előzetes engedélye nélkül útnak indított egy hadtestet, amely „Porosz-Szilézián át ért el Ausztriába.”¹¹ Itt a pontos úti cél nincs megjelölve.

---

⁷ Ramming, 7.

⁸ Breit József: *Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története*. 1897–98. In: Bánlaky [Breit] József: *A magyar nemzet hadtörténelme I–XXII*. Budapest, 1928–1942. V. A nyári hadjárat. Az orosz–osztrák szövetséges hadak támadó hadjárata (1849. június elejétől a háború befejezéséig (30. fejezet). <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2206.html> (letöltve 2015. február 14.)

⁹ Steier: Az 1849-iki trónfosztás, 366.

¹⁰ Jánossy, 328.

¹¹ Andics 1961. 146.

Kosáry Domokos az indulási állomást illetően téved, amikor megjegyzi, hogy egy hadosztályt „nagy sietve, vonaton szállítottak le Varsóból, hogy megmentésük Bécset a magyar fenyegetéstől.”¹²

Az osztrák Rudolf Kiszling 1948-ban kiadott munkája szerint Panyutyin 12 ezer fős hadosztályát Paszkevics Ungarisch Hradischba küldte. (Kiszling arról is szól, hogy Schwarzenberg osztrák miniszterelnök a Varsóba küldött Bernhard Caboga cs. kir. altábornagy útján azért könyörgött Paszkevicsnek, küldjön vasúton egy seregettest Bécshöz, mert Weldennek nem lesz ereje a magyar támadást feltartóztatni. A továbbiakban idézzük majd Schwarzenberg május 4-i Cabogának írt utasítását, amelyből kiderül, hogy Kiszlingnek ez az elemzése nem állja meg a helyét.)¹³

Az orosz intervencióról *Nicholas I and the Russian Intervention in Hungary* címmel angol szerző, Ian W. Roberts tollából jelent meg bőséges forrásanyag, közte igen sok nyomtatásban megjelent orosz dokumentum és visszaemlékezés, valamint széleskörű szakirodalom felhasználásával korszerű monográfia. A szerző angliai levéltárak mellett kutatott Bécsben, Koppenhágában és Stockholmban, de a szovjet levéltárak zárva voltak előtte. Témánkkal kapcsolatban az osztrák iratanyag, így Caboga altábornagynak a hadosztály elindítása körülményeit is részben megvilágító 1849. május 6-i és 8-i varsói jelentései ismeretében Paszkevics parancsára hivatkozik, miszerint Panyutyin csapatai „csak Bécs védelmében használhatók; ha arra nem lesz szükség, akkor maradjanak tartalékban, és nem lehet őket más osztrák erőkkel összevonva máshol hadműveletekre felhasználni.” Ezek után egy orosz szerzőnek a katonaság vasúthasználatáról szóló 1876-os közleménye alapján ismerteti útjukat Ungarisch Hradischig. Arra, hogy ott miért álltak meg, nem tér ki, egyszerűen annyit jegyez meg: május 15-re a Bécset fenyegető támadás veszélye elmúlt.¹⁴

De nézzük, mit írnak az oroszok. Azt, hogy Paszkevics a hadosztályt az osztrák fővárost fenyegető magyar támadásra való tekintettel és anélkül, hogy erre vonatkozólag bevárta volna a cár engedélyét, közvetlenül Bécsbe küldte, de a körülmények megváltozása miatt Ungarisch Hradischban ő maga állította meg. Alekszandr Petrovics Scserbatov Paszkevicsről szóló inkább méltató, mint értékelő életrajzának 1899-ben kiadott 6. kötetében, amelyben az 1848/49-es éveket tárgyalja, Panyutyin hadosztályának megállításáról a következőképpen számol be: „Amitől Schwarzenberg félt, nem következett be: Görgey nem szánta rá magát Bécs megtámadására. Az osztrák hadsereg időközben mintegy 60 000 főre erősödött Vogel

¹² Kosáry Domokos: *A Görgey-kérdés története I–II*. Budapest, 1994, I. 72.

¹³ Kiszling, 163–165.

¹⁴ Roberts, 109–110. A hivatkozott közlemény: Annyenkov (Annyenkov idézett adatai hibásak: 116.)

tábornok Nyugat-Galíciából átvezényelt hadtestével. Paszkevics herceg, amikor erről tudomást szerzett, Panyutyin altábornagynak azt parancsolta, hogy álljon meg Hradisch városánál a Morva folyónál, s maradjon az osztrák főszereg háta mögött, amely ebben az időben a Vág mellett Nagyszombatnál állt.”¹⁵ Az 1849-es magyarországi hadjárat történetét feldolgozó Ivan Ivanovics Oreusztól, aki 1880-ban Szentpéterváron megjelent monográfiájában nagy vonalakban máig helytálló elemzését adja Paszkevics magyarországi működésének és beszámol a hadosztály Bécshez küldéséről is, egy rövid mondatban ugyancsak azt olvashatjuk, hogy a hadosztályt Paszkevics rendelkezésének értelmében állították meg a morvaországi Hradischban, s ott május 15-én vonták össze erőit.¹⁶

Oroszul olyan közlés, amely szerint a hadosztályt az osztrákok állították meg Morvaországban, a fenti két munkával szemben nyomtatásban már 1851-ben megjelent. Pjotr Kononovics Menykov, a Paszkevics személyes ellenőrzésével készült hivatalosnak tekinthető munkában ezt írja: „Az volt a terv, hogy ezt a különítményt nem állítják meg Gödingben, hanem vasúton vagy Bécsig, a főváros védelmére szállítják, vagy Pozsonyba, hogy az osztrák hadsereg tartalékaul szolgáljon. (...) Az osztrák főparancsnok rendelkezésére a különítményt Hradischnál megállították, ahol május 3/15-én vonták össze véglegesen.” Menykov művét németül még ugyanabban az évben kiadták Berlinben, és a fordító Neidhardt neve alatt ismert volt mind a magyar, mind az osztrák kutatók körében.¹⁷ Ez a Menykov-mű azonban Paszkevics felügyelete alatt jelent meg, az ő jóváhagyásával: vagyis a hadjárat történetének hivatalos verziója. Érthető, hogy fenntartásokkal kezelték a kutatók. Meg kell még említeni Revekka Abramovna Averbuch szovjet marxista történész 1935-ben Moszkvában kiadott, a magyar forradalom elleni cári intervenció történetét tárgyaló munkáját, amely a Panyutyin-hadosztály Bécsbe indítását korrektül ismerteti, de mint megállapítja, mivel a magyar erők Buda felé visszafordultak, a Bécset fenyegető csapás elhárult, és „a burzsoá csoportok egymás közötti küzdelmei megakadályozták Magyarország felszabadítását.”¹⁸

Végezetül érdemesnek tartom megjegyezni, hogy tudomásom szerint a Magyarország elleni 1849-es katonai intervenció gazdag orosz levéltári anyagát orosz történész szisztematikusan nem kutatja. Orosz hadtörténész számára valószínűleg nem különösebben vonzó

---

¹⁵ Scserbatov, 62.

¹⁶ *Описание Венгерской войны 1849 года с приложением 14-ти карт и планов.* Составил И. Ореус. Санкт-Петербург, 1880. Magyarul: Oreusz 2002, 108–109.

¹⁷ A Panyutyin-hadosztály elindítására: Opiszanyije, 13–14. (A német nyelvű változatban: Neidhardt III. 9.)

¹⁸ P. A. Авербух: *Царская интервенция в борьбе с Венгерской революцией 1848–1849.* Москва, 1935. 113–114. A kötet maradandó értékű része a végén közzétett, elsősorban diplomáciai anyagot tartalmazó gyűjtemény.

téma az igazi kivívást és erőpróbát jelentő krími háború árnyékában ez a hadjárat, amelyet már a kortársak is bíráltak. Születtek és születnek természetesen tanulmányok a magyar 1848/49-ről, de ezek elsősorban politika-, társadalomtörténeti, nemzetiségi kérdéseket tárgyalnak, vagy az intervenció hadsereg tisztikarának, illetve „a másik Oroszországnak” a nézeteivel foglalkoznak, és főként a korábbi szakirodalom eredményeire, illetve már közölt forrásokra építenek.¹⁹ A hadműveleti anyag rendszeres feltárása tehát várat magára.²⁰

ÚJ FORRÁSOK TÜKRÉBEN

Az alábbi áttekintésben azokat a levéltári forrásokat, illetve nyomtatásban megjelent, főként elbeszélő forrásokat soroljuk fel, amelyekre munkánk során a legtöbbet építettünk.

---

¹⁹ Pl.: A. B. Федоров: *Отношение передовых людей России к венгерской революции 1848–1849 гг.* (A. V. Fjodorov: Az oroszországi haladó gondolkodású személyek viszonya az 1848–1849-es magyar forradalomhoz.) *Вопросы Истории* 1957/2. 93–96.; В. Г. Вержбицкий: *Сочувствие передовых офицеров и солдат русской армии к венгерской революции. 1848–1849 гг.* (V. G. Verzbickij: Az orosz hadsereg haladó tisztjeinek és katonáinak rokonszenve a magyar forradalom iránt, 1848–1849.) *Русский Архив* 1962/4. 121–133.; Váradi-Sternberg János: *A cári hadsereg beavatkozásának oroszországi visszhangja.* In: Uő.: *Századok öröksége.* Budapest, 1981. 141–185.; В. Н. Виноградов: *Венгерский поход И. Ф. Паскевича 1849 г.: легенда и действительность.* (V. N. Vinogradov: Paszkevics 1849. évi magyarországi hadjárata: legenda és valóság.) *Новая и новейшая история*, 2000/3. 80–96. (Ez utóbbi román szakirodalomra is alapoz.); Т. М. Исламов: *Венгерская революция в контексте европейских революций 1848 года.* (T. M. Iszlamov: A magyar forradalom az 1848. év európai forradalmak kontextusában.) In: *Два возврата венгерских гонимых знамен. Роль и значимость дворянской усадьбы в венгерской и русской литературах XIX в.* Научные издания московского Венгерского колледжа. Отв. ред.: Й. Горетить. Москва, 2001.1. 9–45. (A kötetben szereplő szerzők tanulmányai közül Iszlamovét emeltem ki, aki vitatja Vinogradov megállapításait.); В. Я. Гросул: *Русские участники зарубежных революций первой половины XIX века.* (Orosz résztvevők a 19. század első felének külföldi forradalmaiban.) *Новая и новейшая история*, 2007/ 4. 118–143.; И.И. Орлик: *Венгерская революция 1848–1849 годов и Россия.* (I. I. Orlik: Az 1848–1849-es magyar forradalom és Oroszország.) *Новая и новейшая история*, 2008. 2. 21–40. А. С. Стыкалин: *История одного мифа. Венгерская кампания 1849 г. и капитан Гусев.* (A. Sz. Sztikalin: Egy mítosz története. Az 1849. évi magyarországi hadjárat és Guszev kapitány.) In: *В «интерьере» Балкан: Юбилейный сборник в честь Ирины Степановны Достян.* Ред.: Никифоров К. В.–Данченко С. И.–Каширин В. Б.–Макарова, И. Ф.–Чуркина И. В. Москва, 2010. 267–286.

²⁰ Az orosz levéltári anyag kutatásával és közzétételével kapcsolatosan megemlítendő egy a közelmúltban megjelent magyar, de sajnos használhatatlan forráskiadvány: *Az 1849-es cári intervenció Magyarországon* című kötet. Szerkesztette Vadász Sándor. A bevezető tanulmányokat írta Józsa Antal és Vadász Sándor. Budapest, 2001. Bővebben ld. Hermann Róbert: *Egy elszalasztott lehetőség. Vadász Sándor és Józsa Antal könyvéről.* *Hadtörténelmi Közlemények*, 2001/2–3. 455–468. Rosonczy Ildikó: „Újdonságok” az 1849-es orosz beavatkozásról? *Kortárs*, 2001/10. 41–55.

A moszkvai Oroszországi Állami Hadtörténelmi Levéltárban (Российский государственный военно-исторический архив, RGVIA) feltárt irategyüttesek közül a legfontosabbak:

– Az orosz hadügyminisztérium iratai közül elsősorban Paszkevicznek I. Miklóshoz 1849. áprilisban–május első felében írott itt őrzött levelei, felterjesztései emelendők ki, segítségükkel ugyanis rekonstruálható az orosz döntéshozók párbeszéde. (Mindeddig csak I. Miklós Paszkevicshoz írt leveleit ismertük, amelyeket Scserbatov közölt a Paszkevicseletrajz mellékleteként.) Hasznosak Paszkevicznek Alekszandr Ivanovics Csernisov herceghez, a hadügyminiszterhez intézett átiratai, valamint az osztrák kormány mellé összekötőként küldött és ekkor főleg Bécsben tartózkodó Fjodor Fjodorovics Berg tábornok jelentései, Panyutyinnak adott parancsai.²¹ Elsősorban ezeknek a dokumentumoknak az alapján sikerült pontosítani az orosz–osztrák tárgyalások menetét és a felek folyamatosan változó és nem egyező elképzeléseit a kért, illetve nyújtandó fegyveres segítségről. Ugyancsak a hadügyminisztérium anyagában találtuk meg I. Miklós szárnysegédjének, Alekszandr Danyilovics Gerstencevejg kapitánynak négy jelentését már az Ungarisch Hradischból elindult hadosztály útjáról és a Pozsonyban eltöltött első napokról.²²

– Az ún. Hadtudományi Levéltárban (Военно-ученый архив) egy tekintélyes gyűjtemény található az 1849-es magyarországi hadjárat iratanyagából. A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója mellett itt őrzik a Panyutyin-hadosztály hadműveleti naplóját is.²³

– A cár katonai irodájának (Военно-походная канцелярия при императорской главной квартире) anyagában is találtunk egy iratsomót, amely a hadosztály magyarországi működésének egyes dokumentumait, létszám- és betegkimutatásokat, valamint különböző jelentéseket őriz.²⁴

– A személyi fondok közül számunkra különösen értékes Konsztantyin Romanovics Szemjakin ezredesnek, a 17. (brjanszki) vadászrezred parancsnokának, majd a hadosztály vadászdandára ideiglenes parancsnokának a fondja, amely többek között a magyarországi hadjárat idején feleségéhez írt leveleit tartalmazza.²⁵ Ugyancsak külön fond őrzi annak a

---

²¹ RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354.; gy. 18361.; gy. 18372.; gy. 18485.

²² RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

²³ RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. A Magyarországra bevonult orosz hadsereg (összesített) hadműveleti naplója (RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5356.) összevetve az előbbiekkal, nem tartalmaz új adatokat a hadosztályra vonatkozóan.

²⁴ RGVIA f. 970. op. 2. gy. 609.

²⁵ RGVIA f. 172. op. 1. gy. 2. és 3. Ezek a levelei 2014-ben magyarul megjelentek, ld.: *Szemjakin* adatait a Rövidítések jegyzékében. Szemjakinnek ezenkívül van egy kis irathagyatéka is (főként parancsok, néhány levél) az 1849-es magyar hadjárat idejéből, amelynek jelzete: f. 846. op. 16. gy. 5368.

Szergej Petrovics Kopjevnek az iratait, aki kapitányi rangban a hadosztály szállásmestereként vett részt a magyar hadjáratban, és aki, ha nem is sokat, de megőrzött bizonyos iratokat. Valószínűleg ő állította össze a hadműveleti naplót, annak itt fennmaradt bizonyos részletei erre utalnak.²⁶

A bécsi Hadilevéltár (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv) iratanyagából a Ludwig von Welden báró, majd Julius von Haynau tábornagyok parancsoksága alatt álló osztrák főhadserg 1849. május–júniusi iratait használtam.

A késői kor kutatójának szerencséjére a hadosztályba beosztott ezredek több tisztje vetette papírra magyarországi emlékeit, aminek köszönhetően a hivatalos iratok száraz adatai élettellel telnek meg. Ezek közé a magánjellegű források közé tartoznak a már említett Szemjakin-levelek is. Figyelemre érdemes Alekszandr Karlovics Baumgarten ezredesnek, a 17. (brjanszki) vadászrezred ideiglenes parancsnokának 1910–11-ben kiadott naplója, amely 2012-től magyarul is hozzáférhető.²⁷ Baumgarten azonban csak június elején Pozsonyban csatlakozott a hadosztályhoz, ezért naplóját dolgozatunkban kevesebbet használtuk. Csak oroszul olvasható Boguszlav Luginszkijnek, a brjanszki vadászrezred 3. zászlóalj egyik fiatal tisztjének 1849-es magyarországi visszaemlékezése, amely már 1855-ben megjelent.²⁸ Gyakran idézzük a Paszkevics tábornagy nevét viselő 18. (orlovi) vadászrezred Władysław Tomaszewicz nevű tisztjének naplóját. Tomaszewicz lengyel lévén anyanyelvén vezetett naplót, amely kéziratban maradt fenn, s 2010-ben Tadeusz Epsztein lengyel történész adta ki Varsóban.²⁹ Alekszejenko százados a 18. (szevszki) gyalogrezred 6. századának volt a parancsnoka, öregkorában papírra vetett, magyarul is megjelent visszaemlékezése fenntartásokkal kezelendő, mert a szerző fantáziája időnként megszalad, hibásan megadott dátumai és helyszínei azonban azonosíthatók, vagyis irománya mégis használható.³⁰ A 15.

---

²⁶ RGVIA f. 257. op. 1. gy. 5–11. és 20.

²⁷ А. К. Баумгартен: Дневник 1849. 1–4. Журнал императорского Русского военно-исторического общества 1910. книжка 4. 1–56.; книжка 5. II. 57–122. 1911. книжка 1–2. 123–190. Magyarul: Rosonczy II-dikó: Egy orosz ezredes, А. К. Баумгартен 1849-es naplója. Hadtörténelmi Közlemények 2012/1. 191–237.

²⁸ Богуслав Лугинский: *Воспоминания о походе в Венгрию в 1849 году. Записки пехотинца I–II.* Москвитянин 1855. 8/83–118. és 10/ 53–84.

²⁹ Władysław Tomaszewicz: *Dziennik oficera rosyjskiego z kampanii węgierskiej 1849 roku.* Oprac. Tadeusz Epsztein. Warszawa 2010.

³⁰ *Воспоминания старого служаки.* Русский Архив 1890/III. 10/161–198. Magyarul: *Egy öreg harcos emlékei.* In: A magyarországi hadjárat 363–411.

(csernyigovi) gyalogezred tisztjeitől nincs visszaemlékezésünk,³¹ viszont van egy 1900-ban megjelent viszonylag alapos, az 1849-es évre vonatkozóan részben a hadosztály hadműveleti naplójára, részben minden bizonnyal az ezred iratanyagára épülő ezredtörténetünk G. Mokrinszkij tollából.³² Sajnos a 9. tüzérdandárra vonatkozóan nem találtunk a hivatalos iratokat kiegészítő elbeszélő forrást.

Dolgozatunkban arra törekedtünk, hogy a most feltárt orosz forrásokkal szembesítsük a részben már ismert és részben publikált magyar, osztrák és orosz kútfőket, segítségükkel értelmezzük őket, s így rajzoljuk meg a Panyutyin-hadosztály történetének nem várt feszültségekkel és gondokkal terhes, ez ideig egyáltalán nem kutatott kezdeti szakaszát. Ez a hadosztály számára bizonytalan várakozással töltött időszak volt az, amelyben az orosz–osztrák szövetségesek megtették az utolsó előkészületeket a magyar függetlenségi háborúval való végső leszámolásra. A hadosztály elindításának és megállításának körülményei, majd további útjának alakulása viszont jelentős mértékben befolyásolták az események további menetét és előrevetítették azokat a konfliktusokat, amelyekkel a szövetségeseknek szembe kellett nézniük nemcsak az 1849-es nyári hadjárat folyamán, hanem később is, a maguk szerepének értékelésekor.

*

Ki kell térnem a dolgozat névhasználatára, ami vonatkozik mind a személynevekre, mind a helységnevekre. Elsősorban a szakirodalomban bevett, illetve a források szövegében használt formákhoz ragaszkodtam: tehát a cirill betűs személynevek átírásakor a balti német származású és ismert szereplők esetében a megszokott német névforma mellett döntöttem (Rüdiger, Lüders), más esetekben azonban fonetikusán írtam át a neveket. A kérdés egyelőre nyitott, melyik az inkább elfogadható. A történelmi hagyományunkban magyarul meggyökeresedett neveket magyarul használom, pl. Bem József. A helynevek fő szabályként azon a nyelven szerepelnek a dolgozatban, ahogy a forrásokban annak idején írták őket. Kivételt képeznek azok a településnevek, amelyeknek magyar változata közismert. Az osztrák biro-

---

³¹ Pontosabban Vlagyimir Zelenyeckij őrnagy írt visszaemlékezést, de sajnos csak az 1849. augusztus 5-i újszegedi–szőregi csatára vonatkozóan örökítette meg magyarul ugyancsak megjelent emlékeit, ami dolgozatunk időhatárain kívül esik. (*Описание сражения под Сегединым между русской–австрийской и венгерской армией в 1849. г.* Северная Пчела 1858/279., 280.; Vlagyimir Zelenyeckij, a Dibics-Zabalkanszkij gróf gyalogezredének őrnagya: *A szegedi csata. Egy szemtanú elbeszélése.* Fordította és közli Fenyvesi István. Szegedi Műhely, 1991/1–4. 123–130.

³² Г. Мокринский: *История 113-го пехотного Старорусского полка 1796–1896 гг.* С-Петербург, 1900.

dalom településeinek nevével az iratokban elsősorban németül találkozunk, ez vonatkozik a sziléziai és morvaországi helynevekre, amelyeknél maradtam a német változat mellett (pl. Ungarisch Hradisch), a kisebb galíciai települések esetében azonban általában a rontott vagy rosszul hallott, esetleg oroszosan ejtett lengyel elnevezés szerepel, így az utóbbiak esetében helyreállítottam a lengyel nevet. A Magyar Királyság helynevei az orosz forrásokban is elsősorban az osztrák szövetségestől átvett német nyelvű változatban szerepelnek (Tyrnau–Nagyszombat, Wartberg–Szenc), ezeket magyarul használom.

A szemben álló feleket az orosz források, mind a hivatalos dokumentumok, mind az elbeszélő források általában osztrákokként, illetve magyarokként, magyar lázadókként vagy egyszerűen csak lázadókként határozzák meg. Az orosz iratokban a cs. kir. csapatok tehát osztrák csapatokként szerepelnek. Vállalva a következetlenséget, a dolgozatban ehhez a fogalomhasználathoz igazodtam.

Az orosz forrásokban csaknem mindig a régi naptár szerinti dátumok szerepelnek. Mellettük megadtam az Európában használatos Gergely-naptár szerinti keltezt is. Pl. 1849. április 28/május 10.

*

Hosszú azoknak a névsora, akiknek köszönettel tartozom azért, hogy a magyar történelem egyik legizgalmasabb korszakát alaposabban megismerhettem. Legtöbbjük neve olvasható a dolgozathoz mellékelt irodalomjegyzékben. Hálás vagyok 1848/49 hajdani és mai kutatóinak, de hálás vagyok e nagy évek szereplőinek is.

Szakmai segítségükért mindenekelőtt Hermann Róbertnek és Csikány Tamásnak mondok most köszönetet. Hálás vagyok Olga Khavanova és Vagyim Mihajlov orosz történészeknek. Megköszönöm a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának, valamint témavezetőmnek, Kun Miklósnak a támogatását és a családomtól kapott szeretetteljes biztatást.

I. fejezet

„... a lázadók újabb győzelmeket aratnak”³³

Orosz–osztrák tárgyalások az orosz fegyveres beavatkozásról 1849 áprilisában

„Minden kormánnyal megtörténhet, hogy lázadók ellen kell harcolnia; ez nem árt a tekintélyének. Ha azonban idegen segítség igénybevételével elismeri, hogy képtelen a saját házában rendet teremteni, akkor bel- és külföldön elveszti minden hitelét” – fogalmazta meg véleményét és egyben kormányzatának a fegyveres orosz beavatkozással kapcsolatos súlyos dilemmáját Felix Schwarzenberg osztrák miniszterelnök Alfred Windisch-Grätz tábornagnak, az itáliai osztrák hadsereg kivételével valamennyi osztrák haderő főparancsnokának 1849. január 21-én írt levelében.³⁴ Válasz volt ez arra, hogy a címzett Bem József honvédtábornok 1849. január eleji erdélyi győzelmeinek s annak hírére, hogy az betört Bukovinába,³⁵ felvetette az orosz katonai segítség szükségességét. Windisch-Grätz a továbbiakban is szorgalmazva az orosz csapatok behívását az osztrák állam területére, március 24-én az ifjú császárnak, I. Ferenc Józsefnek írt jelentésében azt hangsúlyozta: annak, hogy Bem elfoglalta Nagyszebent, beláthatatlan következményei lehetnek, s a helyzet Magyarországon sem kedvező. Olyan túlnyomó erőre van szükség a felkelés elnyomásához, amellyel ő nem rendelkezik. Ha a serege hátában magyar kézen lévő Komárom elleni támadás nyolc-tíz napon belül nem vezet sikerre, akkor nem marad más hátra, mint nagy arányú katonai segítséget kérni az orosz cártól, amellyel egy csapásra el lehet fojtani a felkelést mind Magyarországon, mind Erdélyben. Úgy vélte, legalább 40 ezer fős orosz haderőnek kellene Galíciából a legrövidebb úton Felső-Magyarországra s ezzel egy időben mintegy 20 ezer főnek Bukovinán vagy Brassón át Erdélybe benyomulnia. Arra is felhívta a figyelmet, hogy az ellenség felmorzsolása

---

³³ Paszkevicz–I. Miklós, 1849. április 2/14. Varsó. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354.14–16b.

³⁴ Schwarzenberg levelét idézi Joseph Alexander Helfert: *Geschichte Oesterreichs vom Ausgange des Wiener October-Aufstandes 1848. I–IV.* Prag–Leipzig, 1869–1886. Der ungarische Winter-Feldzug und die octroyirte Verfassung. December 1848 bis März 1849. IV/ II. 338–339.; Ld. még pl. Gelich III. 347.; Andics 1961, 111–112.

³⁵ Bem az osztrák csapatokat a Borgói-szoroson át kergette ki Észak-Erdélyből, január 4-én Tihucánál, 5-én pedig a már bukovinai, határ közeli Dorna-Vatránál mért csapást rájuk.

után az orosz csapatokat gyorsan vissza is kellene vonni, mert így „minden politikai zavar-keltésnek, amelyet egy ilyen beavatkozás esetleg kiválthat,” a tényekkel elejét lehet venni.³⁶

Az osztrák minisztertanács március 29-i ülésére Franz Cordon báró hadügyminiszter javaslatára meghívást kapott Ludwig von Welden tábornagy, aki ebben az időszakban Bécs katonai és polgári kormányzója volt. Welden határozottan ellene mondott Windisch-Grätz felvetésének. Az volt az álláspontja, hogy a magyar felkelés végére orosz segítség nélkül is pontot lehet tenni. „Ha Oroszország segítségét az osztrák kormány erre a célra maga kéri, az az utóbbi teljes erkölcsi vereségét, gyöngeségének beismerését jelentené egész Európa előtt, tehát azt csak végszükség esetén, vagyis akkor lehetne igénybe venni, ha a Monarchia léte forogna kockán. Ettől azonban még messze vagyunk” – fogalmazott, majd felvázolva a bizalomra okot adó körülményeket, közölte, hogy a következő nap személyesen indul Komáromhoz, ahol kedvező fordulatra van kilátás.³⁷ A minisztertanács tehát úgy döntött, hogy az Olmützbe rendelt Windisch-Grätz herceget ennek megfelelően tájékoztatják. Windisch-Grätz a hadi helyzetre hivatkozva azonban egyelőre Magyarországon maradt, de április 1-jén megismételte: szükséges, hogy „diplomáciai úton az orosz fegyveres hatalom újabb [vagyis a téli erdélyi beavatkozás utáni – R. I.] előrenyomulása és pedig rögtön és oly kielégítő számban igénybe vétessék, hogy az eredmény biztosítva legyen.”³⁸ Welden tábornagy pedig, aki egyre aktívabb szerepet vállalt a magyar önvédelmi háború leverését célzó tervek megfogalmazásában, majd kivitelezésében, valóban Komáromhoz utazott. Balthasar Simunich cs. kir. altábornagy ekkor már teljes zár alatt tartotta Komáromot, és tüzérségével – ostromlövegei március 19-én érkeztek meg – szinte folyamatosan lövette azzal a céllal, hogy a lakosság, javai pusztulását látva a várórség ellen forduljon. A városban valóban súlyos károk keletkeztek, de a komáromiak ennek ellenére kitartottak. Welden, mivel március 30-i megadásra felhívó proklamációja nem járt eredménnyel, a következő napon elrendelte Komárom újabb bombáztatását, és megpróbálta bevenni a Vág menti sáncokat. Ezzel is kudarcot vallott, mert a magyar tüzérség visszaverte a támadást, és ez a „sikerült visszaűzés és diadal feleleveníté a lakosokat is; délután mindamellett, hogy a várost erősen bombázta Dunántúlról az ellen, zeneszóval járt a tömeg az utcákon. Többen a csatatérre

---

³⁶ Windisch-Grätz–I. Ferenc József, 1849. március 24. Buda. Andics I–III., III. 380. sz. 99–101. Egy nappal korábban Windisch-Grätz tájékoztatását alapul véve ugyanilyen értelemben, vagyis az orosz segítség igénybevétele mellett nyilatkozott az osztrák kormánytól március közepén a helyzet felmérésének céljával Windisch-Grätz főhadiszállására, Pest-Budára elküldött Karl Friedrich Kübeck báró is. Kübeck–Schwarzenberg. 1849. március 23. Pest. Andics 1961, Függ. 93. sz. 327–328.

³⁷ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 39. 29. März 1849. Wien. 189–190.

³⁸ Windisch-Grätz–I. Ferenc József, 1849. április 1. Buda. Idézi: Steier: Az 1849-iki trónfosztás. 161–162.

mentek és nagy számmal hozták be az ellenség kiégett röppentyűit, hátrahagyott golyóit, gránátjait, röppentyű-készületeit és ruháit.”³⁹

Welden önbizalmát ez a részlegesnek tekinthető, de mégis elgondolkodtató kudarc nem rendítette meg. Ő is ott volt az uralkodó jelenlétében Olmützben megtartott április 3-i minisztertanácsi ülésen, amelyen több miniszter, így Franz Stadion gróf belügy-, Alexander Bach igazságügy- és Philip Krauss báró pénzügyminiszter annak a meggyőződésének adott hangot, hogy „a Monarchia még birtokában van azoknak az eszközöknek, amelyekkel ez a nehéz küzdelem szerencsésen befejezhető, és a Császárság rangja nem engedi meg, hogy külső segítséghez nyúljon, amely utóbbi egyet jelentene a maga gyengeségének gyászos beismerésével.” Úgy vélték, hogy mivel a hadsereg még nem szenvedett vereséget, a vezetésében szükségessé vált személycsere és a birodalom többi tartományából az ott nélkülözhető erők Magyarországra vezénylése elegendő lesz a forradalom leveréséhez.⁴⁰ És nem meglepően április 12-én Welden került a főparancsnoki posztról felmentett Windisch-Grätz helyére:⁴¹ ami azt is jelentette, hogy az orosz segítség azonnali igénybevétele mellett érvelő főparancsnok helyét az foglalta el, aki határozottan ellene volt bármiféle külső katonai beavatkozásnak.⁴²

Az orosz segítségkérés az osztrák kormány ülésein a jegyzőkönyvek tanúsága szerint ezután, vagyis április 3-át követően egészen április 21-ig nem szerepelt, holott ebben az időszakban nyolc alkalommal ült össze a kormány. Pontosabban egyszer, az április 13-i ülés jegyzőkönyvében mégis találunk utalást rá. Karl Friedrich Kübeck báró, aki miután több mint három hetet töltött a kormány megbízásából Windisch-Grätz főhadiszállásán, ekkor tért vissza Magyarországról, s a minisztertanács ülésén személyesen számolt be ottani tapasztalatairól. Többek között arról, hogy ez már nem hadseregek közötti háború, hanem „népháború, igen, a Magyarországon összpontosult európai forradalom háborúja a fennálló rend ellen,” s megjegyezte, hogy ha a hazai eszközök elégtelensége miatt „idegen” segítségre volna szükség, akkor annak igénybevétele történjék meg gyorsan.⁴³

Ugyanekkor, tehát március utolsó hetétől kezdve, amikor a fentiek alapján úgy látszik, hogy az orosz segítség többször felvetődött kérdését az osztrák kormányzat mindig levette a napirendről, a háttérben az orosz udvarral éppen Schwarzenberg miniszterelnök irányításá-

³⁹ Szinnyei, 78–84., 97–111.

⁴⁰ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 42. 3. April 1849. Olmütz. 189–190.

⁴¹ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 47. 12. April 1849. Olmütz. 218–219.

⁴² Jánossy, 321.

⁴³ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 48. 13. April 1849. Wien. 220–221.; Ld. még a 36. lábjegyzetet.

val mind intenzívebben folytak róla az egyeztetések, amelyekről azonban Schwarzenberg nem tájékoztatta minisztertársait.⁴⁴ És éppen ezek az ekkor megkezdett egyeztetések készítették elő a magyar szabadságharc sorsát végül eldöntő tömeges orosz katonai beavatkozást, amely azonban messze másként, más módon, más időpontban és más erővel következett be, mint amilyenekről az első tervek és javaslatok szóltak. Hamar kiderült ugyanis, hogy a két fél elképzelései a katonai együttműködést illetően igencsak távol állnak egymástól. Az osztrák fél azt szerette volna elérni, hogy az orosz csapatok ott és csak olyan létszámban jelenjenek meg, ahol és amilyen létszámban igényt tart rá. A beavatkozás maradjon részleges és korlátozott, lehetőleg a helyi katonai parancsnokok kérésére történjék, maga a kormányzat, illetve az uralkodó pedig a segítségkéréssel ne kényszerüljön nyilvánvalóvá tenni azt, hogy saját erejéből képtelen úrrá lenni alattvalói lázadásán. Vagyis Schwarzenberg lehetetlen feladat megoldásával próbálkozott: az osztrák birodalom megingott európai hatalmi státuszát orosz fegyverekkel, de a szükségszerűen ezzel együtt járó presztízvesztés elkerülésével igyekezett helyreállítani. Ez a törekvés mutatkozott meg már az 1849 januárjában Erdélyben kialakult helyzet kezelésében is. Bem sikereire válaszul ekkor az erdélyi osztrák hadtest parancsnoka, Puchner Antal altábornagy, illetve haditanácsa és Brassó, valamint Nagyszeben városok magisztrátusa fordult katonai segítségért a Havasalföldet megszállva tartó V. orosz gyalogos hadtest parancsnokához, Alekszandr Nyikolajevics Lüders tábornokhoz. Az Erdélybe bevonuló két kis létszámú orosz segélycsapat érkezését az osztrák kormány hallgatólagosan helybenhagyva vette tudomásul, miközben az akcióért a felelősséget Puchner altábornagra hárította.⁴⁵ Tehát a fejezet elején idézett Schwarzenberg-véleményből mégsem érdemes azt a következtetést levonni, hogy az orosz fegyveres segítség ügyében Windisch-Grätz és Schwarzenberg között alapvető nézetkülönbség lett volna. Mindketten úgy gondolták, hogy igénybe vételét lehetőleg el kell kerülni, ha azonban saját erővel mégis képtelenek lesznek leverni a magyar „lázaást”, akkor csak az orosz fegyveres segítség jelentheti a megoldást, de az lehetőleg korlátozódjék a mellékhadszínterekre. Természetesen azonban az orosz beavatkozást nem Windisch-Grätz, hanem pozíciójából adódóan Schwarzenberg készítette elő diplomáciailag és gyakorlatilag is. Addig viszont, amíg esélyt látott a cs. kir. hadsereg győzelmére (éppen az új főparancsnok, az ambiciózus Welden személye révén is), a lehetséges orosz fegyveres segítséget biztonsági tartaléknak tekintette és csak háttértámogatásként kívánt rá támaszkodni.

---

⁴⁴ Von der Revolution. Einleitung von Hermann Róbert und Thomas Kletečka. XLIII.

⁴⁵ Gyalókay 1931, 18–36.; Andics 1961, 113–114.

OROSZ ÉS OSZTRÁK ELKÉPZELÉSEK A KATONAI SEGÍTSÉGRŐL

1849. március 25-én – már az említett Windisch-Grätz által Ferenc Józsefnek tett javaslatot követő napon – Pavel Ivanovics Medem bécsi orosz követ útján Schwarzenberg maga fordult tapogatózva az orosz kormányzathoz azzal a kéréssel, hogy csapatait vonja közelebb a galíciai határhoz, „azoknak a rossz szándékú elemeknek a még nagyobb megfélemlítésére, akik hajlamosak arra, hogy a pillanatnyi körülményeket zavargások előidézésére használják fel”. A „pillanatnyi körülmények”-en azt értette, hogy Bem március 11-én bevette Nagyszombat, ezért úgy látszott, Galíciából Wilhelm Hammerstein tábornoknak, a galíciai főhadparancsnoknak 12 ezer emberrel Magyarországra kell vonulnia erősítésként, vagyis Lemberg és Krakkó környékén csak a legszükségesebb erők maradnak.⁴⁶ Az osztrák miniszterelnök március 28-án megismételte a kérést, kiegészítve azzal, hogy a galíciai és bukovinai határ közelében olyan létszámú orosz erők sürgős koncentrálását kéri, amelyek, ha a helyzet úgy hozza, az osztrák csapatokkal együtt döntő módon léphetnek fel a lázadókkal szemben.⁴⁷

Az első osztrák kérésekre a cár határozott és egyértelmű választ adott, amelyet Karl Vasziljevics Nesselrode kancellár április 6-i utasításában közölt a bécsi orosz követen keresztül Schwarzenberggel: a kívánt csapatösszevonásokra a galíciai és bukovinai határ mentén már sor került, az osztrák csapatokkal történő együttes fellépésre vonatkozóan pedig Nesselrode a következőképpen fogalmazta meg a cár álláspontját:

„Az erdélyi sajnálatos események bizonyították öfelségének, hogy a részleges segítség mennyire kompromittálná egyrésztől csapatait, másrésztől pedig elégtelennek bizonyulna arra az ügyre nézve, amelyet Ausztria oly energiával védelmez. Öfelsége az osztrák kormány kérését a következő feltételek mellett tudja teljesíteni:

A határ átlépésére kijelölt hadtestek olyan nagy létszámúak lesznek, hogy önállóan is végre tudják hajtani az előttük álló feladatot.

Ezek a hadtestek nem lesznek egyesítve az osztrák csapatokkal, amelyek ettől a perctől kezdve felszabadulnak, és Windisch-Grätz herceg hadseregét tudják erősíteni. Az így Auszt-

---

⁴⁶ Medem–Nesselrode, 1849. március 25. Olmütz. Andics 1961, Függ. 96. sz. 330–331. (Medem ezt a jelentését elküldte Varsóba Paszkevicznek, a működő hadsereg főparancsnokának is, hogy az az esetleg szükségessé váló teendőkről gondoskodni tudjon.) Schwarzenberg hasonló kérés továbbítására utasította Karl Ferdinand von Buol-Schauenstein szentpétervári osztrák követet. Andics 1961, Függ. 97. sz. 331. Az aggodalom túlzott volt: Hammersteinnek ekkor végül nem kellett Magyarországra vonulnia. (Egy hadosztálynak azonban április elején Anton Vogel cs. kir. vezérőrnagy parancsnoksága alatt igen, mint ahogy később szó lesz róla.)

⁴⁷ Medem–Nesselrode, 1849. március 28. Olmütz. Andics 1961, Függ. 99. sz. 332–333. (Medem Paszkevicset szintén tájékoztatta a kérésről.); Ld. még Medem saját kezű magánlevelét Nesselrodénak: uo. 334–335.

ria által nyerhető előny mellett ezen a módon elkerülhetők azok a súrlódások, amelyek olyan könnyen fellépnek, ha két különböző hadsereg alakulatai összekeverednek és nem egy országból származó tábornokok irányítása alá kerülnek.

Őfelsége úgy véli, hogy azoknak a hadműveleteknek a sikere, amelyek érdekében segítséget nyújtunk, kizárólag ezen a módon biztosítható.

Csak e feltételek teljesítése esetén tud Ausztriának segítséget nyújtani. Remélem, Ausztria ebben új bizonyítékát látja őfelsége megmásíthatatlan akaratának arra vonatkozóan, hogy segítséget nyújt neki az azon ügy győzelméért folytatott küzdelemben, amely a saját ügye is; szükséges, hogy Ausztria őfelsége magas éleslátására bízva ennek az együttműködésnek a módját és a katonai segítség részleteit.”⁴⁸

Tehát az orosz cár ezeket a feltételeket, mondhatni bármiféle fegyveres beavatkozás elvi alapvetését már akkor megfogalmazta, amikor osztrák részről még csak olyan megkeresést kapott, miszerint az orosz–osztrák határ, vagyis Galícia és Bukovina határa mentén vonja össze csapatait, amelyek (ha a szükség úgy kívánja) az osztrák katonasággal együtt fel tudnak lépni a lázadók ellen. Latolgatva a katonai helyzet alakulását, ekkoriban mind a cár, mind bizalmasa, Paszkevics herceg úgy vélte, hogy a legcélravezetőbb lépés orosz részről Galícia és Bukovina megszállása volna, s az így felszabadult osztrák haderő csatlakozhatna Windisch-Grätz főserégéhez. „Galícia és Bukovina megszállása, ha mindenképpen szükséges, a lehető legegyszerűbb és leghasznosabb lépés” – írta a cár Paszkevicsnek április 5-én,⁴⁹ majd megismételte ugyanezt április 13-án: „Galícia megszállásával egyetértek. Ha a lázadók oda is betörnek, megsemmisítésük ott és Bukovinában a mi feladatunk lesz, és az is, hogy a törökökkel együtt megvédjük a fejedelemségeket. (...) Galícia megszállásával felszabadítjuk az ott állomásozó osztrák csapatokat, azok részt vehetnek a hadműveletekben, s az sem kis segítség, ha a háttországukban biztosítjuk a rendet.”⁵⁰ Paszkevics a cárnak ugyanezt javasolta: „Galícia, Bukovina és a Kárpátok északi hágóinak megszállása volna a legelőnyö-

---

⁴⁸ Nesselrode–Medem, 1849. április 6. Andics 1961, Füg. 102. sz. 339–340. Andicsnál az eredeti fogalmazvány francia szövege olvasható, amelyet az Orosz Birodalom Külügyminisztériumának levéltára őriz. Ennek orosz fordítását R. A. Averbuch 1931-ben közölte a Krasznij Arhiv című folyóiratban. (Krasznij Arhiv 1931. 33–34.) Az iraton Averbuch megjegyzése szerint rajta van a cár saját kezű jóváhagyása: „Így legyen”. Andics szerint a fogalmazványon Miklós cár húzta alá az itt is aláhúzva közölt szavakat.

⁴⁹ I. Miklós–Paszkevics, 1849. március 24/ április 5. Scserbatov, Okm. 46. sz. 259.

⁵⁰ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 1/13. Scserbatov, Okm. 47. sz. 261.

sebb,” Magyarországon és Erdélyben a felkelés leverésének feladatát pedig az osztrákoknak kellene meghagyni.⁵¹

Miklós cárt az „erdélyi sajnálatos események”, amikor az orosz különítményeket az osztrákok, „ezek a siralmas alakok,”⁵² (vagyis Puchner Antal és tábornok társai) egyszerűen magukra hagyták, természetesen óvatosságra intették, majd a magyar honvédseregtől sorozatosan elszenvedett osztrák vereségek csak megerősítették abbéli döntésében, hogy katonáit nem szolgáltathatja ki a kudarcot kudarca halmozó, így tekintélyüket veszített osztrák parancsnokoknak.⁵³ Paszkevics hasonlóan vélekedett: „Az Erdélyben bekövetkezett szerencsétlen fordulat mutatja, mennyire kevésbé lehet bízni az osztrák csapatokban, és mennyire veszélyes kis különítményekkel támogatni őket” – írta Alekszandr Ivanovics Csernisov hercegnek, a hadügyminiszternek 1849. március 30-án,⁵⁴ majd egy napra rá az uralkodónak ugyanilyen értelemben fogalmazott: „Windisch-Grätz tábornagy teljesen tehetetlen. Semmit sem csináltak, s ezért haderőnk, ötszörös túlerővel csatázva, kénytelen volt visszavonulni a határra. (...) Az osztrák tábornokok tehetetlensége miatt hadseregünk kompromittálja magát”.⁵⁵

A cár végig ragaszkodott az április 6-án kikötött feltételekhez, amelyek mögött tehát nagyon is racionális megfontolások álltak. „Ha már nem boldogulnak egymagukban, s a mi segítségünket kérik, engedjék meg, hogy én döntsem el, hogyan segítek rajtuk. Beavatkozásunknak erőteljesnek, mindent elsöprőnek, s nem részlegesnek kell lennie” – szögezte le április 20-án.⁵⁶

Mindennek ismeretében nem meglepő, hogy az orosz cár visszautasított minden olyan osztrák próbálkozást, amely a súlyosbodó helyzetre hivatkozva és folyamatosan érvelve a lengyelek jelenlétével, befolyásával és növekvő számával kisebb katonai csoportosítások minél előbbi behívására vonatkozott, ráadásul olyan területekre, amelyek-

---

⁵¹ Paszkevics–I. Miklós, felterjesztés, 1849. március 30/ április 11. Varsó. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 10–10b.

⁵² I. Miklós–Paszkevics, 1849. március 20/ április 1. Szentpétervár. Scserbatov, Okm. 45. sz. 257.

⁵³ Az orosz fél csak az osztrák szövetségest hibáztatta az erdélyi kudarcokért. Szkarjatyin és Engelhardt működésének elemzése árnyalhatja a képet, ez azonban messzire visz témánktól.

⁵⁴ Paszkevics–Csernisov, 1849. március 17/ 30. Varsó. (436. sz.) RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485. 162–163b. Az iraton egy feljegyzés, minden bizonnyal Miklós cártól: „Nem ezt mondtam?” A szöveg egy részét is ugyanez a kéz húzta alá.

⁵⁵ Paszkevics–I. Miklós, 1849. március 31. Idézi Scserbatov (44.) Paszkevics herceg családi levéltárának anyagából. Ez ma a szentpétervári Oroszországi Állami Történelmi Levéltár (orosz nyelvű rövidítése: RGIA) 1018. fondja. Szentpéterváron nem volt módomban kutatni. (Az oroszok rendre messze túlbecsülték a magyar erőket.)

⁵⁶ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 8/20. Scserbatov, Okm. 48. sz. 263.

nek megközelítése gondot okozhatott az orosz csapatoknak. Ilyen volt Schwarzenbergnek a következő, április 6-án kelt kérése, amelyet éppen azon a napon küldött Szentpétervárra, amikor Nesselrode megfogalmazta a cár kategorikus válaszát az említett feltételekkel. Az osztrák miniszterelnök ekkor 30 ezer orosz katona Erdélybe történő elindítását kérte,⁵⁷ s kérését néhány nap múlva ki is egészítette egy az Erdélybe várt orosz csapatoknak javasolt osztrák haditeranggal, valamint azoknak az osztrák tiszteknek a névsorával, akiket a várt orosz erők parancsnokai mellé összekötőként kívánt rendelni.⁵⁸ Érdekes ezzel kapcsolatban elolvasni a bécsi orosz követ Nesselrode kancellárhoz április 4-én írt jelentését, amelyben aznapi, Schwarzenberggel folytatott beszélgetéséről számol be. Eszerint rögtön az előbb ismertetett április 3-i minisztertanácsi ülésen történtek után, amikor a kormány tagjai elvetették az orosz segítségkérés lehetőségét, Schwarzenberg 25-30 ezer fős orosz haderő erdélyi bevonulását sürgette Medemnél. Részletesen előadta neki, hogy Erdély „a lengyelek által vezetett forradalmi mozgalom fészkévé vált, és csatlakoztak hozzájuk olaszok, franciák, németek, sőt még néhány angol is. Elérték, hogy a tartomány gazdái lettek, s most bűnös cselszövényeikkel a szomszédos tartományok, különösen a fejedelemségek ellen készülnek, ahol aktívan tevékenykednek, hogy híveket szerezzenek és mozgalmukkal terjeszkedjenek.” Ahhoz, hogy minél rövidebb időn belül meg lehessen fékezni őket, „szükség volna egy 25-30 ezer fős orosz haderő Erdélybe történő bevonulására. Az osztrák hadsereg közben hozzáfog a lázadás elfojtásához Magyarországon; 14 új zászlóalj indult útnak e hadsereg megerősítésére, amely így néhány nap múlva képes lesz arra, hogy a siker minden esélyével megkezdje a támadást a lázadók ellen.” A siker azonban nem lehet teljes, ha ugyanekkor a lázadás fészket, vagyis Erdélyt nem szállják meg az általa kért orosz csapatok. Schwarzenberg annak bizonyítására, hogy a forradalmi intrikák Erdélyben hová fejlődtek, Medemnek többek között megmutatta Bem elfogott leveleit és a bukaresti osztrák konzuli jelentést arról, hogy „ez a lázadó Nagyszebenbe való érkezése után kapcsolatot tartott fenn egy angol konzuli ügynökkel,⁵⁹ akit a bukaresti angol konzul küldött oda.” A bécsi orosz követ az osztrák miniszterelnököt arra kérte, hogy a félreértések elkerülése érdekében hivatalos úton, a szentpétervári osztrák követen keresztül forduljon kérésével az orosz udvar-

⁵⁷ Schwarzenberg–Buol, 1849. április 6. Bécs. Andics 1961, Füg. 101. sz. 337–338.

⁵⁸ Medem–Nesselrode, 1849. április 9–10. Bécs. Andics 1961, Füg. 103. sz. 340–342. ; RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 31–32.

⁵⁹ Effingham Grant, bukaresti angol konzuli titkárral.

hoz.⁶⁰ Ezt Schwarzenberg meg is tette, ahogy előbb ismertetett április 6-i Buol-Schauenstein grófhhoz intézett utasításából kiderül. Schwarzenberget arra a lépésre, hogy a minisztertanács döntését figyelmen kívül hagyva gyorsan az orosz udvarhoz forduljon, az készítette, hogy ezek a napok az Osztrák Császárság európai tekintélyének további látványos csökkenését hozták: mert bár a novarai csatában március 23-án az agg Radetzky tábornagy döntő vereséget mért a piemonti–szárd hadakra, a győzelem kihasználása helyett március 26-án Novarában az osztrákok fegyverszünetet kötöttek a Piemonti–Szárd Királysággal, hogy minden erejüket a magyar szabadságharc ellen fordíthassák; március 28-án pedig a német parlament a porosz királyt választotta a német császári trónra,⁶¹ ami a német kérdésben rivális porosz állam presztízsének növekedését mutatta; ráadásul az elfogott Bem-iratokban Schwarzenberg a lengyelek mozgalmának erősödését, illetve Anglia esetleges tiltakozásának lehetőségét láthatta.⁶² Az idézett iratokból azonban az is kiderül, bár Schwarzenberg nagyon bízott abban, hogy a magyarországi osztrák hadsereg megerősítése (illetve a parancsnoki poszton bekövetkező már készülő személycsere, amit természetesen az oroszoknak még nem említett) a főhadszíntéren sikert hoz, mégis úgy látta, a biztos győzelem feltétele az orosz erők újbóli és tekintélyes létszámú megjelenése Erdélyben.⁶³

Schwarzenberg a nemzetközi, főként lengyel forradalmi erőkre hivatkozva olyan érvekkel hozakodott elő, amelyek az orosz cárt akár ösztönözhatték is volna az erdélyi bevonulásra, célját egyelőre mégsem érte el. Miklós cár meglehetősen ingerülten reagált ezekre az osztrák elképzelésekre. A Medem-jelentésre azt írta rá, hogy: „Bukovinát és Galíciát szálljuk meg, vagy meg sem mozdulok,”⁶⁴ napokkal később pedig így fogalmazott: „30 ezer orosz katona nem repülhet el Erdélybe,” csak a fejedelemségeken vagy Galícián keresztül érkehetnének oda, de a fejedelemségekben csupán annyi orosz erő tartózkodik, amennyire ott szükség is van. Galícia és Bukovina megszállását, hogy az ott állomásozó osztrák erőket felváltsák, csapatai „létszámának előzetes megszabása nélkül” ő már felajánlotta, így azok

---

⁶⁰ Medem–Nesselrode, 1849. március 23/április 4. (A keltezés szerint Bécs, a dokumentum szövege szerint Olmütz). Krasznij Arhiv 1931. 32–33.

⁶¹ IV. Frigyes Vilmos április 3-án vissza is utasította a német nemzeti parlament által neki felajánlott császári koronát.

⁶² Minderre Jánossy Dénes hívta fel a figyelmet. Jánossy, 323–324.

⁶³ Jánossy Dénes Schwarzenberg miniszterelnöknek ezt az akcióját tekinti Ausztria első hivatalos segítségkérésének. Jánossy, 325–326.

⁶⁴ Medem–Nesselrode, 1849. március 23/április 4. (A keltezés szerint Bécs, a dokumentum szövege szerint Olmütz). Krasznij Arhiv 1931. 32–33.

csatlakozhatnak a magyarok és erdélyiek ellen harcoló osztrák seregekhez.⁶⁵ Paszkevicznek ugyanez volt a véleménye: az osztrákok azt kérik, hogy „a fejedelemségekben állomásozó hadtest vonuljon be Erdélybe; mintha mi jelenleg elhagyhatnánk ezeket a fejedelemségeket, különösen Havasalföldet, amely, ha onnan kivonulunk, akkor biztosan fellázad, és a hátunkban új ellenséggel kell számolnunk. De lehet, hogy a törökökkel is.”⁶⁶ Még pedig az „angolok által felbujtott” törökökkel. Ráadásul, mint hangsúlyozza, Erdélyt fegyverrel kellene visszafoglalni: „Megszállásról csak ott lehet szó, ahol nem tanúsítanak ellenállást, Erdélyben viszont mintegy nyolcvanezer [! – R. I.] felfegyverzett magyar van, és lázong az egész tartomány.”⁶⁷

A LENGYEL ÜGY

Galícia és Bukovina orosz megszállásával kapcsolatban figyelemre érdemes az az eszmecsere, amelyet Miklós cár és Paszkevicz ebben az időszakban folytatott. „Beavatkozásunkra csak a legnagyobb óvatossággal s Oroszország közvetlen érdekeinek figyelembevételével kerülhet sor. Az osztrákok, azt hiszem, Galícia megszállását nem hozzák szóba, egyrészt mert attól tartanak, hogy nagy hatást fogunk gyakorolni a velünk azonos nemzetiségű, hajdan mihozzánk tartozó vidékre, másrészt azt gondolják, hogy a fejedelemségek területéről is bevonulhatunk Erdélybe, ami, kereken kimondva, szánalmas ostobaság” – írta a cár április 13-án Paszkevicznek.⁶⁸ Paszkevicz, akinek – életrajzírója szerint – „régén dédelgetett eszméje volt” Kelet-Galícia megszállása, azt ugyanis „az orosz föld részének tekintette,”⁶⁹ az osztrákoktól erőltetett erdélyi bevonulást felvázoló hadtervvel kapcsolatban április 14-én azt vetette papírra: „Furcsa, hogy ebben a tervben egyetlen szó, sőt egyetlen utalás sincs Galíci-

---

⁶⁵ I. Miklós saját kezű francia nyelvű, dátum nélküli, valószínűleg Csernisov hadügyminiszternek szánt feljegyzését Oreusz 1880 (Приложения 5–6.) alapján közli Andics 1961, Függ. 114. sz. 355–356.; Ld. még Oreusz 2002, 391.; A dátum nélküli feljegyzés megtalálható: RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 3–5b. A levéltárban egy április 5/17-i és egy 8/20-i keltezésű irat között őrzik, tehát bizonyára a cár ekkortájt vetette papírra Moszkvában. I. Miklós arról is ír benne, hogy F. F. Berg tábornokot Varsóba, majd Olmützbe küldi. Paszkeviccsel április 20-án közli, hogy Berg küldetésére kiadta a parancsot, ami azt tanúsítja, hogy a feljegyzés április 20. előtti. (I. Miklós–Paszkevicz, 1849. április 8/20. Moszkva. Scserbatov, Okm. 48. sz. 263–264.)

⁶⁶ Paszkevicz–I. Miklós, 1849. április 2/14. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 14–16b.

⁶⁷ Scserbatov, 46–48. Scserbatov Paszkevicz családi levéltárából idézi ezt a levelet. Talán április 8-i, ahogy a cár április 13-i válaszából kiderül.

⁶⁸ I. Miklós–Paszkevicz, 1849. április 1/13. Moszkva. Scserbatov, Okm. 47. sz. 262.

⁶⁹ Scserbatov, 46.

ára vagy Bukovinára vonatkozóan: az embernek önkéntelenül is az a gondolata támad, vajon nem tartanak-e attól, hogy beengedjenek bennünket Galíciába: félve attól, hogy esetleg örökre ottmaradunk. (...) nincs jobb haditerv Galícia és Bukovina megszállásánál. Lehet, hogy az osztrákok még nem látják, de számukra is ez volna a legjobb.”⁷⁰ A későbbiekben Galíciával kapcsolatban hasonló feltételezésekkel nem találkoztunk, kérdés, hogy osztrák részről valóban felmerültek-e ilyen aggályok. Az azonban bizonyos, hogy amikor az osztrák kormányzat már égetően szükségesnek ítélte az orosz katonai beavatkozást, ilyen aggodalmaskodás részéről nem volt tapasztalható, és szabályosan sürgette az orosz hadak galíciai bevonulását.

Orosz részről valóban felvetődött egész Galiciának vagy egy részének a bekebelezése az osztrákoknak nyújtott fegyveres segítség áráként. Varsóban 1849 áprilisának végén (többek között) azt is beszélték, hogy Krakkó városát, esetleg a wieliczki sóbányákat az orosz segítség háborús költségeinek fejében az osztrákok átadnák Oroszországnak. Ez azonban a burjánzó pletykák egyike lehetett csak, amelyről a varsói angol konzul, Gustave Du Plat alvezredes gondosan beszámolt külügyminiszterének, Lord Palmerstonnak.⁷¹ 1849. június 2-i jelentésében ismét előkerült a téma: azt a megbízható forrásból származó értesülését közölte Palmerstonnal, hogy az orosz cár, Nesselrode és egy harmadik személy között sor került egy bizalmas megbeszélésre Galícia jövőjét illetően. Azt mérlegelték a magas tárgyaló felek, hogy Galiciának a Lengyel Királyságba történő bekebelezése révén a cár „erős kezével és vasakaratóval” a lengyel lázadó mozgalmat a jövőben nem lehetne-e jobban féken tartani. A megkérdezett „harmadik személynek” azonban az volt a véleménye, hogy egy ilyen terv megvalósítása esetén legalább 100 ezerrel több katonát kellene állomásoztatni az Orosz Birodalom lengyel területein, mint azt megelőzően, ami „súlyosan megterhelné a birodalom pénzügyeit, anélkül, hogy az Orosz Birodalom tényleges ereje bármit is növekedne általa ...” Az angol konzul jelentésében hangsúlyozza ugyanakkor, hogy az orosz segítség igazi árát csak akkor lehet majd megtudni, ha sor kerül a fizetésre, így az általa most közölt hír

---

⁷⁰ Paszkevicz–I. Miklós, 1849. április 2/14. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 14–16b.

⁷¹ Du Plat–Palmerston, 1849. április 27. Varsó. Haraszi, Okm. 74. sz. 171–173. A pletyka arról, hogy I. Miklós kompenzációként a katonai segítségért Galíciát kéri az osztrákoktól, a porosz hadsereg tisztjeihez is eljutott: „Az egyik porosz tiszt, aki a kabátomról látja, hogy orosz vagyok, elkezd szidni az osztrákokat, mert maguk képtelenek boldogulni a magyarokkal, ezért az oroszokhoz fordultak segítségért, aminek fejében a mi cáruk minden biztonnal Galíciát kéri jutalmul” – jegyzi fel a porosz területen át Bécs felé vonatozó Baumgarten ezredes. (Baumgarten, 210.)

csupán inkább érdekes feltevés egy lehetőségről.⁷² Ebben a június eleji jelentésben Du Plat bizonyára friss információkról számolt be Palmerstonnak. Ami azért érdekes, mert az első orosz hadak ekkor már csaknem egy hónappal azelőtt Galícia földjére léptek, s bevonulásuk azóta is folyamatosan tartott. Hogy ki volt ez a körültekintően mérlegelő „harmadik személy”, nem tudjuk.

Galícia, a felosztott Lengyelország sorsa, a lengyelek álmai országuk helyreállításáról, a lengyelek megjelenése Magyarországon, Bem erdélyi sikerei – vagyis a lengyel ügy, a lengyelek részvétele a magyar szabadságharcban az osztrák–orosz tárgyalások során folyamatosan napirenden volt. Sokszor feltett kérdés: vajon ennek oka magyarországi szerepükben keresendő, vagy itteni szerepvállalásuk csupán ürügye volt az orosz beavatkozás előkészítésének?

Lengyelország 1795-ben történt teljes felosztását követően a nagyhatalmak által minden eszközzel óvott európai status quónak neuralgikus pontja volt a felosztott lengyel állam helyzetéből adódó bizonytalanság. Az egykori lengyel–litván állam területén osztozkodó három hatalom, Oroszország, a Habsburg-birodalom és a Porosz Királyság közül egyedül az orosz kormányzat volt az, amelyik minden eszközzel megpróbálta a Lengyel Királyságot a birodalomba véglegesen beolvasztani, a hozzá csatolt lengyel területek közigazgatási különállását, a Királyság intézményeit teljesen felszámolni. E program végrehajtása éppen az 1830–31-es lengyel szabadságharc leverésével magának újabb babérokat szerzett Paszkevics tábornagnak, a már csak nevében létező Lengyel Királyság Varsóban székelő helytartójának volt a feladata. I. Miklós úgy látta, hogy a magyar szabadságharc a Habsburg-birodalom integritását veszélyezteti, annak szétesése pedig a lengyel kérdés újrendezését kényszerítheti ki, ami így az orosz cárt mindenképpen a magyarországi beavatkozásra ösztönözte. Vagyis a lengyel kérdés, a lengyel államiság helyreállításának problematikája a lengyelek magyarországi jelenléte nélkül is meghatározó tényezője volt a kelet-közép-európai helyzetnek, és ilyen összefüggésben a lengyelek részvétele szükségszerűnek is tekinthető a magyar szabadságharcban. „Bem és a lengyel kalandorok arra törekszenek, hogy Erdélyt valóságos fellegvárrá tegyék, ahonnan a forradalom hálóját kivethetik a szomszédos tartományokra” – adta az érvet az orosz beavatkozáshoz Schwarzenberg miniszterelnök szentpétervári követének, Buol grófnak a szájába,⁷³ I. Miklós pedig úgy fogalmaz, hogy „a magyar zendülésben világosan kifejeződnek annak az általános összeesküvésnek a törekvései, amely mindent le

⁷² Du Plat–Palmerston, 1849. június 2. Varsó. Haraszi, Okm. 111. sz. 217–218.; Roberts, 123. (Roberts az ügyel kapcsolatban csak erre a Du Plat-jelentésre hivatkozik, ugyanúgy, mint Jánossy (329.).

⁷³ Schwarzenberg–Buol, 1849. április 6. Bécs. Andics 1961, Füg. 101.sz. 337–338.

akar törni, ami számunkra szent, különösen pedig Oroszországot, hiszen a forradalom élén s főerői közt örökös ellenségeinket, a lengyeleket találjuk.”⁷⁴ Hasonló megállapításokkal többször találkozhatunk, idéztünk is már közülük néhányat, mindazonáltal a magyar katonai győzelmek, a honvédsereg megállíthatatlannak tetsző előrenyomulása kellett ahhoz, hogy az orosz katonai készenlét elsöprő erejű fegyveres beavatkozássá nője ki magát. Ugyanis ha az osztrák hadsereg legyőzi a magyar honvédsereget, akkor – függetlenül a lengyelek magyarországi jelenlététől – nem válik szükségessé az orosz beavatkozás. „Addig, amíg a magyar felkelés nem aratott döntő sikereket és nem fenyegetett a Habsburg-monarchia szétrombolásával, másfelől pedig amíg a belső lázongástól zaklatott Poroszországhoz fűződő viszonyunk nem tisztázódott, az osztrákok segítségére csak egy hadtestet kívántunk küldeni. Aztán ahogy a konzervatív erők győzedelmeskedni kezdtek a német államokban, és figyelembe véve azokat a sikereket, amelyeket a forradalom Magyarországon elért, megnyílt a lehetősége és szükségessé vált, hogy az osztrák kormánynak nyújtandó katonai segítség méreteit megnöveljük” – sorolja a hatalmas erejű orosz beavatkozás további okait a kortárs orosz hadtörténész, Ivan Ivanovics Oreusz.⁷⁵

OROSZ REAKCIÓK A VÁRATLAN MAGYAR KATONAI SIKEREKRE

Vajon mivel magyarázhatók az 1849 tavaszán az orosz segítséggel számoló osztrák igények és tervek, valamint a rájuk adott orosz válaszok azonnal szembetűnő, egymást követő gyors változásai? A felelethez rá kell néznünk a hadszíntérré vált Magyarország térképére és Bem erdélyi sikereinek, majd a tavaszi magyar győzelmeknek a dátumaira, hogy lássuk: az orosz és osztrák terveket tulajdonképpen közvetlenül a magyar katonai sikerek alakították. Mindezt nem írja felül az a tény, hogy mind az orosz cár, mind Paszkevics élénk figyelemmel kísérte a politikai helyzet alakulását a német államokban, mindenekelőtt Poroszországban, mint ahogy az előbb idézett orosz hadtörténész is utalt rá. Paszkevics számolt egy esetleges poroszországi orosz fegyveres fellépés szükségessé válásával is, amit figyelembe vett az osztrák kérések mérlegelésénél. Azonban mire a magyarországi intervenció valósággá vált, addigra ezek az aggályai alapjukat veszítették: az egységes német császárság létrehozásának terve megfeneklett. Ugyan a Majna melletti Frankfurtban ülésező össznémet nemzeti parla-

⁷⁴ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 13/25. Moszkva. Scserbatov, Okm. 50. sz. 266.

⁷⁵ Oreusz 2002, 103.

ment március 27-én elfogadta az egységes Németország alkotmányát, és március 28-án a Német Birodalom császárává választotta a porosz királyt, IV. Frigyes Vilmost, de a porosz uralkodó április 3-án visszautasította a neki felajánlott császári koronát, s a porosz kormány április 28-án elvetette a frankfurti parlament által korábban elfogadott alkotmányt is. Az alkotmány védelmében május elején a szászországi Drezdában felkelés tört ki, amit a porosz hadsereg leverte. Ugyanilyen sorsra jutott Badenben a karlsruhei helyőrség lázadása és a sziléziai wrocławai (breslauer) felkelés is. (Az egyre fogyatkozó létszámú parlament Stuttgartba telepedett át, ahol a württembergi kormány azzal tett pontot a német egység alkotmányos megteremtését célzó kísérlet végére, hogy június 18-án egyszerűen bezáratta a parlament üléstermét, a küldötteket pedig kiutasította.⁷⁶ Ne feledjük, hogy ugyanezen a napon az orosz csapatok éppen Magyarország északi határán özönlöttek át, az erdélyi Tömösi-szorosnál pedig Kiss Sándor honvéd ezredes arra készült, hogy fegyverrel akadályozza meg benyomulásukat.)

De térjünk vissza a tavaszi orosz–osztrák tárgyalásokhoz, a tárgyaló felek gyorsan változó terveihez, és ezzel párhuzamosan kísérjük figyelemmel, mi történt az erdélyi és a magyarországi csatatereken.

Érthető, hogy Schwarzenberg március végén–április elején először az orosz segélycsapatok erdélyi bevonulását szorgalmazta, hiszen Bem a gyulafehérvári erőd, a dévai vár, valamint a román felkelők kezében tartott Érchegység kivételével birtokba vette egész Erdélyt. Láttuk, hogy március 11-én vereséget mért Nagyszeben orosz és osztrák helyőrségére. Grigorij Jakovlevics Szkarjatyin orosz ezredes kiürítette a várost, ahová bevonultak a honvédek. Szkarjatyin csapataival együtt a Vöröstoronyi-szoroshoz húzódott vissza, ahonnan néhány nap múlva Bem kiszorította Havasalföldre. Március 19-én a másik orosz különítmény parancsnoka, Nyikolaj Fjodorovics Engelhardt tábornok is megkezdte Brassó kiürítését, s a Tömösi-szoroson át, nyomában az osztrák szövetséges csapatokkal ugyancsak kihátrált Havasalföldre. Az oroszok, ahogy utaltunk már rá, rossz emlékként vitték magukkal, hogy az osztrák parancsnokokkal kapcsolatos elvárásaikban csalódtak. A gyászos szereplés után az osztrák miniszterelnök valóban hivatkozhatott arra, hogy Erdélyben egy következő orosz beavatkozásra Európa közvéleménye már felkészült, mert „megbosszulva látná az orosz csapatok vereségét, amelyek hősieles ellenállás után voltak kénytelenek kiüríteni Nagyszebent.”⁷⁷

---

⁷⁶ Kosáry 1999, 37–39.

⁷⁷ Schwarzenberg–Buol, 1849. április 6. Bécs. Andics 1961, Füg. 101. sz. 338.

A tavasz a magyarországi főhadszíntéren is osztrák kudarcosorozattal kezdődött. A Klapka György haditerve alapján megindított hadjárat április 2-án Hatvannál, április 4-én Tápióbicskénél, április 6-án Isaszegnél kivívott magyar győzelmeit követően Windisch-Grätz április 7-én Pest alá volt kénytelen visszahúzódnival, s leváltása elkerülhetetlenné vált. Láttuk, hogy Schwarzenberg az osztrák fegyvereknek a főhadszíntéren várt sikereihez ekkor még elegendőnek tartotta a főparancsnok személyének cseréjét. A poszton bekövetkezett változás bizakodással töltötte el, úgy vélte, vége a kudarcoknak, így az orosz segítséget továbbra is a mellékhadszíntereken szerette volna igénybe venni. Amikor április 13-án a bécsi orosz követtel közölte (majd a következő nap a szentpétervári osztrák követet utasította ez ügyben), hogy az osztrák kormány örömmel elfogadja a cárnak a fegyveres beavatkozást illető többször említett feltételeit, és azokkal teljesen egyet is ért, mind létszámukra, mind bevonulásuk helyszínére vonatkozóan mégis tett egy javaslatot, amivel legalábbis annyit jelezni próbált, hogy véleményének továbbra is szeretne hangot adni: mint kifejtette, Erdélyben 40 ezer fős orosz segítségre számítana, és reményét fejezte ki, hogy ezek az orosz csapatok már át is lépték – korábbi, április 6-i kérésének megfelelően – Erdély határát.⁷⁸

Welden táborszernagy, az új osztrák főparancsnok, amint ugyancsak szó esett róla, nem volt híve az orosz fegyveres segítségnek. Nagy energiával és önbizalommal látott munkához. Felmérve a helyzetet már kinevezése előtt összeállított egy haditervet az orosz segélycsapatok erdélyi közreműködésére vonatkozóan,⁷⁹ amelyhez, miután átvette a főparancsnokságot, kiegészítő javaslatokat fűzött. Leszögezte, hogy az oroszok két feltétele csak úgy fogadható el, ha hadműveleteiket kombinálják az osztrákokéival – amit részéről természetes igénynek is kell tekintenünk –, ezért osztrák táborkari tiszteket fognak beosztani az orosz oszlopokhoz. Az oroszok és az osztrákok közös erdélyi hadműveleteire vonatkozóan az oroszoknak továbbított terv kiegészítéseként, valamint a főhadszíntéren ellentámadásra készülve Welden tudomásunk szerint ekkor vetette fel először egy orosz hadoszlopnak a bevonulását Galíciából, konkrétan az Árva völgyén át a Vág völgyébe, amely azzal segíthetné a tervezett osztrák ellentámadást, hogy megosztaná a magyar erők figyelmét és veszélyeztetné jobbszárnyukat: „A jelenlegi helyzetben az lehet kedvező hatással a magyarországi hadműveletekre, ha az orosz csapatok Galí-

---

⁷⁸ Medem–Nesselrode, 1849. április 13. Bécs. Andics 1961, Függ. 106. sz. 344–346. és Schwarzenberg–Buol, 1849. április 14. Bécs. uo.: 107. sz. 346–348.

⁷⁹ Medem–Nesselrode, 1849. április 9–10. Bécs. Andics 1961, Függ. 103. sz. 340–342. Andics az iratot az orosz külügyminisztérium levéltárából (AVPR–AVPRI) közli, megjegyezve, hogy mellette ott van Welden tervezete „Über die Möglichkeit der Operation der Russen gegen Siebenbürgen” címmel, amelyet nem ad közre. Ez utóbbi szövege azóta megjelent: Von der Revolution, Dokumente. 166. sz. 317–318. A hely és dátum nélküli irat keltezésének meghatározása: 1849. április 9. Bécs.

cia északi határa mentén, főként Krakkó közelében 30-40 ezer embert összevonva helyezkednek el. Innen Myslenicén és Jordanówon át négy napi menettel elérhető a magyar határ és az Árva völgye, és ugyanannyi napi menettel a Vág völgye.⁸⁰

Úgy látszik, hogy a magyar győzelmek következményeivel az oroszok a maguk terveit illetően igen gyorsan számoltak, mondhatnánk, gyorsabban, mint az osztrákok, de valójában arról van szó, hogy az utóbbiak még mindig bíztak a főhadszíntéren elérhető sikereikben. Arról, hogy az osztrákok továbbra is az erdélyi segítségnyújtást szorgalmazták, és az erdélyi közös hadműveletekre vonatkozó terveket küldtek neki, Paszkevics lesújtó véleményt fogalmazott meg a cárnak április 14-én írott levelében. Ő maga még mindig Galícia és Bukovina megszállását javasolta, kiegészítve a Kárpátok Galícia felőli hegyi átjáróinak, valamint Havasalföld és Moldva felől ugyancsak a Kárpátok hágóinak megszállásával, de hozzáfűzte: az a veszélyes ebben a helyzetben, hogy amíg az osztrákok a hadjáratról gondolkodnak és arról, hogy hová kellene az orosz csapatokat behívni, „addig a lázadók újabb győzelmeket aratnak.”⁸¹ I. Miklós április 20-án válaszol neki: maga is „esztelennek” minősíti az erdélyi bevonulásra vonatkozó osztrák tervet és helyesli Rüdiger parancsnoksága alatt a Galíciába és Bukovinába történő bevonulást, de mindezt kiegészíti azzal, hogy onnan az orosz csapatok „szükség esetén tovább vonulhatnak Erdélybe vagy Magyarországra, s a közbeeső területek megszállására és a rend fenntartására is felhasználhatók lesznek”.⁸² I. Miklós levelei közül ebben a levélben vetődik fel először konkrétan a Magyarország területén történő beavatkozás gondolata.⁸³ Abban, hogy az osztrák birodalomba bevonuló hadak főparancsnoka Fjodor

---

⁸⁰ Medem–Nesselrode, 1849. április 15. Bécs. Andics 1961, Függ. 109. sz. 349–350. Mellette Welden kiegészítő javaslatai az orosz segélycsapatok operációira vonatkozólag, figyelembe véve az osztrák hadműveleti tervet. (Az RGIA levéltárából.) Erről a tervről, amely felveti, hogy Galícián keresztül a Vág völgyébe egy orosz hadoszlop vonuljon fel, az osztrák miniszterelnök értesíti a galíciai főhadparancsnokot: Schwarzenberg–Hammerstein, 1849. április 15. Bécs. Andics 1961, Függ. 110. sz. a, b. 351–352.; Az osztrák haditerv Paszkevics 1849. április 7/19-i felterjesztése mellett az ő észrevételeivel: RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 58–67.

⁸¹ Paszkevics–I. Miklós, 1849. április 2/14. Varsó. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 14–16b. Paszkevics terve a cárhoz intézett 1849. április 2/14-i levél melléklete. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 17–17b. Közölve Scserbatov, 49., tévesen az április 11-i levél ismertetése mellett.

⁸² I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 8/20. Scserbatov, Okm. 48. sz. 263–264.

⁸³ Miklós cár kisebbik fia, Konstantin nagyherceg naplója szerint apja Moszkvában április 19-én este hozta meg a döntést a fegyveres beavatkozásról akkor, amikor a Kremlben rendezett álarcosbálon hatalmas vendégsereg mulatott. Konstantin naplójára Roberts (101.) A. Sz. Nyifontov szovjet történészt idézve hivatkozik: A. C. Нифонтов: *Россия в 1848 году*. Москва, 1949. 276. Nyifontov Konstantin naplóját az RGIA anyagából idézi (f. 661. 1847. nov. 26–1852. apr.) Nyifontov adatát kötetének német kiadásában ellenőriztem: A. S. Nifontov: *Russland im Jahre 1848*, Berlin, 1954. 307. Nyifontov kérdőjelet tesz a Gergely-naptár szerint megadott április 7-i (tehát április 19-i) dátum mögé. Valóban, csupán egy döntéssorozat egyik és nem végső mozzanatáról van szó.

Vasziljevics Rüdiger lovassági tábornok, a III. gyalogos hadtest parancsnoka lesz, I. Miklós és Paszkevics már korábban megállapodtak: Paszkevics a cár április 5-i erre vonatkozó, még csak tájékoztató kérdésére április 11-én határozott választ adott: a legmegfelelőbb erre a feladatra Rüdiger, akinek képességei és tapasztaltsága vitathatatlan.⁸⁴

Paszkevics április 19-én, amikor a cárnak elküldte véleményét az osztrákok előbb említett, április 13-i, illetve 14-i kéréséről, miszerint 40 ezer orosz katona közreműködésére számítanak Erdélyben⁸⁵, levelében ismét a magyar győzelmek következtében súlyosbodó helyzetre hívta fel uralkodója figyelmét: „A magyar lázadók szakadatlan és váratlanul gyors sikereinek ismeretében változtatnunk kell terveinken”⁸⁶. Jelezte tehát, hogy a maga egy héttel azelőtti javaslata, amikor még csak Galícia és Bukovina, valamint a Kárpátok hegyi átjáróinak megszállására gondolt, már idejét is múlta: „Magyarországon most a dolgok új fordulatot vettek, amire, úgy látszik, az osztrák kormány még nem fordított kellő figyelmet. Egész Kelet-Magyarország és Észak-Magyarország nagy része is a lázadók kezére került, akiknek sikerei akkorák, hogy az osztrák főerők közvetlenül Pestnél kerültek védekező helyzetbe.” Úgy vélte, ebben a helyzetben az osztrákok számára orosz részről az egyetlen az igazi segítséget, ha a III. hadtestet Duklán át egyenesen Pest felé indítanák el. Erdélytől a főhadszíntér távol van már, hiszen az Pest környékére került, s az erdélyi hegyes vidéken egyébként is csak lassan lehetne sikereket elérni. „Ezzel szemben egy mozdulat egyenesen a lázadók Pestet fenyegető főerőinek szárnyán a legelőnyösebb és döntő következményekkel járhat.” Véleménye szerint a magyarok ekkor két lehetőség között választhatnak: vagy megütköznek a Tisza jobb partján, és akkor biztos vereséget szenvednek, mert az orosz hadtest mellett az osztrákokkal is harcolniuk kell, vagy, amit valószínűbbnek tart, a magyarok megijednek és visszahúzódnak a Tisza mögé, ami lehetővé teszi az osztrákok számára, hogy támadásba lendüljenek. Paszkevics hangsúlyozza, hogy ez a javaslata „arra az esetre vonatkozik, ha még az osztrákok Pestnél lesznek. Ha azonban közben a magyarok visszavetnék őket Pesten túlra,” akkor az orosz hadtest Duklától kiinduló mozdulatát túlságosan elszigeteltnek, távolinak tartaná, és előnyösebbnek látná, ha a Vág völgyében vonulna fel az orosz segélyhad Pozsony

---

⁸⁴ Felvetődött még Mihail Ivanovics Cseodajev tábornok neve, aki a IV. hadtest élén meg is járta Magyarországot, Fjodor Fjodorovics Berg tábornoké, aki Bécsbe, majd az osztrák főhadiszállásra került összekötőként, és Loggin Oszipovics Rot tábornoké, aki nem vett részt a magyarországi hadjáratban. Paszkevics véleményét róluk ld.: Paszkevics–I. Miklós, 1849. március 30/ április 11. Varsó, levél és felterjesztés. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 7–13b.

⁸⁵ Medem–Nesselrode, 1849. április 13. Bécs. Andics 1961, Függ. 106. sz. 344–346. és Schwarzenberg–Buol, 1849. április 14. Bécs. uo.: 107. sz. 346–348.

⁸⁶ Paszkevics–I. Miklós, 1849. április 7/19. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 38–39b.

irányába, „a lázadók jobbszárnyát fenyegetve.” A tábornagy azért sem tartja célszerűnek azt, hogy orosz csapatokat olyan távoli vidékre vezényeljének, mint Erdély, mert úgy gondolja, szükség lehet rájuk nyugaton, ugyanis az osztrák kormány jegyzéke Németország császárának a frankfurti parlament által történő megválasztásával kapcsolatban feszültségre utal. Paszkevics tekintettel arra, hogy az osztrákok helyzete a magyarok gyors sikereinek következtében Pest környékén óráról órára változik, megismétli: e város felé előrenyomulva kell az osztrákoknak sürgős segítséget nyújtani („így van” – jegyezte fel a cár sajátkezűleg az iratra), „minden idővesztésnek a legsúlyosabb következményei lehetnek”, ezért a cár engedélyéért folyamodik a III. hadtest Magyarországra történő elindítása érdekében, s felveti az orosz segélyhadak osztrák területen történő ellátásáról szóló megállapodás időszerűségét is. Mivel a galíciai határ közelében állomásozó 8. orosz hadosztály parancsnokának, Panyutyin altábornagynak a jelentése szerint a Krakkói kerületben veszélyes méreteket öltenek a zavargások, úgy látja, felmerülhet Krakkó megszállásának szükségessége, ezért, ha az osztrák kormány úgy nyilatkozik, kész Krakkóba és környékére a szükséges létszámban orosz csapatokat irányítani: „jobb Krakkót megszállni, mint a mi területünkön visszaverni a lázadókat”. Paszkevics, mint előadja a cárnak, ezt a javaslatát megírja a bécsi orosz követnek is, hogy az „bizalmasan” közölje az osztrák szövetségessel: ha az osztrák kormány kéri az orosz csapatok bevonulását, akkor azok megindulnak.⁸⁷ Mint április 11-i levelében már felvetette, most ismét hangsúlyozza: szükség van arra, hogy az osztrák kormány elküldje hozzá meghatalmazottját, akivel tárgyalhat arról, hogy a naponta változó helyzetben mit és hogyan a legcélszerűbb végrehajtani. És egyúttal kéri a cár engedélyét, „hogy egyetértésben Ausztria meghatalmazottjával, szükség esetén” megindíthassa csapatait.⁸⁸

Paszkevics április 19-én kelt iratai igen fontosak. Azt mutatják, az orosz tábornagy ekkor már azzal számolt, hogy az orosz hadaknak minden bizonnyal meg kell indulniuk Galícián át Magyarországra is, mégpedig elsősorban a magyar főváros irányába, az ott szorongatott osztrák hadsereg támogatására. Két dologra várt: a cár erre vonatkozó engedélyére és

---

⁸⁷ Paszkevics–I. Miklós, felterjesztés, 1849. április 7/19. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 40–51b. Rajta a cár jóváhagyó megjegyzései. Mellette Panyutyin április 4/16-i jelentésének kivonata. (52–53.) A Krakkóba szükségessé válható bevonulás hivatkozási alapjaként Paszkevics Nesselrode 1848. november 22-én kelt utasítását idézi fel, amelyet Averbuch közöl: Nesselrode–Medem 1848. november 10/22. (Ebben Schwarzenberg miniszterelnök nem hivatalosan feltett kérdéséről van szó arra az esetre vonatkoztatva, ha Galíciában újabb zavargások után a rend helyreállításához az osztrák erők elégtelenek volnának.) Krasznij Arhiv 1938. 206–207.; Paszkevics–I. Miklós, 1849. április 7/19. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 38–39b. A levélben a francia „bizalmasan” (confidentiellement) szót Paszkevics cirill betűkkel írja.

⁸⁸ Uo.

arra, hogy az osztrák kormány küldje el hozzá meghatalmazottját, akivel a részletekről tárgyalhat. A korábban tervezett és említett levelet Medemnek végül mégsem írta meg: az újabb hírek alapján ugyanis nem látszott szükségesnek az orosz csapatok krakkói bevonulása, mint ahogy erről a cárnak beszámolt,⁸⁹ viszont előtérbe került a magyarországi bevonulás kérdése. És erre vonatkozóan a cár jóváhagyta Paszkevics javaslatait. „A IV. hadtesttel megszálljuk Galíciát és Bukovinát, utána a III. hadtest megerősítve a IV. hadtest egy hadosztályával, valamint a 4. könnyű lovashadosztállyal, először a Duklai-hágón át megindul Pest felé, s oldalba vagy hátba támadja a magyarokat. Ha Pest elfoglalásának szándékát feladják, máris a hátukba jutunk, ha pedig a Tisza mögé húzódnak, támadást indítunk a szárnyaik ellen. Kívánni sem lehet ennél jobb helyzetet. Egyáltalán nem akarom viszont, hogy a hadművelet támpontjaitól eltávolodva egészen Pozsonyig kalandozzunk ... .” A parancsnok, mint erről már Paszkeviccsel megállapodott, Rüdiger lesz, akinek a keze alá legalább négy gyalog- és két lovashadosztályt kell rendelni. „Mindezeket figyelembe véve, s ha az osztrákok megismétlik kérésüket, engedélyezem, hogy Isten segedelmében bízva megindítsd a hadműveletet” – adja meg az engedélyt április 25-én Paszkevicsnek a Moszkvában tartózkodó I. Miklós az orosz csapatok Galícián át Magyarországra történő elindításához.⁹⁰ Tegyük hozzá, akkor, amikor még az április 21-i hivatalos osztrák kérés nem jutott el hozzá.

Ugyanezekben a napokban Csernisov hadügyminiszter is véleményt mondott a helyzetről, amely szerinte is igen gyorsan és váratlan fordulatokkal alakul, s a Magyarországon és Erdélyben folyó háború nem csak Ausztriát, hanem Európa egész középső részét veszéllyel fenyegeti. „Az igaz ügy gyors segítséget igényel, mert a lázadók további sikerei a kommunizmus és mindazon téves tanok győzelmét jelentenék, amelyekkel a népek a törvényes hatalmakkal szemben saját pusztulásuk útján indulnak el. És honnan várható a segítség? Természetesen nem Németországtól és még Poroszországtól sem, ahol a társadalmi rend elleneségei hamarabb találnak bűnös rokonszenvre, mint ellenállásra. S ezek a szélsőséges körülmények Ausztriát végül meggyőzték arról, hogy egyedül Oroszország mentheti meg...” – elmélkedik az orosz hadügyminiszter. Úgy gondolja, vagy úgy segíthetnek, hogy megszállják Galíciát és Bukovinát, Erdélybe pedig egy önálló sereget küldenek, ebben az esetben öt

---

⁸⁹ Paszkevics–I. Miklós, felterjesztés. 1849. április 9/21. Varsó. RGVA f. 1. op. 1. gy. 18354. 68–68b.

⁹⁰ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 13/25. Moszkva. Scserbatov. Okm. 50. sz. 266–268. Roberts, amikor a cár már említett április 20-i, a magyarországi bevonulásra vonatkozó döntéséről ír, megjegyzi: „A végső döntés azonban az orosz hadak Galíciába és Bukovinába történő bevonulásának engedélyezéséről április 25. előtt nem született meg”. Roberts is I. Miklósnak erre az április 25-én kelt, Paszkevicshez intézett levelére hivatkozik, neki azonban, mint említettük, nem volt lehetősége szovjetunióbeli kutatásokra, így Paszkevics általunk ismertett április 19-i iratait nem ismeri. (Roberts 101. és 251.) Ld. még a 83. lábjegyzetet.

hadosztályra lesz szükség, és figyelni kell arra, hogy Lembergbe és Krakkóba majd határozott, tehetséges, mindenre felkészült katonai parancsnokok kerüljenek, vagy pedig, ami energikusabb segítséget jelent, összevonnak Nyugat-Galíciában 80 ezer fős sereget, vagyis két hadtestet, és egyenesen az ellenség főerői ellen vonulnak. Csernisov Szentpéterváron mindent azután vethette papírra, hogy megkapta Schwarzenbergnek az erdélyi bevonulást sürgető kéréseit, de még nem volt a kezében Paszkevics április 19-én Varsóban kelt felterjesztése és a cár Moszkvában április 25-én papírra vetett jóváhagyása a magyarországi bevonulásra. Már ez utóbbiak ismeretében folytatva elemzését, azt hangsúlyozta, hogy az orosz csapatok sikereinek feltétele az önállóság: a két szövetséges messze lesz egymástól, s az összehangolt cselekvés, ahogy ezt a korábbi háborúk is bizonyítják, ekkora távolság esetén ritkán sikeres, és ismeretes az is, hogy az osztrákok milyen lassan mozognak, mennyire határozatlanok. Az ellenség pedig támadhat, erre is, arra is. „Felséged gondoljon bele – tekintett a jövőbe Csernisov –, hogy az osztrákokat a lázadók visszavetik Pesttől. Akkor már egyáltalán nem számíthatunk az osztrákok együttműködésére, s ha nem leszünk elég erősek, esetleg vissza kell térnünk Galíciába. Ennek előnytelen voltát nem kell bizonyítani.” Mivel az orosz csapatok kommunikációs és utánpótlási vonalának megnyúlásával is kell számolni, amit ugyancsak biztosítani kell, megismétli, hogy a biztos siker érdekében Magyarországon legalább 80 ezer fős orosz haderőre lesz szükség.⁹¹

AZ ÚJABB OSZTRÁK KUDARCOKAT KÖVETŐ DÖNTÉSEK

Április 19-én, amikor Paszkevics előbb ismertetett terveit megfogalmazta, ismét nagyot fordult a hadi helyzet Magyarországon. Az április 7-én Gödöllőn elfogadott, Görgei és tábornokai főnöke, Bayer József alezredes által közösen kidolgozott magyar haditerv értelmében a honvéderők Pest-Buda felszabadítását nem közvetlen Pest elleni, az utcai harcokban a város várható pusztulásával együtt járó támadással akarták elérni, hanem az ostromlott Komárom várának felmentésével. E merész terv értelmében, miközben Aulich Lajos tábornok parancsnoksága alatt a II. hadtest – megerősítve Asbóth Lajos alezredes hadosztályával – tüntetésekkel, áltámadásokkal kötötte le az osztrákok figyelmét Pest előterében, addig a magyar főerők nagy ívben Vácon, Rétságán, Ipolyságán és Léván át északnak kerültek. Április 10-én

---

⁹¹ Csernisov felterjesztése I. Miklósnak, dátum nélkül. A mellette lévő irat alapján valószínűleg április 28. körül fejezhette be. Amikor véleményét papírra vetette, mint láttuk, még nem tudott arról, hogy az osztrákok elhagyták Pestet. RG VIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 73–77.

Christian Götz vezérőrnagy hadosztályát Damjanich János tábornok III. hadteste kiverte Vácról, s ebben az ütközetben maga az osztrák parancsnok is halálos sebet kapott. És április 19-én Nagysallónál az I., III. és VII. hadtestek súlyos vereséget mértek Ludwig Wohlgemuth altábornagy frissen szervezett tartalék hadtestére s a Vácról kiszorított osztrák csapatokra, amelyeket az osztrák főparancsnok azért rendelt a Garam mellé, hogy a magyarok átkelését a folyón megakadályozzák. Az osztrákok a Vág mögé voltak kénytelenek hátrálni. A magyarok számára megnyílt az út Komárom felé.⁹²

Welden a nagysallói magyar diadal után kétségbeesetten döbönt rá arra, hogy a helyzetet korábban rosszul mérte fel: „Kérem őfelségének jelenteni – írja április 20-án esztergomi főhadiszállásáról Schwarzenbergnek –, szívem összetört a fájdalomtól, hogy képtelen voltam fordítani a dolgok menetén. Mivel az ellenség feltartóztathatatlanul tör előre Komárom s Esztergom felé is, és Komáromban biztos átkelője van, Pesten és Budán a minden oldalról történő körülzáratást kockáztatnám, ha ezt a pontot továbbra is tartani akarnám. Ezért vissza kell vonulnom a Rábán túlra, annál is inkább, mert Wohlgemuth altábornagynak a Vág mögé visszahúzódott hadtestével csak így tudom ismét felvenni a kapcsolatot, és így tudom fedezni a rám bízott fő objektumot, Bécset. Ez mindig egy szörnyű visszavonulás marad, amelyet nyolc nappal korábban, a váci vereség előtt még meg lehetett volna takarítani; de most már elkerülhetetlen. 5 ezer beteget és sebesültet hagyunk hátra, és talán igen nagy mennyiségű hadianyagot is, amit Komáromtól nem lehet gyorsan elszállítani.” S az előzőekben oly magabiztos, az orosz fegyveres segítség igénybevételét következetesen elutasító főparancsnok a súlyos helyzetből csak egyetlen kiutat lát: „Most az oroszok Krakkóból Magyarországra történő gyors bevonulásától függ a Monarchia üdve, nem látok semmilyen olyan belső erőt, amely meg tudná menteni.”⁹³ Azonnal elrendeli Pest kiürítését és csapatainak visszavonulását Komárom, illetve Eszék felé.

Az osztrák minisztertanács másnap, április 21-én, néhány órára rá, hogy Welden jelentése megérkezik Bécsbe, összeül. Schwarzenberg tájékoztatást adva a főparancsnok helyzetértékeléséről Oroszország katonai segítségének azonnali igénybevételére tesz javaslatot. Bár elismeri, hogy ez a lépés mély benyomást fog kelteni bel- és külföldön egyaránt, de mivel Welden báró szerint a rendkívül nagyszámú felkelő hadtestek további előrenyomulásuk során a német tartományokat is veszélyeztetnék, kormányának mégis kötelessége, hogy „félre-

⁹² Hermann 1999, 255–263. ; Lázár Balázs: *A Pest alatti harcok 1849. április 10. és 21. között.* Hadtörténelmi Közlemények 2002/3. 740–786.

⁹³ Welden–Schwarzenberg, 1849. április 20. Esztergom. Andics 1961, Függ. 116. sz. 358–359.; Ld. még Kerchnawe, 46–47. Magyarul: Steier: Az 1849-iki trónfosztás. 352–354.

téve a másodrangú megfontolásokat, haladéktalanul vegye igénybe Oroszország segítségét, mert a habozás és félrendsabályok következtében Magyarországon és Erdélyben már eddig is túl sokat veszítettek, és néhány napi késés könnyen helyrehozhatatlan következményekhez vezethet ezen a téren, amelyekért a felelősséget a minisztérium nem vállalhatja.”⁹⁴ A minisztertanács elfogadja Schwarzenberg előterjesztését, de mivel a lépés politikai és az osztrák állam európai helyzetét illető következményei igen jelentősek, Bach igazságügy-miniszter javaslatára Welden újabb állásfoglalásra kéri. Mindazonáltal arról is megállapodás születik, hogy az idővesztés elkerülése érdekében Schwarzenberg még aznap Paszkevicshoz fordul: az orosz hadak szükség esetére álljanak rendelkezésre készen.⁹⁵

Az osztrák miniszterelnök április 21-én jegyzéket ad át Medem bécsi orosz követnek, amelyben kéri, hogy az orosz csapatok késedelmeskedés nélkül vonuljanak be Galíciába és a legrövidebb úton induljanak el Magyarországra, „ahol az osztrák csapatok nem elég nagyszámúak ahhoz, hogy a felkelők gyors előrenyomulását megakadályozzák”. Kéri Medemet, hogy ezt a jegyzéket továbbítsa Paszkevicshoz, de a szentpétervári osztrák követnek szintén elküldi. Schwarzenberg Nesselrode kancellár április 6-i jegyzékére hivatkozva kéri Paszkevicshoz közvetlen segítségét, amelynek fogantatására, úgy véli, a tábornagy minden bizonnyal fel van hatalmazva.⁹⁶

Medem április 21-én maga is felvázolja a fenyegető körülményeket az orosz külügyminiszternek. A magyarok a komáromi erődhöz közelednek, Welden kénytelen kiűriteni Pestet és – Budán várórséget hagyva – megkezdeni a visszavonulást Komárom irányába. Helyzete még nehezebbé válik, ha a lehető leggyorsabban nem nyomul be egy orosz hadtest Galíciából Myślenice–Jordanów felől az Árva folyó völgyén át a Vág völgyébe, ahogy ez Weldennek az ő (mármint Medem) április 15-én kelt jelentéséhez mellékelte javaslatában szerepel.⁹⁷

A következő napon, április 22-én a honvédsereg bevonul Komáromba, vagyis észak felől feltöri a cs. kir. csapatok vár körüli ostromzárát. Welden Heinrich Hentzi vezérőrnagy parancsnoksága alatt mintegy 5 ezer főre erősítve a budai várórséget, megkezdi a főváros kiűritését. Az a célja, hogy Pozsony térségébe visszavonulva, az ott kialakítandó védőállásban szervezze újjá hadseregét. Közben Schwarzenberg kérésére megismétli, hogy mind Magyar-

⁹⁴ Die Ministerratsprotokolle Nr. 51. 21. April 1849. Wien. 233–234.; Andics 1961, 138–140.

⁹⁵ Die Ministerratsprotokolle Nr. 51. 21. April 1849. Wien. 234.; Schwarzenberg–Welden, 1849. április 21. Bécs. Andics 1961, Füg. 116/b sz. 360.

⁹⁶ A Medemnek április 21-én átadott jegyzék: Andics 1961, Füg. 117. sz. 360–361. és az ugyanazon a napon Buolnak küldött utasítás: uo. 118. sz. 362–363.

⁹⁷ Medem–Nesselrode, 1849. április 21. Bécs. Andics, 1961. Füg. 119. sz. 363–364. és 109. sz. 349–350.

országban, mind Erdélyben szükség van az orosz fegyveres segítségre. Az osztrák miniszterelnök az április 24-i minisztertanácsban ismerteti Welden választát, miszerint a főparancsnok megismételte: a leghatározottabban szükséges az orosz segítséget Magyarországon és Erdélyben igénybe venni.⁹⁸ És Schwarzenberg ugyanezen a napon javaslatot tesz Ferenc Józsefnek az orosz hadsereg behívására.

Paszkevicstől Schwarzenberg megkeresésére április 24-i keltezéssel azonban nem az a válasz érkezett, amelyet az osztrák fél türelmetlenül várt, hanem – legalábbis időlegesen – visszautasítás: Nesselrode említett április 6-i jegyzékében, amelyet az orosz tábornagy is megkapott másolatban, nincs szó arról, hogy az osztrák kormány számíthatna Magyarországon, a főhadszíntéren az orosz csapatok közreműködésére. „Ez a depeche ugyanis nem az orosz hadaknak az osztrákok által most kért magyarországi hadműveleteire vonatkozik: az csak egy általános alapvetés”, amelyhez ragaszkodik az orosz cár az osztrák kormányzatnak nyújtandó segítség esetén, s benne csupán annyi információ van, hogy „elég erőnk van a határon ahhoz, hogy elfojtsuk az esetleg Galíciában és Bukovinában kitörő lázadást.” Vagyis az osztrák miniszterelnök kérését Paszkevics csak akkor teljesítheti, ha a cártól erre utasítást kap, s ez ügyben haladéktalanul uralkodójához is fordult.⁹⁹ „Ami régen várható volt, meg is történt” – számol be a cárnak. – „A mellékelt felterjesztésből Felsőged látni méltóztatik, hogy az osztrákok visszavonultak Pesttől, és sürgetve kérik, hogy segítsünk Magyarországon. Sőt Schwarzenberg herceg egyenesen hozzám fordult a kancellár jegyzékére¹⁰⁰ hivatkozva, amelyben nincs szó arról, hogy Felsőgednek szándékában állna csapatainkat Magyarországra küldeni. Ezért az a válaszom Medemnek, nincs semmiféle engedélyem arra, hogy csapatainkat elindítsam Magyarországra, (...) amely parancsot várom is Felsőgedtől.” Paszkevics maga természetesen az azonnali segítségnyújtást javasolja, – és mint írja – már el is rendelte a szükséges csapatösszevonásokat ennek érdekében, mert, teszi fel a költői kérdést: „ki felel azért, ha egyébként a magyarok elfoglalják Bécsset”. És szerencsére – fűzi hozzá – német földön háború miatt már nem kell aggódni.¹⁰¹

Az egymást gyorsan követő események gyors válaszokat igényeltek. A kapcsolattartás azonban sem az orosz és osztrák szövetségesek, sem az orosz döntéshozók között nem volt

---

⁹⁸ Schwarzenberg az április 24-i minisztertanácsban ismerteti Welden választát. Die Ministerratsprotokolle. Nr. 53. 24. April 1849. Wien. 239.; Andics 1961, 142.

⁹⁹ Paszkevics–Medem, 1849. április 24. Varsó. Andics 1961, Füg. 121. sz. 365–366.

¹⁰⁰ Nesselrode már többször említett 1849. március 25-i/április 6-i jegyzékéről van szó.

¹⁰¹ Paszkevics–I. Miklós, 1849. április 12/24. Varsó. levél és felterjesztés RGVIA f.1. op. 1. gy. 18354.80–81b. és 82–86b.

egyszerű. Ráadásul I. Miklós az április nagy részét Moszkvában töltötte, ahová az új nagy Kreml-palota felszentelésére indult el április 6-án Szentpétervárról. Mivel a napóleoni hadak 1812-es pusztításának, a robbantásoknak áldozatául esett a cárok régi Kreml-béli rezidenciája is, 1838-ban kezdték el építeni az új rezidenciát, amely méltó párja kívánt lenni a szentpétervári Téli Palotának. Természetes, hogy fiaival együtt a cár az ünnepekre az ősi orosz fővárosba érkezett, ahonnan csak a hónap végén indult vissza Szentpétervárra.

Az egyre bizonyosabbnak látszó hadjáratra vonatkozó híreket, terveket, javaslatokat tehát Paszkevics székvárosából, Varsóból a cárnak Moszkvába kellett eljuttatni, de el kellett küldeni Szentpétervárra, a hadügyminiszternek és a külügyminiszternek is. Az osztrák követ szintén Péterváron tartózkodott. Az osztrák kormányzattól a posta részben a morvaországi Olmützből érkezett, ahol a császár és környezete talált átmeneti otthonra, részben Bécsből, a kormány székhelyéről. (És részben Pozsonyból, az osztrák főhadiszállásról.) Bécszet Varsóval vasúti pálya kötötte össze, ami a futárpostát ezen a vonalon biztonságossá és gyorsá tette. A többi vonalon, már ahol volt, maradt az optikai távíró, amely rövid, hivatalos üzenetek továbbítását szolgálta, de működését az időjárás viszonyok, esőzés, ködös idő akadályozta. És maradtak a futárok. Ami azt jelentette, hogy Moszkvából egy-egy levélre a válasz Varsóba csak 12-15 nap alatt érkezhett meg, ugyanis a Varsó és Moszkva közötti 1200 versztás, vagyis csaknem 1300 kilométeres távolságot a futár naponta kb. 200 versztát (kb. 213 kilométert) maga mögött hagyva 12 nap alatt csak úgy tehetette meg, ha nem találkozott közben semmiféle akadállyal, a tavaszi áradások azonban késleltethették útját.¹⁰² És ez a szűk vagy bő két hét a gyors reagálást követelő események sodrában nagyon is hosszú időnek számított. Mire egy küldeményre a válasz megérkezett, addigra a következő futár már ismét útra kelt az újabb, megint csak sürgős választ igénylő levéllel, tehát az információk elkerülték egymást. A tavaszi időszakban Varsó és Szentpétervár között valamivel rövidebb idő alatt, de ezen az útvonalon is kb. 8-10 nap alatt fordultak meg a futárok. E között a két város között azonban működött az optikai távíró is, amelyet 1839-ben építettek ki: kezdő állomása a varsói királyi vár északkeleti szárnyához ragasztott toronyban volt.¹⁰³

Azzal a futárral, akit Paszkevics Miklóshoz az osztrák kormány április 21-i segítségkéréséről beszámoló levelével küldött, a cár már Moszkvából Szentpétervárra visszatérőben, Novgorodban találkozott április 29-én.¹⁰⁴ (Mint említettük, I. Miklós az orosz erőknek osztrák területre történő bevonulását, nemcsak Galíciába és Bukovinába, hanem Magyarországra-

¹⁰² Scserbatov, 405.

¹⁰³ Stefan Kieniewicz: *Warszawa w latach 1795–1914.* (Dzieje Warszawy III.) Warszawa, 1976, 123.

¹⁰⁴ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 18/30. Szentpétervár. Scserbatov, Okm. 51. sz. 268–270.

ra is, a hivatalosnak tekinthető segítségkérés megérkezése előtt, már előző, április 25-i levelében jóváhagyta, amely levél azonban még úton volt, amikor az osztrák kérés Varsóba bejutott.) Április 30-án már Szentpéterváron írt válaszában a cár elégedetten nyugtázza, hogy Paszkevics az ő engedélye hiányában nem tett eleget Schwarzenberg kérésének. A futár által hozott kellemetlen hír, miszerint az osztrák hadsereg már elhagyta a magyar fővárost és nyugat felé hátrál, hatása alatt megismétli, hogy olyan erőket kell bevetniük a hadszíntéren, amelyekkel meg tudják változtatni a dolgok menetét. „Bécs alá semmi esetre se kalandozzunk el. Bármely jelentős erővel rendelkezzenek is a magyarok, egy időben, úgy hiszem, nem lehetnek mindenhol jelen, feltehető tehát, hogy kisebb csoportjaikkal kell harcra szállnunk, s azokat egyenként és gyorsan meg lehet semmisítenünk a Duna és a Tisza között, előreláthatólag Pest irányába haladva” – írja Paszkevicsnek.¹⁰⁵

A cár előző, április 25-én Moszkvában írt levelét az orosz csapatok osztrák területre történő elindításának engedélyével – amely arra az esetre szólt, ha az osztrák kormányzattól a fegyveres beavatkozásra vonatkozó segítségkérés megérkezik – Paszkevics április 30-án kapta meg Varsóban. Most már birtokában volt mind az osztrák hivatalos kérésnek, mind a cár fegyveres beavatkozásra vonatkozó engedélyének. Ugyan ezek is elkerülték egymást, vagyis a cár engedélye nem az osztrák kérésre adott válasz volt, hanem Paszkevics április 19-i javaslatára született, tehát korábban, mint ahogy az osztrák kérést megkapta volna. És ismételten hangsúlyozzuk: I. Miklós már akkor megadta az engedélyt hadai magyarországi bevonulására, amikor az osztrákok helyzete még kedvezőbb volt, mert a magyar fővárost még birtokukban tartották, az osztrák kormány kérése pedig azután született meg, hogy Pestet feladták. Paszkevics viszont így időt nyerve és az ismételt osztrák sürgetésnek¹⁰⁶ is eleget téve, mint május 1-jei felterjesztésében beszámolt róla a cárnak, kiadhatta a parancsot az osztrák határ átlépésére, amelyről április 30-án a már Bécsben tartózkodó Berg tábornokon keresztül értesítette az osztrák kormányt is.¹⁰⁷ Közölte, hogy a cár engedélye értelmében a III. és IV. hadtest lépi át a határt, majd „az egész III. hadtest egy lovashadosztállyal és a IV. hadtest egy gyaloghadosztályával megerősítve elindul Duklán át a magyarok hátába”, a IV. hadtest két gyaloghadosztálya pedig megszállja Galíciát és Bukovinát. Mint fogalmaz, ha egy több mint 60 ezer főt számláló sereget Duklán át a magyarok hátába kerül, két hadosz-

¹⁰⁵ Uo.

¹⁰⁶ Medem–Nesselrode, 1849. április 26. Bécs. Andics 1961, Füg. 123. sz. 368–369.; Medem–Nesselrodénak és Paszkevicsnek, 1849. április 27. Bécs. uo. 124/a és b sz. 369–372.; Medem–Nesselrode, 1849. április 29. Bécs, uo. 126. sz. 373.

¹⁰⁷ Paszkevics–I. Miklós, 1849. április 19/ május 1. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 87–89b.

tály pedig ott van tartalékban Galíciában, az minden bizonnyal meghozza az eredményt, mert a magyarok vagy sietve visszahúzódnak, s akkor az osztrák főszereg átmehet támadásba, hátulról üzheti, az orosz hadak pedig oldalról szorongathatják őket, ha pedig ott maradnak szemben az osztrákokkal, akkor is elkerülhetetlenül vereséget szenvednek, mert az osztrákok szemből támadnak, a 60 ezer fős orosz sereg pedig hátulról. Paszkevics tekintettel az osztrák hadsereg veszélyes helyzetére, egy osztagnak a Kárpátokba, Jordanówhoz történő elindításáról is döntött, hogy az ott, a hágónál tüntessen, a magyarok figyelmét vonja magára, és leplezze azt, hogy az orosz főerők egészen máshol, mégpedig Duklában gyülekeznek. Annak az április 21-én felvetett osztrák javaslatnak a megvalósítását, hogy egy orosz hadtest Jordanówon, majd az Árva völgyén át induljon el a Vág völgyébe,¹⁰⁸ az orosz tábornagy a meghozott intézkedések fényében nem látta értelmét, mivel csapatai túlságosan eltávolodtak volna tervezett hadműveleti bázisuktól, s a cár erre nem adott engedélyt.¹⁰⁹

Május 1-jei dátummal a szentpétervári osztrák követ tájékoztatta miniszterelnökét arról, hogy a Moszkvából Szentpétervárra visszatért cár döntött csapatai elindításáról, és a cárnak Paszkevicsel, valamint Nesselrodéval folytatott korábbi egyeztetése értelmében Rüdiger tábornok hadteste megerősítve egy lovashadosztállyal útra kel, majd vonul tovább egyenesen Kassa irányába.¹¹⁰ Látjuk, Buol a beavatkozó orosz haderő létszámára vonatkozóan egy korábbi adatot közöl, mert arról ő még nem tudott, hogy Paszkevics két teljes hadtestnek adott parancsot az indulásra. De ez még mindig kevesebb, mint a fele volt annak az orosz haderőnek, amely 1849 kora nyarán végül bevonult Magyarországra.

Ismeretes, a kortársak, így Görgei Artúr a honvédsereg ideiglenes főparancsnokaként és hadügyminiszterként is úgy vélték – gyors egymás után következésük alapján –, de tévesen, hogy az orosz katonai beavatkozást a Függetlenségi Nyilatkozat váltotta ki. Görgeinek nem a tartalmával, hanem idő előttiségével, elhamarkodottságával volt gondja: a „sokkal hatalmasabb ellenség elbizakodott provokációjának,” „a haza veszélyeztetésének” tartotta. És amikor már a nyár derekán visszautasítja Kossuth szemrehányását, miszerint az a „haza fennlétének” veszélyeztetését látta a hadviselés irányításában, így fogalmaz: „ami pedig a haza veszélyeztetését illeti, annyi legalább egész Európa színe előtt örökké tisztán álland,

---

¹⁰⁸ Ahogy ez Medem már idézett április 21-i jelentésében olvasható. Ld. a 96. lábjegyzetet.

¹⁰⁹ Paszkevics–I. Miklós, felterjesztés, 1849. április 19/május 1. Varsó. RGVA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 90–94.

¹¹⁰ Buol–Schwarzenberg, 1849. május 1. Szentpétervár, Andics 1961, Füg. 129. sz. 376–377.

hogy a haza csak az oroszok intervenciója által lett veszélyeztetve, és az orosz intervenciót csak nem fogja senki a mi hadi operációink következésének tulajdonítani.”¹¹¹

Arról, hogy a „debreceni forradalmi országgyűlés” a Habsburg-házat megfosztotta a magyar tróntól és Kossuthot a „felkelő kormány elnökévé” nyilvánította, a bécsi orosz követ május 3-án, rögtön az országgyűlési döntés hírének Bécsbe érkezését követő napon természetesen értesítette külügyminiszterét.¹¹² Ezen a napon azonban már az osztrák határ felé másiroztak az első orosz csapatok. És megindításuk kiváltó oka bizony a magyar honvédsereg sikeres tavaszi „hadi operációiban” rejlett. Amely honvédseregnek az élén éppen Görgei Artúr állt.

Az áprilisi orosz–osztrák tárgyalásokat azonban nem azért tekintettük át ilyen részletesen, hogy ezt az ismert tényt bizonyítsuk. Hanem azért, hogy rámutassunk a témánk szempontjából egy igen fontos körülményre: az orosz fél az egyeztetések során folyamatosan és határozottan elzárkózott minden olyan kis létszámú segélycsapat elindításától, amilyen aztán Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt mégis útra kelt.

---

¹¹¹ Görgei–Kossuth, 1849. június 30. Komárom. Kossuth és Görgei 2001, 339. sz. 436–438. és Saját kezébe, ott ahol, 220. sz. 175–176., valamint Görgei memoranduma a minisztertanácshoz a Függetlenségi Nyilatkozathoz való viszonyáról, 1849. július 2. Komárom: Kossuth és Görgei 2001, 344. sz. 445–447.

¹¹² Medem–Nesselrode, 1849. május 3. Bécs. Andics 1961, Füg. 131. sz. 380. (Jelentéséhez csatolta az Österreichischer Correspondentnek a határozatot röviden ismertető az napi számát.)

II. fejezet

„Április közepén megmozdultak az orosz csapatok”¹¹³

Orosz katonai előkészületek és az első napok Galíciában

Az előző fejezetben az orosz fegyveres beavatkozás közvetlen diplomáciai előkészítésének folyamatát, valamint az orosz és osztrák döntéshozók nézeteinek 1849. áprilisi alakulását tekintettük át. Az oroszok a gyorsan változó helyzetet egyre növekvő figyelemmel kísérték, s az osztrák hivatalos segítségkérést követően várható nyugat-európai – elsősorban angol – reakcióra is készültek. Természetesen elvárták, hogy az osztrák állam legfelső szinten forduljon I. Miklóshoz a katonai segítségért. Május 1-jén az osztrák császár Olmützből sajátkezű levelet írt az orosz cárnak, kérve, hogy legyen segítségére annak a magyarországi lázadásnak a leverésében, amelyben a lengyelek mellett minden más ország pártütői is részt vesznek.¹¹⁴ Azon a napon azonban, amelyen Ferenc József a kérést papírra vetette, már sebesen vágató orosz futárok vitték a kijelölt hadtestek parancsnokainak Paszkevics utasítását: kezdődik a külföldi hadjárat, indítsák el a rájuk bízott csapatokat az osztrák birodalom határai felé.

Paszkevics tábornagy az áprilisi tárgyalások és döntések eredményeként azonban csak azért adhatta ki rögtön a parancsot az indulásra, mert az esetleges katonai akcióra az orosz csapatok már az előző évtől kezdve folyamatosan készültek: az 1848-as mozgalmas évben megkezdett és a birodalom nyugati határai felé irányuló áthelyezésük, illetve feltöltésük és megerősítésük a következő év első hónapjaiban is folytatódott. 1849. április elejére megtörtént a podóliai és volhíniai kormányzóságokban állomásozó IV. hadtest összevonása Kelet-Galícia és Bukovina északi határánál, valamint a Lengyel Királyság déli részén elhelyezett III. hadtest alakulatait is közelebb vezényelték Nyugat-Galícia határához. 1848 nyarán, kora őszen a török fennhatóság alatt álló Havasalföldet és Moldvát az V. orosz hadtest szállta meg, így 1849 tavaszára az osztrák birodalmat északról, keletről és kis részben délről is tekintélyes orosz katonai erők vették körül.

---

¹¹³ Girtler, 291.

¹¹⁴ I. Ferenc József–I. Miklós, 1849. május 1. Olmütz. Andics 1961, Füg. 127. szám. 373–375.

AZ OROSZ HADSEREG LÉTSZÁMA, FELÉPÍTÉSE

Hogy e tekintélyesnek mondott erők valóságos méreteivel tisztában legyünk, és eligazodjunk a csapattestek között, röviden érdemes áttekinteni, hogyan is nézett ki a 19. század harmincas-negyvenes éveiben Európa leghatalmasabb hadserege, az orosz, amelynek létszáma ekkoriban békeidőben is 800-900 ezer fő között mozgott, és amelyből egy európai háború esetén mintegy 400 ezer fő állt rendelkezésre.¹¹⁵

Az 1830-as években a birodalom szárazföldi erőinél komoly átszervezésre került sor, a hadsereget az ekkor kialakított hadtestekre építették föl. 18 gyaloghadosztályt 6 gyalogos hadtestbe osztottak be: az I. hadtestbe az 1., 2. és 3. hadosztály került, a II. hadtestbe a 4., 5. és 6., s így tovább. (A 19., 20. és 21. hadosztályok a kaukázusi hadtest állományába lettek besorolva az önálló kaukázusi gránátos dandárral együtt.) Ezek a hadosztályok 4 ezredből álltak, amelyek két dandárt képeztek: egy gyalogdandárt és egy vadászdandárt. Az ezredek 4 zászlóaljából álltak. A 22. gyaloghadosztály folyamatosan Finnországban állomásozott, a 23. hadosztály az orenburgi hadtest állományába, a 24. pedig a szibériai hadtestébe került. (A 22.–24. hadosztályok nem ezredekre, hanem zászlóaljakra épültek.) A gránátos hadtest 3 gránátos-, a gárdahadtest 3 gárdahadosztályból állt. A hadsereg lovassága szintén átalakult. A könnyű lovashadosztályok 2 dandárból álltak: az 1. dandárban 2 dzsidásezreddel, a 2. dandárban 2 huszárezreddel. Ezek a lovasezredek 8-8 századot számláltak. A 6 gyalogos hadtest állományába 6 könnyű lovashadosztály lett egyenként beosztva: az I. hadtestbe az 1. könnyű lovashadosztály, a II. hadtestbe a 2., és így tovább. A 7. könnyű lovashadosztály a gránátos hadtest állományába került. A gárdahadtestnek külön gárda-lovashadosztálya volt. A nehéz (vértés- és dragonyos) lovasság ún. tartalék (vagy önálló) lovashadtesteket alkotott, s volt még rajtuk kívül egy tartalék gárda-lovashadtest is. A lovasságot számba véve meg kell említeni a mintegy 100 ezer főnyi irreguláris lovasságot: az 58 kozákezredet, a kaukázusi hegyi lovasezredet, a kaukázusontúli muzulmán lovasezredet¹¹⁶ stb. A szervezeti reform során a tüzéséget illetően minden gyalogos hadtesthez egy 4 dandáros tüzerhadosztályt osztottak be, amelyek ugyanazt a számot kapták, mint hadtestük. A tüzerhadosztályból a lovas tüzerdandár, amely két ütegből (16 lövegből) állt, a hadtest könnyű lovashadosztályát támogatta, a gyaloghadosztályok mellé pedig egy-egy négyüteges (48 löveges) tüzerdandár került.

¹¹⁵ Curtiss, 108.; Krivopalov.

¹¹⁶ E két utóbbi részt vett a magyarországi hadjáratban az orosz főparancsnok örkíséretéeként. (Paszkevics javaslatára 1835-ben szervezték meg őket, az elsőt a Kaukázus északi, a másodikat déli vidékének népeiből. 1856-ban mindkettőt feloszlatták.)

Ezeknek az átalakításoknak az eredményeként az orosz haderő olyan gyalogos hadtestekre épült, amelyekben 3 gyalog-, egy könnyű lovas- és egy tüzérhadosztály volt. Minden hadtesthez hozzátartozott még egy lövészzászlóalj, egy árkászzászlóalj és a trén zászlóalja.

A hadtestek méretét illetően az orosz hadsereg, illetve a vele szövetséges osztrák, valamint a velük szemben álló honvéd hadtestek között nagyságrendileg igen jelentős különbségek voltak. Bár ebben az időszakban a hadtestek csak állományuknak nem egészen háromnegyedéig voltak feltöltve, így is igen nagy erőt képviseltek, ugyanis egy-egy hadtest létszáma átlagosan 50 ezer fő körül mozgott. Magyarországra az Oreusz által közölt állománykimutatás szerint a II. gyalogos hadtest 48 967 fővel, a III. 44 928 fővel, a IV. pedig 52 267 fővel vonult be.¹¹⁷ Az V. hadtest Havasalföldön állomásozó erőinek csak mintegy háromnegyedével, 28 636 fővel vett részt az erdélyi hadműveletekben.¹¹⁸

Egy orosz hadtest jóval nagyobb volt tehát, mint egy osztrák hadtest: mintegy háromszorosa az utóbbinak. Ez azt mutatja, hogy egy cs. kir. hadtest körülbelül egy orosz gyaloghadosztálynak felelt meg, amelynek átlagos létszáma 12-14 ezer fő körül járt.¹¹⁹ A magyar hadtestek pedig az osztrák hadtesteknél, így az orosz hadosztályoknál is valamelyest kisebbek voltak, létszámuk esetenként a 10 ezer főt sem érte el, de a 15 ezer főt biztosan nem haladta meg.¹²⁰ Tehát, kicsit előrefutva, azt mondhatjuk, hogy a Panyutyin parancsnoksága alatt az osztrák hadsereg mellé beosztott, mintegy 14 és fél ezer emberrel érkező orosz kombinált hadosztály osztrák hadtest méretű segítséget jelentett Haynau főparancsnok számára.

Az I., II., III. és IV. gyalogos hadtestek együttesen alkották a hadra kelt (vagy működő, aktív) hadsereget, amelynek főparancsnoka Paszkevics tábornagy volt. Az V. és VI. hadtestek a hadügyminiszter alá tartoztak, a gárda- és a gránátos hadtestnek külön parancsnoka volt, a tartalék lovasságnak pedig külön felügyelője.

---

¹¹⁷ Oreusz 2002, 403–431. és Oreusz jegyzetei között *Az orosz hadsereg szervezete 1849-ben* című rész: 395–400.; Curtiss, 107–109.; Krivopalov.

¹¹⁸ Oreusz 2002, 430–431. Az adatok csak az orosz hadtestek méretét érzékeltetik. (A szabadságharc leverésére elindított orosz hadsereg állományában a felsorolt hadtesteken kívül ott voltak még pl. az I. gyalogos hadtest és a II. tartalék lovashadtest egyes alakulatai, a kozákezek, az említett kaukázusi lovasezredek stb.)

¹¹⁹ Ld. ugyancsak az Oreusz által közölt állománykimutatást. Pl. az 5. gyaloghadosztály 12 664 fővel vonult be Magyarországra, a 6. 12 887 főt számlált, a 7. 11 892 főt. Az osztrák hadtestek közül pl. az I. 13 489 harckepés katonát, a II. 12 088-at, a III. 14 391-et, tartalék hadtest pedig 13 395-öt számlált az 1849. május 1-jei állománykimutatás szerint. (Bár pl. az I. hadtest tényleges állománya 21 681 fő, a III.-é pedig 17 946 fő volt.) Hermann 1999, 304–305.

¹²⁰ 1849. április 25-én pl. az I. honvéd-hadtest létszáma 9465 fő, a II.-é 8120 fő, a III.-é 9419 fő volt. A részletes létszámkimutatásokat közli Hermann 1999, 297–304. Görgei Artúr fővezér és hadügyminiszter 1849. júniusi [?], a hadsereg felosztásáról szóló rendelete szerint: „Legnagyobb tacticalai egység a hadtest (Armee-Corps), mely 10 000 hadakozóból álland.” Saját kezébe, ott ahol. 189. sz. 149.

Ez a hadra kelt (aktív) hadsereg a fent ismertetett állománnyal az 1830/31-es lengyel szabadságharc idején a felkelő lengyel seregekkel szembeni hatékonyabb fellépés érdekében, az irányítás egy kézbe történő összevonásával jött létre 1830 decemberében Ivan Ivanovics Dibics-Zabalkanszkij tábornagy főparancsnoksága alatt. Dibics 1831 júniusában a kolerajárvány áldozatául esett. Ezután lett e hadsereg főparancsnoka Paszkevics, aki ezt a posztot 1855-ben bekövetkezett haláláig betöltötte. Mivel ő volt a Lengyel Királyság helytartója, a Királyságban ez a haderő tartotta fenn a rendet és adta az itteni helyőrségeket is. Táborkara Varsóban működött. Az 1840-es években az I. gyalogos hadtest Litvánia és Belorusszia területén állomásozott, a II. Livóniában és Észtországban, a III. a Lengyel Királyságban, a IV. pedig a volhíniai, podóliai és kijevi kormányzóságokban. Háborús konfliktus esetén Paszkevics hadseregét támogathatták volna a második vonal gyalogos hadtestei és tartalék lovashadtestei: a szentpétervári és a novgorodi kormányzóságokból a gárda- és gránátos hadtestek, a moszkvai és szmolenszki kormányzóságokból pedig a VI. hadtest. Az V. hadtest európai bevetésével a hadvezetés ekkor még nem számolt. Lüders gyalogsági tábornok hadteste a Krímbe és Besszarábiában állomásozott, sőt 1841–1846 között egyes részeit a Kaukázusban is bevetették a hegyi lakók elleni súlyos harcokban.¹²¹ Az 1848-as év fordulatot hozott az V. hadtest feladatait illetően, ugyanis ez a hadtest vonult be a Moldvai és Havasalföldi Fejedelemségekbe, majd a következő év júniusában a hadtest nagyobbik része, élén a hadtestparancsnokkal, Erdélybe. Az V. hadtest Erdélybe benyomuló csapatai a hadjárat idejére Paszkevics parancsnoksága alá kerültek.

Miklós cár kivételesen nagy bizalmat táplált Paszkevics iránt, uralkodása alatt a tábornagy fényes pályát futott be. Egy negyed évszázadon át, az 1831-es lengyel hadjáratától kezdve és zárva a krími háborúval, „teljes mértékben ő volt a gazdája az orosz fegyveres erőknek.”¹²² Ismeretes, hogy Miklós leveleiben „atyai parancsnokom”-nak nevezte Paszkevicset, ugyanis a cár, még mint nagyherceg, fiatal dandárparancsnokként a gárdának abban a hadosztályában szolgált, amelynek élén Paszkevics állt. A Lengyel Királyságnak Oroszország számára nagy stratégiai jelentősége volt, így a Királyság helytartójának véleménye az európai politikával kapcsolatban a cár számára ettől függetlenül is különösen fontos volt. Az előző fejezetből kiderült, hogy az osztrákokkal folytatott tárgyalások során Miklós az összes felvetődött kérdésben egyeztetett vele, s Schwarzenberg rendszerint közvetlenül fordult hozzá is, illetve párhuzamosan tartott fenn kapcsolatot Szentpétervárral és Varsóval. Paszkevics

---

¹²¹ Krivopalov.

¹²² Kersznovszkij, 49. (Paszkevics hadvezéri kvalitásainak és tevékenységének értékelésére, kritikájára is: uo. 50–51.)

a tárgyalások egyik főszereplője volt tehát már akkor, amikor még szóba sem került, hogy ő áll majd a Magyarország ellen felvonuló orosz hadak élén. Aminek az a magyarázata tehát, hogy ő volt a főparancsnoka annak a rövid időn belül mozgásba hozható hatalmas hadseregnek, amelyre az egyre sürgetőbbé váló katonai akció végrehajtása várt.

PASZKEVICS 1849. ÁPRILISI INTÉZKEDÉSEI

Paszkevics feladatát 1849 áprilisában több tényező is nehezítette. Mert ugyan a külföldi hadjárat megkezdése egyre rövidebb időn belül bizonyosnak látszott, annak összes körülményei bizonytalanok voltak. És más felkészülést igényelt négy gyaloghadosztálynak – ahogy ezt a tábornagy április 11-én javasolta a cárnak – megszállási feladatokkal, a rend fenntartásának céljával a szomszédos tartományokba, Galíciába és Bukovinába való elindítása, és mást két hadtestnek a magyarországi hadszíntérre vezénylése. Paszkevics az egymást igen gyorsan követő események hatására és a saját tájékozódása érdekében folyamatosan szorgalmazta, hogy az osztrák kormány küldje el hozzá Varsóba meghatalmazottját, akivel egyeztetni lehet a magyarországi helyzet alakulásáról, a magyarországi osztrák erők nagyságáról, és ami igencsak aggasztotta a tábornagyot, az osztrák területre bevonuló orosz csapatok ellátásának megoldásáról.¹²³

Közben a haderő-átcsoportosítás során három szempontot kellett érvényesítenie. Számolnia kellett az osztrák birodalom területén várható katonai akcióval, tehát a határ közelében már összevont csapatait erősítenie kellett. A Lengyel Királyság területéről kivonuló, az osztrák határ átlépésére kijelölt csapatok helyére a birodalom belsejéből újabb erőket kellett vezényelnie. És mivel május közepén a cár Varsóba készült, s szemlét akart tartani csapatai fölött, készülnie kellett erre a szemlére is. Maga a cár, amikor a teendőket összefoglalta, a szemlével kapcsolatban megnyugtatta Paszkevicset: „az én szemlémmel egyáltalán ne legyen gondod, a hadsereg legyen ott, ahol lennie kell, legyen készen a harcra, a III. hadtestet váltsa fel a II., a II.-at pedig az I. Én pedig ott tartom meg a szemlét, ahol utolérem a hadsereget.”¹²⁴ Dolgozatunk keretei között arra van módunk, hogy e nagy mozgással és szervezéssel

---

¹²³ Azt, hogy az osztrák kormány küldjön mellé egy meghatalmazottat Varsóba április 11-től kezdve többször indítványozta. Lehet, hogy ezt megelőzően is, de Paszkevics korábbi leveleit az RGVIA-ban nem találtam meg. Paszkevics–I. Miklós, 1849. március 30/ április 11. Varsó. RGVIA f. 1. op.1. gy. 18354. 7–8. és felterjesztése ugyanezen a napon, uo. 9–13b.

¹²⁴ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 13/ 25. Moszkva. Scserbatov, Okm. 50. sz. 267.

járó haderő-átcsoportosításból a Magyarországra bevonuló alakulatokra és azok közül is elsősorban azokra figyeljünk, amelyek a későbbiekben munkánk főszereplői lesznek. Tehát főként a III. hadtest állományába tartozó 8. és 9. gyaloghadosztályra.

A galíciai határ közelében történő orosz csapatösszevonásra vonatkozó 1849. március végi osztrák kérés kapcsán Paszkevics az előzőleg megtett intézkedéseknek köszönhetően azt közölte Csernisov hadügyminiszterrel, hogy nincs teendője, „most semmiféle rendelkezést” nem ad ki, ugyanis már elegendő erői vannak mind Krakkóval, mind Lemberggel szemben.¹²⁵ Innen nem is akarta csapatait elmozdítani, április 11-én pedig a lublini kormányzóságból is leállította a varsói szemlére induló alakulatokat, mert előző nap olyan híreket kapott Krakkóból, hogy a lázadók mintegy 15 ezer fővel betörték a Duklai-hágón át Galíciába, a jaslói kerületbe. Bár kételkedett a harminchat órája érkezett és azóta sem megerősített hír igazságtartalmában, de azért a cárnak és Csernisovnak is megjegyezte: az osztrákok Magyarországon a bomlás olyan fokát érték el, hogy mégis feltételezhető: „mivel a magyarok erdélyi sikereik eredményeként e tartomány felől nyugodtak lehetnek, megkísérelhetik, hogy fellátsák Magyarország északi részét s Galícia vele szomszédos vidékeit.”¹²⁶

Az április 21-i hivatalos osztrák segítségkérésre, ahogy láttuk, Paszkevics, hivatkozva a cár engedélyének hiányára, átmenetileg elutasítóan válaszolt, de mint I. Miklósnak április 24-i felterjesztésében beszámolt róla, felkészült a csapatok elindítására: az egész III. hadtestet összevonta Nyugat-Galícia közelében, mégpedig a 7. gyaloghadosztályt Zawichost harminc versztás¹²⁷ körzetében (ez a település Tarnówtól mintegy hatvan kilométerre északra van, közel az akkori határátkelőhelyhez, Tarnogródhoz), a 8. és 9. hadosztályt, valamint a 3. könnyű lovashadosztályt Krakkótól mintegy ötven versztányira. Ezek a csapatok „öt-hat nap múlva a határ átlépéséhez teljes készenlétben fognak állni” – írta a cárnak, azt is megjegyezve neki zárójelben, hogy erről a csapatösszevonásról az osztrák kormányt természetesen nem értesítette.¹²⁸ A hadjárat esetére számításba vett alakulatok parancsnokait utasították, mint erről Konsztantyin Romanovics Szemjakin ezredes, a 17. (brjanszki) vadászrezred parancsnoka számolt be feleségének írt levelében, hogy a rájuk bízott alakulatot nyolc napon belül helyezték teljes hadikészültségbe úgy, hogy ha arra parancsot kapnak, három óra alatt

¹²⁵ Paszkevics–Csernisov, 1849. március 18/30. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485. 162–163b.

¹²⁶ Paszkevics–Csernisov, 1849. március 30/április 11. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485. 168–168b.; Paszkevics–I. Miklós, 1849. március 30/április 11. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 7–8b. és felterjesztés uo. 9–13b.

¹²⁷ Egy verszta 1067 méter.

¹²⁸ Paszkevics–I. Miklósnak, felterjesztés, 1849. április 12/24. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 82–86b.

elindulhassanak külföldre.¹²⁹ Paszkevics egyébként imént idézett, az osztrák hivatalos kérésre reagáló felterjesztésében szóba hozta a cárnak az osztrák birodalomba bevonuló hadak fölötti parancsnokság kérdését: milyen viszonyban lesz az orosz parancsnok az osztrák főparancsnokkal. „Ha csapataink csak Galíciát és Bukovinát szállják meg, akkor nincs gond. De magyarországi hadműveletek esetében a kérdés rendkívül bonyolulttá válik” – jelzi előre a feszültségeket ígérő helyzetet.¹³⁰

Schwarzenberg miniszterelnök a galíciai osztrák főhadparancsnokot, Hammerstein tábornokot még április 19-én arra hatalmazta fel, hogy ha a rábízott tartományt a rendelkezésére álló erőkkel nem tudja megvédeni a külső ellenséggel és a belső lázadókkal szemben, forduljon segítségért közvetlenül Paszkevics tábornagyhoz, bár az a kívánatos, hogy ennek a végső eszköznek az igénybevételére ne kerüljön sor.¹³¹ Hammerstein amiatt aggódott ugyanis, hogy a magyarok betörhetnek Galíciába – ez a felröppenő hír jutott el Paszkevicshez is –, aminek megelőzésére, illetve megakadályozására a leMBERGI helyőrséget kellene felhasználnia, a katonaság nélkül maradt városban viszont felüthetné fejét a lázadás. Paszkevics Hammerstein megkeresésére azt közölte, hogy ha a helyzet úgy hozza, forduljon közvetlenül a IV. orosz hadtestnek a volhíniai Dubnában tartózkodó parancsnokához, Cseodajev tábornokhoz, aki felhatalmazást kapott arra, hogy osztrák kérésre akár egy, akár két, egyenként húszezer fős különítményt elindíthat Galíciába.¹³² Április 27-én „egy futár érkezett Dubnába azzal a paranccsal, hogy ha a galíciai osztrák haderő parancsnoka, Hammerstein tábornok az orosz csapatok segítségét kéri, akkor a IV. hadtest egységeiből két hadoszlop vonuljon Galíciába, vagy egyenként, vagy szükség esetén mind a kettő. (...) Felkészültünk az indulásra, de eltelt egy hét, és Hammerstein tábornok, valamennyiünk sajnálatára, nem kért segítséget” – számol be a IV. hadtest törzsébe beosztott Lihutyin nevű tiszt csalódottságukról. Pár nap múlva azonban nem Hammersteintől jött a kérés, hanem az orosz főparancsnoktól a parancs, hogy nem csak egy vagy két különítmény, hanem az egész hadtest vonuljon az osztrák birodalom területére. „A döntő lépésre sor került: a régen várt háború elkezdődött.”¹³³

---

¹²⁹ Szemjakin–feleségének 1849. április 25. Czeszochowa. Szemjakin, 1. sz. 51–53.

¹³⁰ Paszkevics–I. Miklósnak, felterjesztés, 1849. április 12/24. Varsó. 18354. 82–86b.

¹³¹ Schwarzenberg–Hammerstein, 1849. április 19. Olmütz. Andics 1961, Füg. 112. sz. 354.

¹³² Paszkevics–Hammerstein, 1849. április 25. Varsó. Andics 1961, Füg. 122. sz. 366–368.; Paszkevics–Csernisov, 1849. április 13/25. Varsó. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18485. 178–180. Amikor Miklós cár elolvasta Csernisov április 17/29-én kelt válaszát Paszkevicsnek, azt a megjegyzést fűzte hozzá, hogy az engedély már az egész IV. hadtestre vonatkozik.

¹³³ Lihutyin, 620.

A Krakkótól mintegy nyolcvan kilométernyire északra fekvő Jędrzejów nevű városka Lengyelország felosztása előtt a krakkói vajdasághoz tartozott, 1815-ben azonban orosz fennhatóság alá került. 1848 augusztusában szervezték meg az ún. jędrzejówi osztagot, amelynek élére Panyutyin altábornagyot, a 8. hadosztály parancsnokát nevezték ki. Az osztag a radomi kormányzóság területét foglalta el, a déli határvonalat vigyázta, törzse Miechówban kapott elhelyezést. A III. hadtest alakulataiból álló osztag a 8. gyaloghadosztály ezredeiből, a 8. tüzérdandárból és az 5. (litvániai) Albrecht osztrák főhercegről elnevezett dzsizidásezredből állt, amelyek mellé 1849 áprilisában Paszkevics odarendelte a 6. (volhíniai) Konstantin nagyherceg nevét viselő dzsizidásezredet is egy üteggel. Az osztag mellé volt beosztva még a 15. kozákezred és 45. doni kozákezred három szotnyája.¹³⁴ Bár a gyaloghadosztály három ezredének és a kozákoknak 1849 áprilisában eredetileg északkelet felé, Kielcébe kellett volna elindulniuk, Paszkevics visszatartotta őket a helyükön. Panyutyin altábornagy ugyanis, ahogy már az előző fejezetben is szó volt róla, április 16-án azt jelentette, hogy az egykori Krakkói kerületben (vagyis az 1846-ban felszámolt szabad város státuszú Rzeczpospolita Krakowska területén) az újoncozás során zavargások robbantak ki, amelyeket az osztrák katonaságnak sikerült ugyan elfojtania, de a külföldről visszatért lengyel emigránsok felkelésre buzdítják a népet és fegyvereket osztanak. A lázadók lengyel kokárdát viselnek. Mint Panyutyin jelenti, Ignaz Legedits tábornok, Krakkó katonai parancsnoka azt tervezi, hogy felszámolja a Bielany nevű falunál, az orosz–osztrák határ közelében húzódó erdőben rejtőzködő lázadók csoportját. Paszkevics ezért arra utasította Panyutyint, hogyha az osztrákok a határhoz szorítják az erdőben harcoló lengyeleket, akkor nyújtson támogatást az osztrák katonaságnak. A tábornagy ekkor úgy vélekedett, hogy az orosz csapatoknak rövidesen meg kell szállniuk Krakkót és környékét.¹³⁵ Hamar kiderült azonban, hogy Krakkóban egyelőre nincs szükség az orosz segítségre, mert az osztrák csapatok gyorsan véget vetettek a legfölbjebb néhány száz főt megmozgató zavargásnak. (Panyutyin a határon fekvő Michałowicében néhány nappal később, már az április 21-i hivatalos osztrák segítségkérés után egyébként személyesen is találkozott Legeditscel.¹³⁶)

---

¹³⁴ Menykov III. 228.; Mokrinszkij, 367. (Mokrinszkij szerint a 18. (orlovi) vadászezred is ide volt beosztva a 9. hadosztályból.); Paszkevics–Csernisov, 1849. április 7/19. Varsó. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18485. 175–176b.

¹³⁵ Paszkevics–Csernisov, 1849. április 7/19. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485. 175–176b.; Paszkevics–I. Miklós, felterjesztés, 1849. április 7/19. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 40–51b. és Paszkevics–I. Miklós, 1849. április 9/21. Varsó. uo. 55–56b. Ld. az előző fejezetben a 87–88. l. lábjegyzetet.

¹³⁶ Legedits–Cordon hadügyminiszternek április 24-én Krakkóból azt jelentette erről a találkozóról: Panyutyin közölte vele, hogy még nem kaptak parancsot a galíciai bevonulásra. Steier: Az 1849-iki trónfosztás. 358.

Amikor Paszkevics az Anton Grigorjevics Liszeckij altábornagy parancsnoksága alatt álló 9. gyaloghadosztály elhelyezéséről döntött, kettős feladat tartott szem előtt: mivel a hadosztály egyik ezrede, a 17. (jeleci) gyalogezred éppen Varsóban teljesített helyőrségi szolgálatot, azt a várható katonai szemlére tekintettel ott vissza is fogta, a hadosztály többi három ezredét, a 18. (szevszki) gyalogezredet, valamint a 17. (brjanszki) és a 18. (orlovi) vadászrezredeket pedig a varsói kormányzóság déli részén a vasút mentén Radomskóban, Piotrkówban és Czesztochowában akarta összevonni, hogy szükség esetén rövid időn belül akár a galíciai határhoz, de akár néhány nap alatt Varsóba is oda lehessen rendelni őket.¹³⁷ A brjanszki ezred vonult volna a három városka közül a legészakabbra fekvő Piotrkówba, de végül mégis máshová irányították: „... miközben ezredünk a radomi kormányzóság területén fekvő Wieluń nevű városka környékén [a porosz határ közelében – R. I.] bekvártélyozva várakozott a Varsó alatti táborba történő elindulásra (ahová egy tisztet egy kis csapattal már el is küldtünk a táborhely előkészítésére), hirtelen azt a parancsot kaptuk, hogy minden késedelmekedés nélkül vonuljunk Czesztochowába – vagyis teljesen ellenkező irányba” – emlékszik vissza az ezred 3. zászlóaljának egyik tisztje, Boguszlav Luginszkij.¹³⁸

A jelentős erőket mozgató háborús készülődés ekkor már nyilvánvaló volt. A varsói angol konzul, Du Plat alezredes bár jó darabig nem tudta elképzelni, hogy Oroszország belekeveredne egy háborús konfliktusba, a csapatmozgásokról rendszeresen tájékoztatta külügyminiszterét: „a csapatok mozgósítása nagy élénkséggel folyik a Királyság egész területén. (...) Mindegyik, Rüdiger tábornok hadtestének állományába tartozó és a varsói helyőrségbe beosztott ezredet is felváltották már Kuprijanov tábornok II. hadtestének ezredei. A Krakówba vezető vasutat beállították a katonaságnak és a hadfelszerelésnek Galíciába történő szállítására. A vasút igazgatóságának kiadták a parancsot: gondoskodjék arról, hogy a következő hónap első napjától kezdve további parancsig vasúton naponta nyolcvan és száz tonna közötti mennyiségben élelmiszert, hadi felszerelést és egyéb katonai eszközöket lehessen szállítani. Megtörténtek a kinevezések minden tábori posztra.” És végül hozzáteszi: „Alig hihető, hogy ezek a készülődések, amelyekről ebben és az ezt megelőző jelentéseimben beszámoltam, hogy ezek a készülődések, amelyekről ebben és az ezt megelőző jelentéseimben beszámoltam,

---

¹³⁷ Paszkevics–Csernisov, 1849. április 7/19. Varsó. (338. sz.) RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485. 175–176b.; Paszkevics–I. Miklós, felterjesztés, 1849. április 7/19. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 40–51b. ; A 18. (orlovi) vadászrezred már 1848 decemberétől Czesztochowában állomásozott. Tomaszewicz 35. és a naplót közreadó Epsztejn bevezetője, 13.

¹³⁸ Luginszkij I. 83. Luginszkij visszaemlékezésében a parancs érkezésére április 18-i, vagyis 30-i dátumot ad meg, de erre hamarabb kerülhetett sor. Az ezredparancsnok, Szemjakin ezredes április 13/25-én már Czesztochowából írt levelet a feleségének. Szemjakin, 1. sz. 51–53.

moltam, csupán olyan katonai demonstrációk lennének, amelyekkel a magyar felkelőket akarják megfélemlíteni.”¹³⁹

Végre Bécsből befutott Varsóba Eduard von Schobeln tábornoki ezredes személyében az az osztrák tiszt is, aki tájékoztatást tudott adni Paszkevicznek az orosz csapatok osztrák területen történő ellátására vonatkozóan. Mint az osztrák hadügyminiszternek beszámolt róla, csak április 30-án délután ért Varsóba, útközben ugyanis a vonatot, lévén a vaspálya egy vágányú, feltartóztatták az ellenkező irányba, az osztrák határ felé gördülő katonai szállítmányok.¹⁴⁰ Komor a kép, amelyet a helyzetről Paszkevicznek festett: sem élelem, sem takarmány nincs a Kárpátokon túl, különösen nincs „a duklai völgyben, Kassa környékén, ahol egész idő alatt dúlt a háború, és minden elpusztult.”¹⁴¹

Schobeln még Paszkevicznál volt, amikor a futár Moszkvából megérkezett a cár parancsával, miszerint már nem csak Galíciába, mint azt „kezdetben kinyilatkoztatta,” hanem Magyarországra is engedélyezi hadai bevonulását.¹⁴² A III. és IV. hadtest elindulhat Galíciába, helyükre pedig folytatódik az I. és a II. hadtestek alakulatainak áthelyezése.

INDULÁS GALÍCIÁBA

Ha a Lengyel Királyságban ekkoriban valaki útra kelt, könnyen beleütközhetett a felvonuló katonaságba, főleg a Királyság déli részén. „Április közepén megmozdultak az orosz csapatok, semmi kétség nem merült fel már azzal kapcsolatban, hogy Magyarországra mennek. (...) Az orosz hadsereg állandó menetelése nemegyszer nehezítette meg az utazó dolgát, mert előfordult, hogy egy egész órára vagy többre is az országútról lehúzóva az árokban kellett állni, a tüzérség ugyanis nem engedte, hogy az ember megkerülje. A gyalogsággal még el lehetett boldogulni, a lovassággal nehezebben ment, de legrosszabb a szekérvonatokkal, a lövegekkel és lőszereskocsikkal volt, amelyeket messziről föl lehetett ismerni a társzekerre tűzött piros zászlóról és az elől haladó, torka szakadtából ordító katonáról, hogy mellettük lassan elhaladva senki ne pipázzon, senki ne szivarozzon” – számol be tapasztala-

¹³⁹ Du Plat–Palmerston, 1849. április 22. és 27. Varsó. Haraszi, Okm.. 67. és 74. sz. 160–162. és 171–173.

¹⁴⁰ Schobeln–Cordon, 1849. április 30. Varsó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–ad 91.

¹⁴¹ Paszkevic–I. Miklós, 1849. április 19/ május 1. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 87–89b. Paszkevic leveleinek ezt a részét rossz dátum (április 10/22) alatt idézi Oreusz 2002, 392.

¹⁴² Schobeln–Cordon, 1849. április 30. Varsó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–ad 91.

tairól a krakkói, de a Lengyel Királyság határ közeli településein is gyakran megforduló, később a Miechów környéki Kalina Maľában élő gazdálkodó, jogot végzett, az irodalom iránt is érdeklődő és izgalmas emlékiratokat hátrahagyó Kazimierz Girtler.

Girtler szól azokról a gondokról is, amelyek a helybélieket sújtották a hadjáratba induló orosz katonaság miatt. A katonák ugyanis „mindent loptak, ami a kezük ügyébe akadt, a mezők szénaboglyáit elhordták, lelegeltették a réteket, és az az igazság, hogy gyakran a tiszt számára loptak éjjel szénát (mint például Jaksicében), vagy szétszedték a kerítést, úgy, hogy reggelre egy karó sem maradt. Az igazát kár volt keresnie az embernek, és még szerencsésnek mondhatta magát az, akinél ilyenkor tiszt volt beszállásolva, még inkább, ha törzstiszt, őrnagy, ezredes, mert velük könnyebb és nyugodtabb volt ez az időszak.”¹⁴³ A beszállásolt tiszt „behordatja a holmiját, én istállóba köttetem a lovakat; szétpakol, elegáns rendbe sorakoztatja a dolgait, megágyaznak neki a kereveten, felállítják a szamovárt, teázni hív. Leülünk, ő az atlaszselyem slafrokjában, én a kiskabátomban; jó szivarral kínál, és mindinkább belemerülünk a beszélgetésbe”. A betérő tisztek pedig, akik között akad az orosz mellett lengyel, német, cserkesz is, a házigazdát kikérdezik Galíciáról, Magyarországról. „A fiatalok szívesen mennek harcolni, a háborúról másokkal ellentétben egyáltalán nem mondanak véleményt, de ők is sajnálattal beszélnek a magyarokról, és fájjalják, hogy ellenségként találkoznak velük.” A magyarok „vitéz nép” – úgy tartják.¹⁴⁴

Paszkevics az osztrák területre bevonuló csapatokról a következőképpen rendelkezett:

– A III. hadtestből a határ közelében már előzőleg összevont erők lépik át a határt elsőként: a 8. gyaloghadosztály tüzérségével együtt, az 5. (litvániai) Albrecht osztrák főhercegről elnevezett dzsídásezred, valamint a 45. doni kozákezred három szotnyája. Ez önálló különítmény lesz élén Panyutyin altábornaggyal, a 8. gyaloghadosztály parancsnokával. A felsorolt alakulatok május 5-én vonulnak be Krakkóba, ahonnan indulnak is tovább, május 8-án pedig elérik Jordanótot.

Az előző fejezetben már szó volt róla: Paszkevics demonstrálás céljával szánt egy osztagot Jordanówhoz. Ennek az élére Panyutyint azzal a feladattal jelölte ki, hogy azt a látszatot keltse, mintha az orosz főerők elővéde lenne, amelyek az osztrák hadsereggel történő együttműködés céljával a Vág völgye felé vonulnak majd fel. Jordanótot elérve foglaljon állást a Kárpátok hágójának előterében, szállja meg az átkelőket, küldjön egy portyázó osztagot az Árva völgyébe egészen Turdossinig, erős kozákcsapatokat pedig Késmárk irányába,

¹⁴³ Girtler, 291–292.

¹⁴⁴ Girtler 292–293.

hogy szerezzenek minél több információt az ellenségről. Ha pedig úgy adódna, hogy az ellenség előrenyomul – tehát az oroszok még ezzel is számoltak! –, akkor fedezze Krakkót. Panyutyinnak a parancs értelmében csak akkor kell majd Jordanótot elhagynia, ha már csatlakozni tud a Dukla környékén időközben összegyűlő főerőkhöz. Vagyis feladata csupán határ menti tüntetés és felderítés volt.

Paszkevics utasítása alapján a III. hadtest további egységei két oszlopban érkeznek Galíciába:

A jobb oldali, a 9. gyaloghadosztályból, a 3. könnyű lovashadosztály további három ezredéből, a 9. tábori tüzérandárból és a 3. lovas tüzérandárból, a 3. lövész- és a 3. árkászászlóaljából, a 15. doni kozákezredből, valamint a 45. doni kozákezred maradék három szotnyájából álló oszlop, élén Ivan Petrovics Ofenberg altábornaggyal, a 3. könnyű lovashadosztály parancsnokával ugyancsak a radomi kormányzóságból (ahonnan Panyutyin csapatai is elindultak) Krakkón keresztül átvonul Pilznóba.

A bal oldali oszlop a lublini kormányzóság területéről a 7. gyaloghadosztállyal, annak tüzéségével, élén a hadosztály parancsnokával, Pjotr Fjodorovics Kaufman altábornaggyal Tarnogród és Sienawa között kel át a határon, majd Rzeszów felé veszi az irányt. E két oszlop indulásának időpontjáról ekkor még nem született döntés, de a terv az volt, hogy majd a IV. hadtest állományába tartozó 4. könnyű lovashadosztállyal és a 12. gyaloghadosztállyal egy időben érkezzenek meg Duklába.¹⁴⁵

– A IV. hadtest három oszlopban vonul be Kelet-Galíciába május 8. és 16. között Radziwiłłów, Wołoczyńsk és Husiatyn határállomásoknál lépi át a határt, majd az oszlopok Lembergben találkoznak, s onnan vonulnak tovább Dukla felé.¹⁴⁶

Krakkó katonai parancsnoka, Legedits altábornagy május 4-én aggasztó híreket kapott Észak-Magyarországról, miszerint a „rebellis seregek a közeli jövőben előretörnek.” Erről rögtön értesítette is Panyutyint, kérve, hogy késedelmeskedés nélkül vonuljon be az osztrák állam területére. A fenyegető hír közvetlen háttérében az lehetett, hogy Görgey Ármin őrnagy április közepén, egyébként mindössze hat század gyalogságból, egy huszárszázadból és két hatfontos ágyúból összeállított, tehát kb. 880 főt számláló, a későbbiekben legföljebb 2000 főnyire megerősített portyázó különítménye, amelynek eredetileg az volt a feladata, hogy tisztítsa meg a bányavárosokat az osztrák erőktől, már valóban Trencsén és Árva megyében ért el sikereket: április 18-án Selmezbányáról kiűzte az osztrák helyőrséget, majd né-

¹⁴⁵ Paszkevics–Csernisov, 1849. április 22/május 4. Varsó, RGVIA f. 1. f. op. 1. gy. 18485. 195–197.

¹⁴⁶ Uo.; Lihutyin, 620–621.

hány nap múlva Heinrich Trenck őrnagy Turócszentmártonnál összevont osztrák oszlopának előcsapatára is vereséget mért. Április 26-án az Árva megyei Alsókubin közelében szétszórt egy szlovák népfölkelő csapatot, május 1-jén pedig bevette Zsolna közelében a Trenck által védett Varint, mire Trenk Budatinon át Jablunka felé húzódott vissza. Görgey Ármin kis portyázó oszlopa sikereinek súlyát növelte, hogy április 22-én Munkács közelében, Podheringnél Joseph Barco cs. kir. vezérőrnagy Galíciából betört dandárát Martiny Frigyes honvédőrnagynak a hegyszorosok védelmét ellátó csapatai tüzéségükkel visszaverték, így az visszatért Galíciába. Barco dandára egyike volt az Anton Vogel vezérőrnagy parancsnoksága alatt Galíciában a magyarországi vereségek hatására megszervezett három dandárból álló hadosztálynak. Vogel a másik két dandárral a Duklai-hágón át Eperjes irányában ugyancsak bevonult Magyarország területére. A császári hadvezetés a Beniczky Lajos alezredes oszlopa és Lázár Vilmos őrnagy beregi dandárának egy része által szorongatott Vogelt végül a fő-sereghez, a Vág völgyébe rendelte. Időközben magyar oldalról folyt már a felső-magyarországi IX. hadtest szervezése is. Henryk Dembiński altábornagyot, aki azzal a gondolattal foglalkozott, hogy betör Galíciába, április 19-én nevezte ki e haderő parancsnokává Kossuth. A galíciai betörést a minisztertanács megtiltotta (ellene volt a lengyel Bem is), a terv híre azonban eljuthatott Legeditshez. A magyar főhadereg áprilisi győzelmeinek optikáján keresztül felnagyított sikerek (amelyek mögött nem állt több összességében hat-hét-ezer honvédnál) elegendők voltak ahhoz, hogy az aggódó Legedits Krakkó parancsnokaként a galíciai határhoz legközelebb álló orosz haderő azonnali bevonulását sürgesse.

És Panyutyin altábornagy megnyugtató választ adott neki. A bevonulást sürgető kérést hozó futárral küldte vissza az osztrák altábornagy számára az örömteli hírt: a Magyarországra elindított orosz csapatoknak az ő parancsnoksága alá rendelt elővédje 17 ezer fővel és 3600 lóval¹⁴⁷ már másnap, május 5-én át fogja lépni Krakkónál az orosz–osztrák határt és bevonul a városba. Krakkóból indul tovább Jordanów felé, hogy ott megszállva tartsa a Kárpátok hágóját „a főerők beérkezéséig.” Panyutyin arra kérte Legeditset, hogy ételmezési biztos, valamint hely- és terepismerettel rendelkező táborokari tisztek melléjük rendelése révén gondoskodjék ellátásukról, a határhoz történő felvonulásuk megkönnyítéséről, a Krakkóban maradó betegekről stb.¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ 1600 lovassági, 900 tüzérségi és 1100 trénhez tartozó lóval.

¹⁴⁸ Legedits–Cordon. 1849. május 5. Krakkó. KA AFA, Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–173. Panyutyin–Legedits, 1849. május 4. Miechów. uo. 173b., 173d. Panyutyin mellékelte a tervezett menetvonalat Michalowicétől Izdebniken és Makówon át Jordanówig és az ellátás biztosításához az orosz hadseregben megszabott fejadagok mértékét is. (173c).

BEVONULÁS KRAKKÓBA

A Panyutyin parancsnoksága alá rendelt elővéd első alakulatai a kaukázusi tetteivel híressé vált Grigorij Hrisztoforovics Zassz altábornaggyal élükön május 5-én, szombaton délután ötkor be is masíroztak Krakkóba. Ezek az előcsapatok 3600 főt számláltak, melléjük 12 ágyú volt rendelve. Ugyanezen a napon a katonaság beszállásolásáért felelős krakkói bizottmány felhívást tett közzé: mivel a 17 ezer fős gyalogságból, 1600 fős lovasságból és a trén, valamint a tüzérség 2 ezer lovából álló orosz hadtest „váratlanul” vonul be Krakkóba és környéke, az itteni cs. kir. kormányzat nem tudott elegendő raktárat felállítani, sem megfelelő szerződéseket kötni, ezért a háztulajdonosok „a kellemetlenségek és a súrlódások elkerülése érdekében szerezzenek be néhány napra való árpakását, burgonyát, tüzelőanyagot, hentesárut” a városon átvonuló említett katonaság ellátására.¹⁴⁹

Az 1848 novemberében indult és majd 91 éven keresztül megszakítás nélkül nagy példányszámban megjelenő, színvonalas, megbízható híreivel, kommentárjaival népszerűvé vált krakkói újság, a konzervatív Czas, a következőképpen számolt be az első orosz alakulatok érkezéséről: „Május 5-én megtörtént, amit oly régen jósoltak: a császári orosz csapatok beléptek az osztrák állam területére. Magyarországon a felkelés elleni intervenció már bevégezett tény. Délután öt óra tájban megpillantottuk, amint a Mogiła (az Orosz Birodalom felőli úton, a várostól keletre fekvő egykori falu – R. I.) felőli városi sorompón át bevonul annak az orosz hadtestnek az elővéde, amely, mint hírlik, Jordanów felé fog felvonulni.”¹⁵⁰

Ez az elővéd (pontosabban az elővéd elővéde) a 45. doni kozákezred három szotnyájából, az (5.) Albrecht osztrák főherceg dzsidásezred egy osztályából, a 8. hadosztályhoz tartozó 16. (kremencsugi) vadászezred 1., 3. és 4. zászlóaljából, valamint a hadosztály tüzérdandárának 5. könnyűütegeből állt. Másnap, május 6-án Zassz altábornagy parancsnoksága alatt már el is hagyta a várost, továbbvonult dél felé, és Opatkowicénél táborozott le. Innen Rudnikon és Lubieńen át május 9-én kellett elérnie a határ előtti utolsó galíciái településre, a Jordanówtól mintegy tíz kilométerre délre fekvő Spytkowicébe. Magának az elővédnek a főerői: a 8. hadosztály további három ezrede: a 15. (csernyigovi) és a 16. (poltavai) gyalogezredek, valamint a 15. (alekszopoli) vadászezred és a 8. tüzérdandár maradék három ütege az Albrecht főherceg dzsidásezred maradék hat századával együtt ugyanezen a napon vonultak be a városba – élükön Panyutyin altábornaggyal –, de másnap már igyekeztek is tovább dél-

¹⁴⁹ Czas 1849. május 5. 65. sz. A felhívást K Wodzicki, a bekvártélyozást intéző bizottmány elnöke írta alá.

¹⁵⁰ Czas 1849. május 7. 66. sz.

nek, Jordanów felé. Május 7-én Izdebnikben éjszakáztak, Krakkótól 28 versztányira. Zassz tíz versztával előttük ütött tábort,¹⁵¹ a tervezett menetvonal szerint Rudnikban. A főerőknek Izdebnikből Pcimen át kellett továbbvonulniuk Jordanówba, ahová a terv szerint 9-én kellett (volna) megérkezniük. Krakkó persze nem maradt orosz katonaság nélkül: Panyutyinék négy gyalogzászlóalj és 12 löveget hagytak a városban,¹⁵² ahová folyamatosan vonultak be az újabban érkezett alakulatok is.

Május 7-én útra kelt Krakkó felé a Paszkevics idézett parancsában jobb oldali oszlopként megnevezett csoportosítás élén Ofenberg altábornaggyal a 9. gyaloghadosztály 2. dandára, vagyis a 17. (brjanszki) és a 18. (orlovi) vadászrezdek a 6. és a 7. ütegekkel, a 3. árkászászlóalj, Konstantin nagyherceg dzsidásezrede, a 15. kozákezred, valamint a 45. doni kozákezred további három szotnyája. A 9. gyaloghadosztály 2. dandára a 6. üteggel megszállta Krakkót, a kozákok pedig az Izdebnik felé kivezető úton Mogiłanyban foglaltak állást.¹⁵³ Ugyanezekben a napokban a Krakkótól délnyugati irányban mintegy 60 kilométernyire fekvő Andrychówba az oroszok a városba bevonuló alakulatokból kirendeltek egy mindössze nyolc kozákszotnyából és egy doni ütegből álló különítményt, élén Bogajevszkij ezredessel, a 15. doni kozákezred parancsnokával, amelynek az volt a feladata, hogy Jablunkától Jordanówig figyelje a Kárpátok gerincét, s tartsa az összeköttetést a Jablunkai-hágó közelébe visszahúzódott osztrákok és Zassz különítménye között.¹⁵⁴

Az osztrák birodalom területére az alárendeltek számára hirtelennek tetsző bevonulást megelőző lázas kapkodás valójában csak április végén, május elején, a gyorsan egymást követő parancsok vételével kezdődött.

A Czesztochowába vezényelt brjanszki vadászrezred parancsnoka, Szemjakin ezredes, mihelyt megérkezett a városba, lakást bérelt családjának a híres Jasna Góra-i kolostor közelében, a Hotel Polszkijban, és a berendezkedés gondjaival foglalkozott, miközben feleségét és négy fiát várta. Április 27-én éjfélkor azonban sebtében a következő mondatokat vetette papírra: „Ha megkapod ezt a cédulát, igyekezz, barátném, hogy minél előbb ideérj hozzám,

---

¹⁵¹ A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Czas 1849. május 7. 66. sz.

¹⁵² Legedits—a hadsereg főparancsokságának. 1849. május 7. Krakkó. KA AFA, Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–220. A menettervek uo. 220a, 220b. A Legedits május 5-i Cordonhoz intézett jelentése melletti orosz menettervet tehát megváltoztatták. Az osztag főerőinek nem Makówon (ma Maków Podhalański), hanem Pcimen keresztül a valamivel rövidebb és kényelmesebb utat ajánlották az osztrákok. Ld. 148. láb-jegyzet.

¹⁵³ Paszkevics–Csernisov, 1849. április 23/ május 4. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18485. 195–197.; A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.

¹⁵⁴ Menykov II. 138., 140–141.

mert a futár éppen ebben az órában hozta a parancsot, hogy Częstochowából 28-án és 29-én induljak el [katonáimmal] a Słomniki nevű városkába; utolsónak indulok, de 30-nál tovább semmiképpen nem maradhatok. Słomniki közel van Krakkóhoz, úgy látszik, csapataink egy része már ott van, ott fogunk gyülekezni. Minden egyebet majd itt megbeszélünk.”¹⁵⁵ A már idézett Luginszkij arról számol be, hogy Częstochowába – amely, mint írja, nem különösebben érdekes város, de mivel átszeli a Varsó–Bécs vasútvonal, s a porosz határ közelében fekszik, gazdagsággal és felvirágzással kecsegtető jövő elé néz –, néhány napra rá, hogy ide megérkeztek, újabb parancs futott be, amely szerint egész hadosztályuk bevonul Ausztriába. Azt az utasítást kapták, hogy az ezredtrén kivételével az összes holmi és kocsi maradjon Częstochowában, a tisztek pedig minden szükségeset rakjanak málházsákba, mert csak a málhás lovakat viszik magukkal. „Szörnyű szaladgálás kezdődött: a lovakért rendes áruk dupláját, a málházsákokért négyszeres árat kellett fizetni, és ha az embernek voltak fölösleges dolgai, azokat elkótyavetyélte.”¹⁵⁶ Május 2-án Szemjakinék beérték Panyutyin 8. hadosztályát Miechówban, amely átadta nekik a táborhelyet.¹⁵⁷ A városkán keresztül ettől kezdve folyamatosan vonulnak át a III. hadtest alakulatai. „Miechówban a piactéren hatalmas a tülekedés, csak a sisakok fénylenek, tele a tér ágyúkkal és szekerekkel; az ember úgy érzi, mintha a kisváros szerény házacskái félrehúzódnának az útból, hogy maguk között helyet csináljanak az elvonuló tömegnek” – veti papírra benyomásait a már idézett lengyel szemtanú, Kazimierz Girtler.¹⁵⁸

Május 7-én Szemjakin még mindig a Lengyel Királyság területéről, Słomnikiből írt levelet feleségének. Azt írta, hogy Panyutyin elővédje két napja, maga Panyutyin pedig főerőivel előző nap vonult be Krakkóba, ahonnan indul is tovább. Éppen ezért előző nap késő este az orlovi vadászrezred parancsnokához, Jefim Alekszandrovics Dimman ezredeshez azzal a paranccsal vágatott egy futár, hogy reggel induljon Krakkóba, mert a város nem maradhat katonaság nélkül.¹⁵⁹

Szemjakin leveleiből ezekben a napokban teljes bizonytalanság árad: „Mindenesetre nehéz bármi biztosat mondani arról, hogy mi lesz. Néhány nap és eloszlik a homály, s azonnal értesítelek. (...) Varsóból nincs semmi hír, és a hadtest elindulásáról ugyancsak nem tudni semmit ...” – írja május 3-án. 7-én úgy vélekedik, hogy eltelik még három-négy nap ad-

¹⁵⁵ Szemjakin feleségének, 1849. április 27. éjfél. Częstochowa. Szemjakin, 2. sz. 53–54.

¹⁵⁶ Luginszkij I. 84.

¹⁵⁷ Szemjakin–feleségének, 1849. május 3. Miechów. Szemjakin, 3. sz. 54–55.

¹⁵⁸ Girtler, 292.

¹⁵⁹ Szemjakin–feleségének, 1849. május 7. Słomniki. Szemjakin, 4. sz. 56–58.

dig, amíg maga is átlépi az osztrák határt, mert egyes alakulatok messze hátul vannak lemaradva, be kell várni őket. „Tehát a külföldi hadjárat eldöntött tény, hogy mi lesz tovább, arról nem tudok semmit” – folytatja. Aggódo feleségének azt javasolja, maradjon még vagy két hétig Czesztochowában, a vasútnak köszönhetően egyszerűbb lesz levelezniük, de aztán keresen lakást Varsóban és költözzön oda. Tévedett azonban a derék ezredes, mert nem telt el három-négy nap az indulásig: alighogy befejezte levelét, kézhez kapta a parancsot: azonnal vonuljon Krakkóba.¹⁶⁰

A határt Szemjakinék a Michałowice nevű falunál érték el, ahol közös imádságot tartottak, majd a főparancsnok utasítására, hogy a krakkóiakra jó benyomást tegyenek, felöltötték díszegyenruhájukat s abban léptek az osztrák birodalom földjére.¹⁶¹ A bevonuló orosz csapatok máshol is impozáns látványt igyekeztek nyújtani: „Hadoszlopaink zeneszórá, díszmenetben vonultak végig a város főterén, melyet kíváncsi és hallgatóg tarnopoliak sűrű tömege vett körül. (...) Lembergbe az orosz csapatok szintén díszmenetben vonultak be.”¹⁶²

Szemjakin ezrede május 7-én alkonyatkor masírozott be Krakkóba. Hatalmas tömeg gyűlt össze, hogy megnézze, „milyenek is ezek a muszkák.”¹⁶³ A krakkóiak azonban ezeket a „muszkákat” nem csak két napja ismerhették meg, 1846-ban ugyanis szintén a III. orosz hadtest csapatai szállták meg városukat. És Panyutyin, aki csapataival az akkor még szabad város státuszú Krakkói Köztársaság határánál, Michałowicében állt, az osztrák hatóságok és katonaság brutális eljárását megtapasztalt város küldöttségét a felkelés utolsó napjaiban „egészen váratlanul” udvariasan, tapintatosan fogadta, és megígérte, hogy békésen vonul be Krakkóba. Ígéretét be is tartotta.¹⁶⁴

A díszegyenruhában feszítő oroszokat május 7-én este a krakkóiak nem sokáig bámulhatták, mert a városra hirtelen hatalmas eső zúdult le, ami a báméskodókat szétzavarta, a katonákat pedig bőrig áztatta. A legénység a kaszárnyákban szárítkozható meg, a magánházaknál, fogadóknál bekvártélyozott tisztek pedig szálláshelyükön vagy akár az osztrák főőrségnél,¹⁶⁵ ahová többen betértek közülük az eső elől. Az osztrák bajtársakkal itt kezdődött meg az ismerkedés is.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Szemjakin–feleségének, 1849. május 3. Miechów; május 7. Słomniki; május 8. Krakkó. Szemjakin, 3. sz. 54–55.; 4. sz. 56–58.; 5. sz. 58–59.

¹⁶¹ Luginszkij I., 84. Szemjakin–feleségének, 1849. május 8. Krakkó. Szemjakin, 5. sz. 58–59.

¹⁶² Lihutyin, 623., 628.

¹⁶³ Luginszkij I., 85.; Szemjakin feleségének, 1849. május 8. Krakkó. Szemjakin, 5. sz. 58–59.

¹⁶⁴ Dr. M. Szarota: *Die letzten Tage der Republik Krakau*. Breslau, 1911, 78–79.

¹⁶⁵ Az orosz szövegben Hauptwacht.

¹⁶⁶ Szemjakin–feleségének, 1849. május 8. Krakkó. Szemjakin, 5. sz. 58–59. ; Luginszkij I., 84–85.

De nemcsak az osztrák szövetségesekkel, hanem a várossal is. Pezsgett az élet Krakkóban. Az orosz tiszttek, ha idejük engedte, bejárták a város nevezetességeit, csodálták a Wawelt, az ott emelkedő székesegyházat, az egyetem épületét, amely „a politikai zűrzavarok” miatt ugyan be volt zárva, a főtéri Mária-templomot, kimentek a Kościuszko-dombhoz, vagy legalább távolról egy pillantást vetettek rá, s közben látogatták az éttermeket, a kávéházakat.¹⁶⁷

Természetesen nagy volt a nyüzsgés, de figyeljünk az orosz hadsereg egyik lengyel származású fiatal tisztjének lengyelül írt naplójára is. A Paszkevics nevét viselő 18. (orlovi) vadászrezred Władysław Tomaszewicz nevű főhadnagya, ezredének szállásmestere, bár I. Mikóst a „mi cárunk”-ként tiszteli, és az asztalfióknak szánt naplójában is lojális hozzá, mégis melankóliával, azt is mondhatjuk, fájdalommal szól krakkói benyomásairól. Május 7-én, mint írja: „éjfélkor érkeztem a városba, a lengyel királyok első fővárosába, koronázásuk helyszínére, amely ma örökös nyughelyük; ez ősi, dicső városba érkező valamennyi lengyelnek sok minden az eszébe jut: az álmok, az ideák. A szépművészeteknek, a tudománynak, az iparosodásnak és mindannak a bölcsője ringott itt, ami a hajdani virágzó Lengyelországot megteremtette. Mára a dicső múltnak csak az emlékei és emlékművei maradtak meg, ma minden valahogy csendes, halott, élettelen.”¹⁶⁸

Arra vonatkozóan, hogy a krakkóiak ezekben a napokban hogyan fogadták az első orosz csapatokat, szólaltassunk meg egy lengyel szemtanút, Fryderyk Hechel orvosprofesszort, a krakkói egyetem tanárát. Emlékiratainak 1849. május 5-i bejegyzésében az alábbi sorokat olvashatjuk. Bővebben idézzük, mert nem csak a csapatok fogadtatásáról, a katonák viselkedéséről ad kitűnő pillanatfelvételeket, hanem közvetlen tapasztalatai alapján képet fest az orosz tömeghadseregről is, különösen annak arról az oldaláról, amelyről az általunk ismert orosz visszaemlékezések szerzői, a hadsereg tisztjei, nem nagyon írnak:

„Jacta est alea. Az Európa határa fölött húzódó sötét felhőből lecsapott végül a gyilkos villám, és az egész civilizált világ beleremegett és megrémült. (...) éppen ma vonult be Krakkóba a városhoz legközelebb álló kremencsugi ezred.

Délután ötkor történt. Gyönyörű idő volt és rekkenő hőség. A vadászok, akik már két évvel ezelőtt megjárták Krakkót és néhány hónapot itt töltöttek, ezért mind a várost, mind lakóit ismerték, bekvártélyozásukat követően rögtön ismerkedni kezdtek és beszédbe elegyedtek a krakkóiakkal. Az ifjak és az egyszerűbb nép fiai, akik rendszerint óvatlanabbak a kö-

¹⁶⁷ Luginszkij I. 86–87.; Alekszejenko, 366.; Tomaszewicz, 41.

¹⁶⁸ Tomaszewicz, 39. A napló közreadója, Tadeusz Epsztejn éppen ezzel kapcsolatban szól az akkori lengyel politikai elit azonosságtudatának bonyolult problémájáról. Bevezető tanulmány, Tomaszewicz, 22–23.

vetkezményeket illetően, azonnal barátkozni kezdtek az orosz katonákkal, és arra próbálták rábeszélni őket, hogy ne harcoljanak a magyarok ellen, mert azok a saját szabadságukért és egész Európáért küzdenek a német despotával, vagyis azon voltak, mint ilyenkor mondani szokás, hogy demoralizálják az orosz sereget, de inkább az egyszerű katonáknak a szemét próbálták nyitogatni, mire azok engedelmesen figyeltek és bólogattak. Ez volt a tapasztalatunk, különösen másnap, amikor az orosz katonák a legnagyobb bizalmat táplálva mászkáltak az utcákon az iparos lányokkal, s ittak és énekeltek a kocsmákban. Óvatlanok! Rá se rántottak arra, hogy az osztrák és orosz rendőrségi besúgók szorgosan figyelik őket, és lehetséges, hogy hamarosan fájdalmasan meg kell fizetniük felelőtlenségükért, amivel maguknak és a városnak több kárt okoznak, mint amennyi hasznot a szabadság ügyéért hoznak.

Az orosz katonazene borzalmas, különösen az osztrákkal összehasonlítva olyan teljesen, mint a medvebrummogás.¹⁶⁹ A katonák nyomorúságosan néznek ki szörnyű darócköpenyükben, gyakran elnyútt lábbeliben tapossák a város utcáit, és a jobban öltözött járókelőktől ételre és szükségleteikre kéregetnek; vagyis ha egyenként nézzük őket, rettenete elnyomás, szegénység és megalázottság képét festik, csak seregbe állítva mutatnak katonaként, nem az egyének vitézségének és erejének, sokkal inkább imponáló sokaságuknak köszönhetően. Hogy egy kupica vodkához vagy valami tartalmasabb ételhez jussanak, eladják az utcán a nadrágra kiutalt vásznat, a lábbelire való bőrt stb. Köznépünk és a zsidók szívesen megveszik tőlük, mert filléreket kérnek értük. Néhányan értékesebb holmit is árulnak, ezüstkanalakat, fülbevalókat, gyűrűket, bizonyára valahol lopták őket, a tiszték pedig mindezt látják, és hallgatnak. Tudnak katonáik nyomorúságos helyzetéről, amelynek részben maguk is okozói.

Ma, május 5-én van Napóleon halálának évfordulója; állítólag Szent Ilona szigetén azt mondta: „Ötven év alatt Európa vagy köztársasági lesz, vagy kozák!”¹⁷⁰ Úgy néz ki, jóslata napjainkban beigazolódhat” – veti papírra rezignáltan a krakkói professzor.¹⁷¹

Krakkó lakosait, a Hechel által említett ifjakat és a nép egyszerűbb gyermekeit pedig a katonai főparancsnok falragaszokon és a Czas hasábjain is megjelent, május 8-án kelt fenyegető hangú hirdetménye figyelmeztette óvatlanságuk következményeire: „A cs. kir. katonai főparancsnokság tudomására jutott, hogy az itteni lakosok, mit sem törődve a kihirdetett ost-

---

¹⁶⁹ Tomaszewicz orosz tisztként egy osztrák katonazenekart meghallgatva elismerően nyilatkozik róla, így tulajdonképpen alátámasztja Hechel véleményét: „Még nem hallottam ezredzenekart ilyen harmonikusan és tisztán játszani. Ha az osztrák hadsereg minden ezredében hasonló zenekar van, akkor az osztrák ezredek a muzsikát illetően jól meg vannak szervezve.” Tomaszewicz, 43.

¹⁷⁰ Hechelnél franciául szerepel a mondat: „Dans 50 ans l’Europe sera républicain ou Cosaque!”

¹⁷¹ Fryderyk Hechel: *Kraków i ziemia krakowska w okresie wiosny ludów. Pamiętniki*. Wstępem i przypisami opatrzył Henryk Barycz. Wrocław, 1950. 248–249.

romállapottal és ezzel együtt a rögtönítelő bírósággal, arra vetemednek, hogy az orosz császári had katonáit nyíltan kötelességszegésre és az ország ellenségeihez való csatlakozásra bírják. Emiatt kénytelen vagyok Krakkó város lakói figyelmét felhívni, hogy az ilyen és ehhez hasonló esetekben az érintetteknek a haditörvények szigorával kell számolniuk, s míg a feljelentőt pénzjutalom illeti, a vádlott a hadbírósnak adatik át.”¹⁷²

---

¹⁷² A Krakkóban 1849. május 8-án kelt hirdetés egy nyomtatott példányát Legedits a kilenc melléklet egyikeként csatolta a hadügyminiszternek 1849. május 11-én elküldött jelentéséhez (KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–305. és 305c.). A hirdetés közölve: Czas, 1849. május 11. 69. sz.

III. fejezet

„... ki kezeskedhet azért, hogy a magyarok egyébként nem foglalják el Bécsset”¹⁷³

Panyutyin altábornagy hadosztályának elindítása az osztrák fővároshoz

Az előző fejezetet Krakkóban zártuk. Térjünk vissza Varsóba, Szentpétervárra, Bécsbe és Komáromba, ahol éppen ezekben a napokban újabb, gyors döntéseket eredményező vagy inkább kikényszerítő események követték egymást.

OROSZ HELYZETÉRTÉKELÉS

A korábbiakban láttuk, hogy amikor Miklós cár 1849. április 25-én engedélyt adott hadai magyarországi bevonulására, annak tudatában döntött, hogy az osztrák főserg minden bizonnyal még Pest alatt táborozik. Azt is láttuk, hogy miközben intenzív háttértárgyalások folytak Schwarzenberg miniszterelnök és az orosz kormányzat között az orosz fegyveres beavatkozásról, maga az osztrák kormány hivatalosan április 21-én fordult segítségért orosz szövetségesehez, csak azt követően, hogy megszületett a keserű döntés a magyar főváros kiürítéséről.

Paszkevics az április 21-i osztrák kérést továbbítva Miklós cárhoz, következőképpen változta a helyzetet: a magyarok megkerülték az osztrák hadsereg balszárnyát, Welden, az új főparancsnok Komáromhoz húzódik vissza, és az osztrák kormány „nagy szerencsétlenségekől tartva, aggódva kéri az orosz csapatok elindítását Galícián és Jordanówon keresztül a Vág völgyébe.” Mint idéztük, a tábornagy azt javasolta a cárnak, hogy mindenképpen meg kell adni a kért segítséget Ausztriának Magyarországon is, mert a magyarok Bécsset fenyegethetik. Az orosz és osztrák szövetséges haderő irányításával kapcsolatban pedig az esetleges feszültségekre hívta fel a cár figyelmét: az osztrákokkal folytatott levelezésből az tűnik ki, hogy Welden „magához akarja vonni az irányítást valamennyi hadművelet fölött; és szinte biztosra vehető, hogy ha e szándékában nem lesz korlátozva, akkor csapatainkkal folya-

---

¹⁷³ Paszkevics–I. Miklós, 1849. április 12/24. Varsó. RGIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 80–81b.

matosan úgy fog rendelkezni, hogy mind az élelmezés, mind az ellátás gondját és mind az esetleg egyéb felmerülő nehézségeket figyelmen kívül hagyja; vagyis olyasmit fog követelni tőlük, amit lehetetlen vagy amit veszélyes végrehajtani.” Ezért úgy vélte, hogy a lehető legpontosabban le kell fektetni azokat a szabályokat, amelyek az orosz és osztrák parancsnokok egymáshoz való viszonyát rendezik. Jelezte, hogy ő maga éppen ezeknek a szabályoknak a kidolgozásával foglalkozik, s végül megismételte: egy németországi háború miatt már nem kell aggódni, mert a porosz király határozottan visszautasította a német császári koronát.¹⁷⁴ (A porosz kormány végül majd április 28-án minősítette nyilatkozatában teljes egészében anarchistának a német birodalmi alkotmányt.)

Az április 30-án délután Varsóba érkezett osztrák tábornoki ezredes, Eduard Schobeln nemcsak a majd bevonuló orosz hadsereg ellátásának nehézségeiről számolt be még aznap este Paszkevicznek, hanem arról is, hogy az osztrák hadsereg szétzilálódott, a magyarok pedig feltételezése szerint a Duna bal partján előrenyomulhatnak, Gödingen át betörhetnek Morvaországba is, hogy azt fellázítsák, de ugyanúgy akár Csehországban is lázadást szíthatnak. Schobeln ezt a feltételezését arra alapozva adta elő, hogy a magyarok a komáromi ostromzárat észak felől felszámolták, a Morvaország felé vezető utat pedig csak Wohlgemuth tábornok gyenge, mintegy 10 ezer főt számláló hadteste védi.¹⁷⁵ Mint elmondta, az osztrák kormány nagyon kritikus helyzetben van, mert nem csak Pozsonyért kell aggódnia, hanem magáért, Bécsért is, ahol lázadás törhet ki. „Íme, hová vezettek a rossz intézkedések és az elbizakodottság; mert ha nem lettek volna annyira önteltek, akkor már előbb kérték volna Felsegéd segítségét, és Galícia megszállására már egy hónappal ezelőtt sor került volna” – summázta Paszkevicz a maga véleményét, miután Schobeln aggodalmait meghallgatta, majd a cár éppen akkor befutott engedélyének értelmében a III. és a IV. hadtestet elindította az osztrák határ felé, valamint Panyutyin parancsnoksága alatt egy kis tüntető különítményt Krakón keresztül azonnal Jordanówhoz rendelt. Úgy vélte, hogy még mindig Dukla a legalkalmasabb hely az orosz haderő Kárpátokon történő átkeléséhez, mert gyülekezési pontként egyforma távolságra van mind a kelet felől, mind a nyugat felől oda felvonuló csapatok számára. A fenyegető hírek hatására azonban hozzátette: „Ha a lázadók Morvaországba és

---

¹⁷⁴ Paszkevicz–I. Miklósnak, felterjesztés, 1849. április 12/24. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 82–86b. és levél uo.: 1849. április 12/24. Varsó, 80–81b. Az az osztrák kérés, hogy az orosz erők Jordanówon, majd az Árva völgyén át a Vág völgyébe nyomuljanak be, mint szó volt róla már, Medem–Nesselrodéhoz intézett jelentésében szerepel, megismételve Weldennek az orosz követ április 15-i jelentéséhez csatolt javaslatát. Medem–Nesselrode, 1849. április 21. Bécs. Andics 1961, Függ. 119. sz., 363–364.

¹⁷⁵ Wohlgemuth tartalék hadteste az 1849. május 1-jei állománykimutatás szerint 13 395 harc képes katonát számlált. (Hermann 1999, 305.)

Csehországba bevonulnak, az Ausztriára nézve a legsúlyosabb következményekkel járhat, ezért előállhat olyan helyzet, hogy meg kell változtatni Rüdiger főerőinek irányát.” (Vagyis a duklai indulásra vonatkozó tervet.) Ugyanekkor az intervenciós haderő parancsnokságára vonatkozó kérdésre is visszatért, s a maga kétségtelen tekintélyét és magasabb rangját ajánlotta fel Miklós cárnak annak érdekében, hogy meghiúsítsa az orosz csapatok fölötti rendelkezésre aspiráló osztrák törekvéseket: „Ennek a hadjáratnak a fontosságára való tekintettel és mivel más háborúval nem kell számolnunk, bátorkodom Felségednek azt a javaslatomat előterjeszteni, hogy bízza rám ezt az ügyet, és azt, hogy legyek csapataink mellett a döntő csatáig. Minderről azonban Felséged méltóztatik akkor dönteni, ha megérkezik Varsóba.”¹⁷⁶

Paszkevics Schobeln híreit is ismertető május 1-jei beszámolója alapján I. Miklós joggal állapította meg, hogy sokkal fenyegetőbb a helyzet, mint korábban gondolták, mert „meglehet, hogy e percben már Bécs is a felkelők kezében van.” Nagyobb szabású akcióra van tehát szükség, mint azt eddig tervezték. „A jelenlegi helyzetben, úgy gondolom, valóságos segítséget kell nyújtanunk, nem elszigetelten, hanem az összes számításba vehető erővel, úgy, hogy a várt siker kétségtelen legyen. Te magad vezesd új győzelmekre, nagylelkű, segítőt tette hadseregemet; segítsen meg bennünket az Isten, s te légy az ő eszköze!” – bízta május 5-i levelében az osztrák birodalom területére benyomuló orosz hadsereg főparancsnokságát az addigi tervekben szereplő Rüdiger tábornok helyett Paszkevicsre, elfogadva ez utóbbi bejelentkezését a feladatra.¹⁷⁷ Az egyre veszélyesebbeknek látszó fejleményekkel számolva, de a tábornagy tekintélyét is alátámasztandó, újabb erőket bocsát rendelkezésére, mert úgy látja, hogy „jelentős, a korábban tervezettnél jóval erősebb seregre” lesz szükség, s az osztrákokra „egyáltalán nem lehet számítani, adja Isten, hogy legalább Bécset megvédhessék...” – vázolja fel elképzeléseit. „Teljes tudásodra és minden hadművészeti ismeretedre szükség lesz (...). Úgy gondolom, hogy a II. és III. hadtesttel, valamint a IV. hadtest egyik gyaloghadosztályával (talán a 12.-kel) kellene bevonulnod Magyarországra, Galíciában és Bukovinában hagyva a 10.-et, a 11.-et; veled menne még a 4. könnyű lovashadosztály és az egész dragonyos hadtest legalább nyolc kozákezzel együtt.” (Érdemes megjegyezni, hogy Miklós cár ekkor még mindig kisebb intervenciós sereggel számolt, mint amely aztán

---

¹⁷⁶ Paszkevics–I. Miklósnak, felterjesztés, 1849. április 19/ május 1. Varsó. RGIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 90–94., és levél uo.: 1849. április 19/május 1. Varsó. 87–89.

¹⁷⁷ A szentpétervári osztrák követ május 7-én számolt be Schwarzenbergnek arról, hogy személyesen Paszkevics áll majd a két lovashadosztállyal megerősített III. és IV. hadtestből álló, 320 löveggel ellátott intervenciós erők élén. Buol–Schwarzenberg, 1849. május 7. Szentpétervár. Andics 1961, Füg. 134. sz. 384.

mintegy hat hét múlva valóban átlépte a magyar határt.¹⁷⁸) Levelét így folytatja: „Most tehát cselekedjünk. Természetesen nem az én dolgom, hogy a haditervedet elkészítsem, csak arra az egyre kérlek, hogy ne hagyd magad az osztrákok által befolyásoltatni, nyugodtan mérlegeld a siker valamennyi előfeltételét, s akkor aztán Isten nevében orosz módra, gyorsan csapj le ellenségeinkre. Ne kíméld a csöcseléket. Ha netán Bécset is elvesztenék, te majd helyrehozod a dolgot, eltíprod a lázadás tűzfészkrét.”¹⁷⁹

OSZTRÁK AGGODALMAK

Akkorra azonban, amikor Paszkevics Schobeln szavait hallgatta Varsóban, az osztrák fél szempontjából tovább romlott a helyzet Magyarországon. A Komáromba észak felől bevonult honvéddhad ugyanis április 25–26-án éjszaka átkelt a Dunán, és megtámadta az előző napokban már lovassági és tüzérségi erősítést sürgető Simunich altábornagynak a várat délről még zár alatt tartó erőit. A 26-i hajnali magyar támadás az osztrákokat váratlanul érte, korábban ugyanis szétlőtték a hajóhidat. Egy újabb híd összeállításához szükséges hajók nem is álltak a magyarok rendelkezésére, voltak viszont „nagy mennyiséggel fenyőszálfák, aminőket tutajokba vagy talpakba kötve” a Vágon épületfának úsztatnak le a „felföldi atyafiak”. „Görgei a szükség által rávezetve” helyi ácsok segítségével ezekből a szálfákból állította össze „tömör úszó alapokon” azt a tutajhidat, amelyen – azt „majdnem térdnyi magasság szalmával meghordva az átvonulás zöreijének halkítása végett”¹⁸⁰ – a magyar sereg legjobb alakulataiból összeválogatott oszlopok Knezić Károly ezredes vezetésével átkeltek a folyón, és rajtaütöttek Simunich csapatainak állásain. Simunich a Görgei, Damjanich és Klapka irányította honvédektől teljes vereséget szenved, ha nem érnek a helyszínre a Buda alól visszavonuló cs. kir. főszereg II. és III. hadteste, amelyek megakasztották a magyar fél meg-megújított heves támadásait és biztosították a visszavonulást Győr, majd tovább Pozsony felé.¹⁸¹

Bécsen pánikhangulat lett úrrá: az osztrák kormányzat azzal számolt, hogy a magyar erők követik Welden önbizalmában megroppant, retiráló seregét. És ha lélegzetvételnyi pi-

¹⁷⁸ Dragonyosok végül nem vonultak be Magyarországra és Erdélybe. Oreusz 2002, 403–431.

¹⁷⁹ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 23/május 5. Szentpétervár. Scserbatov, Okm. 52. sz. 271–273.

¹⁸⁰ Régi honvéd: *Komárom fölmentése. 1849. április 26.* Vasárnapi Ujság, 1899. április 30. 18. sz.; Görgey Artúr II. 36–46.

¹⁸¹ Bona Gábor: *A magyar főszereg ellentámadása áprilisban* című fejezetből ld.: 218–220. In: *A szabadságharc katonai története*; Hermann 2004, 248–252.

henőt sem hagyva neki ott lesznek a nyomában, annak súlyos következményei lehetnek: a hadszíntér a birodalom fővárosának a közelébe kerülhet, és kérdés, hogy ha a helyzet úgy alakul, Welden csapatai képesek lesznek-e Bécsset védve támadásukat feltartóztatni.

Ezekben a napokban az osztrákok egyre izgatottabban várták az orosz cár jóváhagyását az április 21-i jegyzékre. Schwarzenberg éppen április 26-án, egy időben az előbb röviden ismertetett komáromi csatával, nyugtatta minisztereit: az orosz segítségre vonatkozó kérés elment Szentpétervárra, Varsóig táviró továbbította, így néhány napon belül várható a válasz.¹⁸² Az idő természetesen nem tétlen várakozással telt: lázas latolgatás folyt arról, hogy a remélt segítséget hogyan lehetne meggyorsítani, és az új helyzetben hol volna rá a legnagyobb szükség. Mert mintegy két alatt nagyon megváltozott a helyzet. Amíg április 13-án az osztrák miniszterelnök még az orosz csapatok erdélyi bevonulását sürgette, vagyis a birodalom keleti végében, a mellékhadszíntéren számított az oroszokra, addig a hónap végére már a Vág völgyében korábban javasolt orosz beavatkozás is elégtelennek látszott, mi több: a birodalom fővárosának védelmére gondolva kellett a cár erőivel számolni.

Az április 27-i minisztertanácsi ülésen az a Krauss báró pénzügyminiszter, aki egyébként a március 29-i ülésen még ellenezte az orosz segítség igénybevételét, azt vetette fel, hogy „vajon nem volna-e jobb az orosz segélycsapatokat jelentős időnyereséggel vasúton Ostrauból Pozsonyba, Gänserndorfba vagy Gödingbe szállítani, mint a Vág völgyén át a hadszíntérre irányítani.” A miniszterek úgy döntöttek, hogy az indítványt véleményezésre előbb Welden elé terjesztik: ő mondja meg, hogy tervezett hadműveletéhez melyik útvonal a megfelelőbb.¹⁸³ Mivel a vasút Orosz-Lengyelországból, de Krakkóból is Galícián és Porosz-Szilézián keresztül vezetett Bécs felé, Kraussnak ebből a javaslatából az következik, hogy megvalósulása esetén az orosz hadaknak Galícián át gyalogmenetben kellett volna felvonulniuk a galíciai–osztrák–morva határon át a legközelebbi vasútállomásig, Ostrauig, ott szállhattak volna vonatra, s azzal folytathatták volna az utat Gödingig vagy az osztrák főváros közelébe, a tőle északkeletre mintegy húsz kilométernyire fekvő Gänserndorfba, s onnan Pozsonyba. Más szóval, ez a javaslat nem számolt a porosz területen áthaladó vasút használatával.

---

¹⁸² Die Ministerratsprotokolle. Nr. 55. 26. April 1849. Wien. 248.

¹⁸³ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 56. 27. April 1849, Wien. 254. Gróf Friedrich Zedtwitz ezredes, aki a minisztertanácsban csak e kérdés megvitatásakor jelen, ezt az indítványt szintén támogatta. Valószínűleg arról a Zedtwitz ezredesről van szó, aki alezredesként 1848-ban budai főhadparancsnoksági adlátus, ekkor pedig Schwarzenberg mellett katonai szakértő volt (nyugállományú altábornagyként halt meg).

Április 30-án újból a minisztertanács elé került az orosz csapatok vasúti szállításának kérdése, amelynek kapcsán az a határozat született, hogy először egyeztetni kell Johann Schöllhaimbball, a hadügyminisztérium államtitkárával és a Kaiser-Ferdinands-Nordbahn, vagyis a Ferdinánd Császár Északi Vasúttársaság főtítkárával, majd mérlegre kell tenni a számításba jöhető útvonalak minden előnyét és hátrányát, hogy „ne kerülje el a figyelmet semmi olyasmi, ami ebben a fontos pillanatban az orosz segélyhadtest gyors és sikeres bevonulását elősegítheti.”¹⁸⁴

A következő napi minisztertanács ülésén Franz Cordon báró, hadügyminiszter elvetette azt a nem először napirendre került lehetőséget, hogy Radetzky itáliai csapataitól vonjanak el erőket a magyarországi háború céljaira. Indokként éppen a közeljövőben várható orosz segélyhadra hivatkozott: „a már kért orosz segítség korábban áll majd rendelkezésre, mint egy Radetzky-hadtest.”¹⁸⁵ De ezen az ülésen konkrét lépésekről is döntött a kormány annak érdekében, hogy az orosz segélycsapatok esetleges vasúti szállítása gyors és zökkenőmentes legyen. Amíg az április 27-i minisztertanács ülésen még csak az osztrák vasút igénybevétele vetődött fel, Schwarzenberg most már a porosz vasútvonal használatával is számolt, és másnap a bécsi porosz követhez, Albrecht Bernstorff grófhhoz fordult. Mint írta, az aznapi Wiener Zeitungból a porosz követ is megtudhatta, milyen okok készítették a császári kormányt arra, hogy a magyarországi felkelés elfojtásához az orosz uralkodó segítségét igénybe vegye. (A lap május 1-jei számában olvasható, hogy ezek az okok: az „európai felforgató párt” elleni fellépés szükségessége és „minden társadalmi rend” felbomlásának megakadályozása). E célból rövidesen egy orosz hadtest vonul keresztül Krakkón, s „a Felső-Szilézián áthaladó vasutat használva meggyorsítható e segélycsapatoknak a hadszíntérre érkezése, ami döntő hatással lehet az események alakulására, de mindenesetre jelentős mértékben megrövidítheti a küzdelmet.” Az osztrák császár ezért azzal a kéréssel fordul a porosz királyhoz, engedélyezze a szóban forgó orosz csapatok vasúton történő szállítását Felső-Szilézián, vagyis porosz területen keresztül. Az igenlő válasz reményében Schwarzenberg hangsúlyozza, hogy „mindkét udvarnak érdeke minél előbb úrrá lenni ezen a felkelésen, amely immár egy európai társadalomellenes támadó háborúval látszik teljesen egyenlőnek, és a porosz kabinet

---

¹⁸⁴ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 59. 30. April 1849, Wien. 264.

¹⁸⁵ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 60. 1. Mai 1849, Wien. 265.; Die Ministerratsprotokolle. Nr. 54. 25. April 1849, Wien. 242. Ld. uo. a 8. l.ábjegyzetet, miszerint ennek ellenére április végétől június végéig Itáliából mintegy 25–30 ezer katonát helyeztek át a magyarországi hadsereghez. Kerchnawe, 20. 46. l.ábjegyzet. (És a két legalkalmasabb hadtestparancsnokot, Haynaut és Wohlgemuthot – teszi hozzá Kerchnawe. A létszámra vonatkozó adatot illetően Kerchnawe talán túloz.)

bölcs figyelmét különösen nem kerülheti el az, hogy ha a jelenlegi magyarországi cselszövény továbbfejlődik és szélesedik, Lengyelország és Felső-Szilézia nyugalma nem kevésbé fogja veszélyeztetni, mint ahogy ez már megtörtént Galíciában és más Magyarországgal közvetlenül határos tartományokban.”¹⁸⁶ Schwarzenberg ugyanezen a napon Anton Prokesch-Osten bárót, poroszországi követét is utasítja, hogy ez ügyben járjon közbe a berlini kormánynál, a belügyminisztériumból pedig Morvaország kormányzója, Leopold Rudolf Lažansky gróf május 2-án, még a porosz jóváhagyás megérkezése előtt, megbízást kap: tegye meg a szükséges intézkedéseket a morva területre bevonuló orosz csapatok beszállásolására és ellátására vonatkozóan, s erre a feladatra jelöljön ki egy magas rangú hivatalnokot.¹⁸⁷

A porosz kormány gyorsan döntött: a miniszterelnök, Friedrich Wilhelm Brandenburg gróf május 3-án már közölte is bécsi követével, hogy az osztrák kérésnek a porosz kormány késlekedés nélkül eleget tesz, a vasút használatához szükséges engedélyt az érintett hatóságoknak már ki is küldték, Szilézia Tartományi Elnökségét pedig még aznap, vagyis május 3-án utasították, haladéktalanul intézkedjék az orosz segélycsapatok szállításával kapcsolatban úgy, hogy azok minden segítséget megkapjanak. A kedvező porosz választ a követ május 5-én közölte Schwarzenberggel.¹⁸⁸

Az általunk ismert diplomáciai iratok és az osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek alapján a fentiek szerint született meg az orosz csapatok porosz területen át történő vasúti szállításának engedélyezése, amit azonban előzetes tapogatózó egyeztetések készítettek elő.

A Neue Rheinische Zeitung május 4-i számának mellékletében jelent meg Friedrich Engels előző napi írása. Engels rámutatva arra, hogy az orosz–osztrák szövetség harmadik tagja a porosz kormányzat, idézi a berlini Nationalzeitung következő szövegű május 1-jei tudósítását: „Az imént értesültünk teljesen megbízható forrásból: » Tegnap reggel a Felső-Sziléziai Vasút igazgatósága a belügyminisztertől távirati sürgönyt kapott, hogy 30 000 főt kitevő orosz csapatokat fognak Krakkóból Ausztriába szállítani a Felső-Sziléziai Vasúton« (tehát Krakkóból Myslowitzon, Koselon, Ratiboron, Oderbergen keresztül). »A Felső-Sziléziai Vasút igazgatóságával tudatják, hogy a kir. porosz kormánynak ez ellen semmiféle kifogása nincs, és elvárja, hogy a vasútigazgatóság ezt a szállítást semmiben sem fogja akadályozni« A táviratot aláírta: von Manteuffel”. Vagyis az orosz csapatok esetleges porosz területen át

---

¹⁸⁶ Schwarzenberg–Bernstorff, 1849. május 1. Bécs. Andics 1961, Füg. 130. sz. 377–378.

¹⁸⁷ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 60.1. Mai 1849, Wien. 265. (és uo. 3. és 4. lábjegyzet).

¹⁸⁸ Brandenburg–Bernstorff, 1849. május 3. Berlin; Bernstorff–Schwarzenberg, 1849. május 5. Bécs. Andics 1961, Füg. 130. sz. 378–379.; (még: Die Ministerratsprotokolle. Nr. 60.1. Mai 1849, Wien. 265. 3. lábjegyzet.)

történő szállítására vonatkozó tárgyalások nem csak elkezdődtek korábban, hanem híruk május 1-jén már ki is szivárgott a sajtóba.¹⁸⁹

És április 30-án, tehát amikor Otto Theodor von Manteuffel porosz belügyminiszter tájékoztatta a porosz vasúttársaságot a várható orosz csapatszállításról, akkor a kereskedelmi minisztérium a gyakorlati teendőkről is azonnal intézkedett. Az osztrák szövetségeshez összekötőként küldött Fjodor Fjodorovics Berg tábornok iratai között találtam egy Breslauban 1849. április 30-án kelt, a Kaiser-Ferdinands-NordBahn Igazgatóságának címzett, másolatban fennmaradt tájékoztatást, amely szerint a (porosz) vasutakat felügyelő királyi bizottság a berlini kereskedelmi minisztérium sürgönyére hivatkozva közli, hogy orosz csapatok szállításának Myslowitztól [a galíciai–porosz-sziléziai határállomástól] Oderberg [a porosz-sziléziai–morvaországi] határállomásig a porosz vasúton nincs semmiféle akadály, és hogy az orosz katonaság utaztatását ugyanúgy vállalják, ahogy a porosz katonaságét, vagyis a személyszállítás megszabott árának feléért.¹⁹⁰

Annak, hogy az orosz segélycsapat porosz területen át történő vasúti szállítására megkapta a jóváhagyást az osztrák kormány, már az 1848-as évből megvolt a maga előzménye, amelyre építeni lehetett, s amire Burkhard Köster német hadtörténész hívta fel a figyelmet *Militär und Eisenbahn in der Habsburgermonarchie 1825–1859* című, Münchenben 1999-ben megjelent munkájában. Franz Schlik altábornagy 1848 nyarán Krakkó katonai parancsnokaként vetette fel, hogy szükség esetén a városból vasúton lehetne a leggyorsabban nyugati irányban, Koselen és Ratiboron át csapatokat szállítani. Javaslata a Galíciában állomásozó csapatok Itáliába történő áthelyezésére vonatkozott, de az az eshetőség is benne volt, hogy esetleg Bécshez kell majd rövid idő alatt katonaságot eljuttatni. Veszélyes helyzetben egyáltalán nem volt elhanyagolható az az időtartam, amit a porosz vasút igénybevételével nyerni lehetett. Mert miközben, amint Schlik a hadügyminiszternek előadta, a csapatok gyakorlatban Krakkótól Ostrauig, az ottani osztrák vasútállomásig pihenőnap nélkül 8 nap alatt teszik meg az utat, addig a porosz területen áthaladó vasút igénybevételével ugyanezt a távolságot 22 óra alatt meg lehetett tenni.¹⁹¹ E csapatszállítások lehetőségéről az osztrák hadügyminisztérium a külügyminisztériumon keresztül kezdte meg a tárgyalásokat a berlini

---

¹⁸⁹ [Engels] [A szövetségben a harmadik], 1849. május 3. In: *Marx és Engels Magyarországról. Cikkek, levelek, szemelvények*. Összeállította Remsei Flóra. Budapest, 1974. 56–58. (Neue Rheinische Zeitung, Beilage, 289. sz. 1849. május 4.)

¹⁹⁰ RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 14. (A porosz–osztrák 1849. április végi–május eleji tárgyalások részleteit érdemes volna további kutatásokkal tisztázni.)

¹⁹¹ Köster, 136. (Hivatkozik Schliknek a hadügyminiszterhez intézett 1848. június 18-i beadványára.) Az orosz hadosztály 1849. májusi szállításának adatait, időtartamát ld. a következő fejezetben.

kormányal, s a berlini osztrák követ már 1848. július 17-én kézhez is vette a kedvező porosz választ. A poroszok egyetlen feltételként azt kötötték ki, hogy az átutazó katonaság megállás nélkül haladjon át területükön. Még ugyanezen év szeptemberében kiegészítésként azt fűzték hozzá a megállapodáshoz, hogy a húszt meghaladó szállítmányokat a koseli parancsnoknál és a porosz kormányhivatalnak Oppelnben 48 órával az utazás megkezdése előtt előzetesen be kell jelenteni. Ez a porosz–osztrák megállapodás egyébként a későbbi polgári közlekedés megkönnyítésében is szerepet kapott, mert a teljes viteldíj egy összegben történő megfizetését írta elő, amíg korábban minden alkalommal külön kellett fizetnie az utasnak, ha egy újabb vasúttársaság útszakaszát vette igénybe.¹⁹²

Schwarzenberg ennek a megállapodásnak az értelmében eleve bízhatott a csapatszállításokba beleegyező porosz válaszban, még akkor is, ha az adott esetben nem osztrák, hanem orosz csapatokról és a korábbiaknál sokkal nagyobb létszámokról volt szó. És tegyük hozzá, 1849 májusában a porosz fél nem is kötötte semmiféle előzetes feltétel teljesítéséhez az orosz katonaság átutazásának engedélyezését.¹⁹³ A berlini kormánynak egyébként sem jött rosszul az orosz csapatok megjelenése porosz területeken, elég utalni az ekkoriban fellángolt délnémet felkelésekre, megmozdulásokra. Már szó volt róla, hogy a frankfurti parlament által kidolgozott alkotmány védelmében a sziléziai Breslauban áprilisban törtek ki május elején utcai harcokba torkolló zavargások, Drezdában pedig a feszültség éppen május elején vezetett felkeléshez, amelyet II. Frigyes Ágost szász király május 7–9. között csak a porosz hadsereg segítségével tudott leverni.

Amíg Bécsben kormányzati szinten folyt az orosz segélycsapatok vasúti szállításának szervezése, egymást követték a cs. kir. csapatok magyarországi visszavonulásáról szóló hírek: a hátráló Wohlgemuth altábornagyról, arról, hogy Franz Liechtenstein altábornagy hadosztályának utolsó egységei május 1-jén elhagyták Győrt, s a nyomukban bevonuló magyarokat a lakosság örömujjongással és „Éljen Kossuth!” kiáltásokkal fogadta.¹⁹⁴ És amíg Poeltenberg Ernő ezredes azt jelentette a honvédsereg főparancsnokságának, hogy az üldözés akadályozása, illetve lassítása céljából a visszavonuló osztrákok a Rábcán, illetve a Csalóközbe átvezető hidakat, valamint az átkelésre szolgáló kompokat tönkretették, addig Schwarzenberg az osztrák minisztertanács május 2-i ülésén arról számolt be, hogy a lakos-

---

¹⁹² Köster, 136.

¹⁹³ Köster, 137.

¹⁹⁴ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 57. 28. April 1849, Wien. 255.; uo. Nr. 61. 2. Mai 1849, Wien. 272.; Welden–Schwarzenberg, 1849. május 2. Óvár. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–60.; Hermann: Győr, Bevezető, 35–36.

ság azokat rögtön helyre is állította.¹⁹⁵ Majd a Weldentől kapott jelentés alapján így folytatta: „A Lajtánál állnak valamennyi csapatnemet képviselő tartalékaink. A táborszernagy elszánta magát arra, hogy a kis Lajta folyó partján megütközik, de annak nem lesz semmi különösebb eredménye akkor sem, ha ezt a harcot eredményesen vívja is meg, mert egyelőre még nem üldözheti az ellenséget, ugyanis támaszpontját, Pozsonyt, nem hagyhatja el, és mindenekelőtt a székváros, Bécs védelmét kell szem előtt tartania.” Schwarzenberg azt is közölte minisztertársaival, hogy Welden a hadügyminisztérium kérdésére válaszolva hasznosnak tartaná, ha 5-6 ezer orosz katona minél előbb megjelenne a morvaországi Ungarisch Hradischban, s arról is tájékoztatta őket, hogy Hammerstein galíciai főhadparancsnokként utasítást kapott: gondoskodjék az oroszok gyors felvonulásának biztosításáról.¹⁹⁶

Schwarzenberg május 1-jén a minisztertanács elé terjesztette Ferenc József kívánságát, amelyet Olmützből főhadsegéde, Karl Grüne gróf útján hozott a kormány tudomására: az uralkodó, hogy közelebb legyen a hadszíntérhez és a veszélyben osztozzon alattvalóival, szeretne visszatérni Bécsbe. Kérdezi, alkalmas-e az időpont az udvar visszatérésére. A császár kívánságát a miniszterek örömmel fogadták, mert úgy vélték, bár a lépés nem veszélytelen, a császár jelenléte előnyösen hathat a lakosság és a hadsereg hangulatára. De akkor, amikor az orosz segélycsapatok közeli morvaországi érkezésével lehetett már számolni – hiszen ugyanezen a minisztertanácsúli ülésen tárgyalták a csapatszállítás és a porosz vasút használatának ügyét –, legalább ilyen fontos, vagy talán még fontosabb szempont volt az, hogy a felség visszaköltözésére a fővárosba az orosz csapatok megérkezése előtt kerüljön sor: mert az most még szabad elhatározásnak tűnik, „nem az orosz szuronyokra támaszkodó” lépésnek, ahogy ez a megfontolás a minisztertanácsúli jegyzőkönyvben olvasható. (Vagy, utalva az Ostdeutsche Post aznapi számára, amely felvetette az uralkodó hadseregnél történő megjelenésének a kérdését, még mindig nem a nyilvánosság nyomásának.) A minisztertanács végzetül az 1848. november 1-jén, Bécs elfoglalásakor bevezetett bécsi ostromállapot fenntartását a közeli magyarországi háborús viszonyok miatt szükségesnek ítélte, amihez azt is hozátette, hogy ha fenyegető helyzet esetén az uralkodónak távoznia kellene a fővárosból, az csakis a hadsereg felé történhet. Ferenc József néhány nap múlva, május 5-én reggel fél hatkor valóban meg is érkezett Bécsbe, ahol az északi pályaudvaron Schwarzenberg fogadta. A schönbrunni kastélyba visszatérő ifjú császár hét hónappal azelőtt még főherceggként távo-

¹⁹⁵ Poeltenberg a hadsereg főparancsnokságának, 1849. május 1. Ács. Hermann: Győr. Okm. 269. sz. 242. ; Die Ministerratsprotokolle. Nr. 61. 2. Mai 1849, Wien. 272.

¹⁹⁶ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 61. 2. Mai 1849, Wien. 272.; Welden–Schwarzenberg, 1849. május 2. Óvár. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–60.

zott onnan.¹⁹⁷ Érkezése után összehívta a minisztertanácsot, amelyen bejelentette, hogy személyesen akarja megtekinteni Welden hadseregét,¹⁹⁸ fogadta az orosz követet és Berg tábornokot, háláját fejezte ki a cár által nyújtott gyors segítségért¹⁹⁹ (ti. a két hadtest elindításáért), majd még aznap kilovagolt a külvárosokba és látogatást tett a katonai kórházakban. A Burg előtt tartott másnapi szemlén kb. 14 ezer fős katonaság vonult el a császár előtt, akinek kíséretében ott volt az orosz szövetséges kormányzat és haderő képviselőjében Berg is. Ferenc József megjelenése, fáradhatatlan tevékenysége és az említett díszszemle nem maradt hatás nélkül a városra, amelyben falragaszok szólítottak fel lázadásra, és különböző „rémhírek” keringtek arról, hogy feltartóztathatatlanul közelednek a magyar seregek.²⁰⁰

És ezeket a baljós híreket Weldennek a miniszterelnökhöz, a hadügyminiszterhez és magához az uralkodóhoz intézett kétségbeesett jelentései csak alátámasztották. Az állandó menetek, a nem megfelelő élelmezés, a hiányos ruházat „a legénységet kimerítették, és fájdalmas érzés, ha látja őket az ember, hogy bár akarnának, semmire sem képesek. A fegyelem meglazult, és nagy megerőltetésbe fog kerülni, hogy a magyarországi hadsereg megmaradt részét újra döntő csapásra képessé tegyük” – panasolja az uralkodónak a lelkiileg összeomlott főparancsnok április 27-én.²⁰¹ Minden nappal egyre nő a veszély, tehát az oroszok bevonulását sürgetni kell, mert: „Excellenciád semmiképpen nem maradhat azon tévhitben, hogy fegyverrel itt még egy utolsó kísérletet lehet tenni azon célból, hogy az ügynek Magyarországon és Bécsben jobb alakulást adjunk, én megkísérlem ugyan, az eredményért azonban senki sem kezeskedhet” – hívja fel a helyzet súlyosságára április 28-án Schwarzenberg figyelmét. Két nappal később megismétli, hogy az orosz csapatok megjelenését „minden lehető módon elő kell segíteni és siettetni, nehogy ebben is egy fatális »már késő« váljék mottóvá.”²⁰² Helyzetét, mivel mozdulatai az ellenségtől függenek, a „legszerencsétlenebbnek” tartja, amelybe egy vezénylő tábornok kerülhet.²⁰³ Berg tábornok május 1-jén Olmützből, ahová aznap érkezett Bécsből, azt jelenti az orosz hadügyminiszternek, hogy beszélt az osztrák hadseregtől érkező tisztekkel, akik szerint a felkelő hadsereg létszáma nagyobb az övé-

¹⁹⁷ Angyal, 89–90.; Die Ministerratsprotokolle. Nr. 60. 1. Mai 1849, Wien. 268.

¹⁹⁸ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 63. 5. Mai 1849, Schönbrunn. 277.

¹⁹⁹ Medem–Nesselrode, 1849. május 5. Bécs. Andics 1961, Füg. 133. sz. 382–383.

²⁰⁰ Angyal, 89. (Hivatkozik többek között a bécsi belga követ, O’Sullivan április 29-i jelentésére.); Medem–Nesselrode, 1849. április 29. Bécs. Andics 1961, Füg. 126. sz. 373.

²⁰¹ Idézi Rédvay, 71.

²⁰² Welden–Schwarzenberg, 1849. április 28. és 30. Magyaróvár. Idézi Steier: Az 1849-iki trónfosztás. 358–361.

²⁰³ Rédvay, 69. Rédvay további hasonló tartalmú Welden-iratokat idéz: 69–73.

kénél, és jobb a lovasságuk meg a tüzérségük is. Beszélgetőtársai úgy vélték, hogy a magyarok elfoglalhatják Bécset, vagyis „a jelen pillanat veszélyes és nagyon kritikus.” Ugyanakkor úgy tudják, hogy Itáliából erősítés érkezik a fővároshoz: néhány zászlóalj és egy lovaszred. Azt állítják, hogy 20 ezer lengyel harcol a rebellisek hadseregében.²⁰⁴ Ez a magyar hadseregben szolgáló 20 ezer lengyelre vonatkozó állítás többször visszaköszön az osztrákok által az oroszoknak adott tájékoztatókban.²⁰⁵

Joseph Lobkowitz herceg, főhadsegéd május 2-án indult el Varsón keresztül Szentpétervárra Ferenc József előző nap I. Miklóshoz intézett, katonai segítséget kérő sajátkezű levelével. De Schwarzenberg ugyanezen a napon Schobeln után újabb osztrák tisztet, mégpedig gróf Bernhard Caboga cs. kir. altábornagyot, az osztrák hadsereg hadmérnöki karának főnökét is Varsóba küldte az orosz fegyveres segítség részleteinek tisztázása és sürgetése céljából.²⁰⁶ A választás azért esett Cabogára, mert Paszkevicss személyesen ismerte. Maga a tábornagy említi meg a cárnak, hogy az osztrák altábornagy 1831-ben még ezredesi rangban megfordult főhadiszállásán.²⁰⁷

Május 3-án aztán Schwarzenberg miniszterelnök, Cordon hadügyminiszter és az orosz tábornok Pozsonyba utaztak, hogy személyesen tekintsék meg a magyar támadás fogadására készülő osztrák hadsereget, illetve Welden főparancsnokkal együtt döntsenek a legsürgősebb lépésekről és a haditervről.²⁰⁸ Welden aggódott amiatt, hogy Berg rossz benyomásokat szerezhet katonáiról, ezért amikor tájékoztatást kapott a készülő tanácskozásról, Schwarzenberget arra kérte, hogy hajón hozza magával az orosz tábornokot. „Én tudatosan ajánlom Pozsonyig a vízi utat, mert semmi esetre sem akarom, hogy Berg tábornok meglássa az én, fáradalmaktól fizikailag alácsúszott és kevésbé előnyös állapotban lévő csapataimat” – javasolta.²⁰⁹

---

²⁰⁴ Berg–Csernisov, 1849. április 19/május 1. Olmütz. RGVA f. 1. op. 1. gy. 18361. 2–5.

²⁰⁵ Kovács István kutatásai alapján a valóságban összesen több mint 4 ezerre tehető a Magyarországon harcolt lengyelek létszáma: „*Egy a lengyel a magyarral.*” *A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei.* Budapest, 2014. (3. kiadás), 60.

²⁰⁶ Schwarzenberg–Paszkevicss, 1849. május 1. Bécs. Andics 1961, Függ. 128. sz. 375–376.

²⁰⁷ Paszkevicss–I. Miklós, 1849. április 25/ május 7. Varsó. RGVA f. 1. op. 1. gy. 18354. Roberts szerint (107.) az orosz tábornagy Cabogát az 1829-es orosz–török háború idejéből ismerte, mert akkor járt az orosz főhadiszálláson. A Roberts által megadott iratban azonban erről nincs szó, mert Schwarzenberg csak a korábbi ismeretségre utal. Schwarzenberg–Paszkevicss, 1849. május 1. Bécs. Andics 1961, Függ. 128. sz. 375. Később Roberts is említi, hogy Caboga 1831 szeptemberében járt Paszkevicssnél. (Roberts, 186.)

²⁰⁸ Steier 1849. május 2-t ad meg a tanácskozás időpontjául. Steier: Az 1849-iki trónfosztás. 360.

²⁰⁹ Idézi: Rédvay, 72.; Steier: Az 1849-iki trónfosztás. 360–361.

Így is történt. A hajón megtartott tárgyaláson Welden semmi biztatót nem tudott mondani hadseregének állapotáról és a hadi helyzetről. Mint Berg Paszkevicshoz még a gőzös fedélzetén papírra vetett beszámolójából kiderült, Welden úgy vélekedett, hogy a vele szemben álló ellenség ereje kétszeres: a magyar csapatok létszáma 60 ezer fő körül van, lovasságuk, tüzérségük jó, újonchaduk további 50 ezerre tehető, és „a felkelők öklét 20 ezer fanatikus lengyel” alkotja. Ő összevonta csapatait Pozsony térségében, de a visszavonulás során elkerülhetetlenül veszteségek érték, s most 35 ezer főre tehető hadra fogható katonáinak száma. Utalva arra, hogy Bécszet a rebellisek egyszer már hatalmukba kerítették, hangsúlyozza, hogy hadserege veszélyben van, de az osztrák monarchia is. A jelenlévők úgy vélték, hogy ebben a helyzetben nagy segítséget jelentene, ha egyrészt Paszkevics orosz erőket küldene vasúton a morvaországi Hradisch és Göding térségébe, ahonnan kitűnő utak vezetnek a Vág völgyébe, vagyis az ellenség szárnyára, valamint ha másrészt kozák csapatok jelennének meg a Jablunkai-hágónál és ugyancsak a Vág völgye felé tüntetnének. Berg az osztrák tárgyaló feleknek megmutatta az ő tájékoztatásuk alapján előbb ismertetett jelentést, Schwarzenberg pedig megerősítette az orosz tábornok által leírtakat. „Rendkívül súlyos a helyzet” – állította Schwarzenberg – (...) a teljes összeomlás elkerülésére az egyetlen esély, az egyetlen remény arra, hogy Európa fővárosa megmeneküljön, az, ha az orosz hadsereg egy hadteste megjelenik az ellenség jobbszárnyán.” A Pozsonyból visszatérő Berget Bécsben várta Paszkevics április 30-án kelt értesítése I. Miklósnak a magyarországi beavatkozásra vonatkozó végleges döntéséről. Természetesen rögtön megmutatta az osztrák miniszterelnöknek, aki legmélyebb hálóját fejezte ki a segítségért és ezért az április 30-án kelt tájékoztatásért, de annak a véleményének adott hangot, hogy a legutóbbi körülményekről az orosz uralkodónak nincs tudomása, „nem tudja, hogy az ellenséges erőkkel szemben a helyzetet ma még lehet, de túl későn már nem lehet orvosolni.”²¹⁰

Varsóból megérkezett Schobeln ezredes április 30-án kelt jelentése is. A fejezet elején láttuk, Paszkevics hogyan számolt be a cárnak Schobeln nála tett látogatásáról, most nézzük meg, hogy ugyanerről az osztrák ezredes mit jelentett Bécsbe. Azt, hogy az orosz uralkodó engedélyezte hadai magyarországi beavatkozását, de Paszkevics, aki mindenben igyekszik híven végrehajtani a cár akaratát, reményét fejezte ki: az osztrák csapatok „még két vagy há-

---

²¹⁰ Berg–Paszkevics, 1849. április 19/ május 3. Pozsony. RGVIa f. 1. op. 1. gy. 18354. 98–105b. Részleteit közli Oreusz 2002, 392–393. A pozsonyi konferencia után Bécsben kelt kiegészítés: uo. 106–106b. Schwarzenberg–Paszkevics, 1849. május 3. Pozsony, Bécsben kiegészítve. RGVIa f. 1. op. 1. gy. 18354. 107–109. Részleteit közli Oreusz 2002, 393. Berg az aznapi postát Paszkevicsnek az ő április 18/30-i (871. sz. alatti) előbb ismertetett iratát hozó futárral küldte el Varsóba.

rom hétig tartani tudják magukat, és hogyha a rebellisek támadást indítanak Bukovinába vagy Morvaországba, azt meg tudják akadályozni.” És azt, hogy „a többtől leválasztott gyenge orosz hadoszlop erdélyi bevonulásával Paszkevics nem ért egyet.” És azt, hogy az orosz tábornagy kiváltképp kegyesen fogadta, mindazonáltal meg kellett tapasztalnia Paszkevics indulatosságát is amiatt, hogy nem küldött hozzá az osztrák fél egy közvetítőt rögtön akkor, amikor ezt ő kérte, valamint amiatt is, hogy bár készségét kinyilatkoztatta Hammersteinnek, Galícia katonai parancsnokának arra vonatkozólag, hogy az első kérésre biztonságot tud nyújtani a tartománynak, ajánlatára kitérő válaszokat kapott.²¹¹

Valóban, mint idéztük, Paszkevics Miklós cárnak küldött beszámolójából ugyanez a bosszúság árad. Lám, hová vezetett az osztrák önteltség és elbizakodottság: ha „előbb kérték volna Felsőged segítségét,” Galíciát már egy hónappal azelőtt megszállják az orosz csapatok, és nem lenne ilyen súlyos a helyzet. Most viszont idő kell az orosz hadak felvonulásához.

Amikor Welden megkapta a hadügyminiszter által azzal a megjegyzéssel továbbított Schobeln-jelentést, hogy az orosz csapatok felvonulásának időpontja túlságosan távoli,²¹² kétségbeesett. Két-három hét az előtte tornyosuló gondok megoldására magát egyre képtelebbnek érző főparancsnok számára végtelen időnek tetszett. A lelkiileg egyre inkább össze-roppanó Welden, aki egészségi állapotára hivatkozva ezekben a napokban utódlásának kérését is felvetette,²¹³ a pozsonyi tanácskozást követő nap, vagyis május 4. reggelén az oroszvári főhadiszállásról Schwarzenberggel azt közölte, hogy magyar támadás esetén tartalékok hiányában a Lipótvár–Csallóköz–Pozsony–Óvár–Sopron közötti vonalon legfeljebb három napig tudja az ellenséget feltartóztatni, nincs mit ámítani magukat, „a főváros és vele a monarchia sorsa a tét,” mentőeszköz nincs a kezében, és „Dukla felőli diverziók már nem menthetik meg Bécset.” A hadügyminiszternek azt is megírta, hogy a csapatok szelleme, különösen a tisztkére leromlott, a betegek száma nő, és az orvos jelentette: előző nap a pozsonyi kórházban megjelent a kolera.²¹⁴

Az osztrák minisztertanács ugyanaz napján Krauss pénzügyminiszter kétségbe vonta a magyarországi haderejének elégtelenségére panaszkodó Welden adatait. Krauss teljességgel megmagyarázhatatlannak tartotta, hogy Welden serege mindössze 34 ezer főt tesz

---

²¹¹ Schobeln–Cordon, 1849. április 30. Varsó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–ad91.

²¹² Schobeln–Cordon, 1849. április 30. Varsó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–91.

²¹³ Steier: Az 1849-iki trónfosztás. 360–361.

²¹⁴ Welden–Schwarzenberg, 1849. május 4. reggel fél 7. Oroszvár. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–93a; Welden–Cordon, 1849. május 4. reggel 7. uo. 93.

ki, miközben az államkincstár hatalmas létszámú, 600-700 ezer fős katonaságot fizet, és már minden rendelkezésre álló erőt Magyarországra küldtek. A minisztertanács egyhangúan úgy döntött, hogy a kérdésnek végére kell járni. Welden felháborodott Krauss észrevételén, kikérte magának, hogy a pénzügyminisztérium beleszól az ő hadműveleteibe, és egyben azzal fordult a miniszterelnökhöz, hogy a jövőben az őt illető hasonló gyanúsítgatásnak vegye elejét. Válaszában Schwarzenberg, közölve a pénzügyminiszter részletes magyarázatát, megnyugtatta a főparancsnokot, hogy nincs szó az ő becsületének megkérdőjelezéséről, a minisztérium azonban tudni akarja, mire adja ki azt az óriási összeget.²¹⁵

Krauss gyanakvása nem volt alaptalan: ugyanis Welden nyugati határszélhez visszahúzódtott csapatainak állománya 1849. április 21–30. között az oroszvári főhadiszálláson május 1-jén összeállított kimutatás szerint 57 747 fő volt, amelyből a harcképes katonaság 54 443 főt számlált. Ez pedig azt támasztja alá, hogy az osztrák főparancsnok az orosz beavatkozás meggyorsítása érdekében komorabb képet festett a maga hadseregéről a valóságosnál.²¹⁶ Mint az előzőekből kiderült, nem csak az oroszoknak adott meg róla a tényleges létszámoknál kisebb adatokat, hanem saját kormányának is, miközben a magyar honvédseregről eltulajozott létszámadatokkal operált. Kétélű fegyver volt ez azonban, mert hozzájárult ahhoz, hogy az oroszok annál is jobban lebecsüljék osztrák szövetségüket, mint amennyire tavaszi magyarországi szereplése alapján erre rászolgált.

---

²¹⁵ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 62. 4. Mail 1849, Wien. 275. A minisztertanácsi jegyzőkönyveket közreadó történész, Thomas Kletečka a 3. lábjegyzetben ismerteti a Krauss felvetését követő levélváltást, Welden válaszát, majd Schwarzenberg levelét. (Welden–Schwarzenberg, 1849. május 7. déli egy óra, Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–204.; Schwarzenberg–Welden, 1849. május 8. Bécs. Uo. 246. „Csak amiatt sajnálkozunk, hogy 700 ezer embert fizetünk ténylegesen, és nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a működő hadsereget 10 zászlóaljjal megerősítsük” – írja Schwarzenberg.)

Az osztrák haderő állományának törvényben meghatározott békelétszáma az 1840-es években 371 ezer fő volt, a hadi létszáma pedig 630 ezer fő. 1848 elején az előírt békeállomány 400 ezer fő volt. Bencze László: *A Habsburg Birodalom katonai rendszere*. In: *A szabadságharc katonai története*. 12. és 22. A központilag vezetett harcrendek szerint 1849 májusában a cs. kir. hadsereg teljes létszáma (a haditengerészet nélkül) 631 596 fő volt. (Hermann Róbert szíves közlése.)

²¹⁶ Thomas Kletečka a május 4-i minisztertanács jegyzőkönyvéhez fűzött 2. lábjegyzetben (Die Ministerratsprotokolle, 275.) hivatkozva erre az állománykimutatásra, szembesíti a tényleges adatot a Welden által jelentettel. (KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–93c.) Az állománykimutatást közli: Hermann 1999, 304–305., aki közreadja a magyar fővárosból dél felé elvonult Jellačić-hadtest április 23-i létszámkimutatását is, amely eszerint 15 795 főt számlált (306.). Mint Hermann emlékeztet rá (Hermann 1999, 283.), a magyar szakirodalomban erre az állománykimutatásra, vagyis a Pozsonyhoz visszahúzódtott császári hadsereg tényleges erejére elsőként Katona Tamás hívta fel a figyelmet 1986-ban. (Klapka György: *Emlékeimből*. Sajtó alá rendezte Katona Tamás, Budapest, 1986, Jegyzetek, 556. (Később: Görgey Artúr I., Bevezető, 60–61.; Budavár bevételének emlékezete, Bevezető, 10.)

Május 4-én, amikor Welden főhadiszállásán és Bécsben az előrenyomuló magyar hadaktól féltették az osztrák fővárost, a magyar fővárosnál bezárult a honvédsereg ostromgyűrűje Buda vára körül, és az osztrák várparancsnokot, Heinrich Hentzi vezérőrnagyot Görgei megadásra szólította fel. Amit az visszautasított, de válaszul lövetni kezdte Pestet. (Aztán ezt még néhányszor megismételte, amíg a pesti Duna-part klasszicista épületsora romhalmazzá nem vált.)

Minderről azonban a császárvárosban még semmit nem tudtak, és ugyanezen a napon, tehát május 4-én futár indult a Varsóban tartózkodó Caboga altábornagy után: mindenképpen mutasson rá arra, hogy nem elegendő segítség a jelenlegi hadi helyzetben az, ha Duklán át a mintegy 60 ezer főt számláló orosz főerők az ellenség hátában vonulnak be Magyarországra, és ha Jordanównál egy kis különítmény demonstrációjára kerül sor. Megváltozott a helyzet, tehát a korábbi tervet is meg kell változtatni. „Hadseregünk már nem Buda és Vác között áll, és nem is Győrben van még – Welden báró tábornagynak Pozsony előtt koncentrált állásban kell a székváros fedezésére gondolnia; ebben az állásban kell a vele szemben álló, nála sokkal erősebb ellenség támadását felfognia” – sorolja azokat az érveket Cordon, amelyekkel Cabogának az orosz tábornagyot kell meggyőznie – „ráadásul Bécs közvetlen közelségében” úgy, hogy a kormányzat székhelye mindenképpen maradjon ki egy esetleges katonai akcióból. Helyzetét nehezíti, hogy állása mindkét szárnyán ki van téve a megkerülés veszélyének. „A kért orosz segítségnek néhány héttel ezelőtt még pusztán egyetlen célja volt, Magyarország és Erdély visszahódítása és leigázása, ezután azonban kettős célja van a segítségkérésnek, amely az első mellett egy sokkal fontosabb feladatra is vonatkozik már, mégpedig arra, hogy a székvárost megvédje egy ellene irányuló ellenséges merénylettől.” A magyar haderő fenyegeti az osztrák állás balszárnyát és a morva határt. Welden tábornagynak a legrövidebb időn belül támadásba kellene átmennie az orosz csapatok együttműködésére építve. „Ez a cél azonban csak úgy érhető el, ha haladéktalanul sor kerül egy legalább 15 ezer fős seregtest vasúton Gödingbe és Ungarisch Hradischba történő vezénylésére,” hogy azok a középső Vág-völgybe törhessenek előre, miközben egy 5 ezer fős különítmény Jablunkán és Csaczán át a Felső-Vág völgyébe nyomul. A kialakult helyzetben ilyen segítségre van szükség, s ezzel Berg altábornagy teljes mértékben egyetért – húzza alá Cordon. Vagyis a leghasznosabb az volna, „ha a segítségnyújtásra szánt 60 ezer főből az orosz hadvezetés 15 ezer főt a lehető leggyorsabban vasúton Hradischba és Gödingbe rendelne, 5 ezer főt pedig Jablunkán keresztül a Felső-Vág völgyébe, a maradék 40 ezret pedig a korábbi elképzelés szerint Duklán át vezényelnék Magyarországra” – osztja el, mintha a

sajátjairól lenne szó, az osztrák hadügyminiszter az oroszok Magyarország ellen ekkor számításba vett erőit.²¹⁷

Schwarzenberg hasonlóképpen utasítja Caboga altábornagyot: hangsúlyozza, hogy az oroszok barátságának újabb bizonyítékeként értékeli a jelentős orosz haderő duklai gyülekezését a Magyarországra történő bevonulás céljából, az időközben előállt helyzetre adott válaszlépként azonban ez nem elegendő. Bécsset veszély fenyegeti: ha Welden serege vereséget szenved és kénytelen visszavonulni, a főváros a lázadók kezére kerülhet. „Nem szükséges önnek vázolni, hogy egy ilyen eseménynek milyen gyászos következményei lehetnek. Ha a forradalmi hordák a kormányzás központját, legnagyobb létesítményeinket, a bank székhelyét, ha mindjárt csak ideiglenesen is, megszállják, az felmérhetetlen szerencsétlenségekbe döntené az egész monarchiát. (...) egy orosz hadtest Morvaországba érkezése teljes mértékben megfelelne a szóban forgó legfontosabb célnak [vagyis a Bécsset fenyegető veszély elhárításának – R. I.]. (...) Úgy vélem, hogy a hadtest megjelenése (...) nem csak demonstráció értékű, hanem biztosan visszatartja az ellenséget minden Béccsel szembeni próbálkozástól is. Minden szükséges előkészület megtörtént egy huszonötezer fős hadtest vasúton történő szállítására.” Mint Schwarzenberg előadja: ha a porosz területeken áthaladó vasúti pályával számolnak, akkor Hradischig vagy Gödingig kevesebb mint három napot vesz igénybe a szállítás, ha Ostrautól használják a vasutat, onnan egy nap alatt az említett városoknál lehetnek. Majd így folytatja: „Fölösleges a lelkére kötnöm, gróf úr – utasítja Cabogát –, minden eszközzel hason oda, hogy Varsó hercege e javaslatot részesítse előnyben. Ön meg tudja ítélni, milyen veszedelem fenyegeti a fővárost és a birodalmat. Remélem, Ön révén sikerül elérni azt, hogy a herceg egyetértően ebbéli meggyőződésünkkel, annál is inkább, mert a leghatékonyabban ily módon teljesülhetnek Oroszország császáranak szándékai.”²¹⁸

Schwarzenberg a fentiek értelmében két útvonalat javasolt az oroszoknak: úgy számolta, hogy porosz területen keresztül a kért sereget három nap alatt lehet az említett morva városokban, Ostrautól viszont a vasúti szállítás csak egy napot vesz igénybe. Ez utóbbi javaslat úgy értelmezhető, hogy akkor gyalogmenetben kell eljutni Krakkótól Galicián át a morvaországi Ostrauig, ami mégis időigényesebb, mert Krakkó–Ostrau távolsága kb. 145 kilométer. Az osztrákok május elején nemcsak a porosz-sziléziai szállítást készítették elő, hanem a galíciai gyalogmenet útvonalát is. Egy Poroszországból Pestre érkezett nagykeres-

²¹⁷ Cordon–Welden, 1849. május 4. Bécs. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–97. Mellékletben a Caboga altábornagynak 1849. május 4-én kelt 3066/MK (g) számú hadügyminiszteri utasítás másolata Welden tájékoztatására. uo.: ad 97.

²¹⁸ Schwarzenberg–Caboga, 1849. május 4. Bécs. Andics 1961, Füg. 132. sz. 380–382.

kedő, aki május 8-án hagyta el a Galícia–Osztrák–Szilézia határához közeli Bialát²¹⁹ (amely a másik irányból a Krakkóból Wadowicén át Ostrauba vezető úton fekszik), arról számolt be, hogy az a szóbeszéd járja: „az angol kabinet az orosz részéről célba vett intervenció ellen protestált volna. – Annyi bizonyos, hogy azon 25 000 orosz, melynek számára Bialán már szállást s ételmezést rendeltek volt, a kitűzött napra nem érkezett oda.” És „Bialán általános volt azon hiedelem, hogy Oroszországban zavarok ütöttek ki.”²²⁰ A kereskedő által továbbadott, reményt keltő hírek közül az, amelyik az angol kormány tiltakozására vonatkozott, minden alapot nélkülözött. Szentpéterváron ugyan valóban letartóztatták a május 4-ről 5-re virradó éjszaka a Petrasevszkij-féle kör tagjait (bár kérdéses, hogy ennek híre pár nap alatt eljutott-e Galíciába), de a történetek nem befolyásolták a Magyarország ellen készülő katonai beavatkozást. Annak, hogy az oroszok (egyelőre!) nem jelentek meg ezen a galíciai településen, egészen más okai voltak.

OROSZ VÁLASZ VARSÓBÓL

Varsóban az egyre-másra érkező osztrák tisztek nem tettek szert nagy népszerűsége. Schobeln ezredesről és fiatal segéd tisztjéről, Thun grófról Du Plat, az angol konzul azt jelentette Palmerstonnak, hogy ezek „az urak csaknem állandó összeköttetésben vannak a herceg parancsnoksága alatt álló hadsereg különböző táborkari osztályaival, és oly komolysággal és nyíltsággal sürgetik a segítséget, hogy az embereket csodálkozásba ejti, és még az oroszok körében is kedvezőtlen benyomást keltenek.”²²¹ Caboga altábornagy és segéd tisztje Varsóba érkezéről Du Plat szintén beszámolt Palmerstonnak: „Úgy látszik, se vége, se hossza az azonnali segítségkérésnek, s az orosz tisztek már nevetségesnek tartják az osztrák megbízottak efféle lengyelországi invázióját, miközben kormányuk az orosz katonák megjelenésére vár a Duna vagy a Tisza partján.” Úgy becsülte, hogy velük együtt legalább hatra nőtt²²² a vá-

²¹⁹ Ma a lengyelországi Bielsko-Biala része.

²²⁰ Hajnik Pál rendőrfőnök jelentése Szemere Bertalan miniszterelnöknek, 1849. május 12. Pest. Budavár bevételének emlékezete. Iratok. 30. sz. 457.

²²¹ Du Plat–Palmerston, 1849. május 3. Varsó. Haraszti. Okm. 79. sz. 179.

²²² Ezekben a napokban Varsóban járt Roesgen osztrák ezredes is, aki a későbbiekben Rüdiger tábornok mellé volt összekötőként beosztva. Caboga–Cordon, 1849. május 6. Varsó (első jelentés). HHStA PA X Karton 29. 17–21. Caboga jelentéséből kiderül, hogy Roesgen ugyancsak az orosz segítséget sürgette Varsóban. Karl Roesgen von Floss (A Militärschematismusban Röszen, 1811–1892), 1855-ben vezérőrnagy, 1865-ben altábornagy.

rosba érkezett osztrák tisztek száma: „állandóan teljes díszben járnak, s mind az oroszok, mind a lengyelek között sok megjegyzésre adnak alkalmat, amelyek közül egyik sem igazán hízelgő vagy kedvező kormányukra nézve, amely Varsóba küldte őket.”²²³

Nagyobb volt a tét az osztrákok számára azonban annál, minthogy ne vállalják a népszerűtlenséggel vagy, ahogy az angol konzul érzékeltette, akár nevetségessé válással is járó szerepet. Sőt a cél érdekében a megalázkodástól sem riadtak vissza, legalábbis erre utal az, ahogyan Paszkevics életrajzírója szemtanúkra hivatkozva megörökítette Caboga látogatását az orosz tábornagnál: „Schwarzenberg kérésének teljesítését kérve letérdelt, s a varsói herceg kezét csókolgatta, s könnyezve kérlelte, hogy »mentse meg Ausztriát«. »Minden nap, minden óra drága« – hajtogatta.”²²⁴ Paszkevics a cárnak hasonlóképpen számolt be a találkozóról: „Amint Caboga gróf megérkezett, közöltem vele ő császári felségének nemsokára nyilvánosságra kerülő hadparancsát. [Vagyis azt, hogy a cár Magyarországon közvetlenül is beavatkozik – R. I.] Egyidejűleg elmondtam, hogy ragaszkodnom kell Magyarországra való bevonulásunk kidolgozott terveihez. Caboga gróf szívhez szólóan és könnyezve esedezett, hogy mennél hamarabb segítsünk a fővároson, mert hazája számára ez a lehető legkegyesebb jótétemény lenne.”²²⁵

Egyelőre azonban sem az érvek, sem a túlcorduló érzelmek nem hatottak. Caboga május 6-án hadügyminiszterének nem tudott beszámolni semmiféle eredményről. Mint napközben írta: az orosz álláspont változatlan, Duklánál vonják össze a III. és IV. hadtestet, amelyek Rüdiger tábornok parancsnoksága alatt vonulnak be, s erre a hónap vége előtt nem lehet számítani. A hadsereg tábornoki főnökének, Mihail Dmitrijevics Gorcsakov hercegnek, valamint Rüdiger tábornoknak az egyetértésével Paszkevics tábornagy addig csupán egy Żywiec²²⁶ és Jordanówon át a Felső-Vág völgye felé irányuló tüntetésre (arra is csak hosszasan vonakodás után) korlátozza tevékenységét, amelyet a III. hadtest Panyutyin altábornagy

---

²²³ Du Plat–Palmerston, 1849. május 8. Varsó. Haraszi. Okm. 83. sz. 185–186.

²²⁴ Scserbatov, 51.

²²⁵ Paszkevics igazoló jelentése I. Miklósnak, dátum nélkül [1849. május, Varsó]. Scserbatov. Okm. 87. sz. 346–348. (Scserbatovnál igazoló jelentésként szerepel a dokumentum, de ez valószínűleg annak egy fogalmazványa.)

²²⁶ A szövegekben a helység német neve szerepel (Seybusch). Żywiec²²⁶en át a Jablunkai-hágó irányában vezetett az út a Felső-Vág völgyébe. Paszkevics a Krakóhoz és a főerők duklai gyülekezési pontjához közelebb eső Jordanówhoz rendelte Panyutyint, majd a Jablonkai-hágó irányában, nem egészen Żywiecig, csupán Andrychówba, mint az előző fejezetben szó volt róla, valóban elindult egy mindössze nyolc kozákszotnyából álló kis különítmény.

parancsnoksága alatt előző nap²²⁷ Krakkóba bevonult elővéde hajt végre, s amelyhez, ha a helyzet úgy hozza, csatlakozhat Joseph von Barco vezérőrnagy Újszandec felé vonuló dandára és „hadosztályának Lőcse környékén sejtett többi részével” Anton Vogel vezérőrnagy is. Vagyis: „szövetségesünk részéről egy gyors és hathatós segítség bizonytalan, a szóban forgó csapatokat elválasztó menettávolságok túl nagyok ahhoz, hogy három héten belül döntő hadműveletre lehetne részükről számítani, s így fájdalom, de a gyors és erős támogatásról le kell mondani, az volna a legveszélyesebb, ha csalóka illúzióba ringatnánk magunkat. A Lajta és a székváros felé törő ellenség feltartóztatásában csak saját vitéz seregeinkre támaszkodhatunk, és ha három-négy hétig sikerülne velük szembeszállni, megnyerhető lenne az ahhoz szükséges idő, hogy az orosz segélyhad döntő hadművelete bekövetkezzék” – fogalmaz Caboga. Mint közli, a vasút igénybevételére vonatkozó javaslatra is tagadó választ kapott: előző nap éjjel egyig tartott az a megbeszélés, amelyen Gorcsakov és Rüdiger elnököltek, s „leszögezték, hogy minden Morvaországba irányuló csapatküldés, mint amely elmentmond a cár parancsainak, elutasítatik,” de a Schwarzenberg által megadott 25 ezer fős létszámot szem előtt tartva, figyelembe véve a felszerelést, lövegeket és lovakat, kétségek merültek fel a vasút szállítási kapacitását illetően is. Rüdiger ráadásul ellene van csapatai széttagolásának, így nem marad más, mint „a Vág-völgyi demonstráció sikerében bízni.”²²⁸ Persze ez a tervezett demonstráció inkább Felső-Árva felé irányult.

Ezután érkezett meg a május 4-i osztrák kérés, amely Bécs esetleges elestének súlyos következményeit ismételve mégis olyan volt, mint utolsó csepp a szinte már megtelt pohárban: Paszkevicset határozott álláspontja megváltoztatására készítette. Késő estig tartó tanácskozáson döntött. És Caboga még 6-án éjjel a varsói herceg dolgozószobájából és az ő jelenlétében két rövid jelentést vetett sebtében papírra: az elsőt fél tizenegykor Schwarzenbergnek, a másodikat éjfélkor Cordon hadügyminiszternek. Arról tudósított, hogy az osztrák kormány sürgető kérésére Paszkevics Krakkóból egy 15 ezer fős hadosztályt 48 lövegből álló tüzérséggel együtt azonnal elindít segítségként vasúton. Hogy hová? Schwarzenbergnek szóló jelentésében az olvasható, hogy „Morvaországba, sőt ha a helyzet megkívánja, Bécsbe, nem csak azért, hogy dolgaink menetére jelenlétükkel előnyös lélektani hatást gyakoroljanak, hanem azért, hogy szükség esetén ténylegesen alkalmazni is lehessen őket.” A Cordonnak küldött jelentésben Morvaország már nem szerepel úti célként, csak az, hogy a hadosztályt a tábornagy „Bécs felé” küldi. Caboga arról is beszámolt a hadügyminiszternek, hogy Gersztfeld

²²⁷ Május 5-én csak az elővéd első csapatai jelentek meg Krakkóban, az elővéd főoszlopa 6-án vonult be a városba Panyutyinnal az élén.

²²⁸ Caboga–Cordon, 1849. május 6. Varsó (első jelentés). HHStA PA X Karton 29. 17–21.

orosz tábornok Schobeln ezredes segédtisztjének, gróf Thun főhadnagynak a kíséretében még az éjjel Krakkóba indul, majd onnan rögtön tovább Morvaországba és Bécsbe, hogy e csapatok szállításáról intézkedjék, s közli azt is, hogy Krakkó katonai parancsnokának, Legedits altábornagynak Thunnal utasítást küldött: tegyen meg mindent, hogy a vasút teljes kapacitásával rendelkezésre álljon az orosz csapatok akadálytalan szállítása céljából.²²⁹ Az említett orosz Eduard Ivanovics Gersztfeld hadmérnök-tábornok a Varsó–Bécs Vasút (Варшаво-Венская железная дорога) igazgatója volt.²³⁰ Paszkevics Berget ugyancsak május 6-án éjjel, még 6-i dátummal értesítette arról, hogy négy ezredet tüzérséggel együtt vasúton elindított Bécsbe: utasította, közölje a hírt az osztrák szövetséggel és gondoskodjék róluk. Ha pedig az osztrák fővárost a lázadók még az orosz különítmény megérkezése előtt bevennék, oda kell őket irányítani, ahová a legelőnyösebb. És ha az osztrák hadsereg visszavonulna Morvaországba, akkor ezeknek az orosz csapatoknak vissza kell térniük az orosz főerőkhöz, lehetőleg vasúton, Krakkón át.²³¹

Mivel a döntés késő este született meg, Paszkevics csak a következő nap tudott beszámolni róla az uralkodónak. Május 7-i keltezéssel két levelet és az első mellett egy hosszabb

---

²²⁹ Caboga–Schwarzenberg és Caboga–Cordon (második jelentés), 1849. május 6. Varsó. HHStA PA X Karton 29. 23–25.

²³⁰ Eduard Ivanovics Gersztfeld (1798–1878) még hadmérnök-ezredesként 1841-ben azzal a feladattal járt Németországban és Belgiumban, hogy az ottani vasutakat tanulmányozza. Hazatérése után részt vett a Varsó–Bécs közötti vonal kiépítésében, majd a vonal megnyitása és a forgalom megindulása után 1845-ben ő lett a Varsó–Bécs vasúttársaság igazgatója. 1849-ben Paszkevics rábízta Panyutyin hadosztálya vasúti szállításának orosz részről történő megszervezését. A hadmérnöki kar parancsnokaként vett részt a magyarországi hadjáratban: ott volt a július 15–17-i váci csatában, Gorcsakov különítményének július 25–26-i tiszafüredi átkelésénél, amikor pontonhidat kellett építeni a visszahúzódó Korponay János ezredes által felgyújtatott híd helyébe, és az augusztus 2-i debreceni ütközetben. Számos orosz kitüntetés mellé 1849-es magyarországi tevékenységét az osztrákok a Vaskorona-rend I. osztályával és a Lipót-rend parancsnoki keresztyével honorálták. A livóniai származású és a szentpétervári Szmolenszki evangélikus temetőben nyugalomra helyezett hadmérnök-tábornok, Eduard Heinrich Herzfeld szenátor, az államtanács tagja megmaradt hitén abban az időszakban, amikor a balti-németek közül igen sokan váltak az ortodox egyház híveivé. (A cár engedélye arra vonatkozólag, hogy Gersztfeld rész vehessen a magyarországi hadjáratban megtalálható: RGVIA f. 395. op. 285/504. (1849.) gy. 136. – ф. 1. Инспекторский Департамент Военного Министерства. A hadügyminisztérium inspektori részlege. оп. 285/504. Опись решенным не секретным делам. (Nem titkos, eldöntött ügyek.) Magyarországi tartózkodása idején Gersztfeldet Stanisław Wysocki mérnök helyettesítette. Wysocki 1839-től a szóban forgó vasútvonal építésének főmérnöke, 1844-től a Varsó–Bécs Vasút igazgatóságának tagja volt.

²³¹ Berg Paszkevicshez intézett 1849. április 27/ május 9-én, Bécsben kelt leveléből tudjuk, hogy Paszkevics öt április 24/ május 6-i 998. számú parancsával tájékoztatta a hadosztály elindításáról. RGVIA f. 1 op. 1. gy. 18361. 34–36. Ennek a 998. számú parancsnak a szövegét részben az említett Berg-leveléből, részben pedig Menykov kivonatából ismerjük. Menykov: Piecès justificatives. RGVIA f. 167. op. 1. gy. 6.

felterjesztést küldött Miklósnak.²³² Az első levelet és a felterjesztést minden bizonnyal május 6-án napközben írta, amikor még nem hozott döntést a hadosztály elindításáról. Ezek rimelnek Caboga május 6-i ugyancsak napközben papírra vetett jelentésére. És bár az esti döntéssel részben felülírta tartalmukat, valószínűleg azért tartotta érdemesnek másnap, 7-i dátummal elküldeni őket, mert a sürgős intézkedést követelő ausztriai drámai viszonyokat esetleg mintegy előre megindokolta velük a később meghozott döntést. Első levelében Bécs esetleges elestére hivatkozva, Caboga szavait szinte megismételve hangsúlyozza, hogy most „egy nap is drága,” s már „nem a magyarországi lázadás feltartóztatásáról van szó, hanem az osztrák állam megmentéséről.” És megjegyzi, Bécs eleste esetén, „amikor mi éppen ereszkedünk alá a hegyekből Magyarországra, akkor erőink igen nagymértékben el lesznek szigetelve egymástól,” ezért arra kér engedélyt a cártól, hogy az orosz hadak a Vág völgyébe nyomulhassanak be. Mint megismétli, Caboga gróf szerint „az osztrák kormány rendkívül siralmas helyzetben van, és államának teljes szétrombolásától tart”. Persze a „lengyeleket örömmel tölti el, ami történik, de nem fognak semmihez: mindenhol rend és nyugalom van.”²³³ E levele mellé csatolta a maga részletes helyzetelemzését:

„A hadügyminiszternek Berg főhadsegéd általam átküldött jelentéséből,²³⁴ császári Felséged látni méltóztatik, hogy a Pozsonynál összevont osztrák főhadseregnek nincs több mint 35-40 ezer embere, hogy a vele szemben álló ellenségnek jelentős a túlereje, és hogy az osztrákok úgy vélik, államuk igen nagy veszélyben van.

Ebben a helyzetben a leghatározottabban azt kérik tőlünk, hogy csapataink vonuljanak föl az ellenséges főerők szárnyára. Kétféle javaslatuk van: vagy elindítani egy hadtestet a Kárpátokon át a Vág völgyébe Trencsén felé, vagy e völgy felső felében tüntetni, egy hadtestet pedig, felhasználva a vasutat, elindítani Hradisch és Göding felé.

Szem előtt tartva császári Felséged elképzeléseit, sem az egyikre, sem a másikra nem vállalkozhatom. Csak egy Jordanówon át történő tüntetésre korlátoztam tevékenységünket, amelyről már volt szerencsém Felségednek jelenteni; ez a demonstráció semmiben nem jelent eltérést a császári Felséged által jóváhagyott és megvalósítandó haditervtől, ahogy Fel-

---

²³² Paszkevics–I. Miklós, Varsó. 1849. április 25/május 7. Varsó. RG VIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 1. levél: 112–113., a csatolt felterjesztés: 114–117., közölve: Szemjakin, Füg., 1. sz. 131–132. és 2. sz. 132–134. ; második levél 110–111. Szemjakin, Füg. 3. sz. 134–135. (Oreusz ez utóbbinak majdnem teljes szövegét közli: Oreusz 2002, 394.)

²³³ Paszkevics–I. Miklós. 1849. április 25/ május 7. Varsó. Szemjakin, Füg., 1. sz. 131–132.

²³⁴ Paszkevics Berg hozzáintézett május 3-i jelentését küldte át tájékoztatásul a hadügyminiszternek: Berg–Paszkevics, 1849. április 19/ május 3. Pozsony. RG IA f. 1. op. 1. gy. 18354. 98–105b. és 106–106b.

séged előtt ismeretes e hó [április] 19-i/május 1-jei felterjesztéséből és április 22/május 4-én kelt a hadügyminiszterhez intézett átiratomból.²³⁵

Ha azonban igen gyorsan nem segítünk, előfordulhat, hogy Bécs talán a legrövidebb időn belül a lázadók kezére kerül, aminek következtében felmerül a kérdés: mihez kezd az osztrák hadsereg, ha e város elveszik. Két választása lehet: vagy visszavonul Morvaországban át Csehországba – és ez a feltételezés a valószínűbb –, vagy pedig elkezd nyugat felé hátrálni, törekedve arra, hogy itáliai hadseregéből vonjon magához erősítést. Nekünk mindkét esetben egy forrongó Ausztriát kell lecsillapítani, ami másként nem fog menni, mint rendkívül nagy összevont erővel – nem kevesebbel, mint körülbelül három gyaloghadtesttel – Nyugat-Galíciában és a Krakkói kerületben. Ebben az esetben roppant előnytelen, ha egy erős hadtestünk a Kárpátokon túl a Hernád és a Tisza völgyében lesz. [Vagyis távol, elszigetelve a nyugatra toló hadszíntértől, mint erre előbb idézett levelében is utalt – R. I.]

Egy eszköz van, amivel esetleg Bécs elvesztését, az osztrák hadsereg hátrálását és az osztrák tartományokban a lázadás kiszélesedését elháríthatjuk, ez pedig az, ha a III. gyalogos hadtestet, megerősítve három doni, egy összeválogatott határ menti kozákezzel és a muzulmán lovasezzel gyorsan elindítjuk Trencsénhez, az 5. hadosztályt pedig Jordanów környékére rendeljük, hogy biztosítsa összeköttetését és a hátát. E csapatok nagyobb része a parancs kiadását követően tizennégy nap múlva Trencsénben lehet, ha nem talál az ellenség részéről erős ellenállásra. Egy ilyen ellenállást azonban az ellenség csak úgy tud megvalósítani, ha jelentős erőket küld ellenünk, s ez igazi segítség lesz a Bécset fedező osztrák hadsereg számára. A hátra maradt egységek legfeljebb 5-6 nap alatt fel tudnak zárkózni a hadtesthez, ha az ellenség nem akadályozza mozdulatunkat Trencsén felé, ellenkező esetben még korábban is. Az 5. gyaloghadosztály ez idő alatt elérheti Jordanótot. Galícia középső és keleti részét egy ilyen terv megvalósulása esetén a IV. hadtest teljes mértékben biztosítani tudja.” És ha a „Trencsénhez történő felvonulásunk nem vonja el az ellenséget, és Bécset elfoglalják, a III. hadtestet ebben az esetben is nagyon könnyen vissza lehet vonni Nyugat-Galíciába, hogy ott bevárja a többi alakulat csatlakozását és Felsőged további parancsait” – nyugtatja meg a cárt Paszkevics e terv megvalósítása esetén a III. hadtest sorsát illetően, majd jelzi, hogy tovább folyik a csapatok összevonása Dukla környékén. Vagyis ha a cár úgy döntene, hogy Dukla helyett jelentős erőket indít el Trencsén felé, „az a jelenlegi csapatmozgások alapján nem okoz késedelmet: a III. hadtest ugyanis addig nem fog elvonulni keletre, mert be

---

²³⁵ Paszkevics–I. Miklós, 1849. április 19/ május 1. Varsó, RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 87–89b. és Paszkevics–Csernisov, 1849. április 22/május 4. Varsó, RGVIA f. 1. f. op. 1. gy. 18485. 195–197. (Ismertette a II. fejezetben.)

kell várnia a 4. könnyű lovashadosztályt és a 12. gyaloghadosztályt, amelyek Lemberghez csak május 1/13. és 8/20. között érkeznek meg.”²³⁶

Paszkevics tehát Bécs fenyegetettségét és elestének lehetőségét mérlegelve vetette fel a Duklában tervezett csapatösszevonás felfüggesztésének lehetőségét, mivel Dukla a tényleges hadszíntértől már valóban túlságosan távol esett. Az azonban, hogy Trencsént megjelölte lehetséges úti célként, részéről nem az osztrák kérés elfogadását jelentette: ő ugyanis nem diverzáns segélycsapat felvonulásában, hanem, mint látjuk, a főoszlop útirányának megváltoztatásában gondolkodott.

A második május 7-re keltezett levelet minden bizonnyal valóban 7-én, mégpedig reggel írta, amikor távirón elment a sürgöny is Szentpétervárra az előző este hozott döntésről.²³⁷ Mint a cárnak beszámol róla: az osztrák miniszterelnök nyomatékos kérésének, miszerint vasúton indítson el mielőbb egy orosz különítményt Morvaország felé, mégis eleget tett: „Ahogy előző leveletem befejeztem, mind Berg tábornoktól, mind Caboga grófon keresztül megkaptam Schwarzenberg herceg sürgönyét [vagyis a május 4-i sürgető kérést – R. I.], amelyben akárcsak 20 ezer főnyi vasúton küldendő gyors segítségért könyörög. Már három napja, hogy annyira kegyetlen helyzetben vagyok, amilyenben Felsőged meghatalmazásával bíró ember csak lehet. Az osztrák birodalom közel kerül az összeomláshoz, ha Bécset beveszik, ahogy Felsőged a kancellárhoz²³⁸ intézett iratokból látni méltóztatik. Felsőged meg akarja menteni őket. És ezért úgy határoztam, hogy egy gyaloghadosztályt a hozzá tartozó tüzérséggel együtt vasúton elindítok közvetlenül Bécshez és onnan Welden hadseregéhez. Ha ez az erősítés nem menti is meg Bécset, akkor is legalább mindent, amit lehetett, megtettünk –, de nagyon lehetséges az is, hogy Felsőged csapatainak megjelenése az egész osztrák monarchia megsemmisülésének veszélyét hárítja el. Túlságosan nagy a tét ahhoz, hogy ne használjunk fel minden lehetséges eszközt e cél elérése érdekében. Ha Bécs elesik, ez a hadosztály még mindig vissza tud térni” – számol be a súlyos vívódás után meghozott döntésről. Úgy véli, a német földön kitört népmozgalmak miatt is orosz csapatösszevonásokra van

---

²³⁶ Paszkevics–I. Miklós, felterjesztés, 1849. április 25/ május 7. Varsó, a május 7-i első levél mellett. Szemjakin, Füg., 2. sz. 132–134.

²³⁷ A hadosztály elindításáról táviró útján kapta a cár az első értesítést: I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 27/május 9. Szentpétervár. Scserbatov Okm. 53. sz. 273–274. A döntés körülményeire esetleg további iratok lehetnek Paszkevics személyi fondjában, a szentpétervári Oroszországi Állami Történelmi Levéltárban (RGIA f. 1018.)

²³⁸ Vagyis Nesselrode külügyminiszterhez.

szükség, mert „egész Németországban felkelés van készülöben.” És közli, hogy Berget utasította: gondoskodják a „Bécsbe küldött” hadosztályról.²³⁹

A döntés azonnali végrehajtást követelt, késlekedés esetén ugyanis okafogyottá válhatott volna a segélyként küldött hadosztály elindítása. Mint idézett leveléből kiderül, Paszkevics így is számolt azzal a lehetőséggel, hogy Bécs időközben eleshet, és akkor a hadosztálynak vissza kell fordulnia. Az indulás lehető legközelebbi időpontjaként május 9. látzott betarthatónak, a III. hadtestnek pedig azokból az alakulataiból kellett e seregettestet összeállítani, amelyek már Krakkóban, illetve Krakkó közelében voltak. Vagyis legközelebb a vasúthoz.²⁴⁰

Panyutyin altábornagy ugyan már május 6-án, előcsapatai után egy nappal bevonult Krakkóba, de a maga 8. hadosztályának nagy részével, valamint a mellérendelt alakulatokkal a korábban kapott parancs értelmében azonnal masírozott is tovább Jordanów felé, hogy a Kárpátoknál történő megjelenésével a magyarokat fenyegetse.²⁴¹ Május 7-én elérte Izdebniket, s itt kapta meg Paszkevics utasítását, hogy az osztag parancsnokságát adja át Grigorij Hrisztoforovics Zasz altábornagynak, maga pedig a 15.(csernyigovi) gyalogezred vele felvonuló két zászlóaljával²⁴² és a 3. nehézüteggel térjen vissza azonnal Krakkóba. Május 8-án éjszakára legyen a városban, ahol vegye át a parancsnokságot a 9. gyaloghadosztály három, mégpedig a 18. (szevszki) gyalog-, a 17. (brjanszki) és a 18. (orlovi) vadászezredei, valamint a 9. tüzérdandár fölött, és az említett csernyigovi gyalogezreddel együtt álljon ké-

---

²³⁹ Paszkevics–I. Miklós, Varsó. 1849. április 25/május 7. Varsó. Szemjakin, Füg. 3. sz. 134–135. Paszkevics Scserbatov által közölt, már idézett, később papírra vetett igazoló jelentésében ugyanilyen összefoglalást ad: „Alig hagyta el Caboga gróf Bécsset, már indult is utána a futár Schwarzenberg herceg levelével, melyben a herceg ismételtén és nyomatékosan közölte, mennyire halaszthatatlan a kérésük, s hogy Caboga feltétlenül érje el alakulataink vasúti szállítását, mert a főváros megmentésére ez az egyedüli lehetőség. (...) Május 4-én, amikor Schwarzenberg herceg már tudott haditervünkről és arról, hogy csapataink a közeljövőben átlépik a határt, még nyomatékosabban kifejezésre juttatta, hogy amennyiben ő császári felsége Ausztriának segítő kezet kegyeskedik nyújtani, mindenekelőtt Bécsset kell megmentenünk, mert a főváros elestével alapjaiban rendülne meg a monarchia, s ha Morvaországban nem jelennek meg csapataink, s nem indulnak el azonnal, vasút igénybevételével hozzájuk, nemcsak Bécsset, de a hadseregüket is elveszíthetik.” (Scserbatov, Okm. 87. sz. 346–348.)

²⁴⁰ Paszkevics–Csernisov, 1849. április 27/május 9. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485. 198–200.

²⁴¹ Paszkevics felterjesztése I. Miklósnak, 1849. április 19/május 1. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 90–94.; Paszkevics–Csernisov, 1849. április 22/május 4. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485. 195–197. ; A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, május 5–7. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.

²⁴² Az ezrednek csak az 1. és 2. zászlóalja volt itt. A 3. zászlóalj csak következő napon ért be Krakkóba, a 4. pedig Radom felől csak május 10-én. A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, 1849. május 7., 8. és 10. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.

szen arra, hogy indul vonattal Bécsbe, ahol az osztrák főserg erősítéséül fog szolgálni.²⁴³ Paszkevics parancsára a csernyigovi zászlóaljakkal és a nehézüteggel azonnal fordult is vissza Krakkóba, a jordanówi osztag parancsnokságát pedig Zassz altábornagyra, az osztag elővédjének addigi parancsnokára bízta. Zassz ekkor lett a parancsnoka az addig Panyutyinra bízott osztagnak, a III. hadtest tulajdonképpeni elővédjének, amelyben a 8. hadosztály három ezrede, a 8. tüzérandár 3., 4., és 5. könnyűütege, az Albrecht főherceg nevét viselő dzsidás-ezred, valamint a 45. doni ezred három kozák szotnyája maradt²⁴⁴. Mint ismeretes, ez a Zassz parancsoksága alatt álló orosz osztag már május 13-án betört Magyarország területére: Jordanówtól mintegy tíz kilométerre a galíciai határon fekvő Spytkowicénél, az Árva megyei „Podvilk mellett a magyar határt átlépte, és Jablunkáig²⁴⁵ május 13-án előnyomult, honnan még aznap délután négy órakor, miután kenyeret és húst rekvirált, spitkovicai tanyájára visszacammogott.”²⁴⁶

Panyutyin május 7-én tehát Izdebnikből visszafordult Krakkóba, és átvette a parancsnokságot a Bécsbe rendelt hadosztály fölött, amelynek indulása május 9-re volt kitűzve azzal a meghagyással, hogy szállítása addig tart, amíg a vasút kapacitása ezt szükségessé teszi. Krakkóból Ratiboron, Oderbergen, Ostraun és Gödingen át visz az útja, és mint Paszkevics a hadügyminisztert erről tájékoztatta, a Bergtől kapott információk alapján a porosz kereskedelmi minisztérium távirtdán már értesítette az osztrák vasutak igazgatóságát, hogy az orosz csapatok szállításának Myslowitzből Oderbergen át [vagyis az

---

²⁴³ A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, 1849. május 7. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Az RGVIA őrizi a 8. és 9. gyaloghadosztályok önálló fondjait is. A 8. hadosztály fondja a 2338. Három opisz tartozik hozzá (1–3.), a 9.-é a 2339. fond, ezt az anyagot két opisz (1–2.) ismerteti. Az opiszok alapján az állapítható meg, hogy az 1849. évből nincs semmilyen irat, a hadosztályok dokumentumanyaga egy-két kivétellel a 19. század második felétől maradt fenn, nagy része az I. világháború idejéből származik. Az opiszokhoz írt bevezetőből kiderül, hogy a 8. hadosztály 1833-ig a 10-es számozású volt, a 9. pedig a 11-es. 1864-ben új számozást kaptak az állományaikba tartozó ezredek. A 8. hadosztály ezredei közül a 15. (csernyigovi) gyalogezred a 29., a 16. (poltavai) gyalogezred a 30., a 15., (alekszipoli,alekszejevi) vadászezred a 31. és a 16. (kremencsugi) vadászezred a 32. lett, a 9. hadosztályból a 17. (jeleci) gyalogezred a 33., a 18. (szevszki) gyalogezred a 34., a 17. (brjanszki) vadászezred a 35. és a 18. (orlovi) vadászezred a 36. lett. A Tomaszewicz-naplót kiadó lengyel történész, Tadeusz Epsztein az 1864. utáni számozást használja, tévesen.

²⁴⁴ A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, 1849. május 8. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.

²⁴⁵ Itt természetesen az Észak-Árva megyei Jablonkáról (ma: Jablonka) van szó, amely település ma Lengyelország területén található. Észak-Árva néhány faluját, többek között az itt említett Podvilket is (ma: Podwilk), Lengyelországhoz csatolták 1920-ban.

²⁴⁶ Ludvigh János kormánybiztos Kossuth Lajos kormányzóelnöknek, 1849. május 17. Buda. Budavár bevételének emlékezte. Iratok, 48. sz. 481–482. Az értesülés Madocsányi Páltól, Árva vármegye főispánjától és kormánybiztostól származik.

osztrák(galíciái)–porosz-sziléziai, illetve porosz-sziléziai–osztrák(morva)] határállomásokon át nincs semmiféle akadálya.²⁴⁷

A hadosztály Bécsbe küldésével lélektani hatást gyakorolni az osztrák fővárosra, az ellenségre, sőt egész Németországra – ez volt Paszkevics célja. A seregetest elindításának okairól és feladatáról a hadosztály hadműveleti naplója a következőket írja: az osztrák hadsereg az elszenvedett kudarcok után kénytelen volt Pozsonyig visszahúzódni, ahol elég erős állásban várta a felkelők támadását. Az orosz fél kész volt arra, hogy segítséget nyújtson Ausztriának, amit azonban nem lehetett olyan gyorsan fogantósítani, ahogy az osztrákok kérték, ezért „az osztrák hadsereg morális szétesése és más politikai okok miatt az osztrák kormány legalább egy orosz hadosztály vasúton Bécshez történő elindításáért esedezett,” amely az osztrák miniszterelnök szerint feltétlenül szükséges „Ausztria ősi fővárosának megmentése érdekében”. És ez utóbbi körülmény annyira fontos volt, hogy „egy ilyen vállalkozás veszélyes volta” ellenére is arról döntött az orosz főparancsnok: egy hadosztályt „a lehető leggyorsabban Krakkóból vasúton elindít Bécsbe.”

Ennek a gyors intézkedésnek az volt a célja, hogy „Bécs városát megmentse.” A hadműveleti napló szerint Frolov tábornok, a III. hadtest tábornoki főnöke Paszkevics akaratát a következőképpen foglalta össze:

„1/ Panyutyin tábornok elindításának célja Bécs megmentése, a csapatok feltétlenül Bécshez irányítandók, és nem másként, mint az osztrák hadsereg tartalékként alkalmazandók; semmilyen más módon nem használandók.

2/ Bécsből tovább lehet irányítani őket Pozsonyhoz; de csak tartalékként; ez a különítmény, mivel nincs lovassága, és trénje nincs vele, nem manőverezhet önállóan, de a szárnyon sem.”²⁴⁸

A 9. hadosztályból, amelynek parancsnoka Anton Grigorjevics Liszeckij altábornagy volt, három ezredet szánt tehát Paszkevics a vasúton elindítandó különítménybe, és ennek a hadosztálynak a tüzérdandárát is ide osztotta be, amíg Panyutyin 8. hadosztályából csak egy ezred indult el Bécs felé. Az így összeállított „kombinált” hadosztály parancsnokságát mégis Panyutyin altábornagyra bízta. Hogy milyen megfontolás alapján? Paszkevics a hadügyminiszternek egyértelműen megindokolta a Panyutyin személye melletti döntést: Liszeckij al-

²⁴⁷ A Berg iratai között található erre vonatkozó, már hivatkozott engedély: RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 14.

²⁴⁸ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója, bevezető. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. (A hadműveleti naplóban a továbbiakban a dátumok segítik az eligazodást.)

tábornagynak kevesebb a katonai tapasztalata és nem ismer idegen nyelveket.²⁴⁹ A hadosztály tisztjei természetesen e döntés háttéréről nem tudtak. Szemjakin ezredes szerint Kazarinov a csernyigovi gyalogezreddel „véletlenül” került Balc ezredes és a 17. (jeleci) gyalogezred helyére, mert mint Szemjakin hallotta, „az utóbbi messze volt Krakkótól”, amikor elindultak Bécsbe.²⁵⁰ A hadosztályhoz csak június 14-én, Pozsonyban csatlakozó Baumgarten ezredes Varsóból, majd Krakkóból, a III. hadtest törzsétől jövet azt tudta meg, hogy „nem akarták” Liszeckijt küldeni, ezért lett Panyutyin a parancsnok, és ezért rendeltek a kombinált hadosztályba az utóbbiéból is egy ezredet.²⁵¹

Panyutyin „kombinált” hadosztálya azonnal meg is kezdte a bevagonírozást a krakkói pályaudvaron, hogy mielőbb eljusson Bécsbe. Az első szállítmányok a tervezett május 9. helyett azonban csak a következő napon tudtak elindulni, mert a sebtében meghozott döntés végrehajtásához több időre volt szükség. Május 10-én a hadosztályba beosztott alakulatok közül utolsóként, háromnapi erőltetett menet után a csernyigovi gyalogezred 4. zászlóalja is befutott Radomból Krakkóba.²⁵²

---

²⁴⁹ Paszkevic–Csernisov, 1849. április 27/május 9. Varsó. f. 1. op. 1. gy. 18485. 198–200.

Fjodor Szergejevics Panyutyin a nyizsegorodi kormányzóság egyik nemesi családjának fiaként született 1790-ben. A hadapróiskola elvégzése után 1809-ben a szemjonovszkij gárdaezredben zászlósként kezdte meg katonai szolgálatát. Részt vett az 1812-es év Napóleon elleni küzdelmeiben, az 1813–14-es évek hadjárataiban, ott volt a lipcsei csatában, megjárta Párizst. 1819-től ezredes, 1828-tól vezérőrnagy, dandárparancsnok, a kaukázusi hadtest állományában harcol az 1828–1829-es orosz-török háborúban, súlyosan megsebesül. Az 1830–1831 lengyel szabadságharc idején 1831 júniusában lengyel fogságba esik, csak szeptemberben szabadul. 1834-től a 8. gyaloghadosztály parancsnoka, 1837-től altábornagy. Hadosztályával a Lengyel Királyság területén állomásozik, 1846-ban bevonul a Krakkói Köztársaságba. Az 1849-es magyarországi hadjáratot kombinált hadosztálya élén az osztrák főszereggel beosztva harcolja végig. 1849 augusztusától a II. gyalogos hadtest parancsnoka. 1851-től gyalogsági tábornok. 1856-tól Varsó katonai kormányzója, szenátor, 1861-től az Államtanács tagja. Számos magas kitüntetés birtokosa. (1849-es érdemeiért megkapta az osztrák Lipót-rend 1. osztályát.) Egyik fia, Sztjepan Fjodorovics Panyutyin (1822–1885) állami szolgálatba lépett, Paszkevicznek mint a Lengyel Királyság helytartójának a kancelláriájában dolgozott, 1849-ben a tábornagy kíséretébe beosztva vett részt a magyarországi hadjárásban.

Anton Grigorjevics Liszeckij (1790–1864) lengyel nemesi családból származott, 1803-ban kezdte meg katonai szolgálatát. Panyutyinhoz hasonlóan részt vett a Napóleon elleni háborúkban, az 1828–1829-es orosz-török háborúban, az 1831–1831-es lengyel szabadságharc leverésében. Az ezredesi rangot 1829-ben érte el (tíz évvel később, mint Panyutyin). 1846-ban vezérőrnagyi rangban lett a 9. gyaloghadosztály parancsnoka, altábornaggyá 1847-ben nevezték ki. Rüdiger tábornok hadoszlopában vett részt a magyarországi hadjárásban.

²⁵⁰ Szemjakin–feleségének, 1849. június 5/17. Récse. Szemjakin, 14. sz. 80–84.

²⁵¹ Baumgarten, 211.

²⁵² A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, 1849. május 9., 10. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. (A hadtest hadműveleti naplójába itt bejegyezve: „A Panyutyin parancsnoksága alatt és a hadtesttől külön operáló kombinált hadosztály hadműveleti naplója külön lett összeállítva és a hadtest hadműveleti naplójához lett mellékelve.” Ma is ott található meg a III. hadtest hadműveleti naplója után.)

„Egy különálló, aránylag kicsi s ráadásul egy idegen állam tábornokának parancsnoksága alatt működő seregtest beavatkozása nem egyezett a varsói herceg terveivel, sőt ellenkezett azokkal az elvekkel is, melyeket a tábornagy a hadviselés alapszabályaiként fogadott el. Azok a körülmények azonban, melyekről Schwarzenberg és Caboga gróf szólt, rendkívül ijesztőek voltak. Ha Bécszet beveszik a magyarok, gyors és végleges bukás veszélye fenyegeti az osztrák monarchiát. A sürgősségre való tekintettel, hogy meg lehessen menteni Ausztriát, elengedhetetlen volt, hogy vasúton szállítsanak oda egy orosz seregtestet” – sorolja fel a tábornagy életrajzírója azokat az indokokat, amelyek alapján Paszkevics döntése megszületett az orosz hadosztály Bécsbe történő elindításáról.²⁵³

Scserbatov összefoglalását ma is elfogadhatjuk: Paszkevics a kétségbeesett könyörgésnek is tekinthető osztrák kéréseket mérlegelve reális veszélynek látta azt, hogy Bécszet az előrenyomuló magyar hadak bevehetik, ezért indított el egy hadosztályt az osztrák fővárosához. A veszély olyannyira közelinek látszott, hogy úgy érezte: nem várhatja be a cár jóváhagyását a döntésre, ugyanis az egy-két napos késésnek is súlyos következményei lehetnek. A kockázatos lépésre annak ellenére szánta el magát, hogy tudta: a cár minden részleges katonai segítséget ellenez. És ebben (is) teljes volt az egyetértés közöttük, vagyis Paszkevics ezzel a döntésével a maga korábban többször kifejtett nézeteit is felülírta. Scserbatov szerint azért nem várhatott a cár jóváhagyó válaszára, mert a futárok Varsó és Moszkva között csak mintegy két hét alatt fordultak meg, elektromos távíró pedig még nem volt.²⁵⁴ Ez azonban csúsztatás az orosz történész részéről, I. Miklós ugyanis Moszkvából visszatérve május 1-jén már Szentpétervárról írt levelet Paszkevicsnek, aki azt május 5-én Varsóban meg is kapta. Valószínűleg Paszkevics az azonnali cselekvést látta szükségesnek, s abban bízott, hogy az orosz haderő megjelenése Bécsnél olyan hatással lesz a háború menetére, amit utóbb maga a cár is elismeréssel nyugtáz.

Ezekben a napokban a hagyományos optikai távíró éjjel-nappal működött Varsó és Szentpétervár között, így I. Miklós már május 8-án értesült arról, hogy Paszkevics egy hadosztályt elindított Bécsbe. Május 9-én aztán megkapta Paszkevics két, május 7-én kelt levelét is, amelyek ecsetelik a katasztrofális osztrák állapotokat, és amelyek közül a második beszámol a nehéz döntésről és annak indokairól is.

---

²⁵³ Scserbatov 57–58.

²⁵⁴ Oreusz Scserbatovénál korábban megjelent művében ugyanez szerepel, holott Oreusz is látott olyan dokumentumokat, amelyekből egyértelműen kiderül, hogy a cár ekkor már Szentpéterváron volt. (Oreusz 2002,109.)

Bár Paszkevics, mint említettük, igyekezett a hadosztály jövőbeni sorsát illetően a cár aggodalmait eloszlatni azzal, hogy ha Bécs közben elesne, a hadosztály visszafordulhat, Miklóst ez nem nyugtatta meg, és Panyutyin Bécshez küldésének indokaival sem értett egyet. A hírre ingerülten reagált: „Amint a táviratban írtam, s ezúttal is elmondom: nagyon sajnálom, hogy a szóban forgó hadosztály elindult Bécsbe; Bécszet nem mentheti meg, viszont oktalanul elpusztulhat ott, pedig mi arra törekszünk, hogy erőnket összpontosítsuk, s az ügy végleges megoldására képes, nagy tömegű haderővel lépünk közbe. Mi, volt úgy, elvesztettük Moszkvát, és nem pusztultunk bele; vajon Ausztria, amely jó néhányszor vesztette el már Bécszet, ezúttal sehogy se bírná ki nélküle? Tudják, hogy hamarosan megjelenünk az ellenség hátában!” Indulatát aztán visszafogva folytatta levelét: „De ami megtörtént, megtörtént, én különben is tévedhetek, ráadásul jobban bízom benned és becsüllek ahhoz, hogy vitatkozzam vagy megakadályozzam, hogy a saját meggyőződésed szerint cselekedj, hisz te vagy a varsói hős, én pedig, öreg dandárparancsnokod,²⁵⁵ tisztelegve vonulok el előtted a díszszemlén.”²⁵⁶

I. Miklós tehát nem tartotta volna olyan nagy tragédiának, ha Bécs elesik, sokkal inkább aggasztotta a hadosztály bizonytalan sorsa. De nem csak a kis létszámú különítmények bevetését tartotta értelmetlennek, azt sem akarta, hogy az orosz csapatok túlságosan messzire kerüljenek a határtól, utánpótlási és összeköttetési vonaluk túlságosan megnyúljon. „Egyáltalán nem akarom viszont, hogy a hadművelet támpontjaitól eltávolodva egészen Pozsonyig kalandozzunk el” – írta Paszkevicsnek április 25-én,²⁵⁷ április 30-án pedig azt, ahogy már idéztük, hogy „Bécs alá semmi esetre se kalandozzunk el”.²⁵⁸ Akkor, amikor Varsóban Paszkevics egyre kevésbé tudott kitérni az azonnali segítséget sürgető osztrák kérés elől, Szentpéterváron május 5-én I. Miklós kinevezte őt az intervenció hadsereg főparancsnokává, és mint már szó volt róla, éppen az ellenkezőjét kötötte lelkére annak, amit az osztrákok sürgettek: részleges segítség helyett az összes számításba vehető erőt fel kell használni a se-

---

²⁵⁵ Már említettük, hogy I. Miklós nagyherceggként és az 1810-es évek végén még „fiatal” dandárparancsnokként a gárda hadtestnek abban a hadosztályában szolgált, amelynek Paszkevics volt a parancsnoka.

²⁵⁶ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 27/május 9. Szentpétervár. Scserbatov Okm. 53. sz. 273–274. (1831. szeptember 8-án Paszkevics hadainak adta meg magát Varsó, ami a lengyel szabadságharc leverését is jelentette.) Paszkevics 1850-ben, amikor a magyar hadjáratról szóló munka összeállítása során egy alkalommal P. K. Menykovval beszélgetett, és Menykov a hadosztály vasúton Bécshez történő elindítását mint „merész rendelkezést” említette, válaszul felidézte a cár szavait, miszerint a hadosztály pusztulása, 16 ezer ember elvesztése esetén az ő „ősz feje” drágán megfizetett volna Panyutyin csapatainak önkényes elindításáért. Menykov II. 198–199.; Roberts, 110.

²⁵⁷ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 13/25. Moszkva. Scserbatov Okm. 50. sz. 266.

²⁵⁸ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 18/30. Szentpétervár. Scserbatov Okm. 51. sz. 269.

gítségnyújtáshoz, és ha Bécszet közben elvesztenék, „te majd helyrehozod a dolgot, eltiprod a lázadás tűzfészkrét.”²⁵⁹ Vagyis egy olyan nagyszerű feladat, mint az osztrák főváros visszavétele, igazán méltó lett volna Paszkevics tábornagyhoz.

MAGYAR DÖNTÉS KOMÁROMBAN

Mind Bécsben, mind Varsóban azzal számoltak, hogy a magyar honvédsereg Komárom felszabadítása után megállás nélkül folytatja az előrenyomulást a Duna mindkét partján nyugat felé.

Bécs vagy Buda? Részletesebben érdemes foglalkozni a kérdésre adott magyar válaszzal, mivel az jelentős mértékben befolyásolta az általunk tárgyalt témát: Panyutyin kombinált hadosztályának sorsát.

A magyar katonai vezetés a kérdésre a szabadságharc sorsát illetően az egyik legtöbbet vitatott választ adta: az április 29-i komáromi magyar haditanácsnak azt a döntését, hogy a honvédsereg visszafordult Buda felé, nemcsak a dráma szereplői és szemlélői vitatták szenvedélyesen, hanem az utókor is: az elmúlt több mint másfél száz esztendő alatt nem kevésbé szenvedélyesen mérlegelték a döntés indokait és következményeit a korszak kutatói és mindenki, aki valamelyest is érdeklődött a magyar múlt sorsfordító kérdései iránt. Mondhatjuk, hogy még az olyan hűvös józansággal ítélő, a megalapozatlan legendákat ízekre szedő, a rideg tényeket aprólékosan számbavevő hadtörténész, mint Gyalóky Jenő is így fogalmaz: „Végzetes hiba volt tehát, hogy Görgey a teljesen még le nem tört ellenfélnek a kudarca kiheverésére időt adott, s lehetővé tette, hogy az – alaposan megerősödve – hátrálóból támadóvá változzék át.”²⁶⁰ Gyalókyra mint a szabadságharc katonai történetének legjobb szakértőjére és mint olyan szakemberre aki „Görgey rovására való elfogultsággal egyáltalán nem vádolható,” hivatkozik pl. Spira György, kárhóztatva Görgeit azért, mert Komárom felszabadítása után seregének zömével Budának fordult vissza, a többhetes ostrommal pedig lélegzetvételnyi időt adott a szétzilálódott osztrák hadsereg újjászervezésére és megerősítésére. Mert három héttel később arra, amit „barát, ellenség is lehetségesnek ítél, mármint Welden maradék erőinek teljes megsemmisítésére s akár Bécs elfoglalására is,” Buda bevétele után már

---

²⁵⁹ I. Miklós–Paszkevics, 1849. április 23/május 5. Szentpétervár. Scserbatov Okm. 52. sz. 272.

²⁶⁰ Gyalóky 1916, 455.

nem volt lehetőség.²⁶¹ A 2007-ben elhunyt, hatalmas forrásismerettel rendelkező, gazdag életművet hátra hagyó Spira György véleményére azért szükséges kitérni, mert megállapításai, szemlélete évtizedeken át meghatározták az 1848/49-ről kialakult képet. Gyalókey azonban azt is leszögezi: „Igaz, a hadjárat sorsa eldőlt abban a pillanatban, a midőn az orosz beavatkozás eszméje valóra vált, s Radetzky novarai győzelme nyomán az olaszországi osztrák hadak egy része felszabadulhatott, mert bizonyos, hogy a két ellenséges hadsereget és a saját földünkön fellázadt nemzetiségeket a nyári hadjáratban talpra állított magyar hadsereg le nem bírhatta.” Ezért „éppen a közelgő veszedelem nagysága miatt kellett volna [Görgeinek] minél nagyobb, bárha csak ideiglenes sikerre törekednie, hogy ilyenformán, a kötendő béke számára, elfogadható feltételeket biztosítson.” Majd így folytatja: „Az oroszok beavatkozása akkor már elhatározott dolog lévén, Görgeynek az osztrák sereget annyira meg kellett volna, és pedig minél hamarabb bénítania, hogy az – legalább egy ideig – mindenféle támadó hadműveletre képtelenné váljék, a magyar sereg zöme pedig az oroszok ellen fordulhasson, s azokat, ameddig csak lehet, az osztrákoktól távoltartsa.”²⁶² Gyalókey egyébként óva int éppen attól a szemlélettől, amely minden elhibázott dolgot egy vagy két ember nevéhez tapaszt.²⁶³ Az azóta feltárt forrásanyag azonban egyértelműen bizonyította, hogy az orosz uralkodóhoz fegyveres segítségért forduló Bécs semmiféle „kötendő békében,” amit Gyalókey még lehetségesnek vélt, nem gondolkodott. A magyar győzelmek éppen nem a megegyezésre ösztönözték az osztrák kormányzatot, hanem ellenkezőleg: az orosz fegyveres segítség sürgetésére. S a gyors segítség érdekében Ausztria képviselői egy nagyhatalom rangjához igencsak méltatlan, megalázó szerepre is vállalkoztak. De a Gyalókey által is említett „kötendő békére” vagy bármiféle kiegyezésre ekkor már csak azért sem volt kilátás, mert a birodalom korszerűsítésének feladatát Schwarzenberg miniszterelnök egy központosított, egységes, német nyelvű, igazgatásában modernizált állam megteremtésével kívánta megoldani, s ebbe a vízióba nem fért bele semmiféle magyar politikai önrendelkezés.

Legutóbb Hermann Róbert elemezte a komáromi magyar haditanács döntésének hátterét, indokait. A győri úton hátráló cs. kir. hadsereg zöme elleni támadás folytatását sürgette a tábornoki főnök, Bayer József ezredes, aki azt javasolta, hogy ezzel egy időben a komáromi őrség egy része nyomuljon előre a Csallóközben Pozsony felé. Görgei pártolta volna a táma-

---

²⁶¹ Spira György: *A pestiek*, 560., 563. (Spira Györgynek *A pestiek Petőfi és Haynau között* címmel ez az enciklopédikus, szinte összegzőnek tekinthető munkája 1998-ban, vagyis jóval a rendszerváltozás után jelent meg.)

²⁶² Gyalókey 1916, 454–455.; 474.

²⁶³ Gyalókey 1916, 474.

dás folytatását, ellene volt viszont a haditanács többi tagja, elsősorban Klapka György, de Nagysándor József, Knezić Károly, Poeltenberg Ernő is, akik Buda bevételét sürgették. S ez egybeesett Kossuth kívánságával is. A Klapka és Bayer véleménye között ingadozó Görgeit „végül is katonai és politikai indokok (lőszerhiány, az utánpótlási vonalak hosszúsága, a hadsereg létszáma, az ellenség szándékai felőli bizonytalanság, illetve a kormányzat sürgetése) együttesen bírták rá a budai ostrom elhatározására” – összegez Hermann Róbert,²⁶⁴ szembeesítve az erőviszonyokra vonatkozó létszámadatokkal, és rámutatva arra, hogy esetenként a kutatók olyan kortársi vélemények alapján ítélték a kérdéstről, amelyek nem a tényleges erőviszonyok ismeretében vagy alapján születtek. Mert természetesen egyrészt nem is mindig születhettek, másrészt pedig torzíthattak. És bizonyos célok érdekében szándékosan torzítottak is, mint ahogy erre Welden jelentéseinek esetében a kutatás rámutatott.

„A magyar főszereg vezetőinek úgy kellett dönteniük az újabb hadműveletek irányáról, hogy tudták, számottevő erősítésekre belátható időn belül nem számíthatnak. A Komáromnál álló főszereg kb. 26-27 000 főt számlált 107 löveggel. A cs. kir. főszereg ebben a pillanatban 54. 443 főre rúgott, 237 löveggel” – sorolja a száraz létszámadatokat a történész. Hozzáteve, hogy ebben még nincs benne a bécsi helyőrség létszáma és tüzérsége.²⁶⁵

A DÖNTÉSEK MÉRLEGE

Mi pedig tegyük még hozzá, hogy nincs benne a Paszkevicz által elindított orosz hadosztály mintegy 14 és fél ezer embere és 48 lövege sem. Amikor tehát mérlegeljük azt, hogy a nyugati magyar határ közelében, akár Bécsnél, akár Pozsonynál, akár Morvaország felől az előrenyomuló magyar hadak jobbszárnyán milyen erőket tudott volna összevonni, illetve felhasználni az osztrák hadvezetés, akkor az erősítésként érkezett friss zászlóaljok mellett (Bécs esetén pedig a kb.10 ezer fősről mintegy 16 ezer főre szaporított helyőrségről sem megfelelkezve²⁶⁶) bizony számításba kell vennünk a Panyutyin parancsnoksága alatt vasúton érkező orosz segélyhadat is, amelynek létszámát veszélyhelyzetben növelni is lehetett volna: az osztrák források szerint a vasúti szállítás kapacitása 25 ezer főre volt biztosítva. Az

²⁶⁴ Hermann 1999, 272–290.

²⁶⁵ Hermann 1999, 283.

²⁶⁶ Legalábbis az osztrák miniszterelnök 16 ezer főről szól Bergnek május 9-én. Schwarzenberg–Berg, 1849. május 9. Bécs. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361.39–40. Fogalmazványa: HHStA PA X Karton 28. 2–3. Közölve: Szemjakin, Füg. 6. sz. 138–139.

oroszk akaratától meg a vasúti csapatszállítás szervezettségétől és sikerétől függött az, hogy ezt a létszámot feltöltötték volna-e abban az esetben, ha magyar támadás valóban fenyegette volna Bécset, illetve egy osztrák vereség vagy akár Bécs elfoglalása esetén, mint Paszkevics írta megnyugtatóan a cárnak, valóban visszafordították volna-e a már elküldött hadosztályt is²⁶⁷ – ami azonban felettébb kínos nyitánya lett volna az orosz katonai akciónak –, vagy pedig a vasút adta lehetőséget kihasználva további erőket küldtek volna utána. Létszámtól függetlenül ezzel azt is bizonyítva, hogy az oroszok már résztvevőként vannak jelen a hadszíntéren.

Rédvay István állításának, miszerint „Paskievits nehézkes orosz hadtestei csak május elején kezdtek gyülekezni a galíciai határ mentén, s Bécs védelmére előretolt különítménye, a »Paniutine hadosztály« csak június elején egyesült a Pozsony közelébe visszavonult osztrák sereggel”, a második fele igaz ugyan, de az már nem, hogy: „Ha ezt az időszakot meglehetősen lojális mértékkel felére csökkentjük, az orosz segítőhadak még abban az esetben is csak május második felében nyújthatták volna segítőkezüket.”²⁶⁸

És Rédvay 1934-ben közölt feltevésével összhangban van több mint hatvan évvel később Spira Györgyé. Mert az megint valóban igaz, hogy ez a hadosztály „amolyan gyorssegélyként Morvaországon keresztül már június elején ugyancsak megjelenik a nyugati hadszíntéren” – mint Spira György írta, kárhóztatva Görgeit azért, mert Komárom felszabadítása után seregének zömével Budának fordult vissza, s a több hetes ostrommal lélegzetvételnyi időt adott a szétzilálódott osztrák hadsereg újjászervezésére és megerősítésére. Tévedés azonban az, hogy ezt a gyorssegélyt úgy említi, mint amely már(!) június elején megjelent Magyarországon.²⁶⁹ Panyutyinékat ugyanis már(!) május 10-én azért indították el vasúton Krakkóból, hogy a várhatóan Bécs felé megállás nélkül előrenyomuló magyar honvédsereg ellen használják fel őket. Paszkevics szándéka szerint lehetőleg „tartalékként” Bécsben vagy Pozsonyban, az osztrákok tervei szerint pedig Morvaországban, Ungarisch Hradischban vagy Gödingben megállítva, majd gyalogmenetben továbbvezényelve őket Magyarországra, hogy a nyugat felé előretörő honvéderők jobbszárnyát fenyegezzék. Ahogy az oroszok eredetileg számoltak, az első alakulatok már május 11-én késő este vagy 12-én és a következő

---

²⁶⁷ Paszkevics–I. Miklós, 1849. május 7. második levél, de erre még május 10-i levelében is visszatér: „Bécsből nincsenek megbízható hírek. Ha Bécs elesik, a hadosztály visszafordulhat.” Szemjakin, Füg. 3. sz. 134–135. és RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 118–119b. A május 10-i levélből dátum nélkül idéz Oreusz 2002, 394.

²⁶⁸ Rédvay, 67–68.

²⁶⁹ Spira György: A pestiek. 563. és 560–562.

napokban az osztrák fővárosnál lehettek volna,²⁷⁰ az osztrákok pedig úgy gondolkodtak, hogy a szóban forgó segélycsapatok a Vág középső szakaszánál már május közepén felbukkanhatnak volna. Vagyis a továbbiakban arra a kérdésre is megpróbálunk választ adni, hogy Panyutyin hadosztálya miért nem előbb, miért csak(!) június elején érkezett meg Pozsonyba.

A fentiekkel kapcsolatban egy lényeges és szembetűnő ellentmondásra hívjuk fel a figyelmet. Mint láttuk, az orosz hivatalos iratok mindegyike az osztrák fővárost adja meg a hadosztály úti céljaként, de természetesen Bécsbe készültek a hadosztály tisztjei is. „... egy futár jött azzal a paranccsal, hogy én a dandárral és más ezredek is (...) egyenesen Bécsbe megyünk – csak arra lehet gondolni, hogy a város nehéz helyzetben van – vasúton visznek bennünket, ezért már vagy négy nap múlva ott leszünk, ugyanis itt még bizonyos csapatokat bevárunk” – írja például a brjanszki vadászrezred parancsnoka, Szemjakin ezredes feleségének Krakkóból május 8-án reggel.²⁷¹ „Hajnali háromkor már az ezredparancsnoknál voltam, mert négykor az ezred vasúton elindult Bécshez” – jegyzi fel naplójába május 10-én Tomaszewicz, az orlovi vadászrezred tisztje.²⁷² És az előbbieknél megfelelően Varsóból az angol konzul is arról számol be már május 8-án Palmerstonnak, hogy egy olyan személytől, akitől gyakran kap pontos információkat, megtudta: a szóban forgó csapatok folytatják felvonulásukat a Morvaországon át Bécshez vezető osztrák vasút legközelebbi pontjához, „s e csapatoknak első lépcsője a császárváros közvetlen közelébe érhet ma vagy holnap.”²⁷³

Mindezzel szemben az osztrákok ugyan a birodalom fővárosát fenyegető veszéllyel, Bécs elvesztésének lehetőségével érvelnek, de a kért segélyosztag vasúti szállításának céljaként Morvaországot: Ungarisch Hradischt vagy Gödinget jelölik meg. Persze innen tovább is lehetett (volna) utazni, ha feltétlenül szükség lett volna rá, ha Bécset esetleg támadás éri. Láttuk, hogy az április 27-i osztrák minisztertanácsban egyszer valóban felvetődött az a lehetőség, hogy az orosz segélycsapat akár az osztrák fővároshoz közeli Gänserndorfig is szállítható (ahonnan Pozsonyba is tovább mehet), később azonban ezzel a felvetéssel nem találkozunk.²⁷⁴

Caboga helyzete május 6-án este Paszkevics dolgozószobájában nem lehetett egyszerű. Hamar nyilvánvalóvá válhatott számára, hogy Paszkevics, ha megadja a vasúton olyannyira

---

²⁷⁰ A vonatok szokásos menetideje Krakkó és Bécs között 36 óra volt. (Du Plat–Palmerston, 1849. május 1. Varsó. Haraszi Okm. 76. sz. 175–176.) A szóban forgó katonai transzportok esetében ez azonban a szervezéstől függően lehetett volna hosszabb is.

²⁷¹ Szemjakin–feleségének, 1849. május 8. Krakkó. Szemjakin, 5. sz. 58–59.

²⁷² Tomaszewicz, 42.

²⁷³ Du Plat–Palmerston, 1849. május 8. Varsó. Haraszi Okm. 83. sz. 185–186.

²⁷⁴ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 56. 27. April 1849, Wien. 254.

várt sürgős segítséget, annak úti célja nem valamelyik morvaországi kisváros lesz, hanem maga az osztrák főváros. Bár Schwarzenbergtől és Cordontól egyértelmű utasítást kapott az orosz segélyhad morvaországi célpontjára vonatkozólag, Paszkevics döntése ellen nem protestálhatott. A május 4-i posta igencsak aggasztó hírekről számolt be, és örülnie kellett annak, hogy az oroszok végre hajlandónak mutatkoztak arra, hogy gyors segítséget küldjenek. Láttuk az előzőekben, hogy Caboga e gyors segítség úti céljára vonatkozóan 6-án éjjel még némileg homályosan fogalmazott.

Az osztrák kormányzat egyébként már május elején előkészítette az orosz segélycsapat gyalogmenetben tervezett további útját Morvaországból Magyarország felé. A morva–magyar határ közelében fekvő Stranyban „egy rendeletet olvastak fel a nép előtt, melyben intetik, hogy a közel napokban megérkezendő orosz segélyseregeket mint barátokat fogadja” – említi egy kereskedő Pesten Irányi Dániel kormánybiztosnak, aki a hírt május 10-én továbbítja Kossuthnak Debrecenbe.²⁷⁵ Nagy valószínűséggel a magyar fél számára ez az első tudósítás Panyutyin hadosztályáról, amelynek egyébként ezen a napon éppen csak első alakulatai indultak el Krakkóból Morvaország felé. Stranya a Morvaországból Vágújhely felé vezető út mellett, még a morva oldalon fekszik, s vagy három héttel később, május 28-án valóban itt is éjszakázott a hadosztály egyik oszlopa a magyar határ felé felvonulva.²⁷⁶ Később ugyan, de az eredeti osztrák tervek szerint.

A magyar főparancsnok az április 29-i komáromi haditanács döntésének értelmében április 30-án adta ki a menetutasításokat a hadsereg zömének Buda felé való felvonulására, valamint egy hadtestnek, mégpedig Poeltenberg ezredes VII. hadtestének (amelynek, mivel nem vett részt az április 26-i komáromi csatában, volt némi lőszertartaléka) a hátráló cs. kir. hadsereg követésére, illetve a Duna bal partján két kisebb különítménynek a császári erővel szembeni felvonulásra. Ahogy aznapi diszpozíciója fogalmaz, a „május 1-jén Buda ellen kezdendő hadművelet sikere, valamint Komárom erődjének biztosítása szükségessé teszik a Győrben, a Csallóközben és a [Vág]Sellyénél álló ellenséges egységek” elleni tüntetést.²⁷⁷ Hogy az ellenség minél később vegye észre a zöm ellenkező irányban történt elvonulását.

A komáromi haditanács a politikai vezetés akaratával egybehangozóan döntött, amikor Bécs helyett Buda bevételét tűzte ki célul, vagyis az elérhetetlen célt jelentő Bécs helyett az

---

²⁷⁵ Irányi Dániel kormánybiztos–Kossuth Lajos kormányzóelnöknek, 1849. május 10. Pest. Budavár bevételének emlékezete, *Iratok*, 26. sz. 448.

²⁷⁶ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója, 1849. május 28. RGVI f. 846. op. 16. gy. 5360.

²⁷⁷ Görgei diszpozíciója május 1-jére a VII. hadtest, a Kosztolányi-hadosztály, Horváth János alezredes és a komáromi várparancsnokság számára. 1849. április 30. Komárom. Hermann: Győr. Okm. 267. sz. 240–242.

elérhető célt: Budát.²⁷⁸ Ezt Kossuthnak ezekben a napokban tett megnyilatkozásai is bizonyítják.²⁷⁹ Május 4-én levélben fordult Görgeihez, kérve, hogy az mielőbb foglalja el hadügyminiszteri székét, mivel a címzett „az ellenséget a Tiszától az ország nyugati határaihoz menekvésre kényszerítette, erejében megtörte, 6 ütközetben megverte, Komáromot a nemzetnek megmentette, seregeinket a Dunán átvezette, s a megtört ellenséget mindenütt futásnak kényszerítette, ha mindezekhez Budának visszavételét hozzácsatolandja – hazánk védelme a harc terén oly karba lesz helyezve, hogy a legközelebbi időkre nézve a hadügyminiszterség a seregparancsnokságnál sokkal fontosabbá válik.”²⁸⁰

Kossuth idézett levelét azzal folytatja, hogy korántsem hiszi ugyan „szabadságharcunkat vége felé közelgeni”, de arról meg van győződve, hogy „mentünk már annyira, miszerint az ellenség ha meghódításunk eszméjével fel nem hágy, úgyszólván újra kénytelen kezdeni a háborút”, s tudja, hogy „ezt azon erővel, melyet most még hazánkban bír, siker reményével nem teheti. Hanem vagy saját tehetségével új erőt kell teremtenie, vagy az orosz segítséghez fog nyúlni. Mindkettőhöz idő kell.”²⁸¹

Idő kell ehhez is, ahhoz is – vélte bizakodva tehát Kossuth május 4-én, azt azonban nem tudhatta, mint ahogy akkor a magyar oldalon senki sem, hogy a Magyarország ellen elindított első orosz csapatok már másnap bevonulnak Krakkóba, néhány nap múlva pedig a korszak új közlekedési eszközének igénybevételével útra kel egy orosz hadosztály azért, hogy Bécsnek sürgős segítséget nyújtson az osztrák főváros felé vélelmezetten előrenyomuló honvédsereggel szemben. Krakkót 1847 ősztől kötötte össze vasút Béccsel. Ez a vasúti pálya azonban porosz területen haladt át. A porosz állam jóváhagyása, sőt együttműködő támogatása is kellett tehát az orosz csapatok gyors szállításához. Az osztrák kormány erre vonatkozó megkeresésére a berlini kabinet azonnal igent mondott. Vagyis a porosz állam így tevékenyen is hozzájárult a Magyarország elleni orosz beavatkozás megvalósulásához.²⁸² S a fentiek ugyancsak azt igazolják, hogy a Bécs elleni támadás, a város esetleges bevételé egyáltalán nem jelentette volna a háború végét.²⁸³

A vasúton sebtében elindított orosz hadosztály Ungarisch Hradischban megállt, leszállt a vagonokból, és mintegy két hetet töltött el a morva kisvárosban. Első alakulatai többet, ve-

²⁷⁸ Budavár bevételének emlékezete. Katona Tamás bevezetője 17. ; Hermann 1999.

²⁷⁹ Részletesen elemzi: Hermann 1999, 290–295.

²⁸⁰ Kossuth–Görgei, 1849. május 4. Debrecen. Kossuth és Görgei 2001. 248. sz. 337–339.

²⁸¹ Uo.

²⁸² Horváth Jenő: *Magyar diplomácia. A magyar állam külpolitikai összeköttetései a bécsi végzésektől a ket-tős monarchia felbomlásáig 1815–1918.* Budapest, 1928, 35., 152.; Andics 1961, 146.; Kosáry 1999, 29.

²⁸³ Hermann 1999, 296.

lük május 11-én gördült be a vonat Ungarisch Hradischba, a május 15-én, utolsónak érkezők kevesebbet. A várost valamennyien május 26-án hagyták el. Egy gyorssegély esetében legalábbis különös az ilyen hosszú ideig tartó tétlenkedés. Ki, miért és hogyan állította meg Panyutyin hadosztályát Ungarisch Hradischban?

Mielőtt azonban erre a kérdésre próbálunk válaszolni, nézzük, hogyan utazott ez az orosz segélycsapat a porosz és osztrák vasúton akkor, amikor még ilyen, több állam és több vasúttársaság közötti összefogással megszervezett csapatszállításra korábban egyáltalán nem került sor. Vagyis ez a nemzetközi vasúttörténetben korszakos lépés a magyar szabadságharc leveréséhez kapcsolódik.

IV. fejezet

„Bécsbe megyünk, ... vasúton visznek bennünket”²⁸⁴

A Panyutyin-hadosztály szállítása vasúton Krakkóból Ungarisch Hradischba

Amikor 1849-et írtak, még csak másfél évtized telt el azóta, hogy az angliai első vaspályák után Európa első közforgalmú gőzüzemű vasútvonalát Brüsszel és a tőle mintegy huszonkét kilométernyi távolságra fekvő flandriai Mechelen között 1835. május 5-én megnyitották. És ugyan rohamosan nőtt a kontinensen a vasúti pályák száma és hossza, a katonai vezetés az első időkben mindenhol távolságtartással és idegenkedéssel tekintett a modern közlekedési eszközre. A technikai-műszaki feltételek javulása mellett elsősorban a szállítások pontos megtervezésével, szervezésével, összehangolásával és ellenőrzésével járó nehézségek fokozatos leküzdése, a távíró-hálózat kiépülése és a magas költségek mérséklése kellett ahhoz, hogy a vasúttal mint nagy létszámú csapatok szállítására alkalmas közlekedési eszközzel számolni lehessen.

1848/49 hozta ezen a téren is a fordulatot. Főként a békeévekéhez hasonló, kis létszámú, a Habsburg-birodalom területén főleg Itália felé irányuló vasúti csapatszállítások mellett két olyan eseményre került sor, amelyek cezúrát jelentettek a hadseregek vasúthasználatának történetében. Az egyik 1848 októberében Morvaországból a forradalmi Bécs ellen indított csapatoknak a szállítása volt, a másik pedig 1849 májusában a magyar szabadságharc leverése érdekében elindított orosz segélyhadnak, vagyis Panyutyin altábornagy hadosztályának utaztatása Galíciából Morvaországba, pontosabban Krakkóból Ungarisch Hradischba. A többi német állam kisebb vasúti csapatszállításaival együtt „az európai hadseregek előtt ez a két esemény bizonyította, hogy a vasútra mint a jövőben háborút eldöntő közlekedési eszközre lehet tekinteni.”²⁸⁵

1848 októberében az osztrák hadvezetés 13 zászlóalj, 18 lovasszázadot, 4 üteget és 4 hadihídkészletet indított el vasúton Bécs felé. (1848 októberében a fából készült Duna-hida-

²⁸⁴ Szemjakin–feleségének, 1849. április 25/május 7. Słomniki. Szemjakin, 4. sz. 56–58.

²⁸⁵ Köster, 119. Burkhard Köster már idézett monográfiájában a Panyutyin-hadosztály szállítására vonatkozóan gazdag osztrák iratanyagot dolgozott fel (elsősorban: KA, AFA, Kriegsministerium, Armeoberkommando Präsidialreihe). Ha rá hivatkozunk, akkor főként erről az iratanyagról van szó. Forrásait a „KA AFA Hauptarmee unter Welden” anyagával és elsősorban orosz levéltári, valamint elbeszélő forrásokkal egészítettük ki.

kat felgyújtották, ezért a vonatok 1849 elejéig csak a Béctől öt kilométerre fekvő Floridsdorffig jártak.²⁸⁶) Ez a transzport nem is elsősorban a jelentős létszám miatt érdemel figyelmet, hanem azért, mert ez volt a forradalmak időszakában az első operatív célú csapatszállítás, s azt mutatta, hogy a hadvezetés szemlélete a vasút alkalmazhatóságát illetően, párhuzamosan a feltételek javulásával változott.²⁸⁷

„A nagy minőségi előrelépés a csapatszállítások fejlődésében 1849 májusában következett be. Ez mind a mai napig mérföldkőnek tekinthető a nagy csapatmozgatásokat illető vasúthasználatra vonatkozóan” – fogalmaz a hadtörténész Burkhard Köster, aki kiemeli, hogy ezt a kortársak is felismerték. Anton Csorich cs. kir. altábornagy, a II. hadtest parancsnoka (és későbbi osztrák hadügyminiszter) már 1849 májusában tudatosította, hogy első esetben került sor ilyen nagy sereget egyszerre történő vasúti szállítására. Köster hangsúlyozza ugyanakkor, hogy nem csak azért jelentős ez az esemény, mert igen rövid idő alatt bonyolították le a nagy létszámú transzportot, hanem azért is, mert egy cs. kir. ezredes koordinálásával mindez három különböző vasúti társaság pályáin és szállítóeszközeivel zajlott le.²⁸⁸

Panyutyin altábornagy mintegy 14 és fél ezer emberből álló, 48 löveggel ellátott orosz hadosztályának Krakó és Ungarisch Hradisch között sikeresen és gyorsan lebonyolított vasúti szállítására tehát nemzetközi vasúttörténeti szempontból fontos lépés. És megvan a maga jelentősége az Orosz Birodalom hadtörténetében is: háborúba induló orosz csapatok vasúti szállítására ugyanis első ízben ekkor került sor.²⁸⁹

Valóban különös figyelmet érdemel ennek az orosz hadosztálynak az útja. Gyalogmenetben vonult be az osztrák birodalom területére, majd, hogy minél előbb célhoz érjen, Krakóban vonatra szállva előbb osztrák, majd porosz területen átutazva érkezett ismét osztrák területre, ahonnan aztán némileg hosszúra nyúlt pihenő után gyalogmenetben indult tovább Magyarország felé.

---

²⁸⁶ Horn, 20.

²⁸⁷ Köster, 127.

²⁸⁸ Köster, 132–133.

²⁸⁹ Annyenkov, 115–116.; Kersznovszkij, 80. Kersznovszkijnek az orosz birodalmi hadsereg történetét feldolgozó monográfiájában Krakó és Bécs közötti csapatszállításról van szó. M. Annyenkov a katonaság vasúthasználatának kezdeteivel foglalkozó, a Vojennij Szbornyik 1876-os évfolyamában megjelent írásában (Военная служба железных дорог) számos adatot közöl a Panyutyin-hadosztály szállításáról, de forrásait nem jelöli. Minden bizonnyal használt valamilyen iratokat, terveket, adatai azonban a korabeli osztrák és orosz források alapján gyakran pontatlanok. Már említettük, hogy Roberts az ő adatait használta, amelyeket orosz iratanyagban nem volt lehetősége ellenőrizni, Bécsben pedig a Kriegsarchivban nem, csak a Haus-, Hof- und Staatsarchivban kutatott.

Mielőtt megnéznénk, hogyan utazott a hadosztály vonaton Krakkóból Ungarisch Hradischba, vegyük számba azokat a vasúti pályákat, amelyeken az orosz intervenciós hadseregnek ezek az első, gyorssegélyként elindított csapatai utaztak. És amelyeket a szövetséges orosz–osztrák hadvezetés olyan gyors információcserére és biztonságos kapcsolattartásra tudott felhasználni mind a fegyveres beavatkozás előkészítése, mind a hadjárat során, amilyenre korábban ugyancsak nem volt mód.²⁹⁰

A VASÚTI HÁLÓZAT

Krakkót Béccsel 1847 őszétől kötötte össze vasút, így mindössze másfél éves volt az a lehetőség, amellyel az orosz és osztrák szövetségesek 1849. május elején élni tudtak. A krakkói szárnyvonal a Varsó–Bécs vasútvonalhoz kapcsolódott, amely porosz területen vezetett át, és amely a két várost (Varsót és Bécsset) csak 1848 tavaszától kötötte össze.

A számunkra érdekes vasúti pályák közül elsőként a Bécsből észak felé futó vasútvonal épült ki. Salomon Mayer von Rothschild 1836-ban nyerte el a koncessziót a Bécsből Morvaországban át a galíciai Bochniáig tervezett vasút építéséhez. Az uralkodó nevét viselő vasút, a Ferdinánd-Császár Északi Vasút (Kaiser-Ferdinands-Nordbahn) építése szakaszonként történt, az első szakasz már a következő év novemberében megnyílt, de a porosz határt végül csak 1847 májusában érte el Oderbergnél. Ekkor azonban még egy kis szakaszt a porosz határállomásig, Annabergig lovaskocsikon tett meg az utazóközönség. Ezt a 3,285 kilométernyi pályát 1848. szeptember 1-jén adták át. Galícia felé azonban egyelőre fel kellett függeszteni az építkezést, amelyet majd csak 1853-ban folytattak.²⁹¹ Alfred Horn, a Kaiser-Ferdinands-Nordbahn történetének monográfusa Panyutyin orosz hadosztályának szállítását kötetében egyáltalán nem említi. 1848/49 vasúti csapatszállításainak kapcsán csak az 1848 októberi bécsi forradalomról ír: arról, hogy a Magyarországra – Jellačić támogatására – rendelt Richter gránátos zászlóalj vonatra szállásának megakadályozása robbantotta ki október 6-án a felkelést, majd pedig szól Windisch-Grätz csapatainak Köster által is ismertetett 1848 októberi szállításáról.²⁹²)

Porosz-Sziléziában Breslau székhellyel ugyancsak magánvállalkozásként jött létre 1841-ben a Felső-Sziléziai Vasút Részvénytársaság (Oberschlesische Eisenbahn Aktien-

²⁹⁰ Köster, 140.

²⁹¹ Horn, 19–20., 143.

²⁹² Horn, 20.

gesellschaft), amely a Breslau–Cosel²⁹³–Gleiwitz vonalat 1845 októberében nyitotta meg, egy évvel később pedig a vasút Myslowitznél elérte a porosz–osztrák határt. Itt kapcsolódott össze 1847 őszen a Krakkóból induló vaspálya az előbbivel.²⁹⁴ Coseltől viszont meg kellett az összeköttetést teremteni a Kaiser-Ferdinands-Nordbahnnal, ezért 1844-ben Vilmos hercegnek, a későbbi I. Vilmos német császárnak a védnökségével létrejött az a vasúti vállalkozás (Oberschlesische–Wilhelmsbahn), amely ennek a vaspályának a kiépítését tűzte ki célul. 1847. május 1-jén érte el a Ratiboron áthaladó vasút a porosz határpontot, Annaberget. Mint említettük, 1848 szeptemberében ért teljesen össze az osztrák és porosz vaspálya.

A Krakkót Porosz-Sziléziával összekötő vasúti pálya építésére az előbb említett porosz Oberschlesische Eisenbahn 1844 áprilisában kapott koncessziót Krakkó szabad város szenátusától, akkor, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a Kaiser-Ferdinands-Nordbahn anyagi nehézségek miatt nem folytatja a pályaépítést, hanem, mint előbb láttuk, Oderbergben kapcsolódik majd a porosz pályához.²⁹⁵ Az ekkor Krakkó székhellyel létrehozott Krakau–Oberschlesische Eisenbahn igazgatóságában fele részben a város polgárai kaptak helyet. Már 1844 nyarán megkezdődött a vasút és Peter Rosenbaum breslauer mérnök tervei alapján a krakkói, eklektikus, neoreneszánsz elemekben gazdag pályaudvar építése is. Az 1846-os krakkói felkelés és annak leverése azonban nem csak a munkálatokat akasztotta meg, hanem Krakkó státuszát is megváltoztatta. Az osztrák fennhatóság alá került város pályaudvaráról végül csak 1847. október 13-án gördült ki az első szerelvény a porosz határállomás, Myslowitz felé.²⁹⁶ (Mind a most ismertetett Krakau–Oberschlesische Eisenbahn, mind a Wilhelmsbahn az Oberschlesische Eisenbahn alvállalkozása volt.)

Ez a vasúti hálózat tette lehetővé Panyutyin hadosztályának utaztatását Krakkótól Ungarisch Hradischig. A több mint 350 kilométeres út első szakasza Krakkótól a porosz határig, Myslowitzig kb. 65 kilométernyi, a porosz területen Gleiwitzen, Coselen, Ratiboron,

---

²⁹³ Cosel vagy Cosel–Kandrzin szerepel a vasútvonal ismertetésénél, de az állomás a várostól négy kilométerre a Kandrzin (Kędzierzyn) nevű falunál közelében volt, ugyanis Cosel 1873-ig erődítménynek számított. Koziarski 15. Stanisław M. Koziarski Lengyelország vasúthálózatának 1842–1918 közötti történetét (*Siec kolejowa Polski w latach 1842–1918*. Opole, 1993) feldolgozva szintén nem említi Panyutyin hadosztályának szállítását.

²⁹⁴ Koziarski, 11–15.

²⁹⁵ Az eredeti célállomásként kitűzött Bochnia helyett már csak Auschwitzig ért volna a vonal, de ekkor ez sem épült meg.

²⁹⁶ Koziarski, 14–15.; *Encyklopedia Krakowa*. Warszawa–Kraków, 2000, 177., 501.

Annabergben átfutó szakasz hossza Oderbergig kb. 150 kilométer. Oderbergtől a vaspálya hossza Ostrau,²⁹⁷ Weisskirchenen, Preraun át Hradischig 138 kilométer volt.²⁹⁸

Részletesebben szólnunk kell még egy vasútvonalról, amelyen maga a hadosztály nem utazott ugyan, de a szóban forgó csapatok szállításához mégis háttértámogatást biztosított, és szerepe a Magyarország elleni beavatkozásban nem elhanyagolható. Ez pedig a Varsó–Bécs vasútvonalnak a Lengyel Királyság területén futó pályája és az azt működtető Varsavo–Venzkaja zseleznaja doroga (Варшаво-Венская железная дорога; Droga Żelazna Warszawsko–Wiedeńska). Ez a Lengyel Királyság legrégebbi, az Orosz Birodalomnak pedig a második legrégebbi vasútvonala. (Az első az 1837 őszen megnyitott, mindössze 27 kilométeres Szentpétervár–Carszkoje Szelo–Pavlovszk pálya volt.) A vasútvonal tervezése 1835-ben kezdődött Stanisław Wysocki mérnök munkájaként. 1839-ben az építkezés finanszírozására a Lengyel Királyság nagybankárai létrehozták a Droga Żelazna Warszawsko–Wiedeńska részvénytársaságot. Az építkezés 1840 áprilisában indult, de a társaság 1841 végén tönkrement. Az 1844-ben felújított munkálatok irányítását állami igazgatóság vette át, a költségeket a birodalom kincstára fedezte, főépítésszé pedig az előző fejezetben már említett E. I. Gersztfeld hadmérnököt nevezték ki.²⁹⁹ 1844-ben magas rangú vendég tisztelte meg a vasutat: maga a Lengyel Királyság helytartója, Paszkevics tábornagy ült vonatra és utazott Varsóból néhány kilométert: Pruszkówig. A pálya 1846-ban érte el Czesztochowát, 1848 áprilisában pedig az osztrák határt a Maczki nevű falunál, ahol határállomást és vámházat építettek Granica³⁰⁰ néven. Ekkor

---

²⁹⁷ Az iratokban és a feldolgozásokban legtöbbször az Ostrau állomásnévvel találkozunk, de helyette előfordul Schönbrunn–Witkowitz (Svinov–Vítkovice) is, amely később Ostrau–Witkowitz lett. (Horn, 143.) Ma Svinov és Vítkovice is Ostrava része.

²⁹⁸ A Krakkó–Myslowitz szakasz pontos hossza 65, 471 km (<http://www.kkstb.pl/linie-kolejowe-galicji/kolej-krakowsko-gornoslaska/> letöltve 2014. szeptember 10.), az Oderberg–Ungarisch Hradisch közötti 137, 9 km (Horn, 143.). A porosz területen átvezető vasúti pálya hosszát google-térkép segítségével számoltam ki Tomaszewicz adatai segítségével. Tomaszewicz ugyanis feljegyezte az összes állomás nevét, amelyeken áthaladtak. Így a teljes útvonal a következő volt: Krakkó–Krzeszowice–Trzebinia–Szczakowa–Myslowice–Kato-wice–Królewska Huta (ma: Chorzów)–Ruda–Zabrze–Gliwice–Rudzieniec–Kędzierzyn (Kozle)–Raciborska Kuźnia (Hammer)–Racibórz–Krzyżanowice–Annaberg–Oderberg–Morawitz–Ostrau–Standing–Zauchtel–Pohl–Weisskirchen–Leipnik–Prerau–Hullein–Ungarisch Hradisch. (Tomaszewicz, 44–46.). A Tomaszewicz-naplót közlő Epsztein azonban valószínűleg a Morawitz helynevet hibásan adja meg. Ilyen település ezen a vonalon nincs, valószínűleg a „morvai” melléknevet oldotta fel rosszul: „Oderberg, osztrák-morva járási székhely” (45.); Köster 1849-es adatok alapján kb. 340 kilométerben (45,5 osztrák mérföldben) adja meg a Krakkó–Ungarisch Hradisch közötti távolságot (135–136.). Annyenkov 292 versztára teszi, ami kb. 312 kilométert jelent (115–116.), s valószínűleg ennek az adatnak az alapján ad meg Roberts 185 (angol) mérföldet, mintegy 300 kilométert. (111.)

²⁹⁹ Gersztfeld és Wysocki rövid életrajzát ld. az előző fejezetben.

³⁰⁰ A szó jelentése: határ. Granicához egy 1,22 kilométeres leágazás vezetett a krakkói vonaltól (Szczakowától: <http://www.kkstb.pl/linie-kolejowe-galicji/kolej-krakowsko-gornoslaska/> letöltve 2014. szeptember 10.).

jött létre az összeköttetés Bécs és Varsó között. Az osztrák határig a vonal hossza 327,7 km (307,25 verszta) volt, a teljes hossz pedig 799,18 kilométer (749 verszta).³⁰¹ Ezen a vonalon utazott Ferenc József Varsóba, ahová 1849. május 21-én érkezett meg, hogy megtárgyalja Miklós cárral a magyarországi beavatkozás részleteit, de az orosz cár a fiával, Konstantin nagyherceggel és Paszkevics tábornaggal természetesen ugyancsak vonaton érkezett Krakkóba június 14-én, hogy személyesen indítsa el hadait Magyarországra. A cár érkezését ekkor merénylettől tartva titokban tartották, „csak a Wawelen néhány napja lengedező fekete-sárga zászló jelezte, hogy tekintélyes személy várható.” A dátum aztán mégis kitudódott, s 14-én reggel hattól gyűlt a bámész népség a pályaudvaron, ahová kilenc és tíz óra között begördült a cárt és népes kíséretét szállító, előző nap este nyolckor Varsóból elindult vonat. Az orosz uralkodó a Błonie nevű (ma is beépítetlen, tömegrendezvények céljaira szánt és Krakkó tüdejének tartott) hatalmas mezőre lovagolt, ahol szemlét tartott Magyarország ellen vezényelt csapatai fölött, majd még aznap folytatta útját a galíciai–magyar határ közelében, a Duklai-hágónál fekvő Żmigrodba, ahol megtekintette a határ átlépésére készülődő sereget. Magyarország területére ő maga is belovagolt, megtett néhány versztát, a környékbeli, főként ruszin lakosság pedig a „Mi cáruk, a mi cáruk! kiáltásokkal lelkesen üdvözölte. I. Miklós Krakkóba visszatérve ugyancsak vonattal utazott vissza Varsóba, ahová az őt szállító szerelvény június 21-én hajnalban futott be.”³⁰²

Ezen a vasútvonalon nem került sor tehát nagyobb csapatszállításokra, de a felségek mellett ezen utaztak a hadműveletek irányítói, a tábornoki kar, a tábornok tisztjei, a futárok stb. Használták hadfelszerelés- és élelmiszer szállítására, valamint postavonalként is, s mint a továbbiakban látni fogjuk, egyes adatok szerint innen is bocsátottak vagonokat rendelkezésre a Panyutyin-hadosztály szállításához. De térjünk vissza 1849 májusának első napjaihoz.³⁰³

³⁰¹ Koziarski, 95–100.; www.dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1763676 (letöltve 2014. szeptember 10.).

³⁰² Russzkij Invalid, 1849. június 14. 127. sz.; Maria Estreicherówna: *Życie towarzyskie i obyczajowe Krakowa w latach 1848–1863*. Kraków, 1968. 136. Dmitrij Szoncov: *Emlékek a magyarországi hadjáratról. Egy szemtanú és résztvevő feljegyzései*. In: *A magyarországi hadjárat*. 232–233.

³⁰³ És kitekintésként jegyezzük meg, hogy a magyar kormányzat is természetesen élt a vasút adta lehetőséggel: 1848 nyarától használta a rendelkezésére álló Vác–Szolnok vasútvonalat hadianyag- és csapatszállításra, még pedig kombinálva a vízi szállítással: ugyanis a Szolnokra levitt csapatokat innen küldte tovább a Tiszán a Délvidékre. Az önkéntes mozgó nemzetőrség dunáninneni, illetve tiszáninneni táborait is azért tették Vácra és Szolnokra, hogy gyorsan a fővárosba lehessen szállítani őket; így jött be Ivánka Imre, illetve Görgei szeptember folyamán a fővárosba. 1848 novemberében Simunich üldözésénél, decemberben pedig Guyon Simunich elleni expedíciójánál a Pozsony–Szered lóvonatvasutat használták csapatszállításra. 1849. január 1–5. között a Pest–Szolnok vasútvonalon zajlott le a fővárosi katonai és egyéb készletek evakuálása. Az általunk tárgyalt időszakban pedig pl. május 10-én Görgei indította el Pestről „Beniczky alezredest mintegy 800 főből és 2 háromfontos ágyúból álló sereggel, Vácig vasúton, és onnan feszített marsokban” Görgey Ármin őrnagynak ekkor Rózsahely és Alsókubin környékén portyázó kis különítménye támogatására. (Görgei–Kossuth, 1849. május 11. Buda. Budavár bevételének emlékezete. 27. sz. 449–450.)

A SZÁLLÍTÁS ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS LEBONYOLÍTÁSA

Ha a porosz vasútvonal igénybevételével az osztrák kormányzat nem számolhatott volna, akkor az orosz segélycsapatokat, miután Galícián gyalogmenetben átvonulnak, a galíciai határhoz legközelebb eső vasútállomáson, a morvaországi Ostrauban lehetett volna bevagonírozni. Ez azonban komoly idővesztést okoz. A magyar honvédsereg gyors előrenyomulásától tartó osztrák kormányt azonban az idő nagyon szorította. Így az osztrák miniszterelnök, amikor a vasúti csapatszállítás ötlete komolyan felmerült, mint láttuk, a porosz kormányhoz fordult, és kérte az orosz csapatok szállításának engedélyezését porosz területen át – amire az említett porosz–osztrák vasúthasználatra vonatkozó 1848. nyári megállapodás alapján is számíthatott –, és közben intézte a vasúti szállítással kapcsolatos gyakorlati teendőket. A katonai vezetés aggódott a magyar határ közelében futó vaspálya-szakasz miatt, ezért a hadügyminisztérium rendelkezése értelmében már április 29-én Gödingbe és Ungarisch-Hradischba vezényeltek két század gyalogost a Kaiser-Ferdinands-Nordbahn biztosítása érdekében.³⁰⁴

A szállítás megszervezésére létrehoztak egy bizottságot (Militär-Führungs-Kommission), amelynek élére a főszállásmesteri törzs (Generalquartiermeisterstab) Mayern nevű ezredesét nevezték ki, tagjai között pedig tábornoki tisztek mellett ott volt a Kaiser-Ferdinands-Nordbahn főtitkára, Heinrich Sichrowsky lovag is. Ez azt jelentette, hogy a csapatszállítás központi irányítás alá, vagyis egy kézbe került, ami, mint Köster megállapítja, szintén döntő előrelépés volt a katonai vasúthasználatot illetően, mert nagymértékben hozzájárult a szállítások összehangolásához, a sikeres lebonyolításhoz. A bizottság tábornoki tiszt tagjainak a május 2-i rendelkezés értelmében az volt a feladatuk, hogy a vasutat a várható csapatszállításhoz Ostrau illetve Oderberg, valamint Hradisch, Göding és Hohenau között előkészítsék. A továbbiakban ők lettek a felelősei a kijelölt állomásokon a ki- és beszállás lebonyolításának.³⁰⁵

A vasúti pálya, a sínek és a Magyarországra vezető hegyi átkelők május első napjaitól kezdve folyamatos ellenőrzés alatt álltak. Minden vasútállomáson ott kellett lennie egy járőr csapatnak, és minden őrháznál két-három embernek.³⁰⁶ A hadügyminisztérium május 3-án küldte el a tájékoztatást a morvaországi főhadparancsnokságnak és Legedits altábornagynak Krakkóba, hogy a Magyarország ellen felvonuló orosz csapatok egy része „nagy valószínűséggel” – vagyis porosz jóváhagyás esetén – Coselen és Oderbergen át érkezik rendeltetési

³⁰⁴ Köster, 135.

³⁰⁵ Köster, 137.; Die Ministerratsprotokolle. Nr. 61. 2. Mai 1849. Wien, 270.

³⁰⁶ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 61. 2. Mai 1849, Wien, 270.

helyére, s a szállítás idején nem csak az állomásokat, hanem az egész vasúti szakaszt járőrökkel folyamatosan ellenőriztetni kell. Mindenekelőtt arra kell figyelni, nehogy titokban a sínek felszedésére, a pályaőrök megvesztegetésére és esetleg „felfegyverzett bandáknak” a közelben húzódó magyar határon át történő támadására sor kerüljön.³⁰⁷ A vasút biztonságáért a civil hatóságok is feleltek: a járási előjárók kötelesek voltak jelenteni a katonai parancsnokoknak, ha az „inszurgensek” mozgásáról bármi a tudomásukra jutott, és segítséget kellett nyújtaniuk a vasút elleni esetleges támadások kivédésében.³⁰⁸

Leopold Rudolf Lažansky gróf, Morvaország tartományi elnöke május 2-án utasítást kapott, hogy azonnal bizzon meg egy magas beosztású hivatalnokot az érkező orosz csapatok morvaországi elszállásolásának és élelmezésének megszervezésével.³⁰⁹ Az orosz csapatok mellé élelmezésügyi tartományi biztosnak Mátyus János asztalnok május 8-án kapott kinevezést.³¹⁰ A beteg Stadion belügyminisztert helyettesítő Bach igazságügyi miniszter a május 2-i minisztertanácsban felhívta a figyelmet arra is, hogy sürgősen intézkedni kell a vasúti szállítás költségeit illetően, valamint az iránt, hogy rendelkezésre álljon annyi vagon, amennyire szükség lesz. Ugyancsak Bach továbbította a Nordbahn kérését a csapatszállítás kapcsán, miszerint az „jelenleg pénz nélkül lévén, hogy a várható kifizetéseket rendezni tudja, kénytelen az államtól mérsékelt nagyságú előleget”, mintegy 150 ezer forintot kérni. A vasútársaság által kért előleg kifizetéséről a pénzügyminiszter május 5-én intézkedett.³¹¹

Az orosz erők tervezett vasúti szállításával kapcsolatos hírek eljutottak Arthur Magenis bécsi angol követségi ügyvivőhöz is. Már május 8-án tájékoztatta külügyminiszterét, miszerint „Krakkóból érkezett magánlevelekből tudható, hogy e hónap 5-én a városba megérkezett az oroszok mintegy 17 ezer fős elővéde. Megtörténtek az előkészületek arra vonatkozóan, hogy vasúton szállítsák őket tovább.” A vasút egyik igazgatójától úgy értesült, hogy naponta öt-nyolc ezer ember szállítására van kapacitásuk: naponta ötezer szállításáról minden nehézség nélkül, nyolcezeréről pedig valamennyi eszközük felhasználásával képesek gondoskodni. Magenis egy az előző nap, tehát május 7-én vasúton Bécsbe érkezett személytől azt hallotta, hogy Prerauban és Gödingben élelmiszereket, takarmányt, egyebeket gyűjtöttek

---

³⁰⁷ Köster, 135.

³⁰⁸ Köster, 137.

³⁰⁹ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 60. 1. Mai 1849, Wien, 265.

³¹⁰ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 61. 2. Mai 1849. Wien, 270. (2. lábjegyzet) Mátyus Jánosnak (1794–1881) az orosz hadsereg mellé beosztott biztosnak az 1849. nyári tevékenységére adalék: Andics III. 510. sz. 356–357.

³¹¹ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 61. 2. Mai 1849, Wien, 270–271.

össze az oroszok számára, „ha azok erről a két helyről indulnának tovább Magyarországra.” „Szigorú titok,” ami további menetvonalukat illeti – teszi hozzá az ügyvivő.³¹²

Az előző fejezetben láttuk, hogy Schwarzenberg május 4-én, amikor még nem volt kezében a porosz kormány engedélye a porosz vasút használatához, a Varsóban tárgyaló Caboga altábornagyot már arról tájékoztatta, hogy minden elő van készítve egy 25 ezer fős orosz hadtest és annak teljes felszerelése Hradischig vagy Gödingig történő vasúti szállításához. Azt is láttuk, hogy Paszkevics a „végsőig feszült helyzetben” döntött, ha nem is 25 ezer fős segélyosztag, de annak a több mint felét kitevő hadosztály elindításáról.

*

A krakkói pályaudvart az 1847. őszi megnyitása óta eltelt másfél évben nem tapasztalt tömeg, intézkedő katonatisztek, szaladgáló hivatalnokok lepték el ezekben a napokban. Krakóban volt már Frolov tábornok, a III. hadtest tábornoki főnöke (Rüdiger tábornokot, a hadtest parancsnokát csak néhány nap múlva várták), de orosz és porosz vasúti szakemberek is érkeztek a városba: Varsóból Gersztfeld hadmérnök-tábornok,³¹³ Breslauból Grünbaum főmérnök, igazgató,³¹⁴ s a porosz vasúti társaságtól küldött vagonokkal együtt megjött ugyancsak Breslauból Rosenbaum főmérnök (valószínűleg ugyanaz a Rosenbaum, aki a krakkói pályaudvar épületét tervezte) és Wendland üzemmérnök. Gyűltek az oroszok szállításához szükséges vasúti kocsik is, amelyeket részben a porosz vasúti társaság, részben az orosz vasút biztosított. A katonaság ezekben a vagonokban Oderbergig utazott, s ott szállt át az osztrák vasúti társaság szerelvényeire.³¹⁵ Hogy elegendő szállítóeszköz álljon rendelkezésre, május 10-től az osztrák hadügyminisztérium a privát teherforgalmat leállította, és rendelkezett arról, hogy a postavonatok és a csapatszállításokat semmi ne akadályozza.³¹⁶ A légénységi állomány nyitott kocsikban, vagyis minden biztonnal teherszállító vagonokban utazott.³¹⁷

---

³¹² Magenis–Palmerston, 1849. május 8. Bécs. (Érkezett május 15.) Correspondence Relative to the Affairs of Hungary. No. 176. 196.

³¹³ Caboga–Cordon, 1849. május 6. (második jelentés) Varsó. HHStA PA X Karton 29. 23–24.

³¹⁴ Legedits–Cordon, 1849. május 11. délelőtt 9 óra, Krakkó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–305. Ez egy rövid sajátkezű kísérő levél a május 10-én este kelt részletes, Legedits által diktált, majd 11-én délelőtt, még ugyancsak diktálva kiegészített jelentés mellett, amelynek jelzete: 305a. Ilja Sztjepanovics Frolov tábornok neve a szövegben Uloffként szerepel.

³¹⁵ RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. A kombinált hadosztály hadműveleti naplója; Szemjakin feleségének, 1849. május 10. délután két óra. Krakkó. Szemjakin, 6. sz. 60–61.; Köster, 136. (Annyenkov Oderbergig csak porosz vagonokat említ. 114.)

³¹⁶ Köster, 137.

³¹⁷ Luginszkij I. 89.

Az orosz hadosztály azt a parancsot kapta, hogy csak a legszükségesebbet vigye magával: minden egyes katona kenyérzsákjába négy napi élelem került, és további négy napi élelmet és takarmányt raktak be a vagonokba. Arra az esetre is felkészülve, ha az osztrákok nem tudták volna biztosítani a tiszteknek járó illetményt, külön húszezer rubelt bocsátottak Panyutyin altábornagy rendelkezésére. Ezen kívül a vasúton történő utazás idejére a törzstisztek napi egy ezüst rubelt, a főtisztek napi ötven ezüstkopejkát, az alacsonyabb rendfokozatú katonák pedig napi tíz ezüstkopejkát kaptak élelemre.³¹⁸ Az orosz közkatonák kiegészítésként közben a holmijukat is kezdték csereberélni. Ezt tapasztalva Legedits végül tízezer csomag „Limitó” dohányt³¹⁹ osztatott szét a Bécs felé elindított hadosztály katonái között. Mert „egyébként is elég sok visszasság fordul elő” – utalt a gondokra lakonikusan. És jelezte, hogy az orosz csapatok operációiról, arról, hogy milyen irányt vesznek, még mindig nem lehet tudni semmit. Nagy a titokzatosság. Frolov tábornokkal hosszan tartó megbeszélést folytatott, de tőle sem tudott meg semmi biztosat: az oroszok egyelőre a cártól érkező parancsra várnak, és a varsói parancsokhoz mindenben ragaszkodnak. Legedits meglepetéssel tapasztalhatott egy érdekes ellentmondást. „Bár mind Panyutyin tábornoknak, mind a tábornoki főnököknek többször elmondtam, hogy az én hadügyminisztériumomtól kapott parancs értelmében az orosz csapatok vasúton csak Gödingig utaznak, mert szemben már osztrák csapatok állnak, az urak vagy hússzor azt válaszolták, nekik az a parancsuk, hogy Bécsbe menjenek” – jelentette. Azt is közölte, hogy Panyutyin hadosztálya mellé Isidor Prouvy (Pruwi) őrnagyot rendelte vezetőként,³²⁰ s az orosz parancsnokoknak átadta a tájékoztatókat szolgáló „Schödius-i” térképeket,³²¹ vagyis Schédius Lajos pesti egyetemi tanár térképének Galíciát is felölelő második kiadását.

Legedits május 9-én úgy számolt, hogy még aznap délután elindul az első vonat Gödingbe,³²² a Paszkevics parancsának megfelelő eredeti indulási időpontot a hirtelen döntést követő tennivalók sokasága miatt azonban mégsem sikerült tartani: a legsiető-

---

³¹⁸ Scserbatov 58–59. Затлер, Федор: *Записки о продовольствии войск в военное время. I–IV.* Санктпетербург, 1860–65, I. 163. A magyarországi hadjárattal foglalkozó fejezet: Обзор распоряжений по продовольствию наших войск в Венгрии в 1849. году. I. 162–190.

³¹⁹ Az olyan csökkentett árú, általában felirat nélküli dohánycsomagot neveztek Limitónak, amelyet a katonaság számára gyártottak.

³²⁰ Legedits–Cordon, 1849. május 11. délelőtt 9 óra, Krakkó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–305a.

³²¹ Legedits–a hadügyminisztériumnak, 1849. május 9. Krakkó, KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–298a.

³²² Uo.

sebb felkészülés mellett is csak május 10-én reggel tudott kigördülni Krakkóból az első szállítmány.³²³

Panyutyin csapatainak vasúti szállítása Krakkóból Ungarisch Hradischba hat napot vett igénybe. Mayern ezredes, a szállítás felelőse május 16-án Ostrauból azt jelentette a hadügyminisztériumnak, hogy 1849. május 10. és 15. között 189 tiszt, 13 749 közkatona, tehát összesen 13 938 fő, 977 ló, 48 löveg, 167 lőszeres- és málháskocsi, valamint 88 szarvasmarha szállítását bonyolították le a két város között.³²⁴ Mint korábban idéztük, a bécsi brit ügyvivőnek napi ötezer fő szállítására elegendő kapacitásról beszélt egy osztrák vasúti igazgató: a valóságban a napi létszám átlagban nem érte el ugyan a háromezer főt, de a rakománnyal, ágyúkkal, lovakkal együtt a szállítmány napi mennyisége így is figyelemre méltó.

Május 10-én orosz katonákkal megrakva két vonat gördült ki a krakkói pályaudvarról.³²⁵ Az első reggel hét óra körül,³²⁶ a második 11 óra tájban. Ezen a napon a Paszkevics herceg nevét viselő 18. (orlovi) vadászrezred három zászlóalja indult útnak: kb. 1400-1500 ember, nyolc löveggel, azok teljes felszerelésével, valamint a hozzájuk tartozó tüzérségi és háttárszolgálatokkal.³²⁷ Ekkor egyébként a hadosztály állománya, mint említettük, még hiányos volt: a 15. (csernyigovi) gyalogezred 4. zászlóalja Radomból három napi erőltetett menet után csak aznap érkezett meg Krakkóba.³²⁸

A május 11-re tervezett menetrend a következő volt: az első vonat Krakkóból reggel 5.00-kor indul, és Oderbergbe déli 1.15-kor érkezik, a második vonat 7.30-kor indul és délután 5-kor érkezik, a harmadik vonat délelőtt 10.30-kor indul és este 7-kor érkezik, a negye-

---

³²³ Az orosz szakirodalomban Paszkevics parancsa alapján május 9. a hadosztály elindításának dátuma (Opiszanyije 13., Oreusz, 109.). Roberts orosz feldolgozásokat használva ugyancsak május 9-ét ad meg. (110.) Az orosz és osztrák korabeli dokumentumok azonban egyértelműsítik a május 10-i dátumot.

³²⁴ Köster, 136.

³²⁵ Érdekes, hogy ezekben a napokban a krakkói Czas nem tudósít arról, hogy egy orosz hadosztály vasúton elhagyta Krakkót. Ennek oka a vasúti szállítás biztonsága miatti elővigyázatosság is lehet.

³²⁶ Legedits már idézett május 10-én este írt (11-én elküldött) jelentése szerint fél hétkor, de a jelentéshez mellékelte május 11-re tervezett menetrend szerint fél nyolckor. Legedits–Cordon, 1849. május 11. délelőtt 9 óra, Krakkó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–305a, 305b. Tomaszewicznél 4 óra szerepel, de ez lehet egy rosszul olvasott 7-es számjegy is. (42.)

³²⁷ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója (április 28/május 10.). RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Szemjakin–feleségének, 1849. április 28/május 10., délután két óra, Krakkó. Szemjakin, 6. sz. 60–61.; Legedits–Cordon, 1849. május 11. délelőtt 9 óra, Krakkó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–305a, 305b. A hadműveleti napló három zászlóaljra írt, Szemjakin szintén. A Legedits-iratok 1400, illetve 1500 embert említenek, ami három teljes zászlóaljnál kisebb létszám. A lovakat csak a hadműveleti napló sorolja fel, a nyolc ágyút minden forrás.

³²⁸ A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója (április 28/május 10.) RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.

dik vonat 11.45-kor indul, és este 8-kor érkezik Oderbergbe. Ezzel a négy szerelvénnel 3300 ember, 12 löveg és 150 ló szállítását tervezték.³²⁹

E menetrend értelmében a két város közötti kb. 215 kilométeres távolság megtételére nyolc és negyed, illetve kilenc és fél óra közötti időtartamot láttak szükségesnek, ami óránkénti 25-26 kilométeres sebességet jelent. A vonatok azonban, mint látni fogjuk, lassabban haladtak a tervezettnél. Május 11-én délelőtt kilenckor Legedits azt jelentette Bécsbe, hogy hajnalban elindult az első vonat, reggel pedig a második, de az, hogy a harmadik és a negyedik is el tud-e indulni, egyáltalán nem biztos, mert a vagonok egyelőre nem érkeztek vissza Oderbergből, érkezésüket pedig még nem is jelezték.³³⁰ Május 12-én azonban arról számolhatott be, hogy az előző napon a négy vonat 3000 gyalogossal, 8 ágyúval és azok felszerelésével mégis elindult Oderberg felé,³³¹ a rakomány azonban kisebb volt, mint előzőleg számították. 11-én a Paszkevicz nevét viselő 18. (orlovi) vadászezred maradéka kelt útra, s megkezdődött a 17. (brjanszki) vadászezred szállítása is, amely 12-én is folytatódott.³³² Egy Weldennek küldött május 13-i távirat 8 zászlóalj és 24 löveg hradischi érkezéséről tudósít, megjegyezve, hogy még aznap további két vonat érkezése várható. Azt is közli, hogy egy zászlóalj 8-900 főt számlál, és Hradischban, Welehradban és a környékben szállásolták be a katonákat.³³³ Sorrendben harmadikként a 18. (szevszki) gyalogezred, és végül május 14-én a 15. (csernyigovi) gyalogezred kelt útra.³³⁴

Nem volt egyszerű feladat a csapatok bevagonírozása. Ráadásul az oroszok az utazó alakulatok létszámát gyakran csak az indulás előtt egy órával közölték, aztán azt is megváltoztatták.³³⁵ A szállítás e súrlódások, döccenők ellenére mégis gördülékenyen folyt: Legedits elismeréssel

---

³²⁹ Legedits–Cordon, 1849. május 11. délelőtt 9 óra, Krakkó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–305b. Nem tudjuk, hogy a többi napon hány szerelvényt sikerült elindítani. Annyenkov szerint 31 vonat indult el Krakkóból a hadosztály katonáival, a poggyász, illetve a trén nélkül. Minden vonaton egy zászlóalj, egy lovasszázad vagy egy fél üteg utazott (114.). Így ki is jön a 31 vonat, de a lovasszázadokra meg a három ütegre vonatkozó adat biztosan nem valós, így a többi is kérdéses. Máshol a vonatok, illetve vagonok számára vonatkozó adatot nem találtam.

³³⁰ Legedits–Cordon, 1849. május 11. délelőtt 9 óra, Krakkó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–305a.

³³¹ Köster, 138.

³³² Tomaszewicz, 44.; Szemjakin–feleségének, 1849. április 28/május 10. délután két óra, Krakkó. és 1849. április 30/május 12. Oderberg. Szemjakin, 6. sz. 60–61. és 7. sz. 61–63.

³³³ A távirat pozsonyi északi ügyelete által 1849. május 13. este 8 órakor fogadott távirat: KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–363.

³³⁴ Mokrinszkij, 127.

³³⁵ Köster, 138.; Legedits idézett jelentéséből, valamint az ugyancsak idézett menetrendből is ez derül ki: nem voltak az osztrákoknak pontos információik arról, hogy éppen melyik ezred kelt útra. (Még az orlovi ezred utaztatását említik, holott a létszámból kiderül, hogy már a következő ezrednek is vonatra kellett szállnia.)

nyugtázta, hogy május 10-én az oroszok „az ágyúk berakodásával mintaszerűen gyorsan végeztek. Az ezredestől kezdve az utolsó közlegényig mindenki tette a dolgát.” Dicsérte a porosz mérnököket és a helyi mozdonyvezetőket, a vasút személyzetét: nagyobb buzgalommal nem is végezheték volna a munkájukat.³³⁶ Ezekben az években a vasutak gyakran forradalmi szellemű személyzetének egyébként aktív vagy passzív ellenállása gondot okozott a katonai szállítások és a távíró-használat esetében is,³³⁷ úgy látszik azonban, hogy most ilyesmi nem fordult elő.

Mindeközben rendkívüli óvatossági rendszabályok voltak érvényben, és korlátozták a polgári forgalmat. Szigorúan ellenőrizték a civil utazóközönséget, és a gyanús személyeket kiemelték az utasok közül. „... a pályaudvarra mentem. Este hét óra volt, ekkor kellett befutnia a Poroszországból és Bécsből érkező vonatnak. Egy tiszttel az élükön harminc osztrák katona gyűlt össze, és velük volt egy rendőrségi hivatalnok is. Megszólalt a vonat közeledését jelző hang. A katonák egymástól három lépés távolságra az út mindkét oldalán felsorakoztak. Begördült a vonat, minden vagonajtóhoz egy őrszem állt. Az utasok addig nem szállhattak ki, amíg a tiszt a rendőrség hivatalnokával együtt nem ellenőrizte útlevelüket. Egy idősebb, természetes úr, kezében utazótáskával hosszan vitatkozott a rendőrhivatalnokkal, majd a tiszt őrizetbe vette” – számol be egy ilyen, május 10-én történt esetről az orosz szemtanú.³³⁸ Elővigyázatossági rendszabályokat maguk az oroszok is természetesen életbe léptettek. Paszkevics például arról rendelkezett, hogy ha Oderbergnél ismét osztrák területre érnek a vonatok, az út további részében minden zászlóalj mellett két-két löveg legyen „teljes készségben” a lőszeresládák közelében.³³⁹

Az előzőekben láttuk, hogy ez a Paszkevics által Bécshez gyorssegélyként elindított hadosztály, hogy mielőbb célhoz érjen, és a poggyász berakodása, valamint nehézkes vasúti szállítása ne okozzon késedelmet, mindössze néhány napi élelemmel, a tüzérségi felszereléssel s az ehhez minimálisan szükséges lovakkal szállt vonatra, a trént, vagyis a teljes poggyászt és málhát pedig hátra hagyta Krakkó közelében. Amikor azonban Ungarisch Hradischban véget ért számára a vonatút, és kiderült, hogy egyelőre a morva kisvárosban marad, szükségessé vált a trén utána küldése.

Május 15-én, akkor, amikor a terveknek megfelelően Krakkóban vonatra szálltak a hadosztály utolsó alakulatai, elindult a szekérvonat is Morvaországba. Az a döntés született,

---

³³⁶ Legedits–Cordon, 1849. május 11. délelőtt 9 óra, Krakkó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–305a.; Köster 138.

³³⁷ Köster, 125.

³³⁸ Tomaszewicz, 43–44.

³³⁹ Menykov: Piecès justificatives. RGVA f. 167. op. 1. gy. 6. (Menykov kivonata szerint Paszkevics április 25/május 7-i Panyutyinnak szóló 1027. sz. parancsa ezt írta elő.)

hogy Galicián át az országúton erőltetett menetben halad célja felé: mivel tartott még a csapatszállítás, gondot jelenthetett elegendő vagon biztosítása, nehezkesebb lett volna a bevagonírozás, ráadásul a porosz vasút kikapcsolása minden bizonnyal egyszerűbbé és olcsóbbá tette az utat. A trén kíséretére a Frigyes Hessen–Kassel hercege nevét viselő 5. (mariupoli) huszárrezred egy osztályát rendelték ki. A menet május 15-én Kalwariában³⁴⁰ éjszakázott, majd 16-án elérte a Krakkótól mintegy hatvan kilométerre fekvő Andrychówot, ahol az ide kiküldött kozákkülönítményből egy szotnyának kellett csatlakoznia kísérő fedezetként mellé. Kętyń és az osztrák-sziléziai Teschenen át folytatva útját, május 18-án érte el Ostraut. Ostrauból a trén már az osztrák vasúton folytatta útját Ungarisch Hradischba, a konvoj pedig, mind a huszárosztály, mind a kozákszotnya visszatért a saját alakulatához.³⁴¹ A szekérvonat az országúton haladva Krakkótól Ostrauig három nap alatt kb. 145–150 kilométert tett meg.

A trént a Kaiser-Ferdinands-Nordbahn május 18. és 21. között szállította Ostrauból Ungarisch Hradischba: 8 tisztet, 586 katonát, 1016 (vagy 1029) lovat és 297 (vagy 298) kocsit.³⁴² (A gyalogmenet és vasúti szállítás időtartamát összehasonlítva látszik, hogy a lovak, a szekerek be- és kirakodása hosszadalmas volt.)

Köster az adatokat illetően az utazás lebonyolításáért felelős osztrák tiszt, Mayern ezredes jelentéseire támaszkodik. Ezek szerint május 10. és 21. között két ütemben összesen 13 938 fő +594=14 532 fő, 977+ 1016 (1029)=1993 (vagy 2006) ló, 48 löveg, 167+297(298)=464 (vagy 465) lőszeres és poggyászkocsi, valamint 88 szarvasmarha vasúti szállítására került sor részben Krakkó és Ungarisch Hradisch között porosz területen keresztül, részben pedig csak osztrák területen: Ostrautól Ungarisch Hradischig.³⁴³

---

³⁴⁰ Ma: Kalwaria Zebrzydowska.

³⁴¹ A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója (május 3/15). RG VIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Mokrinszkij, 127–128.

³⁴² Köster, 136., 138.

³⁴³ Uo. Roberts összesen egy május 9-én kezdődött, öt napig tartó transzportról tud, és Annyenkov adatainak egy részét idézi. Ezek az adatok a két szállítmány összevont adatai: 14 512 fő (elírás lehet már Annyenkovnál is 14 532 helyett), 1933 ló (ez nagyságrendileg elfogadható) és 36 löveg (ezt átveszi Roberts tőle, holott előzőleg említi maga is, hogy 48 ágyúval kelt útra a hadosztály: Roberts, 109.) Annyenkov a továbbiakban a kocsikra vonatkozóan ugyanazt az adatot adja meg, mint az osztrák jelentés (464 kocsi), és egyezik az osztrák adattal a szarvasmarhák száma: 88 is. Annyenkov tehát valamilyen dokumentumot felhasznált, egyéb adatai azonban nyilvánvalóan hibásak, mert azt írja: összesen négy, négy-zászlóaljából álló ezred mellett egy hatszázados lovasezred, három kozákszotnya és három 12 löveges üteg szállítására került sor. (116.) Roberts ezeket az adatokat már nem idézi, mert maga is tudja, hogy rosszak, hiszen lovasság egyáltalán nem érkezett a hadosztállyal Ungarisch Hradischba. (110.) A 15. (csernyigovi) gyalogezred történetét feldolgozó, sok adatot ismertető és sok iratot felhasználó (de a pontos hivatkozásokat nem megjelölő) G. Mokrinszkij szerint a hadosztály 13 737 fővel kelt útra, s ebben a létszámban nincs benne az egyelőre Krakkóban maradt trén. (Mokrinszkij, 128.)

Nagyságrendileg tehát a Panyutyin parancsnoksága alá rendelt hadosztály összesen tizennégy és fél ezer fővel utazott Morvaországba. Ennél pontosabban nem nagyon tudjuk a létszámot meghatározni a kéziratos másolatok, esetleges elírások, hibás olvasatok miatt. A kapitányi rangban a hadosztály mellé szállásmesterként beosztott Szergej Petrovics Kopjev iratanyagában fennmaradt egy létszámkimutatás 1849. május 16-ról. Eszerint Ungarisch Hradischban 13 951 főt számlált a négy ezred, az üteg és a kisegítő szolgálat együtt (a trén megérkezése előtt). Néhány fős eltéréssel ez megfelel az osztrák adatoknak, a lovak száma Kopjev kimutatásában viszont már május 16-án Ungarisch Hradischban 1681.³⁴⁴

Mayern ezredes május 21-én végre elégedetten jelenthette, hogy az orosz hadosztálynak és szekérvonatának a szállítása sikeresen befejeződött, a Kaiser-Ferdinands-Nordbahnon a közlekedés ismét a szokásos. A polgári forgalmat fokozatosan állították vissza: először csak az induló katonai szerelvényekhez kapcsoltak egy-egy vagon. Mayern egyébként úgy vélte, ha a szükség úgy hozza, akkor 36 óra alatt meg lehet szervezni egy újabb nagyobb katonai transzportot.³⁴⁵ Erre azonban a későbbiekben nem volt szükség.

Most pedig nézzük meg, hogyan élték meg a vonatutat maguk az érintettek.

AZ OROSZOK ÉLMÉNYEI

Elsőként a vadászdandár kelt útra, de parancsnoka, Karjakin vezérőrnagy nélkül. A hiányzó dandárparancsok feladatai Szemjakin ezredesre, a brjanszki vadászvezred parancsnokára hárultak.³⁴⁶ Büszkén írta feleségének, hogy a hadtest tábornoki főnökétől, Frolov tábornoktól tudja, Paszkevics nem is akart a dandár élére új parancsnokot kinevezni: amikor jelentették neki, hogy a vadászdandárnál nincs tábornok, akkor csak annyit jegyzett meg: van ott egy brjanszki, „aki kettővel is felér”. Igyekezett is a bizalomnak megfelelni. Május 10-én már hajnali öttől a pályaudvaron volt, és elindította az orlovi vadászvezred első három zászlóalját. Délután két óra előtt a „végsőig” kimerülve ért vissza a szállására. Mint feleségének beszámolt róla, az orloviak Oderbergben éjszakáz-

---

³⁴⁴ RGVIA f. 257. op. 1. gy. 6., 1b–2. A május 28-án Stranyban készült kimutatás szerint a magyar határ felé felvonulók létszáma 13 754 fő, a lovak száma pedig 1680. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–613.1/2a. A hadosztály létszáma rendben van, de hogy a lovak számában lévő több mint 300 lóra vonatkozó hiány, illetve többlet, honnan ered, egyelőre talány.

³⁴⁵ Köster, 137–138.

³⁴⁶ Szemjakin a dandárparancsnok távolléte miatt Pozsonyban hivatalosan is a dandár élére került, ezredének ideiglenes parancsnokává pedig Alekszandr Karlovics Baumgarten ezredest nevezték ki. Karjakin csak augusztus 3-án, Szegeden csatlakozott a hadosztályhoz. (Baumgarten, 211., 223.)

nak,³⁴⁷ majd ott „más vagonokba szállnak, és utaznak Bécsbe. (...) Bécsben türelmetlenül várnak, és a cár Őfelsége magának tartotta meg a főparancsnoki címet, nehogy osztrák tábornoknak rendeljenek alá bennünket.” Ez utóbbi hír nem volt ugyan igaz, de mutatja, hogy a hirtelen útra kelő hadosztály tisztjei abban bíztak, nem kerülnek osztrák parancsnokság alá. Szemjakin 10-én még úgy vélte, hogy maga csak 12-én indul útnak, miután 11-én elindítja a még Krakkóban maradt orlovi alakulatokat, majd a maga ezredét.³⁴⁸ Végül azonban már másnap délután egykor vonatra szállt, és éjfélkor megérkezett Oderbergbe. Úgy számította, hogy 12-én délután két óra tájban indul tovább „Bécsbe vagy Bécshez, ahol megállítanak.”³⁴⁹

Az orlovi vadászvezred szállásmestere, a már szintén sokszor idézett Tomaszewicz 10-én hajnali háromkor már ezredének parancsnokánál, Dimman ezredesnél volt, mivel az ezred aznap „elindult Bécshez.” Neki Krakkóban kellett maradnia, hogy a sietségben hátrahagyott csomagokat összeszedje. 11-én reggel ötkor már a pályaudvaron találjuk: „Ezredünk hátramaradt része vonatra szállt, elhelyeztük a csomagokat, a káosz óriási volt, és fél hatkor abban a tudattal indultunk el, hogy másnap Bécsben leszünk” – jegyzi fel naplójában. Csak estére értek Oderbergbe, ahol három órát töltöttek.³⁵⁰

Az orosz hadosztályt szállító vonatok „pompás látványt” nyújtottak, lelkendezik az egyik, május 12-én útra kelt tiszt. „A katonák teljes felszerelésben, sisakkal a fejükön” ültek a „nyitott kocsikban párhuzamosan elhelyezett padokon.” Tanúnk arról is megemlékezik, hogy ezrede katonazenekar hangjai mellett kelt útra.³⁵¹

A porosz területen átzakatóló vonatokat az „ottani, részben lengyel nyelvjárást beszélő, részben német” lakosság barátságosan fogadta.³⁵² „... minden állomáson tisztelgő őrség köszöntött bennünket, egy-egy állomáson időzve észre lehetett venni, hogy a porosz tisztek a mieink iránt rendkívüli udvariasságot és szívéllyességet tanúsítottak. Poroszországban is, de főként Morvaországban a sínek mellett kétfelől sorfalként állt a tarka ruhás tömeg, és »Vivát az oroszoknak!« kiáltásokkal üdvözölt bennünket” – idézi fel emlékeit a fogadtatásról a szevszki gyalogvezred Alekszejenko nevű tisztje.³⁵³

---

³⁴⁷ Szemjakin a Krakkó–Oderberg távolságra 149 versztát ad meg, ezt később 189-re javítja. Az utóbbi van közelebb a tényleges út hosszához.

³⁴⁸ Szemjakin– feleségének, 1849. május 10. délután két óra. Krakkó. Szemjakin, 6. sz. 60–61.

³⁴⁹ Szemjakin– feleségének, 1849. május 12. reggel, Oderberg. Szemjakin, 7. sz. 61–63.

³⁵⁰ Tomaszewicz, 42., 44–45.

³⁵¹ Luginszkij I. 88–89.

³⁵² Luginszkij I. 89.

³⁵³ Alekszejenko, 366.

A porosz kormány szigorú rendszabályokat léptetett életbe a területén átutazó orosz katonaság biztonsága érdekében: „minden állomáson örök, járőrök” ügyeltek a rendre.³⁵⁴ Gleiwitz-Gliwicében vagy ezer ember gyűlt össze, hogy megnézze I. Miklós katonáit. „Nem tudom, milyen előítéletet tápláltak irántunk, de érezhető volt, hogy csodálják, ahogy katonáink felvonulnak, ahogy tisztjeink fessen megjelennek; ott volt a porosz hadsereg két törzs- és néhány főtisztje, akik beszélgetésbe elegyedtek velünk. Egyikük, egy fiatal legény, elég jó lengyelséggel azt kérdezte tőlem, milyennek találom csapataikat, volt ott ugyanis tíz-egynéhány katonájuk is. Bár a poroszok alakisága, tartása jónak tekinthető, de messze nem olyan fegyelmezett katonák, mint a mieink, akiket a gyakorlatok, a gyakorlatoztatások, a megfelelő fegyelem és az a bizonyos katonai szellem, hogy úgy mondjam, a kitartás nagyon, de nagyon-nagyon magas fokára emelt” – összegzi itteni tapasztalatait Tomaszewicz.³⁵⁵

A krakkói Hechel professzornak egészen mások voltak a benyomásai az orosz katonáról, mint azt már idéztük. A helyzetnek abszurditást kölcsönöz az a körülmény, hogy lengyel volt az orosz hadseregről véleményt formáló krakkói professzor, és lengyel volt a történetben szereplő, a magyar felkelés leverésének céljával útnak indított orosz hadosztály tisztje, Tomaszewicz is, akinek sokszor hivatkoztunk már lengyelül papírra vetett naplójára. És minden bizonnyal lengyel volt az a porosz tiszt is, aki „jó lengyelséggel” orosz tisztünket megszólította. Az előbbi az elnémetesedés útjára lépő lengyel lehetett, mert a fordítottja, hogy porosz tisztként tanult volna meg lengyelül, aligha képzelhető el. A porosz és az orosz hadsereg e két tisztjének lengyel volt a közös nyelve, s az ilyen eset nem számított ritkaságnak a felosztott, államiságában felszámolt Lengyelország területén.

Oderbergben, a porosz–osztrák határon ezekben a napokban ugyancsak megpezsdült az élet. Itt is nagy tömeg gyűlt össze, hogy megbámulja az oroszokat, „sok, társaim szerint szép hölgy is volt közöttük” – jegyezte meg Tomaszewicz, aki persze észre sem vette őket, mert csak Czesztochowában maradt szerelme járt az eszébe.³⁵⁶ A hadosztály alakulatai közül voltak olyanok, amelyek itt töltötték az éjszakát, voltak olyanok, amelyek csak néhány órát pihentek itt, és az osztrák vagonokba történt átrakodás, átszállás után azonnal indultak tovább. „Ausztriában nyugalom van, úgy bámulnak bennünket, mint a vadembereket, s csodálják katonáink nyugalomát és vidámságát. (...) A futárok és a vonatok egyfolytában és szakadatlanul úton vannak, nehéz elképzelni ezt a nyüzsgést és sürgés-forgást. Az osztrákok nagyobbik része lelkes, de akadnak olyanok is, akiknek nem tetszik, ami történik” – számolt be oderbergi

³⁵⁴ Szemjakin–feleségének, 1849. május 12. reggel, Oderberg. Szemjakin, 7. sz. 61–63.

³⁵⁵ Tomaszewicz, 44–45.

³⁵⁶ Tomaszewicz, 45.

élményeiről Szemjakin.³⁵⁷ És a napok óta tartó nagy zűrzavarban megtörténik a baleset is: a csernyigovi gyalogezredből egy embert halálra gázol a vonat.³⁵⁸ Valószínűleg ő az oroszok magyarországi hadjáratának első áldozata.

A Krakkó–Oderberg közötti kb. 215 kilométeres távolság megtételére a május 11-i menetrend 8–10 óra közötti időtartamot szánt, a hadosztály tisztjeinek beszámolója alapján azonban 11–13 óra is eltelt, mire egy-egy vonat Krakkóból befutott az oderbergi állomásra. Az Oderbergtől Ungarisch Hradischig tartó nem egészen 140 kilométeres utat Tomaszewiczék kb. kilenc óra alatt tették meg úgy, hogy éjszaka utaztak: este tízkor indultak, s reggel hétre érkeztek Hradischba.³⁵⁹ (Nappali utazás esetén az út minden bizonnyal rövidebb ideig tartott.) Így számukra az egész utazás kb. 24 órát vett igénybe az oderbergi átszállással, átrakodással együtt. Luginszkij alakulatáról csak annyit tudunk, hogy 12-én indult Krakkóból, és 13-án már Hradischban volt.³⁶⁰ Szemjakin egy éjszakát Oderbergben töltött, így számára megnyúlt az utazás időtartama. Az egész hadosztály a maga csaknem 14 ezer emberével hat nap alatt tette meg a több mint 350 kilométeres utat, a trén pedig a maga mintegy 600 emberével, több mint 1000 lovával és kb. 300 kocsiával kb. 290 kilométeres utat tett meg hét nap alatt: gyalogmenetben a Krakkó–Ostrau közötti kb. 150 kilométeres távolságot három-négy nap alatt, az Ostrau–Hradisch közötti vonatutat négy nap alatt.

A 19. század hadtörténésze, Annyenkov a gyorsaság mellett kiemeli a vasúti szállítás egy másik, nem elhanyagolható előnyét, mégpedig a katonaság erejének kímélését: kedvező időjárás és jó útviszonyok, kényelmes szállás, jó és bőséges étkezés esetén, amikor a betegek elhelyezése és ellátásuk megfelelő, és a fegyelemmel sincs baj, vagyis kevés a beteg és a lemaradózó is, akkor rövid menetút esetén a csapatok vesztesége három százalékos, de csapadékos idő vagy nagy forróság esetén hat százalékos. Eszerint Panyutyin menetútja hat-hét százalékos veszteséggel járt volna, vagyis 850-1000 fő és mintegy 150 ló elvesztésével. Legalábbis így számol Annyenkov. A vasúti szállítással azonban a seregtest vesztesége nullára redukálódott, vagyis amikor a hadosztály kiszállt Hradischban a vonatból, olyan volt, mintha ezer fős erősítést kapott volna, és mellé 150 lovat. „A figyelmes szemlélők még azt is észrevehették, hogy Panyutyin hadosztálya Hradischban olyan friss volt, mintha akkor engedték volna ki a kaszárnyából.”³⁶¹

³⁵⁷ Szemjakin feleségének, 1849. május 12. reggel, Oderberg. Szemjakin, 7. sz. 61–63.

³⁵⁸ Mokrinszkij, 368.

³⁵⁹ Tomaszewicz, 45–46.

³⁶⁰ Luginszkij I. 88–89.

³⁶¹ Annyenkov, 116.

VASÚTTÖRTÉNETI SIKER ÉS KÉRDŐJELEK

A gyorsaság mellett a katonaság jó fizikai állapotának megőrzése, a felszerelés, ruházat, lábbeli kímélése, a veszteség jelentős csökkentése, ha nem is a lenullázása, valóban számításba vehető Panyutyin hadosztályának vasúti szállításánál, még ha némileg módosít is a képen az, hogy a szekérvonat az út több mint felét gyalogmenetben tette meg. De jelen esetben a hadosztály vasúton történő elindításának csupán egyetlen szempontja volt: a gyorsaság, vagyis a válságosnak ítélt helyzetben minél hamarabb célhoz érni. Azt, hogy mennyi időt sikerült megnyerni ezzel az utaztatással azzal szemben, ha gyalogmenetben teszi meg a hadosztály a szóban forgó útvonalat, nincs értelme számolgatni, de nem is lehet kiszámolni. Ugyanis, ha nincs kiépítve még ez a vaspálya, szóba sem jön az, hogy az osztrák kormány orosz segélycsapatot gyalogmenetben kérjen Morvaországba, és hogy Paszkevics a kért segílyt elindítsa Bécsbe, gyalogmenetben.³⁶² A kerülő utat is a vasút biztosította gyorsaság miatt választották: a porosz vasútvonal igénybevételével ugyanis több mint 350 kilométerre nyúlt a távolság azzal szemben, ha csak az osztrák vasutat veszik igénybe Ostrautól, és Galicián gyalogmenetben vonul át a hadosztály (mint ahogy ezt a szekérvonat tette). Utóbbi esetben az út hossza Hradischig csak kb. 290 kilométer volt. És ha nincs ez a vasút adta lehetőség, akkor a magyar főszereg nyugat felé történő előrenyomulása esetén Paszkevics valószínűleg a Vág völgyébe irányítja Rüdiger tábornok erős hadoszlopát, amint ezt a cárnak május 7-i előterjesztésében és levelében felvetette.

Az 1848/49-ben gyorsan és sikeresen végrehajtott csapatszállítások, elsősorban éppen ennek az orosz hadosztálynak a jól megszervezett és lebonyolított szállítására³⁶³ egyértelműen bizonyították a vasút értékét a katonaság számára, mint ahogy a különböző vasúttársaságok és országok közötti eredményes együttműködés lehetőségét is, ha, mint ebben az esetben „a forradalmi mozgalmak elleni küzdelemben”, megvolt hozzá a politikai akarat – összegez a német hadtörténész a 20. század végén.³⁶⁴

Köster teljes sikerként értékeli a Panyutyin-hadosztály utaztatását, a vasút adta lehetőség felismerését és magát a végrehajtást, ami valóban egyedülálló, ha tetszik, korszakot nyitó vállalkozás. Ő azonban a szállítás politika- és hadtörténeti hátterét Rudolf Kiszling munkájára alapozva

---

³⁶² Uo. Annyenkov persze kiszámolja, és adatait Roberts átveszi. Eszerint hagyományos módon, menetben Panyutyin különítményének legalább 15 napra lett volna szüksége ahhoz, hogy legyűrje az előtte álló utat, tehát a vasúti szállítás tíz napi időnyereséget hozott. (110.)

³⁶³ A szervezethez képest ennek az időszaknak a porosz csapatszállításai – szemben a szóban forgó transzporttal – sok kívánnivalót hagytak maguk után, így a gyalogmenetekkel összehasonlítva alig állták ki a próbát. (Köster, 139.)

³⁶⁴ Köster, 139.

világítja meg. Eszerint az osztrák főparancsnok, Welden tábornagy orosz „segélycsapattal” akart újra támadást indítani a magyar honvédsereg ellen. „Arra vonatkozó javaslatának, hogy ehhez orosz segélyerőket kellene Gödingbe küldeni, némi habozás után Paszkevics herceg tábornagy eleget tett.”³⁶⁵ Weldennek később valóban az volt a terve és javaslata, hogy megindul a Budát ostromló magyar sereg ellen, április utolsó, május első napjaiban azonban még a Bécs ellen vélelmezett felvonuló magyar erők ellen sürgette az orosz segítséget. Paszkevics viszont a hadosztályt nem Gödingbe vagy Ungarisch-Hradischba küldte, hanem Bécsbe.

A megválaszolandó kérdés tehát számunkra elsősorban az, hogy a sikeresen lebonyolított vasúti szállítással elért-e célját az osztrák, és elért-e célját az orosz hadvezetés. A Paszkevics által Bécsbe rendelt hadosztály ugyanis valóban nagyon rövid idő alatt jutott el a morvaországi Ungarisch-Hradischig, ott azonban megállították, a vonatokról leszállították, és a teljes hadosztály beérkezése után csak tíz nappal indították tovább. Mégpedig gyalogmenetben Magyarországra, Pozsonyba, ahová így nagy kerülővel érkezett meg. És a vasúti szállítással megnyert idő semmivé foszlott a morva városkában és környékén tétlenségben és bizonytalanságban eltöltött tíz nappal (az elsőnek ideérkezett transzportnak két héttel). Vagyis nem jutott el Bécsbe, ahová az orosz főparancsnok küldte. És bár Pozsonyba az osztrák főerőkhöz eljutott, ahogy ezt Paszkevics is lehetséges célként megjelölte, de nem Bécsen keresztül, és csaknem egy hónappal azután, hogy kapkodva, gyorsan útra kelt. És hiába érkezett meg az eredeti osztrák szándék szerint május közepén Morvaországba, nem számíthatott együttműködésére az osztrák főparancsnok sem, mert az orosz szövetséges ehhez egyelőre nem járult hozzá.

Az előbb feltett kérdésre tehát nemmel válaszolhatunk. Panyutyin hadosztályának az osztrákok által kikönyörgött sebtében történt elindításával, vonaton történt utaztatásával egyik fél sem érte el célját. Legalábbis az általunk tárgyalt időszakban nem.³⁶⁶ A vasúttörténeti siker azonban kétségtelen.

És most nézzük meg, hogyan szakadt meg a hadosztály útja Ungarisch Hradischban.

---

³⁶⁵ Köster. 135. (Hivatkozik: Kiszling II. 165.)

³⁶⁶ A nyári hadjárat idején, már más körülmények között Panyutyin hadosztálya persze már komoly támogatást jelentett Haynaunak.

V. fejezet

„az osztrák császári kormány arra kért, ... állítsam meg az Ön különítményét Hradischban”

Hogyan rekedt a hadosztály Morvaországban?

Április utolsó hetében és május első napjaiban Bécs a magyar csapatok előrenyomulását várta, de mint Bach belügyminiszter a városban uralkodó hangulat és a Magyarországról érkezt mindenféle keringő kedvezőtlen hírek kapcsán az április 26-i minisztertanácsi ülésen megjegyezte, jövetelük egyáltalán nem rokonszenvet, sokkal inkább félelmet kelt a város lakossága körében.³⁶⁷ Úgy vélte, hogy a bécsiek élénk aggodalmát kiváltó hamis hírek naponta kiadandó, a hadi helyzetről tájékoztató hivatalos tudósításokkal ellensúlyozandók, az pedig, hogy a császár visszatér Bécsbe, nagyon jó hatással lesz a közhangulatra, mert megnyugtatja az alattvalókat.³⁶⁸

CSITULÓ BÉCSI AGGODALMAK

A magyarok azonban egyelőre nem mutatkoztak. „Az emberek itt nagyon izgatottak és aggódnak, hogy a magyarok Bécs ellen vonulnak; ezek eközben, mint egy tegnapi győri levél mutatja, még Gönyű és Ács között állnak – Komáromnál. Vágyódva várja mindenki az oroszokat, ultima ratiónak tekintik” – számolt be a helyzetről május 2-án Bécsből Georg Mengewein vezérőrnagy Heinrich Hess altábornagynak, Radetzky tábornagy tábornoki főnökének.³⁶⁹

Medem gróf, az orosz követ május 5-én azt jelentette külügyminiszterének, hogy az osztrák császár visszatérése a schönbrunni kastélyba megerősítette a már elbizonytalanodó lakosságban a bizalmat, s a veszély már csak négy-öt napig tart: addig, amíg a már megindult

---

³⁶⁷ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 55. 26. April 1849. Wien. 248.

³⁶⁸ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 59. 30. April 1849. Wien. 262–263., Nr. 60. 1. Mai 1849. Wien. 268., Nr. 61. 2. Mai 1849. Wien. 271.

³⁶⁹ Mengewein–Hess, 1849. május 2. Bécs. Idézi Steier: Az 1849-iki trónfosztás. 364. Ez a „Fliegendes Blatt”-ként (vagyis röplapként) megírt helyzetjelentés arról is beszámol, hogy az oroszok már átlépték a határt, és hogy „az a hír járja,” miszerint Paszkevics maga fogja irányítani a Magyarország elleni hadműveleteket. Azt is megemlíti, hogy Caboga altábornagy az előző este „cs. kir. biztós-ként” elutazott Varsóba. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–9½.

orosz csapatok, vagyis a Galícia felől közeledő III. és IV. hadtestek megjelenése a „rebelliseket” nem kényszerítik terveik feladására. Közben Bécs hét-nyolc ezer főt számláló helyőrségének megerősítésére egy gyalogezredet rendeltek, és öt napon belül további, újonnan sorozott 14 gyalogzászlóalj és 4 lovasszázad érkezik a Bécstől keletre húzódó sík vidékre,³⁷⁰ a történelmi nevezetességű Morva-mezőre. Berg tábornok hasonló értelemben tájékoztatta Paszkevicset: ha a lázadók május 10-ig nem indítanak támadást, akkor úgy vehető, hogy a Bécset fenyegető veszély elmúlt, mert addig 15 zászlóalj érkezik a város térségébe. Mint jelzi, egy konferenciára hívta a hadügyminiszter, amelyen a Rüdiger parancsnoksága alatt felvonuló hadakat illető kérdéseket vitatnák meg.³⁷¹ (Tudjuk, az intervenció hadak kijelölt főparancsnoka Rüdiger volt. Éppen május 5-ig.)

Közben érkeztek a hírek az oroszok igen csak sürgetett előrenyomulásáról, bár nem éppen olyanok, amilyeneket Bécsben és Pozsonyban vártak. Május 8-i levelében Schwarzenberg azzal biztatta Weldent, hogy az aznap Krakkóból kapott jelentés szerint 17-20 ezer fővel fog az orosz szövetséges Csaczan át a Vág völgyébe bevonulni.³⁷² Ez valóban tényleges segítséget jelentett volna, de Welden május 9-én kénytelen volt cáfolni a miniszterelnöktől érkezett hírt. Közvetlenül Krakkóból, Legeditstől éppen aznap ő is tájékoztatást kapott, amely szerint az oroszok elővédje május 9-én Spytkowicébe, az Árva völgyének bejáratához érkezik, és nem, „mint Méltóságod írja,” Żywiecen keresztül Csacza felé, a Felső-Vág völgyébe vonul fel. Ráadásul ez az elővéd a maga 3720 főjével jelentős létszámúnak semmiképpen nem nevezhető. A második, 10 ezer főt számláló oszlop pedig ugyanezen a napon Jordanówot éri el.³⁷³ És Weldent Legedits arról is tájékoztatta, hogy ezek az erők Spytkowicében és Jordanówban a hadtestparancsnok további utasításaira várnak majd. Vagyis egyelőre helyben maradnak. „A császári orosz hadsereg bevonulásáról és arról, hogy merre veszi az irányt,

---

³⁷⁰ Medem–Nesselrode, 1849. május 5. Bécs. Andics 1961. Függ. 133. sz. 382–383. Andics magyarázata szerint a már megindult orosz csapatokon a Schwarzenberg sürgetésére Paszkevic által „Bécs megmentésére vasúton küldött cári hadtest” értendő (382.), de Medem csak a Galíciába már bevonuló orosz erőkre gondolhatott, Panyutyin hadosztályának elindításáról ekkor ugyanis még meg sem született az orosz döntés.

³⁷¹ Berg–Paszkevic, 1849. április 23/május 5. Bécs. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 16–18.

³⁷² Schwarzenberg–Welden, 1849. május 8. Bécs. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–246.

³⁷³ Welden–Schwarzenberg, 1849. május 9. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–247.; Legedits–Welden, 1849. május 7. Krakkó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–220. Mellette a létszámokkal (3720 és 10 130 fő) a tervezett menetvonalak: 220a és b. (Welden egy Legeditstől a hadügyminisztériumon keresztül már korábban kapott tájékoztatás alapján sem számíthatott a Felső-Vág völgye felé megjelenő komoly orosz segítségre. Ugyanezt tudta meg: hogy mindössze egy 3760 fős kis oszlop indul el Żywiecbe, egy nagyobb pedig Jordanówba: Welden–Schwarzenberg, 1849. május 7. délelőtt 10 óra, Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–203.)

valamint arról, hogy vasúton Morvaországon át milyen csapatokat fognak szállítani, még semmi közelebbi információt nem kaptam” – közli Legedits a nem igazán megnyugtató híreket a főparancsnokkal.³⁷⁴ De ahogy hamis volt a Schwarzenberg által közölt hír, a Weldennek Legeditstől elküldött tervek sem valósultak meg. Az általa említett két oszlopban felvonuló orosz különítmény parancsnokát, Panyutyin altábornagyot ugyanis, mint tudjuk, Paszkevics már új feladattal látta el: az osztrák fővárosba kellett készülnie.

Az orosz kormányzat Bécsben tartózkodó képviselői május 9-én megnyugtató és reményt keltő híreket küldtek Szentpétervárra és Varsóba. Mint Berg beszámol róla Csernisov hadügyminiszternek, Schwarzenberg délelőtt meglátogatta, hogy kifejezze az ő bécsi jelenléte fölött érzett elégedettségét. Mert napról napra nő a reménye annak, hogy a magyarok nem támadnak az osztrák főváros irányában, de ha mégis, ezt a veszélyt a felvonuló orosz hadak el tudják háritani. Schwarzenberg ismét azt hangsúlyozta, hogy a Vág-völgyében volna igazán hatékony az orosz segítség. Weldennek mindenképpen kellene valami pozitívat mondani a Vág völgyében előrenyomuló orosz oszlopról – teszi hozzá a maga véleményét Berg a Schwarzenbergtől hallottakhoz.³⁷⁵ Délben aztán megkapja Paszkevics május 6-i parancsát arról, hogy a tábornagy az osztrákok kitartó kérésének eleget téve a lehető legnagyobb gyorsasággal 16 zászlóaljat indít el Krakkóból vasúton az osztrák főváros segítségére. Berg feladata, hogy a Bécs számára megkönnyebbülést jelentő döntésről tájékoztassa az osztrák kormányzatot, és gondoskodják a vasúton érkező orosz csapatok megfelelő ellátásának biztosításáról. És Berg siet, hogy közölje a jó hírt Schwarzenberggel és a hadügyminiszterrel.³⁷⁶

Medem május 9-i Nesselrode külügyminiszterhez intézett jelentéséből ugyancsak elégedettség árad: mindeddig nem igazolódott be az a feltevés, hogy a lázadók hadserege támadásra készül és Bécs felé közeledik. A magyarok megfigyelésre és néhány, Welden utóvédje elleni jelentéktelen támadásra korlátozták tevékenységüket. Sopront továbbra is a császári csapatok tartják megszállva, a város elvesztéséről szóló hír hamisnak bizonyult.³⁷⁷ „A Bécs elleni tüntetés minden veszélye elmúlt.” A következő napon 14 új zászlóalj érkezik Pozsonyhoz, és nem sokkal utánuk a Paszkevics által éppen a jelentés írásának napján vasúton elindí-

---

³⁷⁴ Legedits–Welden, 1849. május 7. Krakkó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–220.

³⁷⁵ Berg–Csernisov, 1849. április 27/május 9. Bécs. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 29–31. (Másik másolata: RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5340. 19–22b).

³⁷⁶ Berg–Paszkevics, 1849. április 27/május 9. Bécs. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 34–36.

³⁷⁷ Azt a május 7-én város szerte elterjedt, aggodalmat kiváltó hírt, hogy Sopron a magyarok kezére került, a minisztertanács május 8-i ülésén Schwarzenberg cáfolta. Die Ministerratsprotokolle. Nr. 65. 8. Mai 1849. Wien. 282.

tott négy gyalogezred és négy tüzérezred. Medem úgy fogalmaz, hogy ezek a csapatok csak átvonulnak Bécsen, és azonnal csatlakoznak Welden erőihez. „Az e városnak mint a kormány székhelyének és a császár jelenlegi tartózkodási helyének nyújtott gyors segítség révén a tábornagy úr újabb bizonyítékát adja a fenyegető veszély elhárítását célzó bölcs éleslátásának. Ezt az érdemet nem lehet eléggé méltányolni.”³⁷⁸

Medem nem győzi dicsérni Paszkevicset és bölcs intézkedését, megjegyezve Nesselrodénak, hogy aznapi jelentéseit éppen Paszkevics Bécsben tartózkodó fia, Miklós cárszárnységéde fogja magával vinni Varsóba. Az ifjú Paszkevics Itáliából hazafelé jövet szakította meg útját Bécsben. Itáliában pedig I. Miklós megbízásából Radetzky tábornagnál járt: a cárszárnységéde az agg osztrák tábornagyot a piemonti–szárd hadak fölött március 23-án Novaránál aratott döntő győzelméért az orosz hadsereg tábornagyává nevezte ki és a 7. (bjelorusz) huszárezredet adományozta neki. „Radetzky, az igen, igazi hős ez a vénember! (...) Kívánságom, hogy a fiad vigye el az erről szóló határozatot; jó, ha a mi hősünk fia adja át tiszteletünk jelét a magunkénak fogadott hősnek” – közölte a döntést Miklós cárszárnységéde a varsói herceggel.³⁷⁹ A Bécsen keresztül utazó fiatal Paszkevicset egyébként május 9-én Schönbrunnban fogadta Ferenc József is.³⁸⁰ Tehát míg Pozsonyban ideges, az osztrák fővárosban egyre bizakodóbb volt a hangulat, és úgy látszott, hogy a szövetségesek közötti együttműködés a zökkenők ellenére is jól alakul.

De Berg még aznap délután kézhez kapta az osztrák választ az olyannyira sürgetett gyors orosz segítségre vonatkozóan. És ez a válasz nem az volt, amit az oroszok vártak.

AZ OSZTRÁK VÁLASZ PASZKEVICCS GYORSSEGÉLYÉRE

„Mint Méltóságod tájékoztatásából tudomásomra jutott, Paszkevics herceg, tábornagy úr főméltósága sürgető kérésünket meghallgatva az orosz császári hadseregnek egy 16 zászlóaljából álló különítményét vasúton közvetlenül a harcoló osztrák hadsereghez küldte. Bátorkodom nézetünket közölni főméltóságával arra vonatkozólag, hogyan lehet ezt a jószomszédi segítséget a legcélszerűbben hasznosítani” – fogalmaz Schwarzenberg, aki ezekben az órákban kaphatta meg (a hadügyminiszterrel együtt) Caboga gróf május 6-i, az előző fejezetben részletesen ismertetett jelentését is, majd így folytatja:

³⁷⁸ Medem–Nesselrode, 1849. május 9. Bécs. Andics 1961, Füg. 136. sz. 386–387.

³⁷⁹ I. Miklós–Paszkevics, 1849. március 24/április 5. Scserbatov, Okm. 46. sz. 259–260.

³⁸⁰ Medem–Nesselrode, 1849. május 9. Bécs. Andics 1961, Füg. 136. sz. 386–387.

„A császári hadsereg, amelynek főhadiszállása Pozsonyban van, mintegy 40 ezer fős haderejének balszárnyával a Vág vonalát tartja Lipótvárig, centrumával a Csallóköz nyugati részét szállta meg, jobbszárnyának előőrsei pedig a Rábcánál cirkálnak. Sopront ugyancsak erősen megszállták.

Bécs ezzel a felállással az ellenséggel szemben védve van. Belső nyugalma miatt jelen pillanatban nincs mit aggódni. Néhány nappal ezelőtt 16 ezer fősre megerősített helyőrsége biztosítja rendjének fenntartását.

E körülményeket figyelembe véve annak a véleményemnek bátorkodom hangot adni, hogy az orosz segítségnek az ellenség jobbszárnyán történő fenyegető megjelenésével lehetne a kívánatos hatást elérni.

Göding látszik annak a pontnak, ahonnan az orosz segélyhadtest legkönnyebben és leggyorsabban abba az irányba indulhatna el, amelybe a hadműveletek céljának a leginkább megfelelne. Az ottani vidék egy jelentős hadtest élelmezéséhez és elszállásolásához minden szükséges eszközt biztosítani tud. A Magyarországra vezető utak jó állapotban vannak.

Remélem, a fent mondottak Méltóságodat meggyőzik arról, hogy a császári orosz segélyhadtest számára Göding jelölendő meg olyan pontként, ahol erőit összevonhatja és ahonnan további rendeltetését illetően alkalmazni lehet.”³⁸¹

Ez az osztrák döntés azonnali intézkedést követelt, hiszen május 9. volt az orosz segélycsapat krakkói indulásának tervezett időpontja is. Bergnek az osztrák féllel együtt kellett megoldást találnia a kínos helyzetre, miután Schwarzenbergék ismételten kijelentették neki, hogy „a 16 zászlóaljra jelen pillanatban szerencsére nincs szükség Bécs biztonsága érdekében,” ezért az „Bécs helyett vasúton egyelőre csak Gödingig jön,” és ott fogják beszállásolni. Közösen végül abban állapodtak meg, hogy a következő nap, május 10-én reggel öt órakor Berg és Schwarzenberg Pozsonyba utazik, és ott Weldennel megbeszélik, hogyan lehet a legcélszerűbben a szóban forgó orosz segélycsapatot alkalmazni. Három lehetőség kínálkozik:

- 1/ Bécsbe hozatják,
- 2/ Gödingből vasúton Gänserndorfon át közvetlenül Pozsonyba irányítják, vagy
- 3/ a lovak megérkezése után a 16 zászlóaljat az osztrák hadsereg balszárnyára vezénylik, amely éppen aznap (május 9-én) szállja meg Nagyszombatot, Lipótvárat és Szeredet.

---

³⁸¹ Schwarzenberg–Berg, 1849. május 9. Bécs. RG VIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 39–40. Fogalmazványa: HHStA PA X, Karton 28. 2–3. Közölve: Szemjakin, Füg. 5. sz. 138–139.

Berg minderről Paszkevicznek május 9-én este hatkor írt jelentésében számolt be, mindenekelőtt tolmácsolva az osztrák miniszterek hálás köszönetét a gyors segítségért, és a tábornagyot arról is biztosítva, hogy ő a 16 zászlóalj kockáztatásába, elszigetelt, önálló alkalmazásába semmiképpen nem megy bele. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a trén lovainak és egyáltalán a trénnek csatlakozniuk kell a csapatokhoz. És továbbította az osztrákok kérdését: rendelt-e lovasságot Paszkevics Panyutyin hadosztályához, amire mindenképpen szükség volna, az osztrák kormány ugyanis egy 25 ezer fős és mindhárom fegyvernemből álló sereget utaztatásához tette meg a szükséges előkészületeket.

Berg természetesen érzékelte azt a feszültséget, ami Paszkevics intézkedésének és az osztrák kormány szándékának különbözőségéből eredt. Ezt igyekezett tompítani, amikor aláhúzta a tábornagynak szóló jelentésben az „egyelőre” szót a hadosztály gödingi tartózkodására vonatkozóan, és amikor úgy fogalmazott, hogy: „A 16 zászlóalj rövid gödingi tartózkodása semmiben nem változtatja meg a dolgok menetét.” Megnyugtatóan azt is közölte, hogy másnapi pozsonyi útjáról visszatérve beszámol a tárgyalás eredményéről, majd személyesen maga is Gödingbe utazik, ahol addig marad, amíg az odaérkező orosz csapatok megfelelő elhelyezése érdekében szükséges lesz, rögtöni intézkedésként pedig segéd tisztjét, Szabir másodkapitányt már aznap, tehát május 9-én este Panyutyin elé küldi a megállásra vonatkozó nyílt parancsal. Szabirral egy Heller nevű osztrák táborkari ezredes utazik, aki a csapatok Göding környéki elszállásolásában segít, Brünnből pedig már a helyszínre küldtek egy magas rangú hivatalnokot az élelmezés megszervezésére.³⁸²

A május 9-i egyeztetésen az osztrákok valószínűleg elsősorban – és eredeti tervük szerint – a fent felsorolt három lehetőség közül azt javasolhatták, hogy a 16 zászlóaljat Gödingből egyenesen Nagyszombat irányában, vagyis az osztrák balszárnyra kellene elindítani, amit azonban Berg anélkül, hogy orosz lovasság lenne a hadosztály mellett, vagy úgy, hogy azt csekély osztrák lovassággal pótolnák, nem támogatta. Erről Gorcsakov hercegnek, a hadsereg táborkari főnökének számolt be egy ugyancsak május 9-i levélben, amelyhez csatolta Paszkevicznek küldött jelentését. Hangsúlyozta, hogy nem sűrgeti a szóban forgó zászlóaljak alkalmazását: Gödingből 24 óra alatt akár Bécsbe, akár Pozsonyba szállíthatók, s Gödingben be tudják várni a trén lovait és a tábornagy további parancsait is. A trén lovaira pedig szükség van, mert az osztrák kormány sem Göding, sem Bécs környékén nem tud megfelelő lovakat biztosítani.³⁸³

³⁸² Berg–Paszkevics, 1849. április 27/május 9. este hat óra, Bécs. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 34–36.

³⁸³ Berg–Gorcsakov, 1849. április 27/május 9. Bécs. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 37–38. Berg Csemisovot is hasonlóképpen tájékoztatta: uo. 33.

És Szabir másodkapitány az osztrák tábornoki ezredessel együtt még aznap este vonatra ült, hogy elébe menjen Panyutyin érkező csapatainak. Vitte magával Berg nyílt parancsát, miszerint: „Elmúlt az a helyzet, amely feltétlenül szükségessé tette az orosz csapatok megjelenését Bécsben, ezért rövid időre meg kell állítanom a Panyutyin altábornagy úr parancsnoksága alatt álló 16 zászlóaljat Gödingben, ahol elrendelem beszállásolásukat. (...) alázatosan arra kérem Panyutyin altábornagy urat, személyesen maradjon Gödingben, ahová magam a további egyeztetések és rendelkezések céljából szándékaim szerint holnap, április 28-án /május 10-én érkezem meg.”³⁸⁴

Május 10-én reggel a Nyitra megye északnyugati csücskében meghúzódó Holics mezővároska lakói üdvrivalgásokra ébredtek: „Itt vannak az oroszok!” Idősebb Forgách Károly grófék azonnal átmentek a magyar–morva határ túloldalára, Gödingbe, hogy meggyőződjenek a hír igazságtartalmáról. Mint beszámol róla a megyei császári biztos titkárának, bizonyos Miskolczinak, Gödingbe Heller ezredes és Berger tábornok érkezett meg a tábornoktól, s velük Saticz orosz ezredes. Pontosítanunk kell azonban Forgách gróf szavait, mert nyilván a Berg tábornok által említett, előző este Bécsben vonatra ült Heller cs. kir. ezredes és Berg segédtsíjtje, Szabir másodkapitány érkeztek a városba, valamint Brünnből egy hivatalnok, akik az összehívott kerületi és hadbiztosokat utasították, hogy intézkedjenek 16 ezer orosz katona elszállítására és ételmezésére vonatkozólag. Forgáchék azzal a hírrel térhettek haza, hogy még aznap este megérkezik a városba az első 6 ezer fő, akik útközben Oderbergben fognak ebédelni. S érkeznek a többiek is a következő napokban. „És bár holnap a határátkeelő le lesz zárva, remélem, hogy mégis sikerül átjutnom, és egy Dobro pozalovanyt mondanom a barátoknak a bajban” – írja Forgách.³⁸⁵

Ezek a napok döntő fontosságúak a Magyarország elleni orosz intervenció történetében. Ferenc József sajátkezű levelére válaszul május 10-én jelent meg I. Miklós kiáltványa, amelyben bejelentette, hogy fegyveres segítséget nyújt az osztrák uralkodónak, aki a „gyászos viszonyok között” fordult hozzá, mivel „Magyarországon és Erdélyben az osztrák kormány, mely Olaszországban is külső és belső ellenségekkel van elfoglalva, még nem győzhette le a lázadást, sőt ez növekedve a mi 1831-kori lázadó lengyeleinknek s minden más nemzetek szerencselovagjainak, száműzötteinek és kóborlóinak csapatai által, a legfenyegetőbb

³⁸⁴ Nyílt parancs Panyutyin altábornagynak, 1849. április 27/május 9. RG VIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 41. Közölve: Szemjakin, Füg. 6. sz. 139–140.

³⁸⁵ Id. gróf Forgách Károly–Miskolczi, 1849. május 10. Holics. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–ad 324. Közölve: Andics 1961. Füg. 137. sz. 387–388. (A német szövegben a köszöntés szláv nyelven: Isten hozta Önöket.)

kiterjedésben van.”³⁸⁶ Ezen a napon ültek vonatra a Paszkevicz által Bécsbe elindított orosz hadosztály első alakulatai, amelyeknek a gyors intézkedések ellenére is egy nappal későbbre csúszott május 9-re tervezett indulásuk. Május 9-én azonban az osztrákok már az általuk sürgetett első orosz segélycsapat úti céljának a megváltoztatásáról is döntöttek, ami a szövetségesek közötti feszültséget vetítette előre. Sajátos helyzet állt elő: az orosz hadosztály május 10-én annak tudatában szállt vonatra Krakkóban, hogy az osztrák fővárosba utazik, holott szövetségese már május 9-én döntött arról, hogy vonatútjának végállomása egy morvaországi kisváros lesz. Bécsben ekkor még nem tudhatták, hogy a hadosztály elindítására I. Miklós előzetes jóváhagyása nélkül került sor. Az Paszkevicset kellemetlenül érintette, hogy Miklós szintén éppen május 9-én írt levelében közölte vele: egyáltalán nem helyesli a hadosztály Bécsbe küldését. Természetesen a varsói herceg számára következményeiben a legkínosabb a május 9-i osztrák döntés volt.

Amikor Schwarzenberg Morvaországban Berg tábornokkal megállította Panyutyin hadosztályát, végül nem is Gödingben, hanem már előbb, a Trencsén felé vezető úton fekvő Ungarisch Hradischban, akkor az oroszokhoz intézett korábbi kéréseihez betű szerint ragaszkodott. Az osztrák elképzelés ugyanis az volt, hogy ha a magyar erők előrenyomulnak Pozsony–Bécs felé, akkor Morvaország felől jobbszárnyukat az ott megjelenő orosz segélycsapat fenyegeti. Paszkevicz azonban a Bécs veszélyeztettségével operáló egyre sürgetőbb osztrák kérésekre egyenesen Bécsbe, vagyis a legfenyegetettebbnek ítélt helyre küldte Panyutyin hadosztályát. Az orosz tábornagy a maga szempontjából logikusan gondolkodott, mert a cár jóváhagyása nélkül sebtében elrendelt fontos lépést csakis azzal lehetett (volna) utólag igazolni, hogy azt méltó feladat, mégpedig az osztrák főváros megmentésének szándéka indokolta. Ha előzőleg számol morvaországi megállításának lehetőségével, nyilván nem indítja útnak ezt a sereget a biztonsága érdekében szükséges lovasság hiányában és a trén nélkül, valamint ellátását csupán néhány napra biztosítva. Paszkevicset ráadásul óvatosságra kellett, hogy intse a keserves téli-kora tavaszi erdélyi tapasztalatok, az osztrák szövetséges akkori magatartása. És tegyük mindehhez hozzá: micsoda különbség volt az ősi császárváros és a morva határvidék kisvárosa mint úti cél között! Az osztrák kormányzat viszont érthető módon azt feltétlenül el akarta kerülni, hogy a megtépázott tekintélyű birodalom fővárosába orosz csapatok masírozzanak be. Berg a kialakult helyzetben csak azt tehetett, hogy az osztrák kormány határozott utasítását végrehajtja, s igyekszik gondoskodni a hadosztály megfelelő ellátásáról és elhelyezéséről addig, amíg további sorsáról, feladatáról

---

³⁸⁶ A cár kiáltványának szövegéből korabeli fordítást idéztünk: Horváth III., 25–26.

nem születik megállapodás. Vagyis felül kellett írnia az orosz főparancsnok rendelkezését, és ahogy bizonyára ekkor még feltételezhette, az orosz uralkodót is.³⁸⁷

Május 10-én Welden bár sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy „az az expedíció, amelyet a varsói herceg tábornagy úr őfőméltósága a dolgok állását bölcsen mérlegelve az orosz segélycsapatok egy részével a Felső-Vág vidékén szándékozott eredetileg végrehajtani, a később előállt viszonyok között és a főváros iránti aggodalom miatt nem valósult meg,” természetesen forró köszönetet mondott a gyors és lovagias segítségért, és rögtön elő is adta, hogy „az lenne a jelenlegi helyzetben a kívánatos, ha a vasúton Bécsbe irányított császári orosz oszlop nem utazna odáig, hanem Göding és Ungarisch Hradisch között a Morva mentén foglalna állást.” Egyben azt kérte Bergtől, tájékoztassa, ha a trén és a trén lovai ugyancsak vasúton megérkeznek, valamint a szóbanforgó oszlop mellé rendelt lovasságról is információt kért, megjegyezve, hogy a vasúti szállítást szervező osztrák ezredes, Mayern 500 lovassági lóról tett említést. „Ha az oszlophoz megérkeznek a trén lovai és a trén, akkor lehet megkezdni a közös hadműveleteket” – szögezte le, és felvázolta terveit. Az orosz főoszlop – élén Rüdiger tábornokkal – elégséges tartalékot hátrahagyva Galíciában Duklán keresztül Eperjes felé nyomul előre, ahová május 19-ét, 21-ét követően érkezik meg. Ennek az orosz offenzívának a hatására jön el az a pillanat, amikor Welden, balszárnyán fedezve a Panyutyin parancsnoksága alatt álló 15 ezer fős, Morvaországból Ungarisch Brodon át Trencsén felé felvonuló hadosztállyal, Lipótvár térségében átkel a Vágon. Az oroszok Zsámbokrét felé nyomulnak előre, majd a Nyitra folyó mögött, Tapolcsánynál és Nyitra városánál az osztrákokkal együtt erős állást foglalnak el. E felállásnak az az előnye is meglesz Welden szerint, hogy Zsolnán át biztosítja az összeköttetést a Felső-Vág völgyével, ha Paszkevics első terve szerint oda mégis küldene orosz csapatokat, ugyanakkor erősítést ad Vogel izolált hadosztályának, de Rüdiger jobbszárnyát is fedezi.³⁸⁸ Amikor már Bécs fenyegetettségével nem kellett számolni, a magyarok pedig még csak ostromolták Budát, Welden nagyívű ellentámadásra vonatkozó terveket kovácsolt. Ez volt az egyik, amelynek a Dunától északra, a maga balszárnyára vonatkozó elképzeléseit ismertette Berg tábornokkal. Azzal kalkulált, hogy az

---

³⁸⁷ Mint említettük korábban, Paszkevicsnek a hadosztály Bécshez történő elindítását Berggel közlő parancsának tartalmát csak Berg Paszkevicshez intézett 1849. április 27/ május 9-én, Bécsben kelt leveléből, illetve Menykov iratkivonatából ismerjük. Ezekből nem derül ki, vajon Paszkevics közölte-e Berggel, hogy a cár engedélye vagy előzetes felhatalmazása nélkül döntött Panyutyinéknak vonatra ültetéséről. RGVIA f. 1 op. 1. gy. 18361. 34–36. és Menykov: Piecès justificatives. RGVIA f. 167. op. 1. gy. 6. Az valószínűsíthető, hogy egyértelműen nem közölte.

³⁸⁸ Welden–Berg, 1849. május 10. Pozsony. RGIA f. 1. op. 1. gy. 18372. Az eredeti német: 72–73., az orosz fordítás: 74–77. Másolata: KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–286.

oroszfőerők már május második harmadában megjelennek Észak-Magyarországon (Schobeln április 30-i, illetve Caboga május 6-i első jelentése alapján az oroszok mint magyarországi beérkezésük legkorábbi időpontot május második felét, utolsó harmadát, illetve május végét jelölték meg³⁸⁹), és azt gondolta, hogy Panyutyin vasúton Morvaországba szállított hadosztályával minden megkötés nélkül maga rendelkezhet. És még mindig bízott abban, hogy komoly orosz segélycsapat jelenhet meg a Vág völgyében, ami egyfolytában inkább osztrák kérés, javaslat volt, mintsem orosz ígélet és szándék. Hamarosan kiderült, hogy az osztrák főparancsnok illúziókat táplált.

Berg május 10-én este Bécsből gondterhelten indulhatott el Panyutyiné elé. Nem volt egyszerű a feladat, amit meg kellett oldania. Nem is a gyakorlati kivitelezés jelentett gondot számára, hanem az, hogy hogyan tudja a történeteket megmagyarázni Varsónak és Szentpétervárnak.

Május 11-én már Hradischból jelentkezett, ahová ugyanakkor érkezett meg az osztrák fővárosból, mint az ellenkező irányból befutó szerelvény a hadosztály első alakulataival, a 18. (orlovi) vadászezred katonáival. Mint Paszkevicset tájékoztatta, a városban és környékén remek szállások várják az orosz csapatokat, élelmezésük rendben lesz, igyekszik élelmiszerraktárt felállíttatni, és megteszi az első intézkedéseket egy kórház berendezésére is. Ezek a hírek a tábornagy megnyugtatását szolgálták, a továbbiakban azonban a gondokra tért ki: sajnálkozott amiatt, hogy nincs semmi hír az orosz lovasság érkezéséről, amire pedig, mint már május 9-én rögtön jelezte, nagy szükség volna. „A lovasság teljes hiánya miatt el kellett rendelnem, hogy Dimman ezredes [az orlovi vadászezred parancsnoka] úgy szálljon meg a kijelölt faluban, hogy minden katonai óvintézkedést tegyen meg ezrede és a vele lévő üteg biztonsága érdekében.” Megismételte, hogy mielőbb el kellene küldeni a hadosztály után a trént és a trén lovait, mert „hiányuk nehézségeket okoz, nélkülözhetetlenek, mivel az itteniek nem kísérhetik előfogataikkal a katonaságot Magyarországra.” Paszkevics számára ez a megfogalmazás egyértelműen jelezte, hogy a hadosztály nem fogja Bécs felé folytatni útját.³⁹⁰

Berg május 11-én estére várta Panyutyint Hradischba, az altábornagy azonban Gersztfeld vezérőrnagy társaságában és a brjanszki vadászezred katonáival együtt csak 12-én érkezett meg. Panyutyinnak nyilván eszébe jutott az, amit Legedits Krakkóban ismételtett neki: vagyis hogy nem fog Bécsig utazni. Berg tájékoztatta a megváltozott helyzetről, s

³⁸⁹ Schobeln–Cordon, 1849. április 30. Varsó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–ad 91.; Caboga–Cordon, 1849. május 6. Varsó (első jelentés). HHStA PA X Karton 29. 17–21.

³⁹⁰ Berg–Paszkevics, 1849. április 29/május 11. Ungarisch Hradisch. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 43–44.

arról, hogy az osztrák kormány kérésére egy időre meg kell állítania csapatait Hradischban, ahol „a legmegfelelőbb körülmények között várakozhat a tábornagy további parancsaira vagy a hadtestparancsnok úr őfőméltósága rendelkezéseire.” Berg hangsúlyozta, hogy a trénre, a trén lovaira, mivel „az itteni lovak gyengék,” a lehető legrövidebb időn belül szükség van. Lovasságra szintén, bármekkora is legyen az. Lažansky gróf, a kormányzó és a helyi hradischi kerületi parancsnok, Attems gróf gondoskodnak a csapatok ellátásáról, az élelmiszerraktárak felállításáról, a kórházról. Kérte Panyutyint, hogy a kapcsolattartás megkönnyítése érdekében hradischi tartózkodása idejére Attems kerületi parancsnok mellé rendeljen egy németül tudó tisztet, s közli azt is, hogy az orosz altábornagy mellé rendelendő magyarul és németül tudó hivatalnok ügyében a folyamodvány már elment Bécsbe. „Mivel jelenleg Méltóságodnak nincs lovassága a járőrözéshez, ezért, annak ellenére, hogy az ellenség innen nagy távolságra (négy napi menetre) van, feltétlenül azt javasolnám, hogy a beszállásolt csapatok minden katonai óvintézkedést tartsanak be” – figyelmeztette Panyutyint, majd a bécsi orosz követség címére és a maga nevére naponta történő tájékoztatást kérve tőle csapatai állapotáról, a mozgó élelmiszerraktár felállításával kapcsolatos munkálatokról, és főként a trén, a lovak, valamint a lovasság érkezéséről, s miután még Hradischból Paszkevicset is tájékoztatta az elvégzett munkáról, visszautazott Bécsbe. A vasúti szállítások ügyében felelős Gersztfeld, akinek eredetileg tervezett bécsi útja okafogyottá vált, fordult is azonnal vissza, hogy ha parancsot kap akár Paszkevicstől, akár Rüdigertől a Krakó közelében, Michałowicében maradt trén elindítására, rögtön intézkedni tudjon.³⁹¹

A hadosztály Ungarisch Hradischban történt megállításáról a hadműveleti napló a következőképpen számol be: Panyutyin altábornagy május 12-én a második vonattal érkezett meg a hradischi állomásra, ahol megtudta, hogy a varsói herceg nevét viselő vadászezred előre küldött három zászlóalját Berg főhadsegéd megállította. És bár Berg utasítása „teljességgel ellentmondott a főparancsnok [Paszkevics] akaratának,” ettől függetlenül meg kellett állni Hradischban; „mert arról nem is beszélve, hogy nem voltak birtokában további szállítóeszközök, Panyutyin tábornok azt feltételezte: 1/ hogy néhány nap múlva a helyzet tisztá-

---

³⁹¹ Berg–Panyutyin, 1849. április 30/ május 12. Ungarisch Hradisch. RG VIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 49–50. (Megtalálható egy másolata dátum nélkül Menykov másolatai között „к ст. 31.7.” (a 31.7. cikkelyhez) megjegyzéssel: RG VIA f. 846. op. 16. gy. 5340. 7. sz. irat. Mikrofilmen: MNL OL X 53249.), közölve: Szemjakin, Fűgg. 7. sz. 140–142.; Berg–Paszkevics, 1849. április 30/május 12. Ungarisch Hradisch. RG VIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 47–48. Mellékeli Schwarzenbergnek és Lažanskynak a hadosztály megfelelő ellátásának biztosítása, a kórház felállítása és két (a már említett tíz napi élelem befogadására alkalmas mozgó raktár, valamint egy nagyobb, 200 ezer fejadag és 16 ezer takarmányadag elhelyezésére alkalmas) raktár megszervezése ügyében írt leveleinek másolatát. Uo. 45–46.

zódhat; és 2/ hogy ennek a pár napos megállónak a Bécsset fenyegető veszély elhárításában a dolgok általános menetét illetően nem lesz káros következménye.”³⁹²

A feltételezett pár nappól azonban két hét lett, s bár az osztrákok igyekeztek az orosz hadosztály ellátását úgy megoldani, hogy arra ne lehessen panasz, Panyutyinék mégis kelepceszerű helyzetben érezhették magukat.

OROSZ REAKCIÓ A HADOSZTÁLY MEGÁLLÍTÁSÁRA

A bevezetőben szoltunk róla, hogy az orosz hadosztály megállításának kérdése a kutatás számára mintegy hét évtizeden keresztül fel sem vetődött, ugyanis egyértelműnek látszott, hogy az orosz főparancsnok Panyutyinékát eleve Ungarisch Hradischba küldte. Azt a megfogalmazást, hogy Bécs védelmére indult el a hadosztály, később, már osztrák iratok ismeretében készült történelmi feldolgozások esetében is lehetett úgy értelmezni, hogy egyszerűen az osztrák szövetséges támogatásáról van szó bennük. Az orosz történelmi munkákban pedig az az állítás szerepel gyakrabban, hogy az osztrák fővárost fenyegető veszély elmúltával maga Paszkevics döntött a segélycsapat morvaországi megállításáról.

Az előzőekből kiderült, hogy az orosz hadosztályt az orosz főparancsnok Bécsbe, illetve ha a szükség úgy hozta volna, onnan Pozsonyba küldte, és osztrák területen az osztrák kormány kérésére az osztrák kormány mellé összekötőként küldött orosz tábornok állította meg az orosz főparancsnok tudta és előzetes beleegyezése nélkül. Ungarisch Hradischban Panyutyin tehát azzal szembesült, hogy azt a parancsot, amelyet Varsóból kapott, megváltoztatták Bécsben. Természetes volt, hogy Varsóból várta a számára meglepő helyzetben a megváltozott körülményeket megvilágító, az alárendeltségi viszonyokat tisztázó és a teendőkre vonatkozó parancsot, és természetesen visszautasította azokat az osztrák javaslatokat, amelyek Trencsén, illetve a Vág felé történő előrenyomulását szorgalmazták.

Paszkevics pedig a valóságban nem hogy nem Morvaországba küldte Panyutyinékát, és nem hogy nem állította ott meg őket, hanem szinte felbőszült a megállítás tényén.

Május 8-án reggel összehívott egy tanácskozást, amelyen a III. hadtest parancsnoka, Rüdiger tábornok, tábornoki főnöke, Frolov tábornok, Fjodor Ivanovics Gilferding, a hadsereg diplomáciai irodájának igazgatója és az osztrák Caboga altábornagy vettek részt. Ezen a varsói tanácskozáson szükségesnek tartotta határozottan leszögezni, hogy saját felelősségé-

---

³⁹² A kombinált hadosztály hadműveleti naplója, bevezető. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.

re, uralkodója külön felhatalmazása nélkül indította el Panyutyin hadosztályát Bécsbe. Célja az volt, hogy az osztrák fővárost és a Császárságot a fenyegető veszélytől megmentse, hogy megjelenésével a hadosztály a közszellemre komoly erkölcsi hatást gyakoroljon, és hogy ez a segélycsapat mint erős tartalék az osztrák főváros megnyugtatóként szolgáljon. Hogy ez a cél az osztrák szövetséges számára egyértelmű legyen, egy szóbeli jegyzéket (Verbalnote) fogalmaztatott meg és küldetett el Cabogával, amely ma is megtalálható Caboga május 8-i Schwarzenbergnek küldött jelentése mellett.³⁹³ E jegyzék ugyanazt tartalmazza, ami a hadosztály céljával kapcsolatban a hadműveleti naplóban olvasható, de Paszkevicz szinte ugyanezekkel a szavakkal tájékoztatta Csernisov hadügyminisztert és a cárt is Panyutyinék feladatáról: a hadosztály föltétlenül (absolument) Bécshez irányítandó, és semmiképpen nem másként, csak az osztrák főereg tartalékként alkalmazható. Bécsből szükség esetén tovább lehet küldeni Pozsonyhoz, de ott is csak mint a főerők tartalékát lehet alkalmazni, és semmiképpen nem a szárnyakon.³⁹⁴ Caboga érzékelve azt, hogy Paszkevicz mekkora súlyt fektet az általa előírt célok betartására, még arra is javaslatot tett az osztrák miniszterelnöknek, hogy hol kellene elhelyezni az orosz hadosztályt Bécsben. Véleménye szerint „a Laaer- és a Wienerbergnél kellene beszállásolni, balszárnyával a Neugebäude sáncaira támaszkodva,” mert „ez megfelelne ennek a szóbeli jegyzéknek,” ugyanis ebben az állásban a főváros nyugalmáról is gondoskodni tudna, de könnyen lehetne Pozsony felé is úgy előretolni, hogy csak tartalékként szolgáljon, és kizárva azt is, hogy a továbbiakban a szárnyakra küldjék.³⁹⁵ Caboga Bécs védelme szempontból fontos területet jelölt meg a Panyutyin-hadosztály elhelyezésére: a várostól délre emelkedő Laaerberg az előző év viharos történetében már szerepet játszott: az 1848. szeptember 29-i pákozdi kudarc után a nevezetes „Flankenbewegung”-gal október 10-én itt értek Bécs alá Jellačić horvát hadai, itt csatlakoztak Karl Auersperg altábornagy császári csapataihoz, majd október végén innen indult meg a támadás már Windisch-Grätz parancsnoksága alatt Bécs belvárosi részei ellen. A sok vihart megért Neugebäudének nevezett épületkomplexum és környéke, amelyet a 16. században II. Miksa császár még pompás kastélyként és egzotikus állatok lakóhelyéül szolgáló parkként álmódott meg, a 18. század közepétől katonai célokat szolgált. 1848-ban szigorúan őrizték, mert nagy mennyiségű lőport, ágyúkat, tüzérségi felszerelést raktároztak benne. Az őrizetet az október 30-i schwechati csata idején tovább szigorították, és védelmére sáncokat ástak. A bécsi

³⁹³ Caboga–Schwarzenberg, 1849. május 8. Varsó. HHStA PA X 29. 27–30.

³⁹⁴ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója, bevezető. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Paszkevicz–Csernisov, 1849. április 27/május 9. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485. 198–200.

³⁹⁵ Caboga–Schwarzenberg, 1849. május 8. Varsó. HHStA PA X 29. 27–30.

forradalom leverése után ide gyűjtötték a beszolgáltatott fegyvereket. A magyarok vélelmezett 1849. május eleji támadása esetére Welden is ezt a Caboga jelentésében az oroszok állásul ajánlott vonalat tartotta veszélyeztetettnak. A május 5-i minisztertanácsi ülésen tárgyalták Welden arra vonatkozó javaslatát, hogy ágyúállásokkal kellene megerősíteni a Neugebäudét Simmeringnél, valamint a wienerbergi állást. A hadügyminiszter azonban elűzöttnek tartotta Welden javaslatát, mert úgy vélte, „a veszély nem annyira fenyegető, hogy ilyesféle védelmi intézkedéseket kellene elrendelni, amelyek csak növelnék a nyugtalanságot a székvárosban.”³⁹⁶ Cordon május 5-én józanul gondolkodott, amikor Welden ötletét levétette a napirendről, Schwarzenberg pedig, amikor május 10-én vagy 11-én megkapta Caboga május 8-i jelentését Varsóból, minden bizonnyal meghökkent, olvasva az oroszok bécsi elhelyezésére vonatkozó konkrét javaslatokat. (Paszkevicsek a május 8-i egyeztetésen valószínűleg rákérdeztek az orosz hadosztály lehetséges elhelyezésére, amire Caboga az Schwarzenberggel közölt helyszíneket jelölhette meg.) Az osztrák miniszterelnök azonban végül elégedetten rakhatta félre Caboga jelentését Paszkevicsek mellékelt szóbeli jegyzékével együtt, mint tárgytalant, ugyanis túl volt már a döntésen: május 9-én intézkedett a hadosztály morvaországi megállításáról. Persze Paszkevicsek Varsóban erről még mit sem tudott.

Érdeemes azt is megjegyezni, hogy bár Caboga szerint az orosz főparancsnok most megismételte azt, amiről ő május 6-i jelentéseiben beszámolt, miszerint a saját felelősségére, a cár előzetes engedélye nélkül cselekedett, az említett jelentésekben erről nincs szó, és a Schwarzenbergnek küldött május 6-i jelentésben még a Bécs úti cél sem egyértelmű, vagyis Caboga május 6-án nagyon óvatosan fogalmazott.

Május 10-én Paszkevicsek a cárnak még azokat az okokat részletezte, amelyek a hadosztály sürgős Bécsbe küldésére ösztönözték, s amelyeket előző felterjesztésében a sietség miatt nem tudott kifejteni. Közben rámutatott arra, hogy mennyire körültekintően cselekedett: Caboga grófnak átadta az előbbieken említett jegyzéket, amelyben pontosan meghatározta a hadosztály rendeltetését, s amelynek szövegét be is iktatta a cárhoz intézett felterjesztésbe. „A fő célon, Bécsnek és vele együtt talán magának az Osztrák Monarchiának a megmentésén kívül, ami leginkább arra ösztönzött, hogy a gyaloghadosztályt tüzérségével együtt vasúton útnak indítsam, az az erkölcsi hatás volt, amelyet megjelenése kiválthat Ausztriában, Magyarországon és magában Németországban” – magyarázza a döntés ésszerűségét. Mint írja, azt a hírt, hogy az oroszok az osztrákok oldalán beavatkoznak a magyarok ellen, mindenféle terjesztik, sőt a nagyobb újságok is közölték már, nyilvánvalóan azért, hogy az osztrák kato-

---

³⁹⁶ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 63.5. Mai 1849, Wien. 277.

naságot lelkiileg erősítsék és a népet megnyugtassák. Olyan szóbeszéd is lábra kapott, hogy katonái biztatása céljából Welden egy alkalommal lóra ült, kijelentve, hogy gróf Rüdiger tábornok hadteste elé indul. „Kétségtelen, hogy az osztrák hadsereg és parancsnokai a végletekig el vannak csüggedve. A szerbek, a horvátok és a szlovákok minden hozzám eljutó híresztelés szerint kezdik elveszteni az osztrák monarchia erejébe vetett hitüket – mutat rá az osztrák birodalom szláv népességének hangulatára. – Az oroszok megjelenése magában, az osztrák fővárosban azt fogja bizonyítani, az orosz császár jónak látja, hogy határozottan fellépjen Ausztria védelmében és a lázadók leigázásában. Ez a tudat az osztrákoknak új erőt ad, az ellenség körében pedig félelmet kelt.”³⁹⁷

Paszkevics ugyanaznap levélben köszönetet mondott az uralkodónak, aki május 5-i levelében azzal bizta meg, hogy személyesen vezesse a Magyarország ellen vonuló orosz haderőt: „kinevezése újabb jele irántam tanúsított bizalmának ebben a rendkívüli nehézségekkel teli helyzetben: csak azt az egyet kérem az Úrtól, segítsen, hogy méltónak bizonyulhassak rá.” Majd vázolta az előtte álló feladat nehézségeit is: 30 napra való élelmet s szállításhoz 4 ezer kocsit kell összeszedni. „Az osztrákok jelenlegi bajukban mindent megígérnek, de nem hiszek nekik. A hírek szerint ugyanis a hadtápjuk annyira szétesett, hogy a visszavonulás során élelmezés nélkül maradt egész szakaszok adták meg magukat az ellenségnek. És mivel nem hiszek nekik, 300 versztányira³⁹⁸ irdatlan mennyiséget kell szállítani, mert a vidék le van pusztulva, az osztrákoknak pedig nincsenek raktáraik; ha pedig elkezdődik a háború, akkor megállás nélkül kell előrenyomulni, és ha az Úr megadja, hogy vereséget mérjünk az ellenségre, akkor megállás nélkül kell üldözni. Ennek következtében mindent vinnünk kell magunkkal”. Röviden kitért a Bécsbe elindított hadosztályra is: az osztrák fővárosból nincsenek biztató hírek. „Ha Bécs elesik, a hadosztály visszafordul” – ismételte meg a május 7-én írottakat.³⁹⁹

Amikor aztán megkapta Berg május 9-i tájékoztatását⁴⁰⁰ a hadosztály Gödingben tervezett megállításáról, előntötte az indulat. Mert mint Bergnek felteszi a költői kérdést, mit lát? És sorolja pontokba szedve, hogy mi az, amit lát, majd ugyancsak pontokba szedve a maga válaszait:

---

³⁹⁷ Paszkevics–I. Miklósnak felterjesztés, 1849. április 28/május 10. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 120–123. (A felterjesztésbe beillesztett, Cabogának átadott Verbalnote szövege: 121–121b.); Caboga–Schwarzenberg, 1849. május 8. Varsó. HHStA PA X 29. 27–30.

³⁹⁸ Kb. 320 km.

³⁹⁹ Paszkevics–I. Miklós, 1849. április 28/május 10. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 118–119b.

⁴⁰⁰ És vele együtt a hadügyminiszterhez, illetve a hadsereg tábornoki főnökéhez, Gorcsakov herceghez intézett és már idézett beszámolókat is.

„1/ Azt, hogy Ön ideiglenesen megállítja Panyutyin altábornagy különítményét Gödingben.

2/ Azt, hogy Ön Welden tábornok főhadiszállására indul azért, hogy egyeztessen, mi legyen ezzel a különítménnyel: vigyék-e Bécsbe, vigyék-e Pozsonyba, ott a hadsereggel egyeztetendő, vagy ha miután valamennyi lovat kap, irányítsák-e az osztrák hadsereg Nagyszombatot, Lipótvárat és Szeredet megszállva tartó balszárnyára; Ön ez utóbbi javaslatba nem szándékozik beleegyezni.

És 3/ Azt, hogy Ön számol egy orosz oszlop diverziójával, amely oszlop, ahogy Ön feltételezi, a Vág mentén fog leereszkedni, és Ön várja a tájékoztatást ennek az oszlopnak az útirányáról, menetgyorsaságáról, és számolva egy ilyen diverzióval, Ön Pozsonyba indul Welden tábornokhoz, hogy egyeztessen, vajon nem volna-e hasznos, ha az erről az oszlopról kapott pontosabb információk birtokában, az osztrák hadsereg támadásba menne át.⁴⁰¹

Minderre válaszul szükségesnek tartom az alábbiakat közölni:

1/ Azt, hogy az én 871. számú parancsomból világosan és egyértelműen kiderül, miszerint Öfelsége azt tartja megfelelőnek, ha csapataink Magyarországra Duklán keresztül vonulnak be.

2/ Azt, hogy egy orosz hadtest a Vág völgyébe nyomuljon be, és így hadműveleti bázisunktól eltávolodjon, öfelsége nem engedélyezi.

3/ Csapataink bevonulását Galíciába az Öfelsége által elrendelt hadműveletek végrehajtása érdekében rendeltem el.

4/ Szem előtt tartva azt a hasznót, amelyet csapatainknak a Kárpátoknál történő gyors megjelenése hoz, azonnal elindítottam egy osztagot Jordanówhoz, hogy demonstráljon a Vág felé. Mindebből a lehető legegyszerűbben kiderül, hogy egy orosz oszlopnak a Vág völgyében történő diverziójára én soha nem adtam parancsot; a demonstráció (és nem a diverzió) Jordanów felé a Vág folyó irányában éppen azt jelenti, hogy Jordanów felől semmiféle komoly vállalkozás nem lesz: és az osztrák hadsereg hadműveleteivel való egyeztetések, amelyek egy olyan diverzióra alapulnak, amely nem történik meg, maguktól értetődően elhibáztak. Ha Ön az osztrák vezetőkkel a hadműveletekről egyeztet, feltétlenül tartania kell magát az Önnek adott utasítások valódi értelméhez.” Panyutyin különítményével kapcsolatban a következőket közli Berggel:

---

⁴⁰¹ Berg az osztrákoktól a Vág völgyébe várt orosz oszlop diverziójának fontosságáról többször, legutóbb május 9-i, Csernisovnak írt jelentésében szólt.

„Április 20-tól /május 2-től kezdve az osztrák kormány és Ön folyamatosan azt írták nekem, hogy Bécsset a legnagyobb veszély fenyegeti; hogy e város elvesztésével az egész Monarchia veszélybe kerül, és hogy a kormányt valószínűleg megdöntik, ha részünkről nem érkezik gyors segítség. Gróf Caboga tábornok rögtön attól kezdve, hogy ideérkezett, kormánya nevében gyors segítségért könyörgött nekem Bécs számára, s bár elmagyaráztam neki, hogy rövid időn belül nyilvánvalóan lehetetlenség kérését teljesíteni (amihez egyébként elég egy pillantást vetni a térképre: Krakkótól ugyanis, ahol a III. hadtest éle volt április 23-án/május 5-én, Pozsonyig több mint 350 verszta a távolság, Radziwillówtól pedig, ahol a IV. hadtest eleje volt április 26-án/május 8-án, csaknem 700 verszta⁴⁰²), mindazonáltal kérése mellett, szemében könnyekkel kitartott.

Végül április 24-én/május 6-án Schwarzenberg hercegtől megérkezett a fent mondottak megismérlése, Ön pedig megerősítette, hogy ebben a kétségbeejtő helyzetben az Osztrák Monarchia bármelyik órában összeomolhat, és én ekkor, arra a végveszélyre tekintettel, amely nem csak Bécsset, hanem az egész Osztrák Monarchiát is közvetlenül fenyegette, és amelyet mind a legmagasabb osztrák hatóságok, mind Főméltóságod is tanúsított, úgy döntöttem: vasúton egy hadosztályt Bécsbe küldök azzal, hogy egyesítsék az osztrák hadsereg főerőivel; íme, éppen ezek az Önhöz küldött 998. számú parancsom szavai.

Erre a lépésre azért határoztam el magam, mert ez volt az egyetlen, amellyel ebben a rendkívüli helyzetben időben segíthettem Ausztriának.

Amikor azonban e csapatokat elküldtem, úgy intézkedtem, hogy lehetőleg minden veszélytől megóvjam őket. Világos, hogyha Bécsben maradnak vagy onnan Welden tábornok hadseregéhez vonulnak, fedezésük biztosított, s ebből következően nincsenek kitéve annak a veszélynek, hogy magukban támadás érje őket. Ön azonban megállítja őket Gödingben, ahol nincsenek annyira biztonságban, mert Göding majdnem 80 versztányira⁴⁰³ van az osztrák hadsereg főerőitől. Az indok, hogy oda könnyebben eljuthatnak a lovak, súlytalan.

Természetesen Főméltóságod az osztrák hatóságok akarata ellenére nem vihette Panyutyin tábornok különítményét Bécshez, és nem csatlakoztathatta Welden tábornok hadseregéhez, sajnálatos azonban, hogy nem magyarázta el nekik: jobb ezt a különítményt a fogatolt trén nélkül magában Bécsben vagy a 40 ezer fős hadsereg mellett tartani, mint Gödingben.

---

⁴⁰² Kb. 373, illetve 746 km.

⁴⁰³ Kb. 85, 3 km.

Őn azt kéri, hogy Panyutyin altábornagy különítményének elmaradt tréningjét és málhás lovait (számuk 800 körül van) vasúton minél előbb küldjük el, mert elhiszi az osztrákoknak, hogy gyorsan oda lehet őket szállítani; a helyben összegyűjtött információk alapján azonban kiderült, hogy Krakkótól Oderbergig egyszerre csak kb. 60 lovat lehet vasúton szállítani; eszerint ezeknek a lovaknak lassú lesz a szállítása; mindazonáltal megparancsolom, hogy most fogjanak hozzá.

Ebben a percben kaptam meg az Ön április 28-i/május 10-i jelentését;⁴⁰⁴ mivel Őfelsége május 5/17-én méltóztatik Varsóba érkezni, a választ mindazon tárgyakat illetően, amelyek ebben a jelentésben szerepelnek, Őfelsége érkezéséig elhalasztom. Azt tehát valószínűleg május 7/19-én vagy 8/20-án fogja megkapni.⁴⁰⁵

Paszkevics most idézett, Bergnek adott válaszát másolatban elküldte a cárnak is. A szöveget ebből a másolatból ismerjük,⁴⁰⁶ s így azt is tudjuk, hogyan reagált a cár a kialakult helyzetre. Az iraton ugyanis ott vannak I. Miklós ceruzával írt megjegyzései, amelyeket az olvashatóság és megőrkítés érdekében tollal rögtön átírt Adlerberg tábornok, a cár katonai irodájának vezetője. Ahol Paszkevics azt hangsúlyozza, hogy Bergnek tartania kell magát a kapott „utasítások valódi értelméhez,” ott a cár megjegyzi: „Teljes mértékben igaz.” De fontosabbak az első oldalon, mára elhalványult ceruzás sorok, amelyek ugyancsak Adlerbergnek köszönhetően az ő másolatában jól olvashatók, és amelyek a hadosztály sorsára vonatkoznak: „Ez mind nagyon helyénvaló [mármint Paszkevicsnek a hadosztállyal kapcsolatos utólagos intézkedései – R. I.], de én mindezt előre láttam, nem csodálkozom rajta, és megismétlem, rendkívül sajnálom, hogy ez a hadosztály el lett küldve, aggódom nagyon, hogy elveszhet. Dünaburg vára 1849. május 4/16. Adlerberg.” Az Adlerberg által megadott keltezés pedig azt mutatja, hogy I. Miklós már Szentpétervárról Varsóba tartott, amikor kézhez kapta Paszkevics május 14-i levele és felterjesztése mellett a tábornagy Bergnek adott parancsát. A várairól nevezetes Dünaburg (amelynek 1582-ben Báthory István lengyel király adott városi jogot, s a lengyel állam 1772-es, első felosztásával került az Orosz Birodalomhoz) a Szentpétervár–Varsó közötti kb. 1150 kilométeres távolságnak kb. a felénél van.⁴⁰⁷

---

⁴⁰⁴ Berg május 10-i jelentését nem találtam meg. Minden bizonnyal Welden május 10-i pozsonyi helyzetértékelését továbbította Paszkevicshez, illetve azt közölte benne, hogy Panyutyinék nem Gödingben, hanem Hradischban állnak meg; Welden–Berg, 1849. május 10. Pozsony. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18372. Az eredeti német: 72–73., az orosz fordítás: 74–77.

⁴⁰⁵ Paszkevics–Berg, 1849. május 1/13. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 129–132b.

⁴⁰⁶ A cárhoz intézett május 14-i felterjesztése mellékleteként. Paszkevics–I. Miklós, felterjesztés, 1849. május 2/14. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 126–128.

⁴⁰⁷ Ma Lettország második legnagyobb városa, neve: Daugavpils.

Mindenkinek feltűnt, hogy Paszkevics ezekben a napokban milyen nyugtalan volt – jelentette május 13-án a varsói angol konzul külügyminiszterének.⁴⁰⁸ A tábornagy érthetően aggódott a hadosztályért, és a cár előtt sem tudta igazolni utólag, milyen bölcsen cselekedett. És mivel Panyutyin hadosztálya nem jutott el Bécsbe, a Paszkevics által ott várt „morális” hatás is elmaradt. Persze az osztrák kormány éppen ezt a hatást akarta elkerülni, mert számára egyáltalán nem volt kívánatos az orosz csapatok megjelenése a császárvárosban. Részben éppen azért nem, amire Paszkevics is utalt május 10-i levelében: az osztrák birodalom szláv népei kezdik elveszteni a Habsburg-impérium erejébe vetett hitüket. Amiből következik, hogy a szláv rokonság és összetartozás erősödő tudatára építve máshol kereshetnek maguknak pártfogót. Paszkevicsnek ez az apró megjegyzése megint arra figyelmeztet, hogy mennyire kétélű fegyverhez nyúlt a Schwarzenberg-kormányzat, amikor az orosz birodalomhoz fordult fegyveres segítségért.

Május 14-i felterjesztésében Paszkevics Panyutyin hadosztályával kapcsolatban azt közölte a cárral, hogy a Berghez befutott hír, miszerint a hadosztályhoz 500 főnyi lovasság érkezne, minden alapot nélkülöz, ugyanis ő „az említett különítményt csak Bécs megmentésének céljával” indította el. Vagyis a városvédelemhez nem szükséges lovasság. Ugyanakkor beszámolt arról is, hogy a kapott hírek szerint a lázadók erőik nagy részét visszavonták, illetve észak felé indították el, minden bizonnyal azért, mert eljutott a híre hozzájuk, hogy az orosz csapatok átlépték az osztrák határt. (Mint tudjuk, ez a hír még nem jutott el a magyarokhoz, vagyis tévedett Paszkevics, amikor úgy vélte, hogy emiatt fordultak vissza a Bécs felé vezető útról.) „Ily módon az osztrák hadsereg helyzete Pozsonynál most már sokkal könnyebb, mert vele szemben a Duna bal partján nem maradt több 16-18 ezer embernél, másfelől viszont nekünk komoly ellenállással kell szembenéznünk, amikor benyomulunk Magyarország területére.”⁴⁰⁹ Hasonló hírekről tudósított ugyanaznapi személyes hangú levelében: új helyzet állt elő. „Bécs környékén nyugalom van, az ellenség Pozsonytól 50 ezer emberével visszavonult, és a hegyek felé vette az irányt – írja –, szemben velünk: e váratlan fordulat következtében megparancsoltam

---

⁴⁰⁸ Du Plat úgy tudta, hogy Panyutyinék elindítására Paszkevics csak azért vállalkozott, mert Szentpétervárról távirtdán parancsot kapott rá. Politikai szempontból olyannyira szükséges volt ez a lépés, hogy minden katonai szempontú megfontolást félre kellett tenni, „még 20 ezer ember feláldozását is kockáztatva” – írja Palmerstonnak, hozzátéve, hogy Paszkevics akkor nyugodott meg, amikor fia meghozta a hírt Bécsből, hogy oda komoly erősítések érkeztek. Du Plat–Palmerston, 1849. május 13. Varsó. Haraszi, Okm. 89. sz. 192–194. Du Plat beszámol Palmerstonnak arról is, hogy Caboga és Paszkevics között pár napja heves jelenetre került sor. Ennek hátterében ugyancsak a hadosztály megállítása lehetett, amiről azonban Du Plat nem tud.

⁴⁰⁹ Paszkevics–I. Miklós, felterjesztés, 1849. május 2/14. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy 18354. 126–128. és levél uo.: 124–125.

csapatainknak, hogy a Kárpátok völgyeiben óvatosabban nyomuljanak előre, és ugyanígy a Beszkidekben is,” mert meglepetésszerűen érheti őket támadás. Persze ez a Paszkevicset különös óvatosságra intő hír sem volt igaz: a magyar erők nyugat felől nem a hegyek felé, hanem Buda alá vonultak, jóval kisebb létszámmal, mint amilyenről Paszkevicss beszámol. A magyar fővárosnál összevont teljes magyar haderő számlált 34 ezer embert, és ennek csak egy része (az I. és a III. hadtest) érkezett Komárom alá.⁴¹⁰ Arra a hírré azonban, hogy a Vogel vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló hadosztály betört Galíciából, április közepén, ahogy az előzőekben említettük, megkezdődött Dembiński parancsnoksága alatt az ún. felső-magyarországi vagy IX. hadtest szervezése, és ez valóban megindult az északi határ felé, létszáma viszont messze alatta maradt a Paszkevicss által említett 50 ezernek: június közepére is csak kb. 17 ezer embert számlált (Kazinczy Lajos ezredes hadosztályával együtt).

Dünaburgban a cár Paszkevicss felterjesztésére is ráírta a maga véleményét, amit Adlerberg a szokásos módon megörökített: „Most az osztrákoknak pontosan úgy kell fellépniük az ellenség hátában, ahogy mi akartunk. Addig nem nyomulunk előre, amíg nem gyűjtünk össze a biztos siker érdekében mindent. Dünaburg vára, 1849. május 4/16. Adlerberg főhadsegéd.”

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy az osztrákok Panyutyin hadosztályával nem oda kapták a segítséget, ahová várták, és nem azt, amit reméltek. Felét a kért létszámnak, s azzal sem lehetett mit kezdeni trén, lovak és megfelelő lovasság hiányában. És mivel Welden ekkor már a budai várnak a magyar ostrom alóli felszabadítását vette tervbe, számára az lett volna a kívánatos, ha balszárnyán számíthat egy a Vág völgyében megjelenő orosz segélycsapat támogatására. Erre a feladatra azonban Panyutyin a hadosztálya úti célját megváltoztató parancs és az emiatt kialakult bizonytalan helyzet miatt érthető módon nem vállalkozott, de csapatai a már többször emlegetett hiányosságok miatt alkalmatlanok is voltak arra, hogy azonnal továbbinduljanak a hadszíntér felé.⁴¹¹ De mind az orosz, mind az osztrák félnek vissza kellett fognia magát a másik intézkedéseinek bírálatával, ugyanis egyiknek sem volt érdeke, hogy veszélyeztesse a további együttműködés gördülékenységét.

Paszkevicss tehát Bergen vezette le indulatát, ahogy az előbb idézett neki szóló, ingerült hangú és alaptalan szemrehányásokkal teli utasításból láttuk, holott maga is tudhatta, hogy az

---

⁴¹⁰ Hermann 2004, 260.

⁴¹¹ Steier Lajos nem tudott magyarázatot adni arra, hogy Welden sürgetésére miért nem mozdult meg Panyutyin, majd miért volt annyira óvatos. Steier: Az 1849-iki trónfosztás. 366–367.; Steier: Haynau és Paszkevicss I. 13–15. A helyzet értelmezéséhez az osztrák mellett az orosz iratanyag is szükséges.

oroszb tábornok a kialakult szerencsétlen helyzetben magyarázhatott az osztrák birodalom területén az osztrák kormánynak akármit, mert semmi mozgástere nem volt, nem is lehetett.

Berg igyekezett tisztázni magát. Joggal próbálta emlékeztetni Paszkevicset arra, hogy neki nem áll módjában a saját véleménye mellett kitartani, és arról is biztosította, hogy mindig hűségesen képviselte ügyeiket. Mint írta, úgy látja, hogy a III. és IV. orosz hadtestek felvonulása elég volt ahhoz, „hogy az ellenséget megállítsa, és azt vakmerőségében elbizonytalanítsa,” így megerősítheti, hogy a Bécsset és az egész kormányzatot fenyegető veszély, „amelynek elhárítását a minisztérium és a főparancsnok csak az ellenség jobbszárnyán végrehajtható erős orosz diverzió megvalósulása esetén remélte,” elmúlt. Hangsúlyozza, hogy nem az ő, hanem Caboga tábornok kérésére döntött Paszkevics Panyutyin különítményének elindításáról, amit igazolnak az ő, Caboga, Welden, Medem jelentései, valamint Schwarzenberg átiratai. „Hercegséged olyan bámulatos határozottsággal küldte el a 16 zászlóaljot Bécshez, amelyet kellőképpen nem tudnak értékelni. Mindazonáltal ezeknek a csapatoknak az első alakulatai akkor érkeztek meg, amikor az egész veszély elmúlt, és én nem kötelezhettem a kormányt arra, hogy Bécsben helyezze el őket, mivel közölték velem, hogy Bécsben nincsenek olyan kaszárnyák, amelyekben el lehetne őket szállásolni, sem lovak tréningje számára, és hogy Pozsonynál egy ilyen erősítés idő előtt nehézségeket okozna a megnövekedett csapatok ottani élelmezésében, ahol éppen most vonják össze a tartalék zászlóaljakat, miközben ezt Hradischban minden veszély nélkül és könnyen meg lehet tenni.” Megismétli, hogy nem ő szorgalmazta Panyutyin altábornagy különítményének elindítását, ő annyit tehet most, hogy a lehető legjobban és Paszkevics parancsainak megfelelően gondoskodik megfelelő elhelyezéséről. A hadosztály biztonságára utalva hozzáteszi, hogy Vogel osztrák altábornagy 11 ezer fővel néhány napon belül már Panyutyiné közelében lesz.⁴¹²

Panyutyiné tehát a morva kisvárosban, Ungarisch Hradischban rekedtek. És várakoztak. További sorsukról a végleges döntés Ferenc József és Miklós cári varsói találkozásán született meg. Az pedig már végérvényesen nyitott kérdés marad, hogy ha a magyar honvédsereg Komáromtól folytatja előrenyomulását nyugat felé, Schwarzenberg a fenyegető veszély árnyékában kockáztatja-e Panyutyin hadosztályának megállítását Morvaországban és vállalja-e az ezzel járó feszültséget, vagy pedig belekapaszkodik a Paszkevics által nyújtott segítségbe. És ha az első orosz segélycsapat bemaszírozik Bécsbe, arra hogyan reagál az erős osztrák birodalomhoz éppen az orosz túlsúllyal szemben is mint az európai egyensúly alap-éléhez ragaszkodó angol diplomácia, majd a hozzá igazodó többi európai kormány.

---

⁴¹² Berg–Paszkevics, 1849. május 3/15. Bécs. RGVA f. 1. op. 1. gy. 18361. 59–60.

VI. fejezet

„A morvák örömmel fogadtak bennünket”⁴¹³

Két hét Ungarisch Hradischban és környékén

A Morva folyó bal partján, a Bécs–Oderberg vasúti pálya mellett fekvő morvaországi kerületi székhely, Ungarisch Hradisch életére az 1848–49-es évek eseményei kevésbé voltak hatással, mint a nagyobb morva városokéra, akár Brünnről, akár Olmützről legyen szó. Az itteni erődítmény 1782-es felszámolása után ugyan a város kiszabadult a várfalak béklyójából, fejlődése azonban lassan indult meg. Lakóinak lélekszáma a 19. század közepén még nem érte el a kétezer főt.⁴¹⁴ Mivel kerületi székhelyként számos hivatalnak adott otthont, jelentős német ajkú lakossága volt, és „Morvaország egészéhez hasonlóan a nemzeti öntudatnál itt is erősebb volt a tartományi és dinasztikus patriotizmus” – ahogy Lukáš Čoupek cseh történész fogalmaz Ungarisch Hradisch 1848–1849-es történetéről szóló, 2000-ben megjelent tanulmányában.⁴¹⁵ Magának a városnak a lakosságát nem különösebben foglalkoztatta a jobbágy-ság terheinek, így a robotnak a megszüntetése sem, ellentétben a környékbeli falvak lakóiéval, akiknek életét ebben az időszakban még az is megnehezítette, hogy a morva–magyar határ átlépését megtiltották. Így azoknak, akik a határ túloldalán vállaltak rendszeresen mezei munkát, más jövedelem után kellett nézniük. Ellenkező irányból a csempészek és Kossuth emisszáriusai mellett azok szöktek át a határon, akik a magyar kormányzattal kerültek konfliktusba: akadt közöttük például császárhű gondolkodása miatt árulónak tekintett, Olmützbe igyekvő pap vagy filozófiát tanuló diák.⁴¹⁶

---

⁴¹³ Luginszkij I. 90.

⁴¹⁴ Čoupek, Lukáš 2000, 208. Fényes Elek adatai szerint a város 350 házában az 1850-es években 1600 lakos élt. Fényes Elek: *Az ausztriai birodalom statistikája és földrajzi leírása, I–II*. Pest 1857. II. 102.

⁴¹⁵ Čoupek, Lukáš 2000, 208. A témára vonatkozó, a helyi forrásanyagot feldolgozó cseh szakirodalmat az Uherské Hradiště-i Szlovák Múzeum (Slovácké muzeum v Uherském Hradišti) történész munkatársától, Blanka Rašticovától kaptam, amit ez úton is köszönök. A Moravské Nowiny (Moravské Noviny) 1849-es évfolyamának elektronikus változata elérhető a világhálón. Ugyancsak köszönöm Lucie Szymanowska és G. Kovács László fordítók segítségét.

⁴¹⁶ Čoupek, Lukáš 2000, 220.

AZ OROSZ HADOSZTÁLY FOGADTATÁSA

Ungarisch Hradisch 1848–49-es történetének legnagyobb eseményét minden bizonnyal az orosz csapatok 1849. májusi itt-tartózkodása jelentette.⁴¹⁷ A IV. fejezetben vázolt előkészületek részeként már május 4-én megjelent a kerületi előjáróságnak az a körlevele, amely egy Krakkón és Bielskón át Gödingbe tartó 25 ezer fős orosz csapatot két-három napon belüli valószínű érkezéséről tájékoztatott, majd május 8-án már arra is felszólították a helyi vendéglősöket, pékeket, mészárosokat, iparosokat, hogy az esetlegesen fellépő élelmiszerhiány és drágulás megelőzésére gondoskodjanak megfelelő készletekről.⁴¹⁸

Ungarisch Hradischban 1849. május 11-ével mozgalmas időszak kezdődött. Aznap és a rá következőkben sorra gördültek be az orosz gyalogosokkal, ágyúkkal, tüzérségi felszereléssel és lovakkal megrakott vonatok az állomásra. Elhelyezésükről, ellátásukról nem volt egyszerű feladat gondoskodni, de az osztrákok igyekeztek mindent zökkenőmentesen intézni, a készleteket Olmützből és Brünnből gyorsan és folyamatosan pótolták. Az ódon kisváros szűkös befogadóképessége miatt a környékbeli települések házai is megteltek orosz katonákkal.

Az elsőként érkezett 18. (orlovi) vadászrezred katonáit Hradischban, a várostól három kilométerre délre, ugyancsak a Morva bal partján fekvő Kunowitz-Kunovicében, valamint a Morva jobb partján, a Hradischtól egy kilométernyire északnyugatra található Altstadtban⁴¹⁹ szállásolták be. A 17. (brjanszki) ezred négy zászlóalja Welehrad-Velehradban, Traplitz-Traplicében, Suschitz-Sušicében, Kudlawitz-Kudlovicében, Jalub-Jalubiban, Babitz-Babicében és Čeroninban (?) kapott elhelyezést. Ezek a kis falvak mind Altstadtól északra, a Morva jobb partján egymástól néhány kilométerre fekszenek. Az ezred 3. zászlóalját kvártélyozták be Traplicében, de innen egy nap múlva áthelyezték a városhoz közelebbi Hustienowitzba (Huštěnovicébe).⁴²⁰ Az ezred parancsnoka Altstadtban lakott, ahol két tiszta, kényelmes kis szoba állt a rendelkezésére.⁴²¹ A 18. (szevszki) gyalogezred Zlechau-Zlechovban, Borschitz-Boršicében, Nedakonitz-Nedakonicében és Kostellan-Kostelany nad Moravouban, vagyis ugyancsak a Morva jobb partján, Altstadtól nyugatra fekvő falvakban

⁴¹⁷ Čoupek, Lukáš 2000, 220.; Uherské Hradiště 2007, 117.

⁴¹⁸ Uherské Hradiště 2007, 117.

⁴¹⁹ Altstadt (Altstadt bei Ungarisch Hradisch, Staré Město u Uherského Hradiště) önálló település a Morva jobb partján. (Korábbi neve Veligrad.)

⁴²⁰ Luginszkij I. 89–90.

⁴²¹ Szemjakin–feleségének, 1849. május 4/16. Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 8. sz. 64–66.

lett bekvártélyozva. Az ezeket az adatokat tartalmazó, Welden főparancsnok számára készült tájékoztató a hadosztály beszállásolásáról május 15-én készült. Kiderül még belőle, hogy az addig megérkezett 32 ágyút Altstadtban, Hustienowitzban és Zlechauban helyezték el. Aznapra, utolsóként a négy ezred közül, várták a 15. (csernyigovi) gyalogezredet, még 12 löveget, valamint 1200 főnyi lovasságot. Meg is érkeztek – a lovasság kivételével –, de nem tudjuk, pontosan hol kaptak végül elhelyezést.⁴²²

Panyutyin altábornagy és a hadosztály törzse Ungarisch Hradischban szállt meg. A beszállásolás minden gond nélkül, gyorsan ment. „A morvák örömmel fogadtak bennünket; a katonáknak nem kellett a szállást kijelölni: – minden gazda maga vett a házába néhány katonát” – számol be a helybéliek szívélyességéről régi ismerősünk, Luginszkij.⁴²³ Alekszejenko, a szevszki ezred tisztje egy zlechaui parasztházban a háziakkal került egy szobába. Ugyancsak nagyon szívesen fogadták, falusi ebédrel kínálták.⁴²⁴ Tomaszewicznek első szálláshelyéről távoznia kellett, mert oda végül Panyutyin költözött be. Az újabb hradischi szállást házigazdája lányának tiszta, szépen bútorozott szobája jelentette számára.⁴²⁵

Az oroszok Ungarisch Hradisch-i tartózkodása a helybéliek körében „nagyon kedvező visszhangot keltett.”⁴²⁶ „Amit sohasem gondoltam, azt, hogy életemben meglátom az oroszokat, s ráadásul mint a szövetségeseinket, az valóra vált” – lelkesedik a Brünnben megjelenő Morawské Nowiny hradischi tudósítója 1849. május 13-án. Mint beszámol róla, folyamatosan érkeznek az alakulatok, a városban vagy ezer orosz katonát szállásolnak be, egy házba húsz is jut közülük. „Edzett, mindenféle fáradalmakhoz hozzászokott emberek; arcuk barna, szakálluk ritkás, kicsi, szikrázó szemük van,” öltözetük szürke, durva vászon, fejükön csúcsos sisak. Rézüstökben maguk főznek, a zöldséget jobban kedvelik, mint a húst, burgonyát, káposztát, kását esznek, hozzá vodkát isznak, kávéval nem élnek, jeles fűvószenekaruk van. Nagyon becsületesek és vallásosak, „a szobrok és szentképek láttán már messziről megemelik fejfedőjüket.” És jövetelüknek mi a célja? „Csak a magyarokkal, a szláv nemzet ezeréves ellenségeivel és a cáruknak ellenszegülő lengyelekkel kívánnak verekedni” – olvashatjuk a tudósításban.⁴²⁷ És hogy ebben a helyzetben mit kellene tenniük a magyarországi szlovákoknak? „Az oroszokat tudván maguk mögött, (...) most teljes erejükkel neki kellene

---

⁴²² 1849. május 15. Brünn. Jelentés Weldennek, az aláírás olvashatatlan. A jelentés szerint egy-egy ezred 3500 fős. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–412.

⁴²³ Luginszkij I. 90.

⁴²⁴ Alekszejenko, 366.

⁴²⁵ Tomaszewicz, 47.

⁴²⁶ Uherské Hradiště 1981, 317.

⁴²⁷ Morawské Nowiny, 1849. május 16. 112. sz. (526.)

menni elnyomóiknak. Addig ne álljanak meg, amíg egyetlen magyar ló patája tiporja a szlovák földet. A szlovákoknak ezt másokat megelőzve kellene megtenniük, mivel Magyarországon másoknál jobban szenvednek a magyarok elnyomásától” – idéz egy másik helybéli és korabeli vélekedést az 1981-ben megjelent cseh várostörténeti monográfia.⁴²⁸

Az oroszok ugyancsak jó benyomást szereztek a helyiekről, remekül érezték magukat. Morvaország „elragadóan szép, s a lakosság igazán örömteli fogadtatásban részesített bennünket – számolt be feleségének Szemjakin. – „Tiszta szlávok,” és amiben élnek, az „nálunk nem látott jólét.” Jámbor, istenfélő nép, legtöbbször katolikus. Dolgosak, boldogulnak, koldussal alig találkozik az ember.⁴²⁹ A földek mindenhol megművelve, a házak takarosak, tiszták, rendezettek. A városban is vigyáznak a tisztaságra és a „német ízlés szerinti rendre.”⁴³⁰ „Az itteni nép nagyon munkaszerető. Mindenki tud írni és olvasni.” A szláv lakosság nyelvén Brünnben megjelenő újságot, a Morawské Nowinyt a helybeliek mellett az orosz tiszték is szorgalmasan forgatták.⁴³¹ Az otthonosság érzetét keltette az oroszokban, hogy az itteniek nyelve érthető volt számukra. Mint Luginszkij írja, két nappal megérkezésük után már elég jól tudtak beszélni a helyiekkal.⁴³² Tehát a helyi szláv lakosságnak (morváknak, cseheknek, szlovákoknak, hanákoknak) és az oroszoknak a felismert vagy éppen tudatosított nyelvi rokonságból adódóan is szívélyes volt a kapcsolatuk, ami ott-tartózkodásuk idején végig megmaradt,⁴³³ az itteni németek pedig Bécs szövetségeseiként köszöntötték lelkesen I. Miklós katonáit.

Volt azonban még egy tényező, amely mind az orosz katonaság, mind a helyi szláv lakosság részéről erősítette az egymás iránti rokonszenvet. Ez pedig a szlávság apostolai, Ciriill és Metód itteni hittérítői tevékenységének élő hagyománya. A szláv (glagolita) írás és az óegyházi szláv nyelv megteremtői, a Biblia szláv nyelvre fordítói 863-ban érkeztek Rasztyzláv morva fejedelem velehradi udvarába, több évet töltöttek itt, sőt a hagyomány szerint Metód itt is hunyt el 885-ben. És úgy látszik, hogy erre a közös szláv örökségre Panyutyin katonáinak figyelmét nem is mulasztották el ráirányítani.⁴³⁴

---

⁴²⁸ Uherské Hradiště 1981, 317–318.

⁴²⁹ Szemjakin–feleségének, 1849. május 4/16. Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 8. sz. 64–66. ; Tomaszewicz, 48–49.;

⁴³⁰ Luginszkij I. 90.; Tomaszewicz, 49.

⁴³¹ Luginszkij I. 91. (A lap megjelenési helyéül Ungarisch Hradischt adja meg.); Morawské Nowiny 1849. május 23. 117. sz. (549.)

⁴³² Luginszkij I. 91.

⁴³³ Szemjakin–feleségének, 1849. május 11/23. Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 9. sz. 66–68.

⁴³⁴ Luginszkij I. 89.

Velehrad: „mily kedvesen hangzik ez egy vallásos orosz számára! A régi Velehrad, (...) amely most zsúfolásig megtelt orosz katonákkal, az orosz hit bölcsője, szent hely, ahonnan Szent Cirill és Metód csaknem ezer évvel ezelőtt hirdette az evangéliumot az itteni szlávoknak olyan szertartás mellett, amely az oroszoknál mindmáig fennmaradt. Ha az oroszok Magyarországon sikeresen elvégzik feladatukat, és visszatérnek hazájukba, honfitársaiknak biztosan az édes emlékezés jegyében mesélnék majd arról, hogy látták azt a drága helyet, és jártak ott, a híres Velehradban, ahol az ő pravoszláv egyházuk története elkezdődött” – olvashatjuk a Morawské Nowiny május 16-i számában.⁴³⁵ Május 21-én Velehradban „szláv” (vagyis ortodox) misére is sor került, amelyen az „orosz pap arra emlékeztette honfitársait, hogy a »föld, amelyen állnak, és ez a Velehrad környéki táj nem idegen, nem közömbös az orosz népnek, mert szent Cirill és szent Metód itt tanította a keresztény vallást.«⁴³⁶ Arra is van adat, hogy Ungarisch Hradischban, a Gyümölcsoltó Boldogasszony ferences templomban többször került sor ortodox szertartásra.⁴³⁷

Május 21-én az oroszok nemcsak az emlékezetes velehradi misén vettek részt, hanem mulattak is. Ungarisch Hradisch bált adott az orosz csapatok tiszteletére,⁴³⁸ amelyre a tisztek voltak hivatalosak. Valami kapkodás lehetett a szervezés körül, mert a meghívók alig két órával a bál kezdete előtt érkeztek meg az oroszokhoz. Ismerőseink közül Tomaszewicznek nem volt kedve a mulatsághoz, katonaköpenyben csak a büfét látogatta meg, kíváncsiságból, hogy lássa, milyen is a városban a társasági élet. Az eseményen „minden társadalmi osztály megjelent, a legmagasabb méltóságtól kezdve az iparosig.” „A hölgyek öltözete egyáltalán nem ízléses – állapította meg. – A német nők kecsesen és bájosan táncolnak,” a férfiak lassúak, ezért az orosz tisztek a maguk gyors táncával elnyerték a hölgyek tetszését.⁴³⁹ A következő napon, május 22-én Lazansky gróf, a kormányzó adott ebédet, amelyen valószínűleg csak a magasabb rangú parancsnokok vettek részt, így Szemjakin ezredes is: erről az eseményről, amelyen egymást érték a szövetségesi pohárköszöntők, sőt utánuk még az ő feleségének az egészségére is ittak a jelenlévők, csak Szemjakin lelkes beszámolójából tudunk.⁴⁴⁰

---

⁴³⁵ Morawské Nowiny, 1849. május 16. 112. sz. (527.)

⁴³⁶ Uherské Hradiště 2007, 117. Čoupek, Lukáš 2000. 222. (Az, hogy az idézett szövegek szerint ekkor Paszkevicz szólt volna a katonákhoz, természetesen téves megállapítás. Talán Panyutyin szólhatott.)

⁴³⁷ Čoupek, Lukáš 2000, 222.

⁴³⁸ A cseh munkák szerint ezt a bált az oroszok rendezték.

⁴³⁹ Tomaszewicz, 50.; Szemjakin–feleségének, 1849. május11/23. Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 9. sz. 66–68. ; Čoupek, Lukáš 2000, 222.

⁴⁴⁰ Szemjakin–feleségének, 1849. május11/23. Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 9. sz. 66–68.

Május 24-ről 25-re virradóra átutazott Hradischon az osztrák császár, aki visszafelé jött I. Miklós cárnál tett varsói látogatásáról. A katonaság a vasútállomáson várta a Ferenc Józsefet: „éjjel fél kettőkor utazott itt át, nagyszerű volt a találkozás a fáklyák fényében; fiatal, jó felépítésű, de még az uralkodói stílus nem sajátja, egyébként meg fáradt volt és álmos.”⁴⁴¹

Természetesen az oroszok igyekeztek kellemesen eltölteni az időt: „mulattak és minden pezsgőt megittak” – jegyzi fel ugyancsak Tomaszewicz május 19-én a naplójában.⁴⁴² Pedig ezután még egy hetet töltöttek el a városban! A vendéglősök minden bizonnyal gondoskodtak a kifogyott pezsgőkészlet pótlásáról.

A lakosságnak hasznot hozott a megélénkült kereskedelem, a fogadók, kocsmák forgalma. „A morvák örülnek, mert jelentős mennyiségű ezüst- és aranypénzt hoztunk magunkkal, amit egyébként ritkán látnak. Nyolc napja vagyok itt, de még ezüstöt nem láttam, pedig vásárlásra minden nap kell pénzt kiadnom” – jegyzi meg a szállásmesteri feladatokat ellátó Tomaszewicz.⁴⁴³ Ugyanakkor az oroszok jelenléte az intézkedések ellenére drágasághoz vezetett, az élelmiszerárak megugrottak. A helybélieknek azonban valóban nagyon tetszett, hogy bővében voltak a feljük „oly ritka ezüstpénznek,” hiszen „a szem szívesen időz azon a szép rubeleken.”⁴⁴⁴ Az „orosz katonák a zsidók vállalkozói érdeklődésének célpontjává váltak.” Az ezüstpénzt „bankókra váltották (olykor állítólag hamisakra), s közben alaposan be is csapták őket. Ez különböző intézkedések foganatosítását tette szükségessé, amelyeknek értelmében a zsidók csak tizenkét órát tölthettek a városban, amelyet este hat után mindannyiuknak el kellett hagyni” – számol be a feszültségekről a cseh történész.⁴⁴⁵

Az első orosz csapatok morvaországi megjelenésének híre rögtön elterjedt Bécsben. Ljudvig Valerianovics Tęgoborski (Tyengoborszki) orosz titkos tanácsos Bécsből érkezett levelekre hivatkozva arról számolt be Csernisov hadügyminiszternek, hogy: „Bécs lakói tömegesen tódulnak Hradischba, az orosz csapatok látására. (Hradisch vasútállomása kb. 4 mérföldnyire⁴⁴⁶ van Gödingtől.) A visszatérők nem győzik magasztalni a csapatok pompás kiállítását.”⁴⁴⁷ Az orosz titkos tanácsost információkkal ellátó számunkra ismeretlen személy a

---

⁴⁴¹ Tomaszewicz, 51.; Szemjakin–feleségének, 1849. május 13/25. este, Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 10. sz. 68–71.

⁴⁴² Tomaszewicz, 49.

⁴⁴³ Uo.

⁴⁴⁴ Morawské Nowiny, 1849. május 16. 112. sz. (526–527.)

⁴⁴⁵ Čoupek, Lukáš 2000, 222.

⁴⁴⁶ Egy osztrák mérföld kb. 7,6 km, de Ungarisch Hradisch és Göding távolsága kb. 40 km, vagyis Tęgoborski rosszul számolt.

⁴⁴⁷ Tęgoborski–Csernisov, 1849. május 13/25. hely nélkül. Scserbatov, Okm. 91. sz. 354. (Az általa idézett levelek dátuma május 14. és 16.)

tömegességgel valószínűleg túlzott, de minden bizonnyal valóban megtörtént hradischi utazások váltották ki örvendezését. Május 11-én még arról is hallani lehetett Bécsben, hogy Ferenc Józsefnek szándékában áll Gödingben meglátogatni az elsőként éppen aznap oda megérkezett orosz segélycsapatot. „Göding a morva–magyar határnál van, és ezeknek a csapatoknak a csatlakozása a Wohlgemuth tábornok parancsnoksága alatt álló erökhöz néhány napon belül megtörténik.” A bécsi angol ügyvivő útján Palmerstonnak továbbított ez utóbbi híresztelések azonban nem valósultak meg, de mutatják azt az izgatottságot, amellyel Bécs az oroszokat várta.⁴⁴⁸

A magyar fővárosba ugyancsak hamar megérkeztek az első tudósítások bizonyos orosz erők Morvaországba érkezéséről. Irányi Dániel kormánybiztoshoz „rendkívüli úton” jutott el Pestre a Die Presse május 12-i száma „megszaggatott s hiányos alakban” az oroszok morvaországi megjelenéséről. A Die Presse és a Bécsben megjelenő Ostdeutsche Post ugyancsak május 12-i számában „az orosz sereg egy részének” az Oderberg–Bécs vonalon fekvő „Prerauban⁴⁴⁹ megérkezése állíttatik” – jelenti május 15-én este Irányi Kossuthnak és Szemere Bertalan miniszterelnöknek, megjegyezve azt is, hogy egy Bécsből jött kereskedő „egyébiránt azon hírt hozta, hogy a bécsiek nagyon biztatják magokat az orosz intervencióval.”⁴⁵⁰

PANYUTYIN PRÓBÁLKOZÁSAI A KÖRÜLMÉNYEK TISZTÁZÁSÁRA

Az oroszok ugyan valóban jól érezték magukat Morvaországban, de mégis teljes bizonytalanságban váraakoztak. „...egyedül csak az Úr tudja, mi hogyan lesz majd – írta feleségének Szemjakin május 16-án Hradischból. – Mondok mindjárt egy példát: te is, mi is mindannyian azt gondoltuk, hogy már Bécsben leszünk, de teljesen másként alakult a helyzet. Különítményünket (...) megállították Hradischban, ahol most bevárjuk minden málhánkat. Hová küldenek tovább bennünket, senki nem tudja.”⁴⁵¹ Május 23-án sem tud még többet: „... legutóbbi levelem óta nincs semmi újság, állunk egy helyben, három napi menetre a Vág folyó-

⁴⁴⁸ Magenis–Palmerston, 1849. május 11. Bécs. Correspondence Relative to the Affairs of Hungary. 180. sz. 198.

⁴⁴⁹ Prerautól még mintegy 50 kilométer az út Ungarisch Hradischig.

⁴⁵⁰ Irányi–Kossuth és Irányi–Szemere, 1849. május 15. Pest. Budavár bevételének emlékezete, Iratok, 37. sz. 469–470. és 40. sz. 473–474.

⁴⁵¹ Szemjakin–feleségének, 1849. május 4/16. Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 8. sz. 64–66.

tól, amelyen túl, ahogy mondják, ott vannak a magyarok. (...) napról-napra várjuk az indulásra vonatkozó parancsot, de hogy hová megyünk majd, azt nem tudjuk.” És ekkor még abban reménykedik, hogy csak eljutnak az osztrák fővárosba. Fiatskáinknak mondd meg, kéri feleségét, „hogyan küldök ajándékot.”⁴⁵²

A magyar határ közelségére való tekintettel a városban és környékén egy sor óvatossági rendszabályt léptettek érvénybe és megszigorították a határőrizetet. Hogy „hirtelen meglepetés” ne érje a hadosztályt, „második napja lovon ülök, és bejárom az összes előőrsöt és állást” – veti papírra Szemjakin.⁴⁵³ A Morva bal partján minden mozgást ellenőriztek, orosz járőrök felügyelték a környéket, akik Lukáš Čoupek kutatásai szerint Magyarországról érkezett és nőnek öltözött kémeket is elfogtak. Mint említettük, a hadosztály törzse Ungarisch Hradischban rendezkedett be. Orosz mérnökök felmérték a romló városfalakat és rajzokat készítettek róluk. A falakra ágyúkat állítottak.⁴⁵⁴ Tudjuk, maga Panyutyin is kérte, hogy küldjenek utána biztonságához szükséges lovasságot, ez azonban elmaradt. A helyiek a kozákokat várták nagy izgalommal: „megérkezésük azonban mindig holnapra halasztódik. Szeretném látni őket. Azt mondják, kiváló lovaik vannak, ami egyáltalán nem hihetetlen; azok a lovak legalábbis, amelyeket itt az ágyúknál látunk, nagyszerűek” – vágyakozik a kozákok látványára után a Morawské Nowiny tudósítója.⁴⁵⁵ Hiába. Kozákok csak a trént kísérték Ostrauig, de fordultak is vissza Galíciába.

Panyutyin pedig parancsra várt Varsóból: hogyan tovább. A parancs azonban mintegy kívánság formájában Pozsonyból érkezett Weldentől. Az osztrák főparancsnok segédtszjtje, Pálffy Móríc gróf hozta, és előrenyomulásra hívott fel Trencsén irányába, mint az előző fejezetben szó volt róla.⁴⁵⁶ Panyutyin azonban nem tett eleget Welden kívánságának. „A parancsnokságom alá rendelt csapatok elsőrendű feladatául a varsói herceg tábornagy nekem azt adta, hogy Bécsen át a Főméltóságod parancsnoksága alatt álló seregtesthez tartalékként vonuljak fel; ezért került sor ide rendelésemre vasúton lovasság nélkül és a lehetséges legkisebbre csökkentett számú lóval – így még a löszeres taligák elé fogható lovakat is nélkülözöm. Ilyen viszonyok mellett állított meg itt, Hradischban Berg főhadsegéd úr főméltósága – mindezek következtében nehéz lenne

⁴⁵² Szemjakin–feleségének, 1849. május 11/23. Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 9. sz. 66–68.

⁴⁵³ Szemjakin–feleségének, 1849. május 4/16. Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 8. sz. 64–66.

⁴⁵⁴ Čoupek, Lukáš 2000, 220.

⁴⁵⁵ Morawské Nowiny 1849. május 23. 117. sz. (549.)

⁴⁵⁶ Welden–Berg, 1849. május 10. Pozsony. RGIA f. 1. op. 1. gy. 18372. Az eredeti német: 72–73., az orosz fordítás: 74–77. Másolata: KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–286.

egy elszigetelt mozdulatra vállalkozni minden lovasság nélkül és csak azzal a kevés munitióval, amit a katonák magukkal vinni képesek” – közölte Welden május 14-én azokat az okokat, amelyek következtében az osztrák főparancsnok ambiciózus támadási tervének végrehajtásában, melyet Vogel altábornagy hadosztályának, Jablonowski dandárának, a maga erőinek és az orosz hadosztálynak az összehangolt mozdulataira kívánt építeni, egyelőre nem tud részt venni. Panyutyin a válaszhoz azt is hozzátette, hogy a további és mihamarabbi parancsokat Paszkevicstől várja.⁴⁵⁷ Magyarán Welden egyelőre nem számíthatott rá.

Közben maga Panyutyin is igyekezett valahogy a helyzetet felmérni, mert úgy látta, minden eshetőségre fel kell készülnie. Két nappal később ugyanis azt közölte Weldennek, hogy a hadosztály mellé rendelt osztrák őrnagy, Prouvy és az orosz Ernrot (Ehrenroth) tábor-kari másodkapitány, akiket Trencsén felé tájékozódás céljával küldött ki, azt jelentették, hogy a Zablát⁴⁵⁸ tartózkodó, két század gyalogosból álló osztrák csapatból a következőket tudták meg: „1/ a felkelőknek egy 200 gyalogosból, 150 huszárból álló, két löveggel ellátott elővédje május 15-én befutott Trencsénbe. 2/ ennek az elővédnek a derékhada a Vágnál, a Nyitrából Trencsénbe vezető úton, Bánban áll. És 3/ Vogel altábornagynak, aki Bellusnál a Vágon túl van, az elővédje jelenleg még csak Pruszkát érte el.” Jelentette továbbá Weldennek, hogy Prouvy és Ernrot még aznap felveszik a kapcsolatot Vogellel. Abban az esetben pedig, ha a felkelők részéről támadás érné, akkor a számára szükséges lovak hiányában Hradischban fog védekezni, amely város számára „szabályos erődítményt kínál biztonságos kőfalaival, a Morván túl fekvő Altstadtban pedig erős tartalékot tud felállítani a várost védő csapatok számára.” És ha az ellenség – amit nem tart valószínűnek –, akkora nagy túlerővel támadna, hogy a várost kénytelen lenne elhagyni, akkor Altstadtra támaszkodna, majd a Morva hídját felszedné, s a folyó mentén Bécs felé húzódná vissza. Nem gondolja azonban, hogy a felkelőknek olyan jelentős ereje volna, amivel erre a lépésre kényszerítenék. Ellenkezőleg a Vogel Pruszkában lévő csapataival felvett kapcsolat birtokában egy megfelelő nagyságú különítménnyel a lázadókat vissza fogják vetni.⁴⁵⁹

Panyutyin Weldennek szóló jelentésével egy időben Hradischból Ferdinand Langenau osztrák alezredes is tájékoztatást küldött az osztrák főparancsnoknak. Eszerint a Bánban álló

---

⁴⁵⁷ Panyutyin–Welden, 1849. május 2/14. Hradisch. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–ad390.

⁴⁵⁸ A szövegben: Zaplacie. Kis- és Nagyzablát későbbi neve Vágszabolcs, ma Trencsén város része.

⁴⁵⁹ Panyutyin–Welden, 1849. május 4/16. Hradisch. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–448c.

magyar had mintegy 2-3000 embert számlál. Talán Horváth János honvéd alezredes „szágul-dó különítményéről” van szó, amely Nyitra térségében Buda ostroma idején tartotta sakkban a Vág mögött álló tartalék hadtestet, és mindössze 1600-1700 főt számlált.⁴⁶⁰ Kisebb erői északabbra is pásztázhatták a vidéket. Langenau azt javasolja, hogy Vogel ne rendeljék egyelőre a Vág mentén lefelé, mert a Felső-Vág ellenőrizetlen marad, ugyanis „az oroszok nagyon aggodalmaskodnak, és nem fognak a Vághoz előrenyomulni addig, amíg a várt trén és lovasság meg nem érkezik.” „Panyutyin tábornok szerfölött óvatos”, nyomasztja a felelősség, és kérni kellene Berget, még egyszer jöjjön ide, hogy a biztonságérzetet erősítse, mert az itteniek gyakori instrukciókat igényelnek.⁴⁶¹

Langenau mintha csodálkozna azon, hogy Panyutyin mennyire óvatos. Pedig az előzmények ismeretében érthető, hogy Panyutyin Hradischban minden Weldentől érkezett, előrenyomulásra vonatkozó felhívást visszautasított, mert valóban kelepcebén érezhette magát. Paszkevics szigorúan kikötötte, hogy a rá bízott hadosztály tartalékként használható fel, Welden pedig a neki küldött tervek szerint éppen nem tartalékként számított volna rá. Ráadásul Panyutyinék távol voltak az orosz határtól, vissza sem fordulhattak. Mert amíg Erdélyből 1849 márciusában Szkarjatyin és Engelhardt különítményei vissza tudtak húzódni az orosz csapatok által megszállt Havasalföldre, vagyis hátországukba, addig Panyutyin számára egy ilyen lehetőség nem volt adott. Joggal aggódhatott tehát a rá bízott, előkészületlenül és hirtelen elindított hadosztályért, amely lovassági fedezet nélkül, trénje nélkül, szűkös élelmiszerkészlettel, kevés munícióval a magyar határ, vagyis a „hadszín-tér” közelében várakozott. És nyugodtan feltételelezhette azt, hogy az osztrákok a veszély nagyságát nem túlozták el akkor, amikor éppen az ő indulásakor a Bécset vagy Morvaországot fenyegető közeli magyar támadás eshetőségét ecsetelték. Azt pedig, hogy a Bánban álló magyar erő a hírek szerint mindössze 2-3000 főt számlál, Weldennek adott válaszában ő nem említette. Furcsa is lett volna, ha ezt az igencsak kicsi ellenséges létszámot megadja, miközben Hradisch kiürítésének és a Bécs felé történő visszahúzódásnak a lehetőségét is felvetette.

Welden persze meg volt rökönnyödvé azon, hogy Panyutyin „a maga 17 ezer emberével” még ilyen eshetőséggel is számolt. Az átkelők a Vágon le voltak rombolva, ő ellenőrizte a vidéket, és Vogel seregteste, valamint Jablonowski Vágújhelyre érkezett dandárja között ma-

---

⁴⁶⁰ Életrajza: Bona 2000, 386–387.

⁴⁶¹ Langenau alezredes–Welden, 1849. május 16. Hradisch. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–448b.

gyar erő aligha vonulhatott volna fel Hradischnak.⁴⁶² És próbálta ugyan megnyugtanni Panyutyint,⁴⁶³ de eredményt nem ért el: az orosz hadosztályt Hradischból nem sikerült ki-mozdítania Trencsén felé.

Panyutyinékhöz pedig végre május 18-án, Frolov tábornoktól, a III. hadtest tábor-kari főnökétől megjött az értesítés arról, hogy május 15-én Krakkóból elindult a had-osztály egész trénje az országúton Ostrau felé, ahonnan vonaton szállítják tovább Hradischig.⁴⁶⁴ Tudjuk, a szekérvonat ilyen módon május 21-én érkezett meg a had-osztályhoz.

PASZKEVICS KÍSÉRLETEI A HADOSZTÁLY HELYZETÉNEK MEGOLDÁSÁRA

Paszkevics közben Varsóban igyekezett rendezni Panyutyin hadosztályának sorsát. Szembe-sülve azzal, hogy a hadosztály Hradischban marad, és osztrák területen az osztrák hatósá-goktól függ a sorsa, Berg tábornokon keresztül azzal a kéréssel fordult az osztrák kormány-zathoz, hogy mivel az orosz lovasság „még túlságosan messze hátul van,” két cs. kir. lovas-századot rendeljen lehetőség szerint mielőbb Hradischba a hadosztály mellé. Cordon had-ügyminiszter Weldentől május 18-án kérte az erre vonatkozó intézkedést.⁴⁶⁵ Tudjuk, hogy a trént kozákok kísérték Ostrauba, úgy látszik azonban, hogy Paszekvics a fedezetet nem ve-lük kívánta megoldani.

Welden az 1. (Civalart) dzsidásezred egy osztályával, vagyis két századával báró Anton Dobrzensky alezredest rendelte a hadosztályhoz, jelezve azt, hogy ő már eleve fel-ajánlotta ezt a lovasfedezetet Panyutyin csapatai mellé arra az időre, amíg a melléjük kül-dött orosz lovasság meg nem érkezik. Az említett lovasosztály azonban csak akkor csatla-kozik a hadosztályhoz, ha az „magyar földre,” a Vág völgyébe megérkezik: ugyanis egyál-talán nincs szándék arra, hogy ezt a lovasságot Morvaországba küldjék. Egyben Welden

---

⁴⁶² Welden–Langenau alezredes, 1849. május 17. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–448a.

⁴⁶³ Welden–Panyutyin, 1849. május 5/17. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–448.

⁴⁶⁴ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója. RG VIA f. 846. op. 16. gy. 5360.

⁴⁶⁵ Cordon–Welden, 1849. május 18. Bécs. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–486.a.

arról is rendelkezett, hogy Jablonowski dandárja tegyen meg minden előkészületet a bevonuló orosz elővéd fogadására.⁴⁶⁶

A hadosztály mellé rendelendő lovassági fedezet érdekében tett lépések mellett Paszkevics az ekkor kidolgozott általános haditervben is foglalkozott Panyutyinék sorával. Május közepén, amikor Buda még osztrák kézen volt, azt tervezte, hogy az orosz hadak két oszlopban vonulnak be Magyarországra. Eszerint a mintegy 35 ezer fős baloldali oszlop, élén Rüdiger tábornokkal Jordanówból az Árva völgyén keresztül a Vág völgyébe indul, Trencsén felé. „Arra a pontra érve, ahol az út Trencsén felé fordul, Rüdiger tábornok megpróbál összeköttetésbe lépni a 9. gyaloghadosztállyal” [vagyis Panyutyin kombinált hadosztályával], a 6. gyaloghadosztályt pedig visszafordítja Galícia felé, hogy az Eperjes környékén felvegye a kapcsolatot a második, kb. 75 ezer főt számláló oszloppal, amely Gorcsakov tábornok közvetlen irányításával Dukla környékéről vonul Bártfán át Eperjesre, majd tovább az ország belseje felé. Eközben Rüdiger oszlopa Trencsénből arra vonul tovább, amerre a körülmények kívánják. „Ha azonban az osztrák kormány kellő mennyiségű élelmet küld Rüdiger tábornok elé”, az Trencsén helyett, „a 9. gyaloghadosztályt magához vonva, egyenesen a selmeci vagy a nyitrai útra térhet, és az osztrák hadsereg balszárnyát képezheti.” Paszkevics szerint az orosz hadműveletek június 17-én kezdődhetnének meg, és addig az volna kívánatos, ha az osztrák hadsereg minden döntő hadművelettől tartózkodna. Az összehangolt hadmozdulatok eredményeként az osztrákok ekkor nyomulhatnának előre, hogy megteremtsék az összeköttetést Rüdigerrel „a számára legkedvezőbb útvonalon,” majd Komáromba szoríthatnák az ellenséget, végül az osztrák hadsereg egy része körülzárhatná a várat, a nagyobbik része pedig „a Duna jobb partján vonulhatna Buda felmentésére és Pest birtokbavételére.” Ha viszont a magyar fél „az osztrákok balszárnyával szemben vonná össze erőit, mint ezt a hadszíntérről érkező legutóbbi hírek sejtetni engedik, ellene kell vonulni, Trencsénből és a Vág völgyéből ki kell szorítani, nehogy betörhessen Morvaországba, és használhatatlanná tegye a bécs–varsói vasútvonalat.” És ebben az esetben Panyutyint utasítani kell, hogy „mindenben tartsa magát az osztrák főparancsnok utasításaihoz, (...), de kérni kell Welden tábornokot, hogy Panyutyin tábornok hadosztályát lehetőleg

---

⁴⁶⁶ Welden–Parrot (Parrot vezérőrnagy az oroszok mellé kirendelt összekötő volt), 1849. május 19. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–486b (az iratban annak az ajánlatnak a dátuma, amely szerint Welden egy cs. kir. lovasosztályt Panyutyin hadosztálya mellé rendelne, május 4. Ez a dátum azonban minden bizonnyal téves, ezt az ajánlatot május 9-én tehetette.); Welden–a hadügyminisztériumnak, 1849. május 19. Pozsony. uo. 486.

tartalékként használja fel az osztrák csapatok támogatására.” Paszkevics ismételten hangsúlyozta, hogy Rüdiger megérkezéséig az osztrákok kerüljék a csatát, „ha csak nem lehet előle kitérni,” különben „bölcsebb a védelemre szorítkozni, Morvaországot fedezni, és a vasútvonalat, az ellátásunkat szolgáló készletek fő forrását mindenképp megtartani.”⁴⁶⁷

Ez a Scserbatov által május 21-i dátummal közölt haditerv, mint ismeretes, nem valósult meg. A mi szempontunkból viszont azért érdekes, mert Rüdiger oszlopát Paszkevics mégis a Vág völgyébe akarta elindítani. Vagyis az általa rendszerint elutasított útvonalra tett javaslatot, amelynek lehetőségét, mint korábban láttuk, a cárnak egyszer ugyan már felvetette. Ennek indokául akkor a Bécsset fenyegető magyar támadást hozta fel. Most azonban nem az osztrák főváros fenyegetettsége volt az indoka ennek a tervnek, hanem minden bizonnyal az a szándék, hogy Panyutyin hadosztályának sorsát megnyugtató módon rendezze: sikerüljön visszacsatlakoztatnia a III. hadtesthez.

I. Miklós és Ferenc József varsói találkozásán (valószínűleg május 22-én) végül az a döntés született, hogy Panyutyin hadosztályával az osztrák főparancsnok rendelkezik. Paszkevics a haditervre vonatkozóan a későbbiekben további módosításokat javasolt. Közben ugyanis a magyarok bevették Budát, és úgy látta, hogy a Pozsonynál összevont, megerősödött osztrák hadsereg most már sikerrel tudna megakasztani egy Bécs elleni támadást abban az esetben, ha a magyarok Buda bevétele után a Duna jobb partján előrenyomulnának. És mindeközben a cár határozott arról is, hogy orosz erők Erdélybe ugyancsak benyomulnak. Az orosz főparancsnok e három okkal magyarázta azt, hogy a Magyarországra bevonuló két oszlopot Bártfánál vagy Eperjesnél összevonja, és egyenesen Pest felé indul el, „mert ez az egyetlen irány, amely gyors és döntő eredményekhez vezet,” ugyanakkor a maga el-

---

⁴⁶⁷ Paszkevics hadműveleti terve. Varsó, 1849. május 9/21. Scserbatov Okm. 89. sz. 350–353.; P. K. Menykov. RGVIA f. 167. op. 1. gy. 6. 10–14. (keltezés nélkül, másolat.); RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 146–149. Копия с высочайше утвержденного плана предлагаемым в Венгрии военным действиям (A magyarországi hadműveletekre vonatkozóan őfelsége által jóváhagyott terv. Másolat, hely és dátum nélkül). Az iratcsomóban ez előtt a hadműveleti terv előtt Paszkevicsnek két, a cárnak szóló felterjesztése található, amelyekben mérlegeli a számításba vehető útvonalak előnyeit és hátrányait. Az első május 3/15-én kelt, a hozzáfűzött kiegészítés egy nappal később. Kiemeli bennük a Trencsén felé történő felvonulás előnyeit: többek között azt, hogy Trencsénbe könnyen szállítható Hradischból élelmiszer, ugyanis „a Varsóból Hradischba vezető vasút a legbiztosabb élelmiszerforrásunkul szolgálhat,” mert a Lengyel Királyság és egész Morvaország raktáraiból naponta érkezhettek rajta a szállítmányok anélkül, hogy az ellenség a legkisebb mértékben veszélyeztethetné őket. Panyutyin hadosztályát ekkor nem is említi. Azzal, hogy maga is aggódott érte, a cárt nyilván nem akarta ingerelni. Uo. 137–144. és 145–145b.

söprő ereje a biztos siker záloga.⁴⁶⁸ A cár Paszkevics javaslatait június elején jóváhagyta, s nagy vonalakban végül ennek a tervnek az alapján kezdődtek meg az oroszok hadmozdulatai. Egyelőre azonban még a Varsóban hozott döntéseknél tartunk.

INDULÁS MAGYARORSZÁGRA

A Panyutyin-hadosztály sorsát illetően tehát a két uralkodó varsói találkozásán született döntés: az osztrák főhadserg mellett marad „egészen addig, míg az nem ér az orosz hadsereg közelébe.”⁴⁶⁹

Hradischban a hadosztály parancsnoka és törzse május 24-én este tudta meg, hogy csapataikkal együtt mégis osztrák parancsnokság alá, pontosabban Welden főparancsnok alá fognak tartozni. Paszkevics erre vonatkozó 1384. számú parancsát⁴⁷⁰ minden bizonnyal az aznap Hradischba érkezett Alekszandr Danyilovics Gerstencevejg tábornoki százados, Miklós cárnak a hadosztály mellé rendelt szárnysegéde hozta Varsóból.⁴⁷¹

Május 25-én a felsorakozott ezredeknek istentiszteletet tartottak, Gerstencevejg pedig a katonáknak átadta az uralkodó üdvözlését, amelyet azok üdvívalgással fogadtak.⁴⁷² „Az itteni lakosság csodálta rendünket, és különösen a cárnak alattvalói iránti figyelmeségét. Azt, hogy »Vivat, Miklós!« majdnem hangosabban kiáltották, mint mi” – örökíti meg az emelkedett hangulatot Szemjakin.⁴⁷³

---

⁴⁶⁸ Paszkevics felterjesztése I. Miklósnak. (dátum nélkül közölve) Menykov III. 238–243. ; Paszkevics feljegyzése ismeretlen személyhez (talán Berghez) Menykov másolatai között, hely és dátum nélkül. Menykov III. 243–247.

⁴⁶⁹ Oreusz a már részleteiben is kidolgozott végleges haditervet közli: Oreusz 2002, 110–113. A Panyutyinékre vonatkozó döntés: 113. Paszkevics az előbbi lábjegyzetben hivatkozott, ismeretlen személyhez írt feljegyzésében a két uralkodó varsói találkozásáról ezt rögzíti: „Varsóban az osztrák uralkodóval, amikor bemutatták neki a haditervet, többek között azt közölték, hogy egy orosz hadosztály az osztrák főparancsnok rendelkezésére bocsátatik addig, amíg Rüdiger gróf (...) nem ér Trencsén magasságába, majd Rüdiger grófnak, miután ismét magához vonta hadosztályát, az osztrák hadsereg balszárnyát kell képeznie (...). Menykov III. 243.

⁴⁷⁰ A hadosztály hadművelési naplója. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.

⁴⁷¹ A Varsóból visszatért Schwarzenberg május 25-én tájékoztatta Welden a hadosztályra vonatkozó döntésről. Schwarzenberg–Welden, 1849. május 25. Bécs. Mellette másolatban ugyanerről: Paszkevics–Schwarzenberg, 1849. május 17/23. Varsó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–595. és ad595.

⁴⁷² Tomaszewicz, 51.

⁴⁷³ Szemjakin–feleségének, 1849. május 13/25. este, Ungarisch Hradisch. . Szemjakin, 10. sz. 68–71.

„Május 13/25-én egy tekintélyes magyar ökörorsodát hajtottak Huštěnovicébe; – ezek az ökrök voltak az első hírhozói annak, hogy hamarosan indulunk tovább, ugyanis élelmezésünk céljait kellett szolgálniuk. Egyébként ezek az ökrök önmagukban is figyelemre méltóak: – természetük hatalmas, szarvuk meg egyszerűen félelmetes: – sokuknál a szarvak felső vége közötti távolság a két arsin⁴⁷⁴ is meghaladta! Aki ezt nem hiszi, kérdezze meg attól, aki megjárta Magyarországot” – emlékezik Luginszkij a közeli indulást jelző fenséges állatokra,⁴⁷⁵ a hadsereggel vonuló, élő húsraktárakra.

Panyutyin még 24-én, vagyis Paszkevics parancsának kézhezvétele után értesítést küldött Pozsonyba Weldennek arról, hogy rendelkezék hadosztályával.⁴⁷⁶ Weldenről azt a parancsot kapta, hogy 26-án keljen útra a magyar határ felé. 26-án éjszakázzon Ungarisch-Brodban, majd onnan két oszlopban vonuljon tovább: az egyikkel Trencsénhez, a másikkal Beckóhoz, mégpedig olyan tempóban, hogy május 29-én már érje el a Vágot, legyen ott a folyó jobb partján, szemben az említett pontokkal.⁴⁷⁷

És május 26-án a reggel hatkor kezdődött rövid egyházi szertartás után, amelynek során a pápa megáldotta a katonaságot, a hadosztály elindult Magyarországra. A városból kivonuló első zászlóaljat ágyúk követték, aztán a második zászlóalj indult el, majd megint ágyúk következtek, s így tovább. Végül a megrakott társzekerek. Ungarisch Hradisch kiürült. „Néhány beteg maradt a kórházban, rajtuk kívül egyetlen oroszot sem látni már itt; minden üres” – írja a Morawské Nowiny.⁴⁷⁸ Hosszan kígyózott az orosz katonaság menetoszlopa a hegyvölgyes vidéken. Fönről letekintve „csodálatos látványt nyújtottak a végeláthatatlanul csillogó szuronyok, amerre a szem ellátott, szikrázott tőlük az egész országút. A hőség szinte kibíráhatatlan volt. Katonáink azonban a kínzó hőség ellenére is a legnagyobb rendben vonultak. A szekérvonat hossza elérte a négy versztát” – örökíti meg Tomaszewicz a magyar határ felé masírozó orosz csapatok lenyűgöző látványát.⁴⁷⁹

Az oroszok déli egy óra tájban értek Ungarisch Brodba. A parancsnokok és a törzsek a városban szálltak meg, a csapatok pedig a környező falvakban. Szinte egy időben Panyutyi-

⁴⁷⁴ Arsin, régi orosz hossz mérték, 1 arsin=0,71 m. Az álmélkodó Luginszkij tehát vagy másfél méterre (!) becsülte a szürkemarha szarvcúcsainak távolságát.

⁴⁷⁵ Luginszkij I. 92.

⁴⁷⁶ Panyutyin–Welden, 1849. május 12/24. Ungarisch Hradisch. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–582.

⁴⁷⁷ Szemjakin–feleségének, 1849. május 13/25. este, Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 10. sz. 68–71.; Panyutyin–Welden, 1849. május 25. Hradisch. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–613½.; A hadosztály hadműveleti naplója. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.

⁴⁷⁸ Morawské Nowiny, 1849. május 30. 122. sz. (569.)

⁴⁷⁹ Tomaszewicz, 52.

nékkal Strany felől megérkezett a városba (Friedrich) Henikstein osztrák táborkari őrnagy, aki újabb parancsot hozott Weldentől: a hadosztálynak, mivel az általános támadó hadművelet igazodik majd az orosz főserég előrenyomulásához, amelynek menetéről Varsóban megállapodás született, s amelyről közben tájékoztatást kapott, most mégsem kell majd átkelnie a Vágon, hanem két oszlopban vonuljon lefelé a folyó mentén Nagyszombatig, és ha oda megérkezik, ott várja be a következő parancsokat.⁴⁸⁰ Henikstein Weldent még aznap tájékoztatta arról, hogy az orosz segélyhad nem 17 000 fős, hanem csak 13-14 000 embert számlál,⁴⁸¹ és érzékelve, hogy Panyutyin aggodalmaskodik az ellenség részéről fenyegető veszély miatt, meg amiatt is, vajon Varsóban hogyan ítélik meg az ő felvonulását, másnap Trencsénbe, Benedek Lajos vezérőrnagynak is küldött egy levelet, amelyben kérte, hogy a dandárába tartozó és Dobrzensky parancsoksága alatt álló dzsidásosztály az eredeti tervek szerint feltétlenül csatlakozzon a hadosztálynak majd a trénnel Magyarországra bevonuló oszlopához.⁴⁸² Henikstein tehát jelezte, hogy kisebb a létszáma a hadosztálynak, mint vélték, aztán már később arról is tájékoztatta az osztrák főparancsnokot, hogy a hadosztály nem hozott tüzérségi lőszeranyagot, csupán annyi a muníciója, amennyi a lőszeres ládába befér.⁴⁸³

Panyutyinék a május 27-ét, ami vasárnapra esett, Ungarisch Brodban töltötték. A katolikus Tomaszewicz részt vett a vasárnapi misén, és itt hallotta azt a kórust, amelyik aztán csodálatos szerenádót adott Panyutyin altábornagy szállásának ablakai alatt.⁴⁸⁴ És ezzel búcsúztak is az oroszok Morvaországtól, a következő éjszakát már a magyar határ közelében töltötték.

Ungarisch Hradisch egyébként a katonaság ellátásában kapott még szerepet 1849 nyarán, ugyanis különböző jelentős készleteket raktároztak a városban és küldtek innen a Magyarországra vonult osztrák csapatok után.⁴⁸⁵

---

⁴⁸⁰ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója. RGVA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Welden–Panyutyin, 1849. május 26. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–620. (Mellette útvonalterv és megadva a két oszlop vezetésére kirendelt tisztek neve: Thom és Gastgeb. 620a); Panyutyin–Welden, 1849. május 26. este 8 óra. Ungarisch Brod.Uo. 635.

⁴⁸¹ Henikstein–Welden, 1849. május 26. Ungarisch Brod. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–644b.

⁴⁸² Henikstein–Benedek, 1849. május 27. Ungarisch Brod, délelőtt 10 óra. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–648.; Benedek még aznap délután utasította Dobrzenskyt a szóbanforgó oszlophoz történő csatlakozásra. (Uo. ad 648.)

⁴⁸³ Ennek az újabb gondokat jelentő tájékoztatásnak már Haynau volt a címzettje azután, hogy Henikstein megelőzve a hadosztályt, az elhelyezését intézendő Pozsonyba érkezett: Henikstein–Haynau, 1849. június 1. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1834. 1849–6–1.

⁴⁸⁴ Tomaszewicz, 52.

⁴⁸⁵ Čoupek, Lukáš 2000, 222.; Uherské Hradiště 2007, 117.

Milyen emléket hagytak maguk után Panyutyin csapatai Morvaországban? Kellemeset – írja a korabeli tudósító: „Mondhatjuk, nagy sajnálattal búcsúztunk el tőlük.”⁴⁸⁶ „Nem kétséges, hogy mély benyomást tettek a helybéliekre, s jelenlétük a pánszlávizmus gondolatának erős terjedéséhez vezetett a csehül beszélő lakosság körében” – olvashatjuk az idézett cseh történeti feldolgozásokban.⁴⁸⁷ A korabeli forrásokban pedig a „régio szláv múltjának gyakori emlegetése nem csupán a Cirillhez és Metódhoz kötődő vallási hagyomány eleven voltát bizonyította, hanem inkább azt, hogy a 19. században (...) már kialakulóban volt Nagymorávia államjogi tradíciójának a tudata” – összegez Lukáš Čoupek. Tanulmányának német és angol nyelvű rezüméjében pedig egyszerűen úgy fogalmaz, hogy az orosz csapatok hradischi tartózkodása a russzofil és pánszláv eszméket erősítette.⁴⁸⁸

---

⁴⁸⁶ Idézi: Uherské Hradiště 1981, 317.

⁴⁸⁷ Čoupek, Lukáš 2000, 222.; Uherské Hradiště 2007, 117.

⁴⁸⁸ Čoupek, Lukáš 2000, 222., 227., 228.

VII. fejezet

„az oroszok beavatkozása valóság”⁴⁸⁹

Újabb két hét Pozsonyban és környékén

AZ ÚT NAGYSZOMBATIG

A hadosztály két oszlopban kelt át a magyar határon. Az orlovi vadászrezdből, a szevszki gyalogezred egy zászlóaljából, a 8. könnyűütegből és az egész különítmény tréningéből álló menetoszlop Kobjakov vezérőrnagy parancsnoksága alatt és az osztrák Thom kapitány vezetésével Ungarisch Brodból május 28-án hajnali háromkor kelt útra, és kora reggel, hat óra előtt elérte a Hrozinkov nevű falut, vagyis a morva–magyar határt.⁴⁹⁰

Május 29-én már Magyarországon, Kosztolnán,⁴⁹¹ illetve a közeli Kochanócz⁴⁹² nevű faluban éjszakázott. A bevonuló oroszok itt találtak először a háború pusztításának nyomaival: 1848. október 28-án a Morvaországból betört Simunich altábornagy Kosztolnánál verte meg Ordódy Kálmán honvéd őrnagy nemzetőrökből és népfelkelőkből álló csapatát, és a falu tűzvész áldozata lett. Egyesek szerint a magyarok, mások szerint az osztrákok gyújtották föl. Nyomorúság és szükség mindenfelé, az itteniek „gyűlölik Kossuthot.” Alekszejenko szerint a tisztek pénzt gyűjtöttek a magyarok által kirabolt szegény helybélieknek, akiknek ismerős szláv beszéde örömmel töltötte el őket.⁴⁹³ Kobjakov és Dimman a kochanóczi udvarházban szállt meg. Tomaszewicz megemlíti az itteni Szilvay családot: a három Szilvay fivér közül az egyik elesett a kosztolnai összecsapásban, a másik a magyar seregben szolgált, a harmadikról, mint írja, „házigazdámtól nem sikerült semmit megtudnom.” Valóban, Szilvay Károly százados kapitányként szolgált a honvédseregben.⁴⁹⁴ Az oszlop Vágújhelyen

⁴⁸⁹ Pressburger Zeitung, 1849. június 4. (126. sz.)

⁴⁹⁰ Henikstein–Welden, 1849. május 28. délután fél három, Strany. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–673.; Tomaszewicz, 53.

⁴⁹¹ A település neve később Drétoma, Vágegyháza.

⁴⁹² Későbbi neve Vágkohány.

⁴⁹³ Alekszejenko, 367.

⁴⁹⁴ Tomaszewicz, 53–54. Szilvay Károly (1825–1883) huszárkapitány az 1849. március 5-i szolnoki ütközetben tüntette ki magát, ahol súlyosan meg is sebesült. Bona Gábor 2009, II. 420–421.

és Verbón át folytatta útját, majd a menetutasítás szerint június 1-jére kellett megérkeznie Nagyszombatba.

Az összes többi alakulatból (csaknem három ezredből és három ütegből) álló jobboldali, vagyis a főoszlop, amelynek élén Panyutyin állt, Ungarisch Brodból ugyancsak május 28-án hajnali háromkor indult el a rövidebb úton, délebbre a másiktól, Gastgeb osztrák kapitány vezetésével.⁴⁹⁵ Elhaladt „a Slavkov (németül Austerlitz) nevű jelentéktelen falucska mellett, amely a szövetséges osztrák–orosz hadsereg és franciák között 1805-ben megvívott csatáról nevezetes,⁴⁹⁶ majd első állomásként a még morvaországi Stranyban éjszakázott.⁴⁹⁷ Panyutyin a hadosztály törzsével itt a Liechtenstein-uradalomhoz tartozó épületben szállt meg. A hadosztályról készült egy pontos létszámkimutatás is, amely szerint a két oszlop ekkor összesen 13 754 főt számlált, a lovak száma pedig 1680 volt.⁴⁹⁸ A katonaság a legnagyobb rendben, a folyamatosságot tartva vonult,⁴⁹⁹ pedig az átkelés a hegyeken Ungarisch Brod és Strany között főként a tüzérség számára gondokat okozott. A kaptatóknál a lövegek elé 10-12 lovat is be kellett fogni, de anélkül sikerült végül legyűrni a nehézségeket, hogy egyetlen lovat is veszítettek volna.⁵⁰⁰

Panyutyin hadosztálya a fölérendeltségi viszonyok tisztázatlanságában csaknem két hetet töltött Ungarisch Hradischban tétlenül, így amikor az uralkodók varsói találkozásán megszületett a döntés sorsáról, további útjára vonatkozóan osztrák részről mégsem volt teljesen előkészítve minden. A magyarországi ellátásáért felelős biztos, Dezasse Ferenc Xavér gróf, cs. kir. őrnagy csak az utolsó pillanatban kapta meg a szükséges utasítást, így május 28-án Hradischba indult el, hogy Panyutyin altábornagnak bemutatkozzék, de az oroszokkal már Stranyánál szembetalálkozott. Itt tudta meg, hogy a hadosztály létszáma 14 ezer fő körül van, a lovak száma 1440 (?), hat napra való élelmiszert szállítanak utánuk, és ezeknek a készleteknek meg a különféle katonai felszereléseknek a továbbszállításához előfogatokkal együtt

⁴⁹⁵ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója. RG VIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Panyutyin–Welden, 1849. május 17/29. Vágújhely. KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1833. 1849–5–685.; Henikstein–Welden, 1849. május 28. délután fél három, Strany. Uo. 673.

⁴⁹⁶ A Slavkov nevű falu az Ungarisch Brodon át vezető úton mintegy harminc kilométernyire délkeletre van Ungarisch Hradischtól. Ez a Slavkov azonban nem Austerlitz, amelynek cseh neve szintén Slavkov (ma: Slavkov u Brna), és Ungarisch Hradischtól kb. ötven kilométerre van északnyugatra.

⁴⁹⁷ Luginszkij I. 94.

⁴⁹⁸ Létszámkimutatás, 1849. május 16/28. Strany. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–613.½a. Van itt egy másik, orosz nyelvű létszámkimutatás is, dátum és hely nélkül, de kb. ugyanebből az időszakból majdnem egyező adatokkal. Eszerint a jelenlévők létszáma 13 783 fő, a lovaké 1680 (Uo.: 613.½b).

⁴⁹⁹ Henikstein–Welden, 1849. május 28. délután fél három, Strany. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–673.

⁵⁰⁰ Gerstencevejg–I. Miklós, 1849. május 31. Nagyszombat. RG VIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

720 szekérre van szükség. Ezért aztán rögtön fordult is vissza, hogy mindent előkészítsen Vágújhelyen másnapi fogadásukra, s ha ezen túl lesz, utazzon előre, hogy Verbón, majd Nagyszombatban is intézkedni tudjon.⁵⁰¹

Stranyban aggasztó hírek jutottak el Panyutyin katonáihoz, mégpedig arról, hogy „Görgei a maga seregével Trencsén városának közelében van, vagyis tőlünk nagynak egyáltalán nem mondható távolságban, ezért napról napra arra készültünk, hogy megütközzünk.”⁵⁰² Persze ez a Görgey nem az a Görgei volt, akire a magyar határ átlépésére készülő orosz tiszt gondolt. Görgey Ármin honvéd alezredesnek, a főparancsnok bátyjának már korábban említett kis portyázó különítménye, amelynek létszáma nem érte el a 2000 főt sem, keltett riadalmat a vidéket megszállva tartó osztrákok és az általuk tájékoztatott oroszok körében.

Május 29-én az oszlop elérte Vágújhelyet, ahol élükön három tábornokkal az osztrák szövetségesek két gyalogzászlóaljjal, két vadászszázaddal és egy dragonyos osztállyal sorakoztak fel a fogadására. Itt volt Anton von Herzinger vezérőrnagy és hadosztályparancsnok, Bernhard Theissing és Felix Jablonowski herceg, vezérőrnagyok és dandárparancsnokok, valamennyien Ludwig Wohlgemuth altábornagy tartalék hadtestétől. A két fél katonai tiszteletadással köszöntötte egymást, az osztrák katonák elvonultak Panyutyin előtt, az orosz csapatok pedig Herzinger előtt.⁵⁰³ Az osztrák katonazene itt is elbűvölte az oroszokat,⁵⁰⁴ de maga a katonaság már kevésbé. Miklós cár szárnysegéde úgy látta, hogy az osztrák gyalogság egyáltalán nincs irigylésre méltó állapotban, kimerült, ruházata elnyűtt. A lovasságról jobb volt a véleménye. Az osztrákok lelkesen üdvözölték a régen várt orosz csapatokat. A menetutasítás szerint az orosz főoszlop 30-án Verbón éjszakázott, 31-én pedig már Nagyszombatban kellett lennie, vagyis egy nappal korábban, mint a trént kísérő másiknak, amely Vágújhelytől ugyanezen az úton követte.⁵⁰⁵ Ekkor már ott volt mellette az orosz lovasságot pótlandó a Welden által lovassági fedezetül ígért Civalart-dzsidásosztály is.⁵⁰⁶ Az osztály parancsnoka,

---

⁵⁰¹ Dezasse–a cs. kir. hadsereg főparancsokságához, 1849. május 28. Vágújhely. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–665.

⁵⁰² Luginszkij I. 95.

⁵⁰³ Gerstencevjg–I. Miklós, 1849. május 31. Nagyszombat. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

⁵⁰⁴ Luginszkij I. 95.

⁵⁰⁵ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Szemjakin még Ungarisch Hradischból azt írja, hogy ennek az oszlopnak a parancsnoka volt Kobjakov. Ő említi május 25-i levelének utóiratában azt is, hogy Panyutyint Pozsonyba hívták, így az ő, mármint Szemjakin parancsnoksága alatt teszi meg a hadosztály az utat. Ezek az előzetes tervek azonban nem valósultak meg. Szemjakin–feleségének, 1849. május 13/25. este Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 10. sz. 68–71.

⁵⁰⁶ Gerstencevjg–I. Miklós, 1849. május 31. Nagyszombat. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

Dobzensky alezredes Panyutyin mellé a dzsidáisztiek közül gróf Ramberg kapitány rendelte parancsörtisztnek.⁵⁰⁷

Az oroszoknak Welden utasítása értelmében Nagyszombatban kellett bevárniuk az új parancsot, tehát a városban és környékén néhány napi pihenőre számítottak. Nagyszombat körzetében húsz településen jelöltek ki szállást a Henikstein tájékoztatása szerint ekkor 13 784 főt számláló orosz hadosztálynak és a két osztrák dzsidásszázadnak. Ez utóbbiakat Szered, illetve a Vág felé vezető úton helyezte el a beszállásolásért felelős osztrák Cabollini őrnagy,⁵⁰⁸ hiszen a folyón túl már magyar erők cirkálhattak: május 27–28-án Görgei a magyar fővárostól elindította az I., II, és III. hadtesteket a Vág felé. Panyutyin ekkor még hosszabb nagyszombati tartózkodással számolva arról is rendelkezett, hogy Hradischból a betegség miatt ott maradt katonákat gyógyulásuk után vasúton küldjék Pozsonyba, onnan pedig lóvasúton Nagyszombatba, hogy csatlakozni tudjanak ezredükhöz.⁵⁰⁹

Amerre az oroszok elvonultak, minden faluban és városban ki volt tűzve a fehér zászló. Mint a menetutasítások, jelentések és emlékezések bizonyítják, csapataik a kínzó hőség miatt egy-egy állomáshelyről általában már éjszaka-kora hajnalban útra keltek, és reggel-kora délelőtt érkeztek meg a következő szálláshelyre, majd napközben pihentek: láttuk, hajnali háromkor indultak el Ungarisch Brodból a magyar határhoz, de például Verbórol a főoszlop május 31-én éjjel kettőkor kelt útra a mintegy harminc kilométernyire fekvő Nagyszombat felé, ahová elővédje reggel fél kilenckor futott be.⁵¹⁰ Így történt ez az egész magyarországi hadjárat folyamán: később volt olyan időszak is, már az Alföldön, amikor a hadosztály délután négykor indult, este tizenegyig menetelt, hajnali háromig pihent, akkor felszedelőzködött, és reggel nyolcig megint úton volt. „Az osztrákok később szeretnek elindulni, reggel hétkor, hogy jól kialudják magukat, és a legnagyobb hőségben menetelnek” – jegyzi meg naplójában Baumgarten ezredes.⁵¹¹

---

⁵⁰⁷ Henikstein–Welden, 1849. május 30. este fél nyolc, Bori Rakovicz mellett. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–698.

⁵⁰⁸ Cabollini–Welden, 1849. május 29. Nagyszombat. KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1833. 1849–5–692., a, b. (A mellékletekben falvakra lebontva a katonaság elhelyezése, illetve térkép az érintett településekkel.) A Cabollini által Nagyszombatba és környékére tervezett diszlokáció május 26-i változata Welden Heniksteinnek küldött május 27-i utasítása mellett: uo. 644., 644a.

⁵⁰⁹ Gerstencevejg–I. Miklós, 1849. május 31. Nagyszombat. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

⁵¹⁰ Gerstencevejg–I. Miklós, 1849. május 31. Nagyszombat. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.; Henikstein–Haynau, 1849. május 31. Nagyszombat. KA AFA Hauptarmee unter Haynau.. Karton 1833. 1849–5–718.

⁵¹¹ Baumgarten, 222.

A Vág völgyének szépsége lenyűgözte az oroszokat, „festői, gazdag és kitűnően megművelt vidék” – lelkesedett a cárnak írt jelentésében Gerstencvejg. Szlovákok lakják, „akik teljes közömbösséggel viszonyulnak a magyar felkeléshez. Kivételt képeznek a városok, ahol a gonosztevőket az osztrák, most pedig a mi csapataink jelenléte tartja féken” – teszi hozzá.⁵¹² Ahogy Nagyszombathoz közeledtek, azt tapasztalták, hogy a légkör megváltozott, „sokkal inkább érződött a magyar hazafiság szelleme.” A városban összegyűlt a sokaság, hogy megbámulja őket, többen Pozsonyból egyenesen ezért utaztak ide. S bár a városi zenekar játszott, „a hölgyek virágokat dobáltak” a katonák felé,⁵¹³ de a tömegesen összegyűlt nézelődők arcáról nem csak az öröm, hanem a „rosszkedv jegyeit” is le lehetett olvasni. Most már a kétkedők is meggyőződhetnek arról, hogy „az oroszok beavatkozása valóság” – olvashatjuk a Pressburger Zeitung tudósítását az oroszok nagyszombati bevonulásáról.⁵¹⁴

HAYNAU INTÉZKEDÉSEI ÉS A HADOSZTÁLY FELVONULÁSA POZSONYHOZ

Az 1849. március 23-án kitört bresciai felkelés vérbefojtásával és a megtorlás brutalitásával kétes hírnevet szerzett Julius von Haynau altábornagy május 22-én Welden főparancsnok hadsegédeként Itáliából érkezett Pozsonyba, az osztrák főhadiszállásra. Welden május 26-án betegségére hivatkozva felmentését kérte, amit az uralkodó azonnal jóvá is hagyott. 30-án az energikus és tettekre kész Haynau frissen előléptetett táborszernagyként átvette a főparancsnokságot, és nagy bugalommal azonnal munkához látott: megkezdte a cs. kir. hadsereg újjászervezését, erőinek koncentrálását, a korábbiaknál alkalmasabb haditerv összeállítását. Ennek megfelelően döntött Panyutyin Nagyszombatba éppen bevonuló hadosztályáról is. Már kinevezése napján, a parancsnoksága alatt álló haderő átcsoportosításának részeként rendelkezett arról, hogy az orosz hadosztály megállás nélkül folytassa útját Pozsonyba: a város közelében két táborban, az érsekújvári Duna-ág két oldalán (a Sauhaidén és Mühlauban) sátrakban lesz elhelyezve, és feladata az ún. csillagsánc, valamint a verecknyi híd őrzése lesz. Miután az oroszok átveszik a Liebler-dandártól az említett pontokat, a dandár csatlakozik

⁵¹² Gerstencvejg–I. Miklós, 1849. május 31. Nagyszombat. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

⁵¹³ Gerstencvejg–I. Miklós, 1849. május 31. Nagyszombat. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.; Tomaszewicz, 55–57.

⁵¹⁴ Pressburger Zeitung, 1849. június 4. (126. sz.)

hadtestéhez.⁵¹⁵ Haynau intézkedett a szükséges sátrakról is: kérésére a hadügyminisztérium 2000 sátrat küldetett, 900-at Bécsből, 1100-at pedig Prágából.⁵¹⁶

„Az orosz segélycsapatok bevonulása különféle okokból eddig elhúzódott. Holnap végre az eddig Hradischban álló 8. gyaloghadosztály Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt (17 000 ember) megérkezik ide; Pozsony közelében az úgynevezett Malomligetben, a Duna bal partján táborban helyezem el. Minden feltétel nélkül, közvetlen parancsnokságom alatt áll, és ha előrenyomulok, tartalékként fogom használni. (...) Az a szándékom, hogy elkövetkező támadó hadműveletem során a cs. kir. fősereggel (és a Panyutyin alatt álló orosz hadosztálllyal) lassanként teljesen a jobb partra húzódok, amíg az orosz segélycsereg a Duna bal partján működik majd” – számolt be Haynau Radetzky tábornagnak június 2-án a hadsereg állásáról és a maga terveiről. Heinrich Hess altábornagy, az itáliai hadsereg tábori főnöke, aki a Radetzkynek érkező ilyesféle küldeményeket a tábornaggal együtt átnézte és véleményezte, megjegyzi, hogy meg kéne fontolni a szövetséges két hadsereg teljes elválasztását, a Panyutyin hadosztályra vonatkozóan pedig megállapítja: „Következésképpen Panyutyin 17 000 fős hadosztályának az egyesülése [a fősereggel – R. I.] az első jelentős materiális segítség, mert Haynau táborszernagy most összegyűjtött erőinek teljes egynegyedét adja.”⁵¹⁷

A fentiekhez mindenképpen kívánkoznak a következő észrevételek: orosz részről valóban megtörtént Panyutyin hadosztályának az osztrák főparancsnok alá rendelése, de azzal a kitéttel, hogy ha Rüdiger tábornok hadoszlopa a közelébe ér, akkor a hadosztály visszacsatlakozik a maga hadtestéhez. Amikor Haynau elképzeléseit papírra vetette, az az általunk már ismertett orosz haditerv volt érvényes, miszerint Rüdiger Trencsén felé vonul fel, és így a csatlakozás viszonylag egyszerűen megtörténhet. De amikor Rüdiger oszlopának útvonalát megváltoztatták, Paszkevics akkor is hangsúlyozta, hogy a hadosztálynak az eredeti

---

⁵¹⁵ Haynau–Panyutyin, 1849. május 30. (2296. sz.); KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1833. 1849–5–694e. (Mellette a teljes itteni osztrák haderőre vonatkozó védelmi diszpozíció: 694a. Közölve: Von der Revolution, 220. sz. 410–411. Az itt közölt Benedek vezérőrnagynak elküldött szövegváltozatban Sauhaide helyett egyszerűen a legelő – Hutweide – szó szerepel); Kopjev, Sz. P., Iratok. RGVIA f. 257. op. 1. gy. 7. (Папорты...; Jelentések ... Közöttük Haynau parancsa eredetiben és orosz fordításban); A kombinált hadosztály hadműveleti naplója. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Gerstencvejg–I. Miklós, 1849. május 20./június 1. Nagyszombat. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

⁵¹⁶ Hadügyminisztérium–Haynau, 1849. május 31. Bécs. KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1833. 1849–5–721.

⁵¹⁷ Haynau–Radetzky, 1849. június 2. Pozsony. Von der Revolution. 223. sz. 414–420.

terv szerint a legrövidebb időn belül csatlakoznia kell hadtestéhez.⁵¹⁸ Ahogy ezt a körülmények lehetővé teszik.

Azt, hogy a hadosztály az osztrák főszereg tartalékául szolgálhat, az oroszok többször leszögezték, Haynau ezt csupán tudomásul vehette. Persze egy háborúban az ilyen kikötések könnyen érvényüket veszíthetik.

A korabeli dokumentumokban rendre felbukkan a 17 ezres létszám,⁵¹⁹ aminek alapján Hess túlbecsülte a hadosztály egynegyed létszámnyi arányát az egész főszereghöz viszonyítva, amelynek a május 25-i állománykimutatás szerint összlétszáma ekkor már a beérkezett erősítésekkel együtt 77 600 fő volt (ebbe az orosz hadosztályt is beleszámítva).⁵²⁰ Hess mégis joggal mutatott rá arra, hogy ez a hadosztály nem elhanyagolható létszámbeli gyarapodást biztosított Haynaunak. A nyári hadjárat történetén végigtekintve az tapasztalható, hogy Haynau, függetlenül a hadműveleti tervek változataitól, mindvégig igyekezett távol maradni az orosz szövetségéstől, amiben nemcsak az motiválhatta, hogy rendezetlen volt a két főparancsnok közötti viszony, hanem az is, hogy nem akart lemondani Panyutyin csapatairól.

Tehát ahogy a hadosztály megérkezett Nagyszombatba, Haynau parancsa értelmében folytatta is útját Pozsony felé, ahová 2-án és 3-án kellett bevonulnia. De hamarosan befutott a következő utasítás is, hogy mégis tartson útközben pihenőt mind a két menetoszlop, mégpedig Szencen, majd Pozsonyba június 3-án a jobboldali, egy nappal később pedig a baloldali oszlop vonuljon be.⁵²¹ Így is történt. A szenci pihenő azért is maradt meg a hadosztály tisztjeinek emlékezetében, mert Szenc birtokosa és a közeli cseklészi barokk kastély úrnője egy orosz hölgy volt. Jelena Nyikolajevna Bezobrazova első férje, Alekszandr Petrovics Aprakszin gróf halála után lett Esterházy József gróf felesége. 1847-ben elhunyt Esterházy gróf is, az özvegy pedig 1849 júniusában éppen Bécsben tartózkodott. Panyutyin hadosztálya azonban ezen kívül még háromszor vonult át Szencen, és egy későbbi alkalommal a tisztek a kitűnő építész, Fellner Jakab keze nyomát viselő barokk kastélyba ebédre voltak hivatalosak.⁵²²

---

⁵¹⁸ Paszkevics–Berg, 1849. május 23/június 4. (kivonat) KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1834. 1849–6–57½.

⁵¹⁹ Ez a 17 ezres adat alapulhatott a Krakkóba május 5-ével kezdődően bevonuló orosz elővéd létszámán is.

⁵²⁰ Steier: Haynau és Paszkevics I. 14–15.; KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–621f. (Az 1849. május 26-i diszpozíció melléklete. 1849–5–621.)

⁵²¹ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója. RG VIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Haynau–Panyutyin, 1849. június 1. Pozsony. Hauptarmee unter Haynau. Karton 1834. 1849–6–12.

⁵²² Tomaszewicz, 57–58., Szemjakin–feleségének, 1849. május 13/25. este, Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 10. sz. 68–71.

Térjünk vissza a fáradhatatlan Haynauhoz, aki új főparancsnokként végre egyéb, régen húzódo ügyekre is pontot tett. Kemény kézzel igyekezett a hadsereg megroppant önérzetét és fellazult fegyelmét helyreállítani, ugyanakkor mihez tartás végett egyértelművé tenni, hogy a lázadók számára nincs kegyelem. Jelzésértékűnek is tekinthető, hogy éppen másnapján az orosz segélycsapat Pozsonyba történt megérkezésének, kivégeztetett két honvédtisztet, Mednyánszky László őrnagyot és Gruber Fülöp századost. Az volt a bűnük, hogy 1849 telén ellenezték Lipótvár átadását Simunich altábornagy osztrák ostromseregének. A vár 1849. február 2-i kapitulációja után Pozsonyban állították őket hadbíróság elé, amely a halálos ítéletet már április 11-én meghozta, azt azonban Haynau elődei nem hajtották végre. Most a pozsonyi katonai kerület parancsnoka, Johann Kempen von Fichtenstamm altábornagy Haynau utasítását kézhez véve június 4-én megerősítette az ítéleteket, és másnap hajnalban a két honvédtisztet felakasztották.⁵²³

AZ ELSŐ NAPOK POZSONYBAN

„Városunk az élénk katonai tevékenységnek köszönhetően már napok óta örvendetes képet nyújt a jó ügy barátainak. Vasúton vagy országúton csaknem naponta érkeznek új csapatok az örökös tartományokból, és a városban hemzsegnek a legkülönbözőbb alakulatok. Így érkezett tegnapelőtt négy gyalogzászlóalj egy dzsidásosztállyal, amelyek tegnap elvonultak a hadsereghez, oda, ahová beosztották őket. Főméltósága, a főparancsnok minden beérkező csapatot fogad, ami a vitézek szellemére jótékony hatással van” – örvendezik a Pressburger Zeitung tudósítója június elején azon, hogy városa szinte katonai táborrá vált.⁵²⁴ Pozsony, amelynek lakossága ez idő tájt kb. 42 ezer főt számlált,⁵²⁵ Georg Schariczter városi tanácsosnak, a bekvártélyozási bizottság elnökének a kimutatása szerint 1849 júniusában 940 különböző rangú parancsnoknak, 1214 tisztnek, 34 091 főnyi legénységnek adott szállást, s velük együtt 7159 lovat helyezett el.⁵²⁶ A bekvártélyozott katonaság létszáma természetesen csak kisebb része a város környékén táborba szállt haderőnek, mégis eligazító. A nyugati határ-

---

⁵²³ Rövid életrajzuk: *Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854*. Szerkesztette Hermann Róbert. Budapest, 2007. (Mednyánszky László életrajza Hajagos József, Gruber Fülöpé Hermann Róbert tollából (164–168. és 157–163.)

⁵²⁴ Pressburger Zeitung, 1849. június 8. 129. szám.

⁵²⁵ Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára. I–IV*. Pest, 1851. III. 255.

⁵²⁶ Summarisches Verzeichniss 32.

szélen fekvő városban beszállásoltak létszámának változása alapján ugyanis nyomon követhetők a császári erők fő hadmozdulatai: májusban, a Pesttől sietősen végrehajtott retirációjával nőtt meg hirtelen a bekvártélyozottak létszáma, júliusban kevesebb mint negyedére apadt a júniusinak, aztán augusztus–szeptember–októberben, párhuzamosan a fegyverletétel után Magyarországon feleslegessé vált erőknek az örökös tartományokba történő folyamatos visszavonásával, ismét megnőtt.⁵²⁷

Most azonban még csak június 3-nál és 4-nél járunk, amikor az előbb idézett tudósító szavaival „örömteli izgalmat és meglepetést” kiváltva Hradischból Nagyszombaton keresztül két oszlopban bevonultak a városba Panyutyin altábornagy csapatai is. Az érdeklődők mind gyalogosan, mind fogatokon seregestől tódultak az oroszok elé, Haynau pedig népes kíséretével szemlét tartott az „impozáns látványt” nyújtó orosz katonaság fölött, miközben szólt a katonazene: előbb osztrák, majd orosz népdalokat hallhattak az összegyűltek. Itt is akadtak olyanok, akik nem akartak hinni a saját szemüknek. „Nem oroszok ezek – suttozták –, hanem átöltözött lengyelek, biztos forrásból tudom!”⁵²⁸

„Pozsonyban általánosan hiszik, hogy ezek nem oroszok” – ilyen hírt vitt Poeltenberg Ernőhöz is Győrbe egy Pozsonyból érkezett diák. Mert „ha lengyelül vagy szlovákul szólnak hozzájuk, így is válaszolnak.” De azért valóban oroszoknak látszanak, „és ekként erősítettnek meg.” Létszámuk 14 ezer lehet. Poeltenberg június 12-én tájékoztatta minderről a Központi Hadműveleti Irodát Tatán, megjegyezve még azt is, hogy e diák szerint „az oroszok igen fáradtak és rongyosak.”⁵²⁹

A nagyszombati országúton érkező orosz oszlopok nem vonultak be Pozsonyba, hanem a város közelében az országúttól délre húzódó tágas mezőn állapodtak meg. Ez volt a már említett és úgynevezett Sauhaide, a Disznógyep vagy Disznómező, ami akkoriban kaphatta a nevét, mikor még a „városi disznócsürhét e gyepre hajtották.”⁵³⁰ Most azonban a katonaság használta, itt gyakorlatoztak, itt voltak a szemlék. Haynau is itt tartotta az előbb említett szemlét Panyutyin felsorakozott csapatai fölött, s az oroszok egyelőre itt is maradtak. Szokatlanul nagy volt a hőség, kíméletlenül tűzött a nap, a sátrak pedig még nem érkeztek meg: „az orosz katona veleszületett leleményessége azonban eloszlatta zavarunkat. Alighogy felszerelésük földre került, katonáink tömegesen vetették be magukat a szomszédos kukorica-

---

⁵²⁷ Uo.

⁵²⁸ Pressburger Zeitung, 1849. június 8. (129. sz.) és június 9. (130. sz.)

⁵²⁹ Poeltenberg–Központi Hadműveleti Iroda, 1849. június 12. Győr. Hermann: Győr. 334. sz. 291–292.

⁵³⁰ Ortway Tivadar: *Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben.* Pozsony, 1905. (Reprint Budapest, 1991.) 392.

táblákba, s egy negyed óra múlva kukoricaszárral megrakodva tértek vissza, amelyből trapézforma házacskákat építettek, először a tiszteknek, aztán maguknak. A város két óra alatt felépült” – tudjuk meg Alekszejenkótól.⁵³¹

A tábor sűrű őrlánc vette körül, de a „magasabb társadalmi rétegekhez” tartozó személyeknek megengedték, hogy megtekinthessék. A kíváncsiskodók június 3-án és 4-én, amikor a második oszlop is befutott, folyamatosan özönlöttek ki a Disznómezőre. A tábor a hőség és a por ellenére éjszakáig tele volt érdeklődőkkel, drága ruhákat viselő, hintón érkező hölgyekkel és urakkal.⁵³² Nézegették a poroszokéra hasonló egyenruhákat, a zöld teknőformájú szekereket, az eléjük szokatlan módon befogott lovakat. Csodálták a precízen végrehajtott alakgyakorlatokat, azt, ahogy a katonák a parancsra minden idegszálukkal és lelkük minden rezdülésével figyelnek. Hallgatták a kürtszót, lelkesedtek azért, ahogy „ezek az egyszerű emberek” a saját örömeikre milyen remekül dalolnak és táncolnak.⁵³³ És az érdeklődők bámulták annak a hadnak a katonáit – akik a *Pressburger Zeitung* tudósítója szerint „bizonyára alacsonyabb fokán állnak a kultúrának, mint a mi csapataink” –, amelyet az osztrák kormány a maga védelmére behívott államába, és amelytől megrendült hatalmának helyreállítását várta. Persze közben jöttek a pénzváltók is, akik igyekeztek a „szegény oroszokat” az ezüstrubelektől megszabadítani. Nagy keletje volt az orosz ezüstpénznek, megisméltődtek az *Ungarisch Hradischban* már megtapasztalt jelenetek.⁵³⁴ A június 3-án érkezett főoszlop az első éjszakát a három ezredparancsnokkal együtt a Sauhaidén, a szabad ég alatt töltötte. A 900 sátor Bécsből csak június 4-én érkezett meg, aznap, amikor Prágából a többit éppen csak elindították.⁵³⁵ Ettől függetlenül pozsonyi állomásoztatásának idejére a 4-én beérkezett oszloppal együtt minden alakulat megkapta a véglegesnek szánt elhelyezést. Az oroszok két táborát a Kis-Duna két oldalán alakították ki: a 15. (csernyigovi) gyalogezred és a 17. (brjanszki) vadászezred a 4. nehéz és a 7. könnyűüteggel a Kis-Duna jobb oldalán, az úgynevezett Malomliget (Mühlau) területén, tehát a „Duna-szigeten” szállt táborba, a többiek pedig a nagyszombati úttól balra húzódó Sauhaidén maradtak. A brjanszki ezred számára a Felsőrév falu közelében kijelölt malomligeti táborhely volt az egyik legjobb az egész magyarországi hadjárat idején: „mivel erdő vette körül, majdnem minden tiszt két szállást is kialakí-

⁵³¹ Alekszejenko, 368.

⁵³² Szemjakin–feleségének, 1849. május 23/június 4. Pozsony. Szemjakin, 11. sz. 71–74.; Alekszejenko 368–370.; Tomaszewicz 59.

⁵³³ *Pressburger Zeitung* 1849. június 9. (130.sz. június 7-i tudósítás.)

⁵³⁴ *Pressburger Zeitung* 1849. június 9. (130. sz. június 7-i tudósítás.)

⁵³⁵ Hadügyminisztérium (olvashatatlan aláírás) –Haynau, 1849. június 3. Bécs. Hauptarmee unter Haynau. Karton 1834. 1849–6–38.

tott magának: éjjelre ott volt a sátor, nappalra pedig egy hajlék az erdőben; és a nagyobb kényelem kedvéért vagy három lépésre ott volt a széles Duna, amelyben minden nap megfürdünk” – emlékszik vissza Luginszkij.⁵³⁶ A védművekben az osztrákokat felváltották az orosz őrcsapatok.⁵³⁷ A sátrak nagyobb része azonban még mindig hiányzott, a Prágából küldött 1100 sátor csak június 6-án érkezett meg; „és most már az egész különítménynek van sátor a feje fölött” – jelentette a cárnak Gerstencevejg.⁵³⁸

Az ezredparancsnokok is megfelelő szállást kaptak: „Talán azt gondolod, hogy én is táborban lakom. Nem, nem vagyok olyan ostoba (...) van két kis tiszta szobácskánk igen szép bútorzattal egy származását tekintve magyar, de a kormányhoz hű birtokos házában, közel a táborhoz, és ez megmentett és megment a sűrű, időnként szakadó esőtől” – számol be Szemjakin a feleségének pozsonyi szállásáról.⁵³⁹ Az ezekben a napokban Pozsonyban bekvártélyozott orosz tisztek számát Schariczter tanácsos úr 28 főben adja meg, akik mellett további 38 fő volt beszállásolva és 69 lovat helyeztek el.⁵⁴⁰ Maga a segélycsapat parancsnoka, Panyutyin altábornagy a 18. században klasszicista stílusban (Melchior von Hefele udvari építész tervei szerint) emelt primási palota impozáns épületében kapott elhelyezést, ahol az osztrák főhadiszállás is be volt rendezve.⁵⁴¹

A KAPCSOLATTARTÁS NYELVE

Attól a naptól kezdve, hogy Panyutyin hadosztálya bevonult Pozsonyba, „az orosz katonák sajátosságos köpenyükben a mi rokonnyelvet beszélő katonáinkkal kart karba öltve mászkálnak a városban” – számol be a szövetséges orosz és osztrák haderő katonái között kialakult

---

⁵³⁶ Luginszkij I. 95–96.

⁵³⁷ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója.. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. A hadosztály mellé beosztott osztrák Thom kapitány a hadsereg főparancsnokságának továbbította azt a kimutatást, amely az osztrákoktól átvett őrhelyeket (hidakat, hídfőket, számokkal jelzett sáncokat, illetve a csillagsáncot, amelyek már 1848-ban megvoltak) és az oda beosztott orosz őrcsapatokat sorolja fel: Thom–a hadsereg főparancsnokságának, 1849. június 5. Pozsony. Hauptarmee unter Haynau. Karton 1834. 1849–6–75. és 75a.

⁵³⁸ Gerstencevejg–I. Miklós, 1849. június 7. Pozsony. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

⁵³⁹ Szemjakin–feleségének, 1849. május 23/június 4. Pozsony. Szemjakin, 11. sz. 71–74.

⁵⁴⁰ Summarisches Verzeichniss 28.

⁵⁴¹ Kumlik, 34. Kumlik Amadin Ágostonnak az 1897-ben *Nagy idők – apró emlékek* címmel a Nyugatmagyarországi Híradóban megjelent, tehát késői visszaemlékezéseire hivatkozik, amelyben találunk megkérdőjelezhető, illetve biztosan hibás adatokat is. Az oroszok pozsonyi tartózkodására ld. még: Emil Kumlik: *Als die Russen in Pressburg waren*. Pressburger Zeitung, 1914. 250. sz.

szívélyes léggörőről a Pressburger Zeitung június 8-i száma.⁵⁴² Röviden tekintsünk végig a közös nyelveken, illetve nézzük meg, milyen nyelven érintkeztek a szövetségesek egymással és a helyi lakossággal.

Amikor Paszkevics a 9. hadosztály nagy részével annak parancsnoka, Liszeckij altábornagy helyett a 8. hadosztály parancsnokát, Panyutyint küldte Magyarországra, mint már szó volt róla, azzal érvelt, hogy Liszeckij nem tud idegen nyelveket és kevesebb a tapasztalata. A dokumentumokból az derül ki, hogy Panyutyin franciául tudott, németül azonban nem vagy nem jól. „Ebéd Panyutyinnál, mellette ülök. Mindenki németül társalog, nem törődnek velem, Panyutyin pedig magában beszél...” – számol be naplójában Baumgarten ezredes az orosz hadosztály parancsnokánál elköltött egyik pozsonyi ebédéről,⁵⁴³ ami arra utal, hogy a törzsnél egymás között, társasági események alkalmával gyakran beszéltek németül. Bár Panyutyin jelezte, hogy a franciát részesítené előnyben,⁵⁴⁴ ő is elsősorban németül tartott kapcsolatot az osztrák főparancsnokokkal: a törzsnél németre fordított vagy németül megfogalmazott átiratokat, jelentéseket egyszerűen aláírta. A hadosztály törzsében és a parancsnokok között több balti német származású tiszt szolgált, pl. a törzshöz beosztott Vaszilij Kornilovics Ulrih vagy a brjanszki vadászvezred ideiglenes parancsnoka, Alekszandr Karlovics Baumgarten ezredes. Neve alapján valószínűleg Budberg ezredes, a szevszki gyalogezred parancsnoka is, bár a német névalak alapján nem lehet tudni, hogy az illető az eloroszosodás milyen fokáig jutott. Találtam egy listát a Magyarországra bevonult ezredek parancsnokainak vallási hovatartozására vonatkozólag, amiből kiderült, hogy Baumgarten megőrizte evangélikus hitét, de Budberg az ortodox egyház híve volt.⁵⁴⁵ Német családból származott I. Miklósnak a hadosztály mellé beosztott szárnysegédje, Alekszandr Danyilovics Gerstencvejg (Gerstenzweig) tábornoki százados is. Így a német nyelv és a képzett tisztek esetében a francia nyelv ismerete természetesen adott volt. Szemjakin ezredes csak franciául tudott, még Pestről is azt írta feleségének, hogy „bár németek között vagyok, semmi újat nem tanultam, csak a régit tudom:

---

⁵⁴² Pressburger Zeitung 1849. június 8. (129 .sz.)

⁵⁴³ Baumgarten, 212.

⁵⁴⁴ Panyutyin–Welden. 1849. május 16/28. Strany. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1833. 1849–5–655.

⁵⁴⁵ RGVIA. f. 14014. (Главный Штаб I., Действующей Армии. 1830–1856. (Az I., működő hadsereg tábornokara) op. 2. Управление Генерал–квартирмейстера I., Действующей Армии (Az I., működő hadsereg főszállásmesterének hivatala). gy. 92. Списки офицеров войсковых частей армии, участвовавших в кампании 1849. г. с краткой характеристикой. 12. ноября 1849. г.–20. ноября 1850. г. (Az 1849. évi hadjáratban részt vett alakulatok tisztjeinek listája rövid jellemzéssel. 1849. november 12/24–1850. november 20./december 2. Ebben a 188 lapos gyelóban őriznek egy külön listát az I., II. és III. hadtestben szolgáló ezredparancsnokok vallásáról. (Список командирам полков 1. 2. 3. корпусов...).

az Ih becalen-t.” És a német szavakat hibásan, cirill betűkkel, fonetikusán vetette papírra. „Magyarul nem tudok egy szót sem, barbár nyelv” – summázta véleményét a magyar nyelvről.⁵⁴⁶ Az is a magyar főváros közelében esett meg, hogy egy fogadóban feldühödött, amikor nem értették, mit akar németül mondani: „illetlenül kiabált és dobálja a tányérokat. Mégis remek ebédet kapunk” – örökíti meg a jelenetet Baumgarten.⁵⁴⁷ (A hadosztály törzsénél egyébként svéd származású tiszt is szolgált: Ernrot (Ehrnrooth, Ehrnroth) Magnusz Gusztavovics táborkari másodkapitány finnországi svédként született.) E tisztek identitását azonban származásuktól függetlenül az orosz birodalmi tudat határozta meg.

Az Orosz Birodalom hadseregén belüli hivatalos levelezés nyelve az orosz volt, sok esetben az osztrákoktól kapott parancsok, tájékoztatók mellett is ott van az orosz fordítás vagy az orosz nyelvű kivonat. A hadosztály hadműveleti naplója is természetesen orosz nyelven íródott. Panyutyin jelentéseit oroszul küldte hadtestparancsnokának, Rüdiger tábornoknak, a főparancsnoknak, Paszkevics tábornagynak, de Berg tábornoknak, az osztrák fél mellé rendelt és kapcsolattartásért felelős tábornoknak is. Berg az osztrákokkal és Paszkeviccsel franciául levelezett (de volt rá eset, hogy Paszkevics oroszul válaszolt neki), azonban Panyutyinnak oroszul írt.

Amikor az osztrák hadvezetés kirendelte az összekötőket az orosz csapatok mellé, természetesen a nyelvi nehézségek áthidalására is gondolt. Így került Panyutyin hadosztálya mellé egy kapitányi rangban lévő, Thom nevű osztrák tiszt, aki ragyogóan beszélt oroszul, mert az odesszai Richelieu-líceum növendéke volt.⁵⁴⁸ És mivel az osztrák hadsereg dzsidás-ezredeit Galíciában újoncozták, így a hadosztály mellé rendelt Civalart-ulánusokkal is különösebb nehézségek nélkül megértették egymást az oroszok.

Morvaországban és Magyarország északnyugati vármegyéiben a helyi lakossággal az oroszok egyszerűen szót értettek. A felismert rokonság tudata és a nyelv könnyen érthetősége, mint ahogy már szó volt róla, természetesen örömmel töltötte el mindkét felet: „tanulok németül, de egyelőre morvául tudok” – írta Szemjakin a feleségének Ungarisch Hradischból.⁵⁴⁹ Az orosz hadsereg katonái otthonosan érezték magukat a szláv nyelvű kö-

⁵⁴⁶ Szemjakin–feleségének, 1849. július 11/23. Pest. 22. sz. 102–105.

⁵⁴⁷ Baumgarten, 221.

⁵⁴⁸ Gerstencevejg–I. Miklós, 1849. május 31. Nagyszombat. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381. Baumgarten naplójában Timként szerepel, ami valószínűleg elírás. Baumgarten, 213. A napóleoni időkben az I. Sándor cár szolgálataiba állt francia arisztokrata, Armand-Emmanuel Richelieu (1766–1822) Odessza városparancsnoka és Novorosszija kormányzója volt, 1815-től pedig Franciaország miniszterelnöke. A Richelieu kezdeményezésére alapított líceum volt az első felsőfokú tanintézet Odesszában.

⁵⁴⁹ Szemjakin–feleségének, 1849. május 13/25. este, Ungarisch Hradisch. Szemjakin, 10. sz. 68–71.

zegben, élvezték, hogy társalogni tudnak szállásadóikkal, nincs gond a vásárlással. „Mulatóságos volt hallanom, ahogy két szlovák beszélgetett, az egyik azt tartotta, hogy a magyarok győznek, a másik, ahogy szavaikból kivettem, az ellenkezőjét állította” – örökítette meg Tomaszewicz naplójában „a tót atyafiak” egy politikai természetű kocsmai vitáját.⁵⁵⁰ Ő lengyelként a szlovák nyelvet még jobban megértette, mintha csak oroszul tudott volna. Egy sajátosan összeverődött szláv társaság vigadozásáról is beszámol: egy másik kocsmában elég jó lengyelséggel beszélő galíciai osztrák tisztek gyatra zeneszó mellett bortól felhevülten ugrabugrálva járták a polkát a helybéli lányokkal, s a mulatozókhöz csatlakoztak a szevszki gyalogezred tisztjei is. Ez utóbbiak közül az egyik tiszt neve Popruzenko volt, ami meg rutén (mai fogalmak szerint ukrán) származásra utalhat.⁵⁵¹

Az orosz tisztek visszaemlékezéseikben, ahogy a fentiekből is kiderül, az irányukban megtapasztalható rokon-, illetve ellenszenvet leegyszerűsítve etnikumhoz kötötték: az ország északnyugati vidékén minden településen egészen Szencig „szívesen fogadtak bennünket,” mert az ott lakók „szlovákok voltak”; „Szencen találkoztunk először a lakosság ellenszenvével, mert e város lakói főként magyarok” – olvashatjuk Luginszkij megállapítását.⁵⁵² Hozzá kell azonban ehhez azt tenni, hogy azok a helybéliek, akikkel az oroszok szóba tudtak elegyedni, nem biztos, hogy mind szlovákok voltak. Annyi biztos, hogy tudtak szlovácul, és saját érdekükben nyilván csak azt mondták a bevonuló orosz hadsereg katonáinak, amit azok szívesen hallottak.

Pozsonyban Alekszejenko százados ugyancsak örvendezett, amikor az orosz tábornok meglátogató ifjú hölgyekkel közvetítő nélkül tudott beszélgetni. A kíséretükben lévő osztrák tiszt kelleetlenül fordította az érdeklődő hölgyek kérdéseit az áthidaló nyelvnek alkalmas lengyelre, mire az egyik nő szlovácul fordult Alekszejenkóhoz: „Amikor oroszul elhangzott válaszat meghallotta, rendkívül megörült annak, hogy közvetítő nélkül beszélgethet velem, és kérdések özönével árasztott el.” Ezek a hölgyek annak a Palsovics Antalnak, a pozsonyi társaskáptalan kanonokjának az unokahúgai voltak, akit 1854-ben császárhűségéért a Ferenc József-rend lovagja címmel tüntettek ki, s akinek szlovák nyelvű egyházi beszédei számos kötetben jelentek meg.⁵⁵³

Sajátos volt a helyzet éppen a lengyel nyelv esetében. Mivel a III. orosz hadtest folyamatosan a Lengyel Királyság területén állomásozott, így az oroszok egy része boldogult

---

⁵⁵⁰ Tomaszewicz, 55.

⁵⁵¹ Tomaszewicz, 54–55.

⁵⁵² Luginszkij I. 95.

⁵⁵³ Alekszejenko, 368–370., további találkozásai a Palsovics családdal: 372–375., 389–391.

lengyelül, és természetesen a hadsereg soraiban bőven voltak lengyel származású tisztek és katonák. Ilyen volt pl. az általunk gyakran idézett Tomaszewicz is. A cs. kir. hadsereg galíciai sorozású ezredeinek katonáival is a lengyel volt a közös nyelv. Mint idéztük a *Pressburger Zeitung*ból, az orosz katonák az osztrák hadsereg velük rokonnyelvet beszélő katonáival természetesen hamar összebarátkoztak. Az egykori lengyel állam helyreállításának céljával szerveződő lengyel forradalmi mozgalmak és a magyar honvédseregben szolgáló lengyelek miatt azonban ez a körülmény komoly veszélyt hordozott magában, amivel az orosz hadvezetés számolt is. Éberrel figyeltette a lengyel származású tisztek és katonák megnyilvánulásait, kapcsolatait a helyi lakossággal. Ezt bizonyítja Panyutyinnak az orosz főparancsnok utasítása alapján az ezredparancsnokok számára Pozsonyban június 4-én kiadott utasítása, miszerint ügyelniük kell arra, hogy a különböző rendfokozatú katonák, különösen pedig a tisztek, „a lehető legkevesebbet érintkezzenek a lakossággal, különösképpen a városiakkal, akik a lázadás tüzétől hevesen, helytelen nézeteikkel fölöttebb káros hatást gyakorolhatnak rájuk.” Hangsúlyozta, hogy főként a lengyel származású tisztekre kell figyelni, nem szabad megengedni, hogy idegenek tartózkodjanak az ezredeknél, ugyanis a magyar felkelőknek a hírek szerint az a tervük, hogy a katonákat „kötelességük-től eltérítsék.”⁵⁵⁴

EBÉD A REDOUTE-TEREMBEN

Pozsony kulturális és társasági életének egyik központja volt a 18. század hetvenes éveiben a városi színházzal együtt épült vigadó, amely a fényes estélyek, bálók, vidám farsangok mellett emlékezetes hangversenyeknek is otthont adott: 1839 decemberében például Liszt Ferenc háromszor is koncertezett ebben a Redoute-teremben.⁵⁵⁵ Reményteli, mozgalmas évek következtek, de aztán nagyot változott a világ. Csaknem egy évtizeddel a Liszt-koncertek után, 1849. június 7-én egészen másfajta ünnepségre díszítették fel a pozsonyi vigadót. Az osztrákok pompás estebédre invitálták Panyutyin altábornagy orosz hadosztályának tisztje-

---

⁵⁵⁴ Panyutyin–Szemjakin, 1849. június 4. Pozsony. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5368. 14–14b. Közölve: Szemjakin, *Függ.* 8. sz. 142–143.

⁵⁵⁵ Csehi Ágota: *Liszt Ferenc és Erkel Ferenc művészete Pozsonyban.* <http://www.parlando.hu/2012/2012-2/2012-2-39.htm>. Letöltve 2014. november 20.

it.⁵⁵⁶ Alekszejenko úgy emlékszik, hogy a rangos eseményre vasárnap került sor. Június 7. azonban 1849-ben csütörtökre esett, de valóban ünnepnapra. Úr napja volt, az oroszok táborában is hallatszott a harangok zúgása.⁵⁵⁷

A virágokkal, egzotikus növényekkel ékesített hatalmas teremben megterített asztalok várták a vendégeket. A bejáratnál szemközti falon zászlók karéjában I. Miklós és Ferenc József portréja, körben, a terem négy oldalán végigfutó elegáns karzatok tele hölgyekkel, a karzatok végén egy-egy zenekar.

Az oroszok részéről ott volt a két tábornok, Panyutyin és Kobjakov, a négy ezredparancsnok, Kazarinov, Budberg, Szemjakin, Dimman, és szinte valamennyi törzs- és főtiszt: minden zászlóaljnál „egy-egy kevésbé művelt tiszt” maradt csak a táborban.⁵⁵⁸ A vendéglátók részéről természetesen megjelentek Haynau főparancsnok, Franz Schlik és Anton Csorich altábornagyok, hadtestparancsnokok, valamint Franz Colloredo-Mannsfeld gróf, Friedrich Liechtenstein herceg, Joseph Karl Lobkowitz herceg altábornagyok és hadosztályparancsnokok. Közülük Schlik volt az, akit az oroszok ismertek és nagyrabecsültek, az elvesztett jobb szemét takaró fekete kötés kapcsán pedig mindenféle történet keringett róla körükben.⁵⁵⁹ Szemét azonban nem a túlerőben lévő magyarok ellen folytatott küzdelemben és nem is egy a kozákokkal vívott összecsapásban veszítette el, ahogy mesélgették, hanem 1813-ban, a lipcsei csata során a szövetséges orosz hadsereg egyik ügyetlen kozákja szúrta ki véletlenül Wachauban.

Az orosz és osztrák tisztek felváltva ültek asztalhoz, a résztvevők számát az oroszok 3-400 főre becsülték.⁵⁶⁰ Az első pohárköszöntőt Haynau mondta az orosz cár egészségére, és a Napóleon fölötti közös győzelmekre hivatkozva megemléltette, hogy az egyesült orosz és osztrák csapatok egyszer már elhozták a békét Európának.⁵⁶¹ Tiszta szívből jövő beszéde rövid volt, lelkes, elragadtatott, legalábbis így értékelte Gerstencvejg. Az osztrák főparancsnok

---

⁵⁵⁶ Pressburger Zeitung 1849. június 8. péntek 129. sz.; Gerstencvejg–I. Miklós, 1849. június 7. Pozsony. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.; Szemjakin–feleségének, 1849. május 28/június 9. Szentgyörgy. Szemjakin, 12. sz. 75–77.; Tomaszewicz, 60–61.; Luginszkij I. 96. Alekszejenko 370–372. (Alekszejenko visszaemlékezésének közreadásakor az esemény helyszínét rosszul határoztuk meg, amikor a primási palotát jelöltük meg a Redoute-terem helyett: A magyarországi hadjárat 851.)

⁵⁵⁷ Alekszejenko, 370.; Tomaszewicz, 60.

⁵⁵⁸ Alekszejenko, 370.

⁵⁵⁹ Alekszejenko, 371–372. (Alekszejenko egyéb rémtörténetei szintén minden alapot nélkülöznek.); Luginszkij I. 96–97.

⁵⁶⁰ Tomaszewicz, 60.; Szemjakin–feleségének, 1849. május 28/június 9. Szentgyörgy. Szemjakin, 12. sz. 75–77.

⁵⁶¹ Pressburger Zeitung 1849. június 8. péntek. (129. sz.)

emelte poharát a vitéz orosz hadseregére, a varsói herceg tábornagy egészségére. Panyutyin az osztrák császárra, az osztrák hadseregére, Radetzky grófra és Haynau főparancsnokra mondott pohárköszöntőt, mire „tisztjeink orosz szokás szerint vállukra emelték Haynaut, és eget rengető hurrázás és vivátozás közepette körbevitték a termen” – írja a cárnak szóló beszámolójában az egyetértést sugárzó, „fennkölt és gáláns” rendezvényről a szárnysegéd.⁵⁶² De nemcsak Haynaut emelték vállukra a lelkes oroszok, hanem a beszámolók szerint természetesen a saját parancsnokukat, Panyutyint is.⁵⁶³ És az urak természetesen nem feledkeztek meg a karzaton összegyűlt bájos hölgyekről sem, akik az egészségükre mondott tósztot fehér kendőcskéik lobogtatásával köszönték meg, miközben zengett a hurrá. Ott volt a teremben „a custozzai, montanarai és novarai győzőnek, a mindkét fél által ismert” Radetzky tábornagnak a lánya, Wenckheim Károlyné, Radetzky Friderika is. Mikor ez kiderült, Panyutyin poharát emelte apjára, Haynau pedig a boldogságtól meglepett Wenckheim grófnének karját nyújtotta, végigvezette a termen és bemutatta a jelenlévőknek. Az ebéd végeztével az asztalokat a személyzet eltakarította, a hölgyek a karzatról lejöttek, és elkezdődött a bál.⁵⁶⁴ Bár akadtak olyanok, akik anélkül, hogy az estebédet befejezték volna, eltávoztak, mert az ifjúságnak, minden bizonnyal a sok tószttal járó gyakori pohárürítgetés eredményeként „már kezdett zúgni a feje.”⁵⁶⁵ Ezzel együtt a szövetséges csapatok tisztjeinek ismerkedését is szolgáló rendezvény remekül sikerült. És bár úgy nézett ki, hogy az orosz hadosztály számára nagyobb gondok nélkül telik el az az időszak Pozsonyban, amíg az osztrák hadsereg nagy ellentámadása egy időben az orosz főerők magyarországi benyomulásával meg nem indul, szaporodni kezdtek azok a jelek, amelyek súlyos bajt jósoltak.

A KOLERA

„Június 5-én táborunkban megjelent a kolera” – jegyezte fel naplójában Tomaszewicz: ezredéből aznap négyen, 6-án húszan betegedtek meg. 7-én már a tomboló és gyorsan terjedő járványról ír.⁵⁶⁶ Június 7-én reggelre az egész különítményből 129 embert döntött le lábáról a

⁵⁶² Gerstencevejg–I. Miklós, 1849. június 7. Pozsony. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

⁵⁶³ Pressburger Zeitung 1849. június 8. péntek 129. sz.; Alekszejenko 371. (Ez utóbbi Haynau helyett Schlik vállra emelésére emlékszik – már öregkorában.)

⁵⁶⁴ Alekszejenko, 372.

⁵⁶⁵ Szemjakin–feleségének, 1849. május 28/június 9. Szentgyörgy. Szemjakin, 12. sz. 75–77.

⁵⁶⁶ Tomaszewicz, 59–60.

kór, közülük harmincan meg is haltak. 8-án a betegek száma 138 volt, de a halottaké már 52. A járvány veszélyesnek látszik, a kórházba folyamatosan szállítják a betegeket – jelentette Gerstencevejg a cárnak.⁵⁶⁷

A betegség Pozsonyban felbukkant már Panyutyinék érkezése előtt, hiszen kolerás esetek májusban is előfordultak a katonai kórházban.⁵⁶⁸ A ragály azonban Panyutyin hadosztályának megjelenésével vált fenyegetővé, tehát az oroszok talán magukkal is hoztak kórokozókat, ugyanis körükben az első megbetegedéseket már egy nappal megérkezésük után észlelték. A járvány az orosz hadosztálynál ugyanakkor nem korábban, hanem csak a pozsonyi táborhelyen lobbant be, viszont valamilyen „lázbetegségek” már előbb is jelentkeztek: Szemjakin június 4-én azt írja feleségének, hogy „a csapatok jelentős mértékben megfogyatkoztak, gyarapodás meg nincs, mert az összes beteg hátra maradt.”⁵⁶⁹

Az alacsony fekvésű térség, közel a folyóághoz, táborhely szempontjából nem volt előnyös, még ha a brjanszki ezred idézett tisztje örült is annak, hogy mindennap fürödhettek a folyóban. Nappal a hőség elviselhetetlen volt, este pedig sűrű köd ülte meg a vidéket.⁵⁷⁰ A hőség szakadó esővel váltakozott, és az első éjszakákon, mint említettük, nem jutott sátor mindenki feje fölé.

A hatalmas katonai (helyőrségi) kórház, ahová a betegeket szállították, a hercegprímások 17. században épült egykori nyári palotájában a Fürstenallén (a későbbi Esterházy téren)

---

⁵⁶⁷ Gerstencevejg–I. Miklós, 1849. június 7. és 8. Pozsony. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381. Június 8-án Haynau a császárnak valamivel kevesebb, mégis riasztó számokról számol be, nyilván az osztrákokhoz lassabban érkeztek be a hírek. Haynau–I. Ferenc József, 1849. június 8. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1834. 1849–6–115.

⁵⁶⁸ A járványos kórt 1848 nyarán Moldván át hurcolták be Magyarországra. Az erős tél beálltával megszűnt, illetve jelentős mértékben mérséklődött, de 1849 tavaszán újra jelentkezett és őszig hevesen pusztított. *A szabadságharc egészségügye és honvéddorvosai* című kötetből (sajtó alá rendezte Gazda István, a kötetet tervezte és az összefoglaló tanulmányokat írta Kapronczay Károly, Piliscsaba–Budapest, 2000) ld. a Járványok, fertőzések a szabadságharc idején című fejezet tanulmányait, forrásközléseit (199–253.) elsősorban Szállási Árpád, Varga Lajos, Gortvay György, Máday Lajos tollából. Az első pozsonyi megbetegedésekről Welden május 4-én tudósítja a hadügyminisztert. Welden–Cordon, 1849. május 4. reggel 7. Oroszvár. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–93. ; Kumlik a *Pressburger Zeitung* hírei alapján korábbi megbetegedésekre hivatkozva cáfolja azt, hogy az oroszok hurcolták volna be a kórt. Kumlik, 32. Fazekas Csaba *Egy „elfelejtett” pandémia* címmel. *Az 1848–49. évi kolerajárvány és a szabadságharc* című tanulmányában (In: *Társadalomtörténeti tanulmányok. Studia Miskolcinsia 2.* Szerk.: Fazekas Csaba. Miskolc, 1996. 300–320.) ugyancsak azt hangsúlyozza, hogy világméretű, az 1848-ban jelentkező járvány második szakaszáról van szó, amit nem az oroszok hoztak be: „akkor is jelentős demográfiai veszteségeket okozott volna az 1849-es kolera, ha nem következik be a cári intervenció, sőt, ha Magyarországot éppen békés periódusban éri el a fertőzés.” (307.)

⁵⁶⁹ Szemjakin–feleségének, 1849. május 23./június 4. Pozsony. Szemjakin, 11. sz. 71–74.

⁵⁷⁰ Gerstencevejg–I. Miklós, 1849. június 8. Pozsony. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

működött.⁵⁷¹ A tábortól messze volt, benn a városban, és az oroszok szerint nem felelt meg minden kíváncsnak. „Az orvosok nagyon jók, de személyzet nincs, a fehérenemű kevés, lábbeli nincs.” Panyutyin a saját ezredeitől küldetett felcsereket és a betegek ellátására személyzetet.⁵⁷² „Szánom a szegény katonákat, mert az osztrák kórházak távolról sem olyanok, mint a mieink, sok az akkurátusság, de kevés a haszon, és az emberek halnak meg. Mozgó ezredkórházaink nincsenek, de nem is lehetnének, mert minden percben azt várjuk, hogy induljunk” – kesereg Szemjakin.⁵⁷³

Tomaszewicznek felkavaró élményben volt része a kórházban, ahol beteg bajtársát látogatta meg: „aki tegnap lázasodott be. A folyosó ablakából kellemetlen látványban volt részem: tanúja lettem annak, ahogy, mint a fahasábokat, sorban stráfkocsikra rakják a halottakat. Mindezt nappal: a holttestek tárolására szolgáló veremből lábuknál fogva vonszolják ki a tetemeiket a kocsikhoz. Saját szememmel láttam, ahogy az osztrák sírásó lábánál fogva húzott egy katonát, akinek a macskaköveken kopogó feje szörnyű visszhangot vert a folyosón. Nyomban félrehúzódtam, s amennyire tudtam, igyekeztem lelkileg összeszedni magam. A látvány olyannyira megrendített, a sírásók méltatlan, embertelen viselkedése olyannyira felűhítet, hogy kész lettem volna azonnal lemenni és leszámolni a sírásóval, aki mintha nem is ember, hanem valami elhullott dög lett volna, úgy vonszolta katonánk tetemét.”⁵⁷⁴ Az osztrákok a kórházban elhunyt kolerás orosz katonákat a nagyszombati út melletti katonai temetőben, egy pozsonyi visszaemlékező szerint magyar hadifogyokkal temették el.⁵⁷⁵

Az aggasztó helyzetre mindazonáltal gyors megoldást kellett találni. Mivel a gyilkos kór okozója ekkor még ismeretlen volt, a járvány terjedését nem tudták akadályozni, az óvintézkedések hatástalanok maradtak. Az biztosan segített, hogy – Panyutyin kérésére is – már június 8-án megszületett a döntés az orosz hadosztály áthelyezéséről és kényelmet nyújtó beszállásolásáról.⁵⁷⁶ A csernyigovi gyalogezred a 4. nehézüteggel Modorban és a környező falvakban lett bekvártélyozva, a szevszki gyalogezred a 6. könnyűüteggel és a gyalogdandár törzsével Bazinban és környékén, a brjanszki vadászrezred a 7. könnyűüteggel Szentgyörgyön (az ezred 3. zászlóalja a közeli Grinádon) és Récsén (Ratzersdorf), az orlovi

⁵⁷¹ Kumlik, 32–33.

⁵⁷² Gerstencevje–I. Miklós, 1849. június 7. Pozsony. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

⁵⁷³ Szemjakin–feleségének, 1849. május 30/június 11. este, Szentgyörgy. 13. sz. 77–80.

⁵⁷⁴ Tomaszewicz, 62.

⁵⁷⁵ Kumlik, 33. (A nem igazán megbízható Amadin Ágostonra hivatkozik.)

⁵⁷⁶ Kérdés, hogy ez a beszállásolás milyen mértékben járult hozzá a kolera terjedéséhez az érintett falvakban. Tomaszewicz egyébként Panyutyint hibáztatja a pozsonyi táborhely miatt, holott azt illetően az orosz altábornagy nem volt döntési helyzetben. (59.)

adássezred 1. zászlóalja az ezredtörzsszel és a 8. könnyűüteggel Prácsán (Weinern, Pozsonyszöllös), a 2. zászlóalj Tótgurabon és Horvátgurabon, a 3. Szunyogdiban (Muckendorf) és a 4. Vereknynén (Fragendorf). Ez utóbbiak látták el az őrszolgálatot a pozsonyi védművekben.⁵⁷⁷

Az intézkedés javulást hozott: a járvány alábbhagyott, csökkent a halálesetek száma, a kolera azonban végigkísérte az egész hadjáratot, és ha kisebb mértékben is, de folyamatosan szedte áldozatait. A kolerával együtt természetesen más, kevésbé súlyos betegségekkel is meg kellett küzdeni. Egy június 15-én kelt kimutatás átfogó képet ad arról, hogy a járvány kirobbanásától eltelt időszakban hány orosz beteg került a pozsonyi katonai kórházba, hány volt közülük kolerás, hányan hunytak el és hányan gyógyultak meg, illetve hányan szorultak további kórházi ápolásra:

Eszerint június 4. és 15. között a hadosztályból a szokásos betegségekkel 341 fő, kolerával pedig 659 fő, tehát összesen 1000 fő került a pozsonyi katonai kórházba. A szokásos betegségekben szenvedők közül 57 fő, a kolerások közül 41 fő, tehát összesen 98 fő gyógyult meg. A betegek közül összesen 274-en haltak meg, közülük 273-an kolerában, 1 fő pedig egyéb betegség következtében. Így június 15-én összesen 628 orosz beteg volt a kórházban, közülük 283-an a megszokott betegségekkel, 345-en pedig a kolerával küzdöttek. Ez azt jelenti, hogy ha napi átlagban számolunk, akkor ebben az időszakban naponta nyolcvannál többen betegedtek meg úgy, hogy kórházba is kerültek, s közülük naponta kb. 55-en lettek kolerások. A napi átlag azonban nem tükrözi a valós helyzetet, ugyanis az első napokban tarolt igazán a járvány, addig, amíg Panyutyin katonái a pozsonyi táborokban laktak. A számokból az is kiderül, hogy ez alatt a tizenkét nap alatt az összes betegek kb. 65 százaléka volt kolerás, a kolerás betegeknek kb. 41 százaléka elhunyt, csupán valamivel több mint 6 százaléka gyógyult meg, több mint 52 százaléka pedig további kórházi kezelésre szorult.⁵⁷⁸

---

⁵⁷⁷ Haynau–Panyutyin, 1849. június 8. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1834. 1849–6–118.; A kombinált hadosztály hadműveleti naplója. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Tomaszewicz, 61–62.

⁵⁷⁸ Kimutatás a 9. gyaloghadosztálynak és tüzérségének a pozsonyi katonai kórházba került alacsonyabb rangú betegeiről. 1849. június 3/15. Pozsony, Panyutyin aláírásával. Összehasonlításépppen, kicsit előreszaladva az időben, nézzük meg, hogy mennyi betege volt a hadosztálynak június 25. és július 2. között, vagyis egy hasonló hosszúságú időszakban (már a Dunán történt átkelés után). A július 2-án készült kimutatás szerint június 25-én 22 beteg volt kinn az ezredeknél, a jelzett időszakban 468-an betegedtek meg, közülük 10-en gyógyultak meg, kórházba összesen 446 főt szállítottak. (262 főt még a pozsonyi kórházba, 27-et a magyaróváriba, 157-et a győribe. A Pozsonyba kerültek között valószínűleg ott voltak a június 20–21-i peredi csata második napjának sebesültjei is.) Mindössze négyen hunytak el, július 2-án az ezredeknél 30 beteg maradt. A kolerások száma az összes beteg közül 247 fő, tehát 50 százalék körül van. (Kimutatás a 9. gyaloghadtest megbetegedett alacsonyabb rangú katonáiról kezdve attól, hogy átkeltek a Duna jobb partjára, vagyis 1849. június 13/25-től június 20/július 2-ig. RGVIA f. 970. op. 2. gy. 609. 29.)

A következő napról van egy kimutatásunk arra vonatkozólag is, hogy a hadosztályból hányan vannak éppen olyan „külföldi”, vagyis az osztrák birodalom területén működő kórházakban, amelyekbe Krakkótól kezdve útközben kerültek be: 1849. június 16-án Panyutyin hadosztályából összesen 1035 beteget kezeltek itteni kórházakban. A legtöbben a pozsonyi kórházban voltak, 625 fő, utána a hradischi következett 214 fővel. Krakkóban 89 fő volt, és már a Magyar Királyság területén Vágújhelyen 52-en, Veszélén⁵⁷⁹ 25-en és Nagyszombatban 30-an feküdtek kórházban. Ebből a kimutatásból nem derül ki, hogy mik voltak azok a betegségek, amelyek miatt a katonák kórházi kezelésre szorulva lemaradtak a hadosztálytól.⁵⁸⁰

A június 17-i állománykimutatás szerint a hadosztály aktuális létszáma először esett 13 ezer alá: 12 904 fő szerepel benne, a betegek összlétszáma pedig 2558 fő.⁵⁸¹

POZSONY KÖRNYÉKÉN VÁRAKOZVA

„A jövőnkről nem tudok semmi pontosat, de aligha tud róla bárki valami biztosat” – írja feleségének Szemjakin június 9-én.⁵⁸² Ezen a napon azonban úgy látszott, végre mégis megindul a várt offenzíva. Haynau elrendelte, hogy a hadosztály 10-én vonuljon Cseklészre, 11-én pedig Sárfőre, és ott várja be a további utasításokat.⁵⁸³ A parancs háttérében az volt, hogy Nagysándor József vezérőrnagy az I. honvédhadtest élén (Vág)Patánál június 9-én megtámadta és Semptén át a Vág jobb partjára üzte Wohlgemuth osztrák altábornagy tartalékhadtestének csapatait. Az osztrák tüzérségnek azonban sikerült megakadályoznia, hogy a magyarok átkeljenek Szeredre. Így a 10-én útra kelt orosz hadosztály csapatait visszafordították, és ismét

---

⁵⁷⁹ Veszéle Nyitra megyei község a vágújhely–nagyszombati úton, későbbi neve Vígvár (ma Veselé Szlovákiában).

⁵⁸⁰ Kimutatás a Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt álló különítmény 1849. június 4/16-án külföldi kórházakban fekvő betegeiről. RGVIA f.970. op. 2. gy. 609. 6b–7. (Ezredekre, rangfokozatokra lebontva.)

⁵⁸¹ Jelentés a Panyutyin altábornagy alá rendelt különítmény állapotáról, 1849. június 5/17. RGVIA f. 970. op. 2. gy. 609. 4–5.

⁵⁸² Szemjakin–feleségének, 1849. május 28/június 9. Szentgyörgy. Szemjakin, 12. sz. 75–77.

⁵⁸³ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója (hivatkozik Haynau május 9-i 2455. sz. parancsára). RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.; Haynau Panyutyin hadosztályát Wohlgemuth parancsnoksága alá rendeli tartalékként: Haynau–Wohlgemuth, 1849. június 9. este, Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1834. 1849–6–145.; Június 10-én Panyutyin azt jelenti Haynau-nak, hogy a vadászandár elindult a 7. és 8. könnyűüteggel Cseklészre, a gyalogdandár viszont Bazinból és Modorból a másik két üteggel 11-én közvetlenül Sárfőre vonul majd, mint ahogy maga is akkor teszi át oda főhadiszállását Pozsonyból. Uo.: 1849–6–152.; Tomaszewicz, 62–63.

előző szálláshelyeire rendelték.⁵⁸⁴ „Mostani helyzetünk elég furcsa, az osztrákok úgy tologatnak bennünket, mint a táblán a bábukat a dámajátékban, arra törekednek, hogy mindenféle mutogassanak bennünket, és ezzel a magyarokat megrémísszék. (...) Hadműveletekre egyelőre nem került sor, s hogy mikor fogunk hozzájuk, nem tudom. (...) Unalom az örületig, és ha nem kellene az ezreddel törődnöm, belebetegednék a tétlenségbe és a titkolózásba” – dohog a hadosztály elindítása, majd visszafordítása okán Szemjakin.⁵⁸⁵

Várakoztak tehát az oroszok, és minden nap indulásra készültek. Az osztrákokkal barátságban éltek, Gerstencevejg nem győzte dicsérni a cárnak Haynau gondosságát, odafigyelését.⁵⁸⁶ Az ellátásra nem volt panaszuk, bár Szemjakin szerint az osztrákoknál „alighanem több dolog papíron intéződik el, a valóságban pedig csak a sört isszák.”⁵⁸⁷ A tisztek bejártak Pozsonyba, megfordultak a szebb napokat látott Zöldfa vendéglőben, „amely itt az első a vendéglők között,”⁵⁸⁸ és elégedetlenkedtek a konyhájával. Megnézték Donizetti népszerű operájának, *Az ezred lányának* az előadását. Tomaszewicz gyengének tartotta.⁵⁸⁹ Arról álmodoztak, hogy mégis el kéne jutni Bécsbe. Csodálták a bazini szőlőket,⁵⁹⁰ kóstolgatták az éretlen gyümölcsöt, aminek fogyasztásától éppen a kolera miatt, szigorúan óvott a parancsnokság.

Kopjev kapitány gondosságának köszönhetően ebből az időszakból fennmaradt néhány dokumentum arra vonatkozóan is, hogy a beszállásolt katonasággal nem volt felhőtlen házigazdáik kapcsolata. Két falu, Szunyogdi és Vereknye lakói június 16-án a következő kihágások, erőszakos cselekedetek miatt tettek panaszt: az orosz katonák 1/ lekaszálják a gabonát, a lekaszált búzát és rozst elviszik, és takarmányként azt adják lovaiknak; 2/ a lovakat a bevett földeken futtatják; 3/ a baromfit mind összefogdossák; 4/ Szunyogdiban Mészáros István lezárt házát feltörték, egy remek paplant elvittek belőle, és 5/ a háztartási eszközöket elhordták, széttörték; 6/ Püspökin⁵⁹¹ egy Valocsai István nevű uradalmi bérestől (pásztortól) ellop-

⁵⁸⁴ A kombinált hadosztály hadműveleti naplója. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. Panyutyin június 10-én délelőtt kilenckor jelenti Haynaunak, hogy leállította a gyalogdandárt, és a Cseklészre már odaért vadászandár sem vonul tovább, majd 12-én már a csapatok visszatéréséről számol be. Panyutyin–Haynau, 1849. június 10. délelőtt 9 óra, és június 12. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Haynau. Karton 1834. 1849–6–164. és 188.

⁵⁸⁵ Szemjakin–feleségének, 1849. május 30/június 11. Szentgyörgy. Szemjakin, 13. sz. 77–80.

⁵⁸⁶ Gerstencevejg–I. Miklós, 1849. június 7. Pozsony. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381.

⁵⁸⁷ Szemjakin feleségének, 1849. május 30/június 11. Szentgyörgy. Szemjakin, 13. sz. 77–80.

⁵⁸⁸ Tomaszewicz, 59., 63.

⁵⁸⁹ Tomaszewicz, 64.

⁵⁹⁰ Luginszkij I. 97.

⁵⁹¹ A szövegben németül: Pischdorf (Pozsonypüspöki).

ták 5 forintját, sapkáját és borotváját. Ugyanitt elvették egy Kapás István nevű zsellér 4 forintját és 30 krajcárját, Német Ádám zsellértől új pár kordováncsizmáját és Hegyi József koldus 6 forintját; 7/ Házról házra járnak, vaját, zsírt, tojást, pénzt kérnek, és ha azt a választ kapják, hogy nincs, akkor az egész házat maguk kutatják át; 8/ A nők sincsenek biztonságban tőlük; 9/ A cs. kir. főparancsnok utasítása ellenére, miszerint az előfogatokért azonnal készpénz fizetendő vagy bizonylat adandó, a lakosokat némely napokon mégis arra kényszerítik, hogy akár több mint 20-30 kocsi is kiállítsanak, amelyekért sem nem fizetnek, sem nem adnak róluk bizonylatot. Csenkey Adalbert pozsonyi birtokos pedig amiatt adott be panaszt, hogy rétyét lelegeltették, majd az általa lekaszáltatott maradék szénát elszállították. A bűnösök az orlovi vadászezrednek az említett két faluba beszállásolt 3. és 4. zászlóaljából kerültek ki. Panyutyin altábornagy azonnal intézkedett: megparancsolta, hogy a két zászlóalj parancsnoka és a századparancsnokok hadbíróság elé állítás terhe mellett térítsék meg az okozott kárt, s az erről szóló bizonylatot két napon belül mutassák be neki. S jövőbeni hasonló rendbontás és szolgálatbeli mulasztás esetén kilátásba helyezte a zászlóaljparancsnokok eltávolítását alakulatuk éléről.⁵⁹²

---

⁵⁹² Sz. P. Коржев, Ираток. RGVIA f. 257. op. 1. gy. 8. (Жалобы жителей г. Пресбурга на произвол солдат и распоряжения Генерал-Лейтенанта Панютина командующему 3-м и 4-м батальонами Эриванского полка об удовлетворении жалоб мирных жителей. Pozsony lakóinak panaszai a katonaság erőszakos cselekedeteire és Panyutyin altábornagy rendelkezései a jereváni ezred 3. és 4. zászlóaljának parancsnokai számára, hogy a békés lakosok sérelmeire adjanak elégtételt.) 1–7. (A falu lakóinak magyarul előadott panaszai német és orosz nyelvre lefordítva.)

VIII. fejezet

A hadosztály a nyári hadjáratban

Rövid kitekintés

Több mint öt hét telt el azóta, hogy Panyutyin altábornagy hadosztályának első alakulatai május 10-én Krakkóban sebtében vonatra szálltak, hogy gyors segítséget vigyenek a magyar támadástól rettegő Bécsnek. Több mint öt hét, részben morvaországi, részben magyarországi állomásozás volt már mögöttük, amikor végre valóban megkapták a harctérre indulásukat elrendelő parancsot. Ez a parancs azonban nem az orosz főerők beérkezésével egy időben tervezett osztrák offenzíva megindulásával kapcsolatban született, ahogy korábban számítottak rá, hanem a magyar főszereg Vág menti támadásának következtében. És ekkor nagyon is kézre jött Haynau főparancsnoknak ez az először bizonytalan helyzetéből következően, később pedig a kolerajárvány miatt inkább csak gondokat okozó orosz seregetest. Június 16-án Zsigárdnál kudarcot szenvedtek a magyarok, de a június 20-án Perednél megismételt magyar támadás győzelmet hozott a honvéderőnek. A csatát azonban másnap, június 21-én a harctérre beérkező és jelentős túlerőt biztosító orosz hadosztály az osztrákok javára döntötte el. Panyutyin csapatait, akik először kerültek szembe a magyarokkal, ezen a napon ráadásul nem is tartalékként, mint azt Paszkevics határozottan előírta, hanem az első sorokban vetették be. A Vág menti kudarc a magyar félnek azt bizonyította, hogy ebben a térségben nincs mit tovább próbálkoznia. Az osztrákok számára viszont a csatának az adott önmagán túlmutató jelentőséget, hogy a nyomasztó vereség-sorozat után végre elkönnyvelhették az első győzelmet. És ezzel új fejezet kezdődött a Panyutyin-hadosztály történetében is, amely azonban már meghaladja e dolgozat kereteit, így csak rövid összefoglalót adunk róla.

Az orosz és osztrák hadak 1849. nyári magyarországi működésén végigtekintve szembetűnik az, hogy a jelentős csatákat nem Paszkevics főerői vívták meg, hanem élén az energikus Haynauval az osztrák főhadssereg. Június 28-án bevette Győrt, majd a július 2-i komáromi magyar siker után július 11-én, ugyancsak Komáromnál végleg meghiúsította, hogy a honvédsereg áttörje az osztrák hadak vonalát, s a Dunántúlon indulhasson meg a főváros irányába, majd tovább, a magyar erők Dél-Alföldön kijelölt gyülekezési pontja felé. Haynau július 19-én Pestre tette át főhadiszállását, majd 21. és 24. között három oszlopban indította meg főerőit az Alföldön át Szeged felé. Panyutyin hadosztálya a Kecskeméten át vonuló kö-

zépső oszlopban haladt. Az osztrákok a honvédsereg újonnan kinevezett főparancsnoka, Henryk Dembiński altábornagy által kiűrtett Szegedre jóleső meglepetéssel és akadálytalanul vonulhattak be. Haynau, augusztus 5-én vereséget mért a hátráló magyar erőkre Szőregnél, majd augusztus 9-én Temesvárnál. Ez utóbbi vereség a magyarok számára végzetes volt, és a csatában részt vett haderejük teljes felbomlásával járt.

Ezekben a harcokban Panyutyin hadosztályának több-kevesebb, de semmiképpen nem elhanyagolható szerep jutott, még akkor is, ha a peredi csatát követően a hadszíntéren többnyire valóban tartalékként volt jelen az osztrák csapatok mellett. Győr bevételében ugyan nem vett részt, de a július 2-i komáromi csatában például Panyutyin az osztrák főparancsok utasítását nem várva be sietett Schlik tábornok kérésére a szorongatott I. cs. kir. hadtest támogatására,⁵⁹³ s volt olyan pillanata a temesvári csatának is, amelyben az orosz erők a kritikus ponton fekvő Újbesenyő nevű falu gyors megszállásával tették lehetővé, hogy a felbomlott osztrák csapatok rendezhessék soraikat. Ahogy a brjanszki vadászrezred ideiglenes parancsnoka, Alekszandr Karlovics Baumgarten ezredes, még ha némi túlzással is, fogalmaz naplójában: az orosz hadosztály olyan volt, „mint a makedón falanx⁵⁹⁴: ha a magyar seregeknek sikerült is szétzilálniuk az osztrákokat, szembetalálták magukat egy tizenhat zászlóaljból álló, négy üteggel ellátott rendezett, az első harcrendbe felállt hadosztállyal, és be kellett látniuk, hogy a maguk vegyes népfajú alakulataikkal és önálló zászlóaljaikkal képtelenek azt szétverni. Ekkor megtorpantak, ami időt adott a megzavart osztrákoknak arra, hogy ismét összegyűljenek és rendezzék soraikat.”⁵⁹⁵ Haynaunak, aki Komárom körülrólására kénytelen volt egy hadtestét hátrahagyni, s aki augusztus 7-én a komáromi várórség augusztus 3-i sikeres kitöréséről értesülve és esetleges zavargásokra készülve Szegeden át Pestre is visszaküldött egy dandárt, szüksége volt a létszámát tekintve, mint már szó volt róla, cs. kir. hadtestmérethez közelítő orosz hadosztályra: a temesvári csatában az osztrák–orosz erők együttesen kb. 34 ezer emberrel vettek részt, és e létszám több mint egy harmadát az oroszok adták.⁵⁹⁶

Paszkevics részéről természetesen felvetődött a Panyutyin-hadosztály visszacsatlakoztatásának igénye. Július 18-án Vácon vette kézhez Haynau július 15-i átiratát, miszerint az osztrák főparancsnok a Komáromból kivonult magyar sereg üldözése helyett a Dél-Alföld

---

⁵⁹³ Csikány Tamás: Csata Komáromnál. 1849. július 2-án – avagy a szabadságharc harcászata. Budapest, 2003, 106–110., 163–164.

⁵⁹⁴ Az ezredes mint nehezen megbontható, zárt, jól képzett gyalogos alakzatra utal a Nagy Sándor apja, II. Philipposz által tökéletesített makedón falanxra.

⁵⁹⁵ Baumgarten, 221.

⁵⁹⁶ Hermann 2004, 382–383.

felé indul el, hogy Jellačićnak nyújtson segítséget, Görgei seregének szétzúzását pedig ráhagyta szövetségesére, amire véleménye szerint – tegyük hozzá: vitathatatlanul – elég erő állt rendelkezésére, sőt: Komárom bal parti körülrólására is kért egy orosz seregetestet tőle.⁵⁹⁷ Haynau az átiratban nem tett említést a Panyutyin-hadosztályról, vagyis vinni akarta magával a Dél-Alföldre, mint ahogy vitte is. Berg ugyancsak erre vonatkozó tájékoztatására Paszkevics ingerülten válaszolt: az eredeti hadműveleti terv szerint Panyutyin hadosztályának, amint a körülmények lehetővé teszik, vissza kellene térnie Rüdiger hadtestéhez, a kialakult helyzetben pedig azt tartaná kívánatosnak, ha az osztrák főparancsnok a hadosztályt nem vinné magával Szeged felé, hanem hátrahagyná Komáromnál a vár körülrólására rendelt osztrák csapatok mellett, ahelyett, hogy erre a feladatra újabb orosz erőkre tart igényt.⁵⁹⁸ A következő napon, július 19-én az orosz hadsereg főszállásmestere, Robert Karlovics Frejtag altábornagy kereste fel pesti főhadiszállásán Haynaut, hogy egyeztesse a további hadműveleteket. Az orosz főparancsnok azzal indította el Pestre Frejtagot, hogy Haynauval küldessen egy osztrák hadtestet Szolnok felé, s arról állapodjon meg vele, hogy ha a visszavonuló Görgei átkel a Tisza bal partjára, akkor a folyón átkelő oroszok a Tiszafüredtől északra eső területért felelnek majd, az osztrákok pedig az attól délre fekvő vidékért, miközben megakadályozzák, hogy az ellenség visszatérjen a folyó jobb partjára. Ha azonban az osztrák főparancsnok nem teljesítené egy osztrák hadtest Szolnokhoz történő kiküldését, Frejtag, mint Paszkevics utasította, hivatkozzon arra, hogy Panyutyin hadosztálya „a hadjárat első szakaszára vonatkozó terv értelmében csak ideiglenesen áll Haynau rendelkezésére, addig, amíg az osztrák és az orosz hadak nem egyesülnek a Dunánál.” Haynau Pesten némi vita után beleegyezett abba, hogy egy hadtestet Szolnokhoz küld, s ennek megfelelően ki is javította a már elkészült diszpozíciót vezérkari főnökével, Ramming alezredessel. Mindez még Frejtag jelenlétében történt. És így, mivel Haynau elfogadta Paszkevics mindkét javaslatát, „Frejtag tábornok nem tartotta helyénvalónak, hogy Panyutyin tábornok hadosztályának kérdését szóba hozza.”⁵⁹⁹ Haynau persze nem tartotta be ígéretét, a Görgei feldunai hadse-

⁵⁹⁷ Haynau–Paszkevics, 1849. július 15. Nagyigmánd. Scserbatov Okm. 96. sz. 362–363.

⁵⁹⁸ Paszkevics–Berg, 1849. július 6/18. Vác. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5340. (Копии с переписки разных начальствующих лиц (Másolatok különböző parancsnoki beosztásban lévő személyek levelezéséről) 53–56. (MNL OL X 10634. 53246. doboz.)

⁵⁹⁹ Feljegyzés R. K. Frejtag Haynaunál tett látogatásáról. RGVIA f. 167. op. 1. gy. 6. (Erre a 8. sz. iratra ceruzával rávezetve, hogy Frejtag saját kezű feljegyzése. Ennek ellentmondani látszik az, hogy egyes szám harmadik személyben beszél róla, bár lehet, hogy Frejtag tudatosan így készítette a jegyzetet a hadjárat történetét összeállító és vele jó viszonyt ápoló Menykovnak.); Menykov III. 261–262.; Scserbatov 105–106. (Scserbatov egy Paszkevics-feljegyzésre utal, amely szerint a diszpozíciót Haynau Berg orosz tábornokkal állította össze. Ez minden bizonnyal téves.) Frejtag látogatásáról még: Rüstow II., 289. Oreusz 2002, 249–250.

regét üldöző orosz erőknek pedig végül sokkal délebbre kellett felvonulniuk, mint ezt akkor Paszkevicz feltételezte.

Az igaz, hogy a Paszkevicz közvetlen parancsnoksága alatt álló orosz főszereg nem aratott egyetlen döntő győzelmet sem Magyarországon 1849 nyarán, jelenlétével, elsőprő erőfölényével azonban mégis biztosította az osztrák sikerek elengedhetetlenül szükséges háttérét. Ahogy, mint a Bevezető részben már hivatkoztunk rá, Oreusz fogalmaz: ha „Paszkevicz nem is nyert meg egyetlen fontos ütközetet sem, hadserege Damoklész kardjaként függött a magyarok feje fölött, hadaik legjavát [Görgey feldunai hadseregét – R. I.] vonva el az osztrákok elleni küzdelemből.”⁶⁰⁰ S közben Lüders tábornoknak Erdélyben a szívósan és elszántan küzdő Bem tábornok honvédsapatait, bár az eredetileg tervezett időtartamnál hosszabb idő alatt, de véres ütközetekben augusztus 6-vel és 12-vel mégis sikerült végleg felmorzsolnia.

A világosi fegyverletétel, az, hogy arra orosz csapatok előtt került sor, majd az, hogy a többi magyar sereget is az oroszoknak adta meg magát, feldühítette Haynaut. Temesváron augusztus 18-án kelt, 9. számú hadijelentésében csak az osztrák fegyverek dicsőségéről szólt: „Az osztrák hadsereg ujjong örömeiben, hogy ő az, melly az ellenséget 6 ütközetben egész a megsemmisülésig legyőzte, és most is Görgey serege és Arad vára meghódolását elhatározta”. Az oroszok joggal sérelmezték Haynau eljárását. Ez a hadijelentés „(...) nem emlékezik meg arról a fontos szerepről, amelyet az orosz császári hadsereg játszott ebben az egész hadjáratban; csak azt említi meg, hogy Görgey ki tudott szökni a karmai közül; (...) mélyen hallgat a tizenhat vitéz orosz zászlóaljról és kiváló tüzérségéről, noha ezek a dunai hadsereg kötelékében harcoltak, és közreműködésük eldöntő jelentőségű volt négy csatában az említett hat közül” – tiltakozott Berg tábornok, felemelve szavát a Panyutyin vezette hadosztály érdemeinek elismeréséért.⁶⁰¹

Ekkor azonban a hadosztály már hazafelé készült. Addig, amíg Haynau ünnepélyesen fogadta Pozsonyban június elején, a búcsúzásakor már nem talált időt arra, hogy személyesen is elköszönjön tőle. Augusztus 16-án Panyutyinhoz címzett levélben hangzatos szavakkal nyugtázta, hogy közös hőstettekkel szerencsésen sikerült véget vetni a fegyveres magyar felkelésnek s az anarchikus hatalomnak, és sajnálkozását fejezte ki amiatt, hogy mindezt személyesen nem mondhatja el.⁶⁰²

⁶⁰⁰ Oreusz 2002, 385.

⁶⁰¹ Berg–Haynau, 1849. augusztus 25. Eszék. Scserbatov, Okmánytár. 106. szám. 376–379.

⁶⁰² Szövegét közli a Russzkij Invalid (Русский Инвалид) 1849/177., augusztus 17/29-i száma, 706., ahonnan átvette a Szanktpetyerburgszkije Vedomosztji (Санктпетербургские Ведомости) másnapi száma (1849/182. augusztus 18/30., 732.)

Augusztus 17-én a hadosztály egyes alakulatai még jelen voltak az aradi vár kapitulációjánál, majd a III. hadtest kötelékébe visszacsatlakozva Debrecenen–Kassán–Eperjesen és a Duklai-hágón át vonultak ki az országból, de már nem Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt. Panyutyint ugyanis közben érdemei elismeréseként is a II. gyalogos hadtest parancsnokává nevezték ki, mivel annak parancsnoka, Pavel Jakovlevics Kuprijanov tábornok az augusztus 2-i debreceni ütközetben súlyosan megsérült, és jobb lábát amputálni kellett.

Az orosz hadsereg 1849-es magyarországi hadjárata rövid volt, hiszen az az időszak, ami a tényleges fegyveres harcokkal telt, alig tett ki kéthónapnyi időt. Persze ehhez az időtartamhoz érdemes hozzáadni azokat a heteket és hónapokat is, amelyek az orosz–osztrák(galíciai) határ átlépésétől kezdve teltek el az Orosz Birodalomba való visszatérésig. „Még nyolc nap, és bevonulok Krakkóba, ahonnan csaknem öt hónappal ezelőtt olyan gyorsan elvitt a gőzmozdony, most meg szinte úgy araszolok feléje, mint a rák” – kesergett feleségének 1849. szeptember 24-én a galíciai Pilznóból írt levelében Szemjakin ezredes,⁶⁰³ miközben folyt a Magyarországon feladatát elvégzett orosz hadsereg alakulatainak kivonása az osztrák állam területéről.

---

⁶⁰³ Szemjakin–feleségének, 1849. szeptember 12/24. Pilzno. Szemjakin, 32. sz. 127–129.

Összegzés

Értekezésemet az 1848-49-es szabadságharc sorsát eldöntő orosz fegyveres intervenció történetének ez ideig egyáltalán nem kutatott fejezetének szenteltem. Arra próbáltam magyarázatot adni, hogy milyen döntések következtében került egy orosz hadosztály „gyorssegélyként,” még a tömeges beavatkozás előtt vasúton a morvaországi Ungarisch Hradischba, mi volt a hadosztály elindításának célja, miért ragadt egy időre a morva kisvárosban, majd hogyan folytatta az útját gyalogmenetben Pozsonyba, ahová június elején érkezett meg.

Tudjuk, hogy mind I. Miklós, mind Paszkevics „erőtéljes, mindent elsöprő” fegyveres felépésben gondolkodott, és áttekintve az 1849 áprilisában folytatott orosz–osztrák tárgyalásokat, jegyzék- és levélváltásokat, ezt kiegészítendő azt is bizonyítottam, hogy erre vonatkozó terveiket nem változtatták meg, sőt, az osztrák kudarcok hatására egyre nagyobb, és az osztrákoktól mindenképpen függetlenül működő haderő bevetését látták célszerűnek. Vagyis elképzeléseikben egyáltalán nem szerepelt olyan önálló, kis különítménynek a mellékhadszíntérre történő kiküldése, mint amilyen a Panyutyin-hadosztály volt. Az osztrákok által sürgetett részleges beavatkozást az Erdélybe télen bevonult két kis létszámú orosz hadoszlop sikertelensége miatt érthetően vetették el. Számukra a tárgyalás kezdeti szakaszában legfőljebb Galícia és Bukovina megszállása látszott célszerűnek, aminek indokaira a dolgozatban kitértem.

Rámutattam arra, hogy az orosz döntéshozók milyen éber figyelemmel kísérték a magyarországi háború eseményeit, amelyeket rögtön értékelték is, így azok minden mozzanatukban közvetlen hatással voltak a diplomáciai tárgyalásokra. Mivel az orosz hadtörténelmi levéltárban megtaláltam Paszkevicsnek ebben az időszakban a cárhoz írt leveleit és felterjesztéseit, I. Miklós Paszkevicshez intézett levelei pedig ismertek, sikerült párbeszédüket rekonstruálnom. Mint bizonyítottam, Paszkevics 1849. április 19-én kért engedélyt I. Miklóstól arra, hogy azonnal elindíthassa csapatait Magyarországra. Vagyis akkor, amikor a cs. kir. főszereg még Pest előterében foglalt állást, illetve ott került védekező helyzetbe. Az ekkor Moszkvában tartózkodó cár erre válaszul április 25-én adta meg az engedélyt Paszkevicsnek a III. és a IV. hadtest megindítására, élükön a III. hadtest parancsnokával, Rüdiger tábornokkal, abban az esetben, ha közben megérkezik az osztrák kormány hivatalos kérése. A cár ahhoz járult hozzá, hogy a IV. hadtest Galíciát szállja meg, a megerősített III. hadtest pedig a Duklai-hágón át nyomuljon be Magyarországra. I. Miklós engedélye április 30-án futott be

Varsóba, ahová időközben megjött az osztrák minisztertanács április 21-i segítségkérése is. (Utaltam rá, hogy az osztrák minisztertanácsban az április 3-ülést követően, amikor a miniszterek az orosz fegyveres segítség ellen foglaltak állást, a kérdés egészen április 21-ig nem került elő, holott közben nyolcszor ült össze a minisztertanács. Egy alkalommal volt csupán szó az esetleg szükségessé váló „idegen” segítségről. Az intenzív egyeztetéseket ebben az időszakban személyesen Schwarzenberg tartotta kézben.)

Felhívtam a figyelmet arra a körülményre, hogy I. Miklós akkor adott engedélyt hadai elindítására, amikor a magyar főváros még a cs. kir. erők birtokában volt. Tudjuk, hogy ezzel szemben az osztrák minisztertanács csak annak kiürítése után fordult azonnali segítségért az orosz uralkodóhoz. Ráműttem arra, hogy az egymást követő döntések értelmezésénél számolni kell a kapcsolattartás nehézségeivel: a kormányzati központokat, Bécsset, Olmützöt és Varsót vasút kötötte össze, Varsó és Szentpétervár között optikai távíró működött, de Varsó és Moszkva, illetve Szentpétervár és Moszkva között csak a futárookra lehetett hagyatkozni, ami alaposan lelassította a hírek, jelentések továbbítását. És Miklós cár az április nagy részét éppen a gyors döntéseket igénylő események idején Moszkvában töltötte.

Nem indulhattak volna el azonban az orosz csapatok az osztrák birodalom területére, ha az előző időszakban Paszkevics nem készíti fel rá őket. A II. fejezetben Paszkevics erre vonatkozó intézkedéseit tekintetem át, és természetesen elsősorban azoknak az alakulatoknak a mozgását, amelyek majd Panyutyin parancsnoksága alá kerültek. Röviden bemutattam azt, hogy az 1830/31-es átszervezés eredményeként a lengyel szabadságharcra szembeni hatékonyabb fellépés céljából hogyan hozták létre az ún. működő (hadra kelt vagy aktív) hadsereget (Действующая армия), amelynek 1831-től Paszkevics volt a főparancsnoka 1855-ben bekövetkezett haláláig. Ez a magyarázata annak, hogy a külföldi hadjárat ügyében I. Miklós minden kérdésben egyeztetett vele, és ugyanígy az osztrák kormányzat is rendszeresen fordult hozzá. Már akkor is, amikor még szóba sem került, hogy Paszkevics áll majd az élén a magyar szabadságharc leverésére megindult orosz haderőnek. Az pedig ismert, hogy Miklós cár kivételesen nagy bizalmat táplált Paszkevics iránt, és véleménye mint a Lengyel Királyság helytartójáé az európai politikát illetően fontos volt számára.

A III. hadtest elővédjének első alakulatai május 5-én vonultak be Krakkóba. Az elővéd parancsnokaként Panyutyin altábornagy május 6-án érkezett meg a városba, majd indult is tovább, hogy egy különítmény élén a Kárpátok hágójánál, Jordanów közelében tüntessen: megjelenésével fenyegetse a magyarokat, ugyanakkor terelje el a figyelmet arról, hogy a főerők Duklánál gyülekeznek. A Galícián át Magyarország felé vonuló orosz hadakról az első benyomásokat lengyel memoárok alapján mutattam be.

Április utolsó napjaiban, május elején az osztrák kormányzat válságosnak ítélte meg az osztrák főváros, de az egész birodalom helyzetét is. Bécs arra számított, hogy Welden retiráló, önbizalmában megroppant hadseregét a magyar erők üldözni fogják. Ez a feltételezés az osztrák birodalom politikai és katonai vezetésének körében meglehetősen nagy zavart idézett elő. Mert kérdésesnek látszott, hogy ha a hadszíntér a birodalom fővárosának közelébe kerül, a cs. kir. csapatok képesek lesznek-e feltartóztatni ellenfelüket. Magának a kudarcoktól lelkiileg összeomlott osztrák főparancsnoknak az volt a véleménye, hogy az előrenyomuló honvéderőket a maga szétzilálódott seregével nem tudja megállítani, ezért egyre kétségbeesettebben sürgette az orosz katonai segítség meggyorsítását. Az osztrák kormányzat mellé összekötőként Bécsbe küldött orosz Berg tábornok szintén a császári hadsereg súlyos helyzetéről tudósított.

Mint rámutattam, példátlan az, ahogy ezekben a napokban Varsóban egy európai, konkrétan az osztrák nagyhatalom képviselői viselkedtek a szövetséges nagyhatalom képviselői előtt: „se vége, se hossza az azonnali segítségkérésnek, s az orosz tisztek már nevetségesnek tartják az osztrák tisztek efféle lengyelországi invázióját” – jelentette a varsói angol konzul külügyminiszterének. Bernhard Caboga gróf, osztrák altábornagy „könnyezve esedezett, hogy mennél hamarabb segítsünk a fővároson, mert hazája számára ez a lehető legkegyesebb jótétemény lenne” – számolt be Paszkevicz I. Miklósnak.

És amíg Schwarzenberg április első felében még a birodalom keleti felében, Erdélyben várt volna részleges orosz katonai segítségre, addig április utolsó napjaiban már az sem látszott elegendőnek, ha a Vág völgyében vonul fel egy orosz hadoszlop. Az osztrák miniszterelnök azt szerette volna elérni, ha a birodalom nyugati felében jelenik meg rövid időn belül olyan orosz segélyhad, amely a Bécs felé feltételezetten előrenyomuló magyar sereg jobbszárnyát veszélyeztetheti. Ennek az osztrákok által kért 25 ezer fős orosz segélyhadnak a gyors szállítását a korszak új közlekedési eszköze, a vasút biztosíthatta. Krakkóból azonban Porosz-Szilézián át vezetett a vasútvonal a célállomásnak szánt morvaországi Göding felé. Ide napokon belül megérkezhetett volna a segítség, és vonulhatott volna tovább a magyar határ felé. Schwarzenberg felvette a kapcsolatot a porosz kormánnyal, amely azonnal hozzá is járult az orosz csapatok porosz területen át történő szállításához.

Megállapítottam, hogy Paszkevicz továbbra is ragaszkodott az előbbieken általam ismertetett koncepcióhoz, ahhoz, amit a cárral egyeztetett és az jóváhagyott: Duklától nagy erőkkel nyomul be az orosz hadsereg Magyarországra. Egy kis segélycsapat vasúton történő elindításától még május 6-án is elzárkózott, kockázatosnak ítélte, és várt a cár varsói megérkezésére. Aznap este azonban befutott Schwarzenberg és az osztrák hadügyminiszter május

4-én kelt újabb helyzetértékelése: a birodalom fővárosa a „lázkodók” kezébe kerülhet, aminek gyászos következményeit nem szükséges bővebben ecsetelni. Már nem egyszerűen a magyar lázadás leveréséről, hanem az osztrák állam megmentéséről van szó, a duklai erőösszpontosítás, majd az onnani előrenyomulás (amelyre, mint az osztrákok szembesültek a ténnyel, csak május utolsó harmadában lehet számítani) ebben a helyzetben semmiképpen nem elégséges. Minden nap, minden óra drága, Bécs megmentése érdekében azonnali segítségre van szükség, az orosz segélycsapat vasúti szállítása elő van készítve.

Mint a döntési folyamatot rekonstruáltam, Paszkevics ekkor, az újabb osztrák sürgetés hatására, Bécs közeli elvesztésének fenyegetésével szembesülve néhány zaklatott óra alatt, május 6-án késő este írta fölül a maga korábban többször hangoztatott álláspontját. A cár előzetes jóváhagyása nélkül indította útnak mintegy 14 és fél ezer fős hadosztályt, 48 löveggel vasúton, de nem Morvaországba, ahogy az osztrákok kérték, hanem egyenesen Bécsbe, majd, ha a szükség úgy kívánja, onnan tovább, a Pozsonyban álló osztrák főerőkhöz. Ez a létszám kisebb volt, mint amit az osztrákok kértek, de mégis jelentős erőnek számított: egy cs. kir. hadtest méretét közelítette, és egy magyar hadtestnél mindenképpen nagyobb volt.

Panyutyin parancsot kapott, hogy a Kárpátok felé tartó, jordanówi osztag parancsnokságát adja át Zassz altábornagynak, maga pedig forduljon vissza Krakkóba, és vegye át a parancsnokságot a városba már beérkezett alakulatokból összeállított gyaloghadosztály fölött, amely megkezdve a bevagonírozást, május 9-én és a következő napokban induljon el az osztrák fővárosba: a gyorsaság érdekében minimális élelemmel és minimális lőszerkészlettel, valamint az éppen csak szükséges lovakkal, de lovasság és a trén nélkül.

Paszkevics tehát úgy ítélte meg: az azonnali segítségnyújtással megmentheti az osztrák fővárost. Ha Bécs közben elesne, a hadosztály visszafordulhat – ezzel próbálta megnyugtani másnapi levelében I. Miklóst, akinek részletesen beszámolt a válságos helyzetben hirtelen hozott döntéséről. A cár azonban ingerülten fogadta a tájékoztatást, és aggódott Panyutyinék sorsa miatt. Paszkevics minden bizonnyal abban bízott, hogy a hadosztály megjelenése az osztrák fővárosnál olyan hatással lesz a háború menetére, amit utólag I. Miklós is elégedetten nyugtáz. Nem így történt.

A dolgozatból kiderül, hogy Paszkevics éppen az osztrákoktól sorra kapott aggasztó hírek alapján közvetlenül a Panyutyin-hadosztály elindítása előtt felvetette a cárnak, hogy Bécs megmentése érdekében Rüdigerrel az élen Dukla helyett Trencsén felé, az osztrák főváros felé előrenyomuló honvédsereg hátában volna célszerű egy erős hadoszlopot elindítani, I. Miklós viszont megmaradt az eredeti elképzelés mellett.

A IV. fejezetben ismertette a szóban forgó vasúthálózatot, azt mutattam be, orosz, orosz és osztrák összefogás eredményeként hogyan utazott vasúton a hadosztály Krakkóból Ungarisch Hradischig. Ez a vasúti csapatszállítás, mint Burkhard Köster, a téma kutatója megállapította, mérföldkőnek tekinthető a katonai vasúthasználat történetében. Így van ez a létszám miatt is, de főként azért, mert három vasúttársaság együttműködésére volt szükség a megszervezéséhez és lebonyolításához. De mérföldkő az Orosz Birodalom hadtörténetében is: háborúba induló orosz csapatok vasúti szállítására első ízben ekkor került sor. Az első vonatok Krakkóból a tervezettnél egy nappal később, csak május 10-én tudtak elindulni. Május 15-én, amikor már az oroszok előtt is egyértelmű vált, hogy a hadosztály egyelőre Ungarisch Hradischban marad, gyalogmenetben útra kelt a trén Galicián át Ostrauba, ahol vonatra rakták a kocsikat és a lovakat, s így szállították tovább Ungarisch Hradischig.

A hadosztály Ungarisch Hradischban történt megállításának körülményeit ismertette, elmondtam, hogy amikor az osztrák kormányzat május 9-én megkapta az értesítést arról, hogy a vonatra ülő segélycsapat egészen Bécsig utazik, Schwarzenberg nem a várt, hálás választ adta Berg tábornoknak, hanem azt, hogy Bécsset az osztrák erők képesek megvédelmezni, ezért a hadosztályt a leghelyesebb Gödingben megállítani, ahonnan majd a Vág felé felvonulva az ellenség jobbszárnyát fenyegetheti. Vagyis Schwarzenberg az eredeti osztrák elképzelések szerint – és megnyugodva afelől, hogy magyar támadás nem fenyegeti az osztrák fővárost – már akkor megállította Panyutyin hadosztályát – végül nem Gödingben, hanem Ungarisch Hradischban – amikor az még útra se kelt Krakkóból. Később az osztrákok mindehhez azt is hozzátették, hogy Bécsben nincs elegendő kaszárnya a katonaság elszállásolásához, az éppen megerősített osztrák főserg mellett az oroszok ellátása gondokkal járna, és a megkezdendő hadműveletek céljából kívánatos lenne megfelelő lovasságot is utána küldeni Panyutyin hadosztályának.

Paszkevic, amikor minderről tudomást szerzett, igencsak indulatba jött, és haragját Berg tábornokon vezette le, aki azonban nem tehetett egyebet, mint hogy az osztrák állam területén eleget tett az osztrák kormány kérésének. Viszont ha Paszkevic előzőleg számolt volna a történetekkel, a hadosztályt nyilván nem indítja el a biztonsága érdekében szükséges lovassági fedezet nélkül, a trén nélkül, ellátását csupán néhány napra biztosítva: az orosz főparancsnok úti célként az osztrák fővárosban gondolkodott, nem a morva határvidék kiszárazásában. A történetek Paszkevicset aggályosságig menő óvatosságra intették, így lelassították a beavatkozásra vonatkozó orosz döntési folyamatot.

Az orosz hadosztály első alakulatait szállító szerelvények május 11-én gördültek be az Ungarisch Hradisch-i állomásra. Panyutyin meghökken, mert útjuk megszakítása el-

lentmondott a Paszekvicstől kapott parancsnak, de nem volt mit tennie. Mert, mint a hadműveleti naplóban olvasható: „nem voltak birtokában további szállítóeszközök,” és azt feltételezte, hogy néhány napon belül a helyzet tisztázódik, s ennek a rövid megállónak „a Bécsset fenyegető veszély elhárításában” nem lesz káros következménye. A pár nappal azonban hosszabb kényszerpihenő lett. Panyutyinék kelepceszerű helyzetbe kerültek. E körülmények feltárásával sikerült magyarázatot adni arra, hogy Panyutyin az osztrák főparancsnokot miért utasította vissza mindannyiszor, mikor az arra hívta fel, vegyen részt az általa tervezett ellentámadásban.

Az Ungarisch Hradischban és a környékbeli falvakban beszállásolt oroszok jól érezték magukat, a helyi szláv nyelvet hamar megértették, s a lakosság szívesen fogadta őket. A kölcsönös rokonszenvet erősítette a szlávság apostolai, Cirill és Metód itteni hittérítői tevékenységének hagyománya. Mint idéztem az általam használt cseh munkákat, az orosz hadosztály itt-tartózkodása a „pánszlávizmus gondolatainak erős terjedéséhez vezetett a csehül beszélő lakosság körében.”

A hadosztály sorsát végül a két uralkodó május 21-én kezdődött varsói találkozásán hozott döntés rendezte. Ez a döntés a hadosztályt az osztrák főparancsnok rendelkezésére bocsátotta azzal, hogy Panyutyinék mindaddig az osztrák főszereg mellett maradnak, amíg az orosz hadsereg a közelbe nem ér: ekkor viszont visszacsatlakoznak a Rüdiger tábornok parancsnokága alatt álló hadtestükhöz.

Panyutyin hadosztálya Ungarisch Hradischból május 26-án kelt útra a magyar határ felé, majd Ungarisch Brodon Vágújhelyen, Nagyszombaton keresztül június 3-án és 4-én érkezett meg Pozsonyba. A dolgozat VII. fejezete ismerteti a hadosztály útját, amelynek során lovassági fedezetét egy osztrák dzsidásosztály biztosította, pozsonyi fogadtatását, táboroztatásának körülményeit és azt a fényes estebédet, amelyet június 7-én az osztrák szövetségesek adtak az oroszok tiszteletére a Redoute-teremben. Ezekben a napokban azonban belobbant a kolerajárvány, és eleinte naponta több mint száz embert döntött le a lábáról. A kimutatások alapján a kolerás betegek 41 százaléka rövid időn belül el is hunyt. Június 8-án Haynau rendelkezett az oroszok áthelyezéséről és a környező városokban és falvakban történő beszállásukról, aminek következtében jelentős mértékben enyhült a járvány, de a továbbiakban is kísérte a hadosztályt.

Az általam tárgyalt időszakban mind magyar, mind osztrák, mind orosz részről fontos, a szabadságharc sorsát jelentős mértékben befolyásoló döntések születtek. Ilyen volt a Panyutin-hadosztály hirtelen elindítása a magyar honvédsereg feltételezetten Bécs felé történő előrenyomulása miatt. A hadosztály szállítása Krakkó és Ungarisch Hradisch között két-

ségtelen vasúttörténeti sikerként értékelhető, de a jól megszervezett szállítással sem az orosz, sem az osztrák szövetséges nem érte el közvetlen célját. Ugyanis két különböző célról volt szó. Paszkevics Bécsbe küldte a hadosztályt, ahová azonban nem érkezett meg. Az osztrákok e segélycsapat esetében eleve morvaországi úti célban gondolkodtak, és onnan akarták az orosz hadosztályt elindítani a Vág felé, Panyutyin azonban éppen a számára megváltozott úti cél miatt, valamint a magával hozott minimális készletek és a lovasság hiányában nem mozdult ki Hradischból, így egyelőre nem lehetett használni. Bizonytalan alárendeltségi viszonyok közé került, és ebben a helyzetben orosz feljebbvalótól várt a továbbiakra vonatkozó parancsot.

A szabadságharc sorsát jelentős mértékben befolyásoló döntés volt az április 29-i komáromi magyar haditanács döntése is, amelynek értelmében a sereg zöme nem az osztrák, hanem a magyar főváros felé indult el, hogy felszabadítsa Budát. Mivel az osztrák kormányzat és hadvezetés nem erre számított, a Bécset fenyegető közvetlen veszélyre hivatkozva sürgette az orosz segítséget. Nyitott marad az a kérdés, hogy ha Bécset valóban fenyegeti magyar támadás, akkor az osztrák kormányzat eredeti terve ellenére megkockáztatja-e az orosz hadosztály megállítását a morva városkában, vagy pedig Bécs védelme érdekében él a Paszkevics által oda küldött segítséggel. Ma már ismerjük a szemben álló felek létszámadatait, így tudjuk, hogy a nyugat felé előrenyomuló honvédseregnek mekkora cs. kir. túlerővel kellett volna szembenéznie. Amihez hozzá kell számolnunk a Panyutyin-hadosztályt is.

Befejezésként rövid kitekintést adtam a hadosztály magyarországi működéséről. Panyutyin csapatai a nyarat Haynau főhadserége mellett harcolták végig, a megívott ütközetekben és csatákban hol több, hol kevesebb, de nem elhanyagolható szerepük volt. A III. orosz hadtest kötelékébe csak az augusztus 13-i világosi fegyverletételt, valamint az aradi vár augusztus 17-i kapitulációját követően tértek vissza. Felhívtam a figyelmet arra, hogy a döntő augusztus 9-i temesvári csatában a Haynau rendelkezésére álló osztrák erők egy harmadát az orosz hadosztály adta. Érthető tehát, hogy az osztrák főparancsnok a nyár folyamán végig azon volt, hogy elkerülje a hadosztály visszacsatlakoztatását a saját hadtestéhez, de tudatosan elkerülte a találkozást Paszkeviccsel is. Így Panyutyin hadosztálya Paszkevics szándéka ellenére végül mégis Haynau harctéri sikereit segítve járult hozzá a magyar szabadságharc leveréséhez.

Rövidítések jegyzéke

AFA – KA Alte Feldakten

AVPRI – Az Orosz Birodalom Külügyminisztériumának Levéltára, Moszkva (Архив внешней политики Российской империи: АВПРИ). Andics 1961 hivatkozásaiban még AVPR – Az Orosz Külügyminisztérium Levéltára. Az intézmény neve 1992-től: Архив внешней политики Российской империи)

HHStA – Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs

KA – Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Bécs

MNL OL X – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mikrofilm-tár

PA X – Politisches Archiv, X/Russland, Russische Intervention in Ungarn 1849.

RGIA – Oroszországi Állami Történelmi Levéltár, Szentpétervár (Российский государственный исторический архив: РГИА)

RGVIA – Oroszországi Állami Hadtörténelmi Levéltár, Moszkva (Российский государственный военно-исторический Архив: РГВИА)

f. – fond (фонд)

Függ. – Függetlenség

gy. – gyelo (дело, iratcsomó, őrzési egység)

Okm. – Okmányok

op. – opis (опись, jegyzék)

sz. – szám

RGVIA f. 1. – фонд 1. Канцелярия военного министра (A hadügyminiszter irodája). Egy jegyzék tartozik hozzá: op. 1.

RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. – РГВИА ф. 1. оп. 1. д. 18354. Первоначальные соображения о содействии Австрии, об отправлении сводной дивизии. (Az első tervek az Ausztriának nyújtandó segítségről, a kombinált hadosztály elindításáról.)

RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. – РГВИА ф. 1. оп. 1. д. 18361. Письма генерал-адъютанта Берга из Вены. (Berg főhadsegéd levelei Bécsből.)

RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18372. – Письма ген. Берга из австр. армии. Списки с его переписки с Паскевичем. Переписка о темешварском сражении. (Berg tábornok levelei az osztrák hadseregből. Paszkeviccsel folytatott levelezésének másolatai. Levelezés a temesvári csatáról.)

RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18381. – Записка генерала адъютанта Адлерберга с препровождением 4 рапортов флигель-адъютанта капитана Герштенцвейга о вступлении сводной русской дивизии под начальством генераллейтенанта Панютина в Венгрию, о передвижении ей из г. Тырнау по особому распоряжению главнокомандующего австрийской армией в г. Пресбург и о других предметах. (Adlerberg főhadsegéd feljegyzése, mellékelve Gerstencvejg szárnysegéd négy jelentése a Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt álló kombinált hadosztály bevonulásáról Magyarországra, az osztrák hadsereg főparancsnokának külön parancsára Nagyszombatból Pozsonyba történő áthelyezéséről és egyéb tárgyokról.)

RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485. – РГВИА ф. 1. оп. 1. д. 18485. Всепод. письмо главноком. армией о вторжении мятежника Бема с венгерскими войсками в Буковину. Тут же о воен. действиях, о распоряжениях к выступлению войск за границу. (A hadsereg főparancsnokának levele a cárnak arról, hogy a lázadó Bem magyar csapatokkal betört Bukovinába. Iratok a hadműveletekről, rendelkezések a csapatoknak külföldre történő kivonulásáról.)

RGVIA f. 167. op. 1. gy. 6. – РГВИА ф. 167. оп. 1. д. 6. Меньков, П. К. Документы собранные Меньковым по истории венгерской войны. (Menykov, P. K. A magyar háborúra vonatkozó, Menykov által összegyűjtött iratok.)

RGVIA f. 172. op. 1. gy. 2. és 3. – РГВИА ф. 172. оп. 1. д. 2–3. Семякин, К. Р. (Szemjakin, K. R.)

RGVIA f. 257. op. 1. gy. 5–11. és 20. – РГВИА ф. 257. оп. 1. д. 5–11., 20. Копьев, С. П., Документы (Korjev, Sz. P., Iratok)

RGVIA f. 846. – РГВИА ф. 846. Военно-ученый архив (Hadtudományi levéltár)
op. 16. – опись 16. Венгерская кампания 1849 г. (16. jegyzék: Az 1849. évi magyarországi hadjárat)

RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5340. – РГВИА ф. 846. оп. 16. д. 5340. Копии переписки разных начальствующих лиц. (Különböző parancsnokok levelezésének másolatai. Belső cím: Из бумаг Менькова. Переписка 1849 г. Menykov dokumentumai közül. Levelezés az 1849. évből)

RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. А III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója – РГВИА ф. 846. оп. 16. д. 5360. Журнал военных действий 3-го пехотного корпуса в кампании против венгерских мятежников в 1849 году. (А III. gyalogos hadtest magyar lázadók elleni 1849. évi hadműveleteinek naplója.)

RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. А kombinált hadosztály hadműveleti naplója – РГВИА ф. 846. оп. 16. д. 5360. Военно-походный журнал сводной пехотной дивизии, состоящей в командовании генерал-адъютанта Панютина. (А Panyutyin főhadsegéd parancsnoksága alatt álló kombinált hadosztály hadműveleti naplója.)

RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5368. – РГВИА ф. 846. оп. 16. д. 5368. Бумаги относящиеся до венгерской кампании после генерала Семякина. (Szemjakin tábornoknak a magyarországi hadjáratra vonatkozó irathagyatéka.)

RGVIA f. 970. – РГВИА ф. 970. Военно-походная канцелярия при императорской главной квартире (А сár főhadiszállása mellett működő katonai iroda)

RGVIA f. 970. op. 2. gy. 609. – РГВИА ф. 970. оп. 2. д. 609. Дело о боевых действиях сводной дивизии, находившейся в составе австрийской армии во время подавления рев. в Венгрии. (Az osztrák hadsereg állományába beosztott kombinált hadosztály működése a magyarországi forradalom leverése idején.)

*

Alekszejenko – A. Alekszejenko: Egy öreg harcos emlékei. In: A magyarországi hadjárat. 363–412.

Andics 1961 – Andics Erzsébet: A Habsburgok és a Romanovok szövetsége. Az 1849. évi magyarországi cári intervenció diplomáciai előtörténete. Budapest, 1961.

Andics I–III. – A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben. I–III. Összegyűjtötte, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Andics Erzsébet. Budapest, 1981, 1952, 1965.

Angyal – Angyal Dávid: Az ifjú Ferenc József, Budapest, 1942.

Annyenkov – М. Анненков: Военная служба железных дорог. Военный Сборник 1876/ 3. 112–143.

Baumgarten – Rosonczy Ildikó: Egy orosz ezredes, A. K. Baumgarten 1849-es naplója. Hadtörténelmi Közlemények 2012/1. 191–237.

Bona 2000 – Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban (3., átdolgozott, javított kiadás), Budapest 2000.

Bona 2009 – Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–III. Budapest, 2009.

Budavár bevételének emlékezete – Budavár bevételének emlékezete 1849. Válogatta, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Katona Tamás. Sajtó alá rendezte Hermann Róbert, Pelyach István és Tirts Tamás. Budapest, 1989.

Correspondence Relative to the Affairs of Hungary – Correspondence Relative to the Affairs of Hungary 1847–49. presented to Both Houses of Parliament by Command of Her Majesty, 15 August 1850. London, 1851.

Curtiss – John Shelton Curtiss: The Russian Army under Nicholas I, 1825–1855. Durham, N. C. 1965.

Čoupek, Lukáš 2000 – Lukáš Čoupek: Revoluce 1848–1849 a Uherské Hradiště. In: Slovácko 2000 R. XLII. 208–228.

Fatyejev – Andrej Fatyejev: Világostól – Krímig. Egy magyarbarát orosz huszártiszt emlékeiből. Fordította Horváth Iván és Zsatkovics Kálmán. Budapest, 2011.

Gelich I–III. – Gelich Rikárd: Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben. I–III. Budapest, 1889.

Girtler – Kazimierz Girtler: Opowiadania. Pamiętniki z lat 1832–1857. II. Oprac. Zbigniew Jabłoński i Jan Staszczak. Kraków, 1971.

Görgey Artúr I–II. – Görgey Artúr: Életem és működésem I–II. Görgey István fordítását átdolgozta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Katona Tamás. Budapest, 1988.

Gyalókay 1916 – Gyalokay Jenő: Görgey mint hadvezér. Századok 1916. 444–476.

Gyalókay 1931 – Gyalókay Jenő: Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása (1849. januárius 31–március 28.). Budapest, 1931.

Haraszti – Haraszti Éva: Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen. Budapest, 1951.

Hermann: Győr – Hermann Róbert: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben. Győr, 1998.

Hermann 1999 – Hermann Róbert: Egy „végzetes” döntés születése. Magyar haditervek Gödöllőtől Komáromig 1849. április 7–29. Századok, 1999/2. 253–312.

Hermann 2004 – Hermann Róbert: Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái. Budapest, 2004.

Horn – Alfred Horn: Die Kaiser Ferdinands-Nordbahn. (Die Bahnen Österreich-Ungarns, 2.) Wien, 1971.

Horváth I–III. – Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harczának története 1848 és 1849-ben I–III. Genf 1865.

Jánossy – Dionys v. Jánossy: Die russische Intervention in Ungarn im Jahre 1849. In: Jahrbuch des Wiener Ungarischen Historischen Instituts. Erster Jahrgang. Budapest, 1931. 314–335.

Kerchnawe – Hugo Kerchnawe: Feldmarschall Fürst Windisch-Graetz und die Russenhilfe 1848. (Beiträge für die Geschichte der Jahre 1848–1849. Heft 3.) Innsbruck, 1930.

Kersznovszkij – A. A. Керсновский: История русской армии в четырех томах. Том второй: От взятия Парижа до покорения Средней-Азии 1814–1881 гг. Москва, 1993 (re-print).

Kiszling – Rudolf Kiszling: Die Revolution im Kaisertum Österreichs, 1848–1849. I–II. Wien, 1948.

Kosáry 1999 – Kosáry Domokos: Magyarország és a nemzetközi politika 1848–1849-ben. Budapest, 1999.

Kossuth és Görgei 2001 – Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése 1848–1849. Összeállította, szerkesztette és az előszót írta Hermann Róbert. Budapest, 2001.

Koziarski – Stanisław M. Koziarski: Sieć kolejowa Polski w latach 1842–1918. Opole, 1993.

Köster – Burkhard Köster: Militär und Eisenbahn in der Habsburgermonarchie 1825–1859. München 1999.

Krivopalov – Алексей Кривоपालов: Царство Польское в стратегических взглядах фельдмаршала И. Ф. Паскевича в середине 1840-х годов. www.zapadorus.su /Русский Мир (История и Философия). letöltve 2014. március 11. (Oldalszámozás nincs; eredetileg megjelent: Российская История. 2012/ 4. 88–100.)

Krasznij Arhiv 1931. – Николай I и европейская реакция 1848–49 гг. (Р. Авербух). Красный Архив 1931. (47/48) 3–49.

Krasznij Arhiv 1938. –Австрийская революция 1848 г. и Николай I. (Р. Авербух). Красный Архив 1938. (89/90) 155–207.

Kumlik – Emil Kumlik: Pozsony und der Freiheitskampf 1848/49. Die dreizehn pressburger Märtyrer. Pozsony–Budapest, 1905.

Lihutyin – Mihail Dormidontovics Lihutyin: Feljegyzések az 1849. évi magyarországi hadjáratról. In: A magyarországi hadjárat, 609–815.

Luginszkij I–II. – Богуслав Лугинский: Воспоминания о походе в Венгрию в 1849 году. Записки пехотинца. Москвитянин 1855. 8/83–118. és 10/ 53–84.

A magyarországi hadjárat – A magyarországi hadjárat 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról. Válogatta Rosonczy Ildikó. A jegyzeteket írta Katona Tamás és Rosonczy Ildikó. Fordította Gelencsér Zsigmond és Rosonczy Ildikó. Budapest, 1988.

Menykov I–III. – Записки Петра Кононовича Менькова в трех томах. Ред. А. М. Зайончковский. Санкт-Петербург 1898. (I. Дунай и немцы, 1853–1855. II. Дневник, 1833–1875. III. Сборник статей: Материалы, относящиеся к Венгерской войне 1849 года).

Die Ministerratsprotokolle – Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. Abteilung II. Das Ministerium Schwarzenberg. Band 1. Bearb. und engeleitet von Thomas Kletečka. Wien, 2002.

Mokrinszkij – Г. Мокринский: История 113-го пехотного Старорусского полка 1796–1896 гг. С-Петербург, 1900.

Neidhardt – N[eidhardt], H[einrich von]: Bericht über die Kriegsoperationen der russischen Truppen gegen ungarischen Rebellen im Jahre 1849. I–III. Berlin 1851.

Opiszanyije – [Петр Кононович Меньков:] Описание военных действий российских войск против венгерских мятежников в 1849-м году. Санктпетербург. 1851.

Oreusz 1880 – Описание Венгерской войны 1849 года с приложением 14-ти карт и планов. Составил И. Ореус. Санкт-Петербург, 1880.

Oreusz 2002 – Ivan Ivanovics Oreusz: Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben. Fordította és sajtó alá rendezte Rosonczy Ildikó, Budapest, 2002.

Ramming – [Wilhelm Ramming:] Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen im Sommer des Jahres 1849. Pesth, 1850.

Rédvay – Az 1849 április 28-i komáromi haditanács történelmi jelentősége. Hadtörténelmi Közlemények 1934. 66-81.

Roberts – Ian W. Roberts: Nicholas I and the Russian Intervention in Hungary. London, 1991.

Rüstow I–II. – Rüstow: Az 1848–1849-diki magyar hadjárat története I–II. Fordította Vértesi Arnold és Áldor Imre, Pest, 1866.

Saját kezébe, ott ahol – Saját kezébe, ott, ahol... Az 1848–49-s forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Szerk. Farkas Gyöngyi. Az iratokat válogatta, a német nyelvű iratokat fordította Böhm Jakab. A bevezető tanulmányt írta Csikány Tamás. Budapest, 1998.

Scserbatov – Alekszandr Petrovics Scserbatov: Paszkevics Magyarországon. Fordította Gerencsér Zsigmond, szerkesztette Katona Tamás. Budapest, 1984.

Spira György: A pestiek – Spira György: A pestiek Petőfi és Haynau között. Budapest, 1998.

Steier: Az 1849-iki trónfosztás – Steier Lajos: Az 1849-iki trónfosztás előzményei és következményei. Ismeretlen adalékok az 1848–49-iki szabadságharc történetéhez. Budapest [1925].

Steier: Haynau és Paszkevics I–II – Steier Lajos: Haynau és Paszkevics. Ismeretlen adalékok az 1848–49-iki szabadságharc történetéhez. I–II. Budapest [1926].

Summarisches Verzeichniss – [Scharicz Georg:] Summarisches Verzeichniss der vom 18. Dezbr. 1848 bis Ende Decbr. 1849 in Pressburg einquartierten k. k. österr. Truppen und kais. russischen Hilfstruppen. [1850] Druck von C. F. Wigand (h. n.)

A szabadságharc katonai története – A szabadságharc katonai története. Pákozdtól Világosig 1848–1849. Szerkesztette Bona Gábor, Budapest, 1998.

Szemjakin – Hadaink vonulnak. K. R. Szemjakin orosz ezredes magyarországi levelei 1849-ből. Az iratokat gyűjtötte, fordította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Rosonczy Ildikó, Budapest, 2014.

Szinnyei – Szinnyei József: Komárom 1848–49-ben (Naplójegyzetek). Budapest, 1887.

Tomaszewicz – Władysław Tomaszewicz: Dziennik oficera rosyjskiego z kampanii węgierskiej 1849 roku. Oprac. Tadeusz Epsztein. Warszawa 2010.

Uherské Hradiště 1981 – Jiří Čoupek–Antonín Verbík–Metoděj Zemek: Uherské Hradiště: dějiny města. Brno, 1981.

Uherské Hradiště 2007 – Jiří Čoupek et al.: Uherské Hradiště, královské město na řece Moravě. Uherské Hradiště, 2007.

Von der Revolution – Von der Revolution zur Reaktion. Quellen zur Militärgeschichte der ungarischen Revolution 1848–49. Bearbeitet von Róbert Hermann, Thomas Kletečka, Elisabeth Gmoser und Ferenc Lenkefi. Hrsg. von Christoph Tepperberg und Jolán Szijj. Wien–Budapest, 2005.

A felhasznált források és szakirodalom jegyzéke

LEVÉLTÁRI ÁLLAGOK

Российский государственный военно-исторический архив (Moszkva)

– фонд 1. Канцелярия военного министра (A hadügyminiszter irodája)

опись 1. дело 18354. Первоначальные соображения о содействии Австрии, об отправлении сводной дивизии. (Az első tervek az Ausztriának nyújtandó segítségről, a kombinált hadosztály elindításáról.)

оп. 1. д. 18361. Письма генерал-адъютанта Берга из Вены. (Berg főhadsegéd levelei Bécsből.)

оп. 1. д. 18372. – Письма ген. Берга из австр. армии. Списки с его переписки с Паскевичем. Переписка о темешварском сражении. (Berg tábornok levelei az osztrák hadseregből. Paszkeviccsel folytatott levelezésének másolatai. Levelezés a temesvári csatáról)

оп. 1. д. 18381. – Записка генерала адъютанта Адлерберга с препровождением 4 рапортов флигель-адъютанта капитана Герштенцвейга о вступлении сводной русской дивизии под начальством генераллейтенанта Панютина в Венгрию, о передвижении ей из г. Тырнау по особому распоряжению главнокомандующего австрийской армией в г. Пресбург и о других предметах. (Adlerberg főhadsegéd feljegyzése, mellékelve Gerstencvejg szárnysegéd négy jelentése a Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt álló kombinált hadosztály bevonulásáról Magyarországra, az osztrák hadsereg főparancsnokának külön parancsára Nagyszombatból Pozsonyba történő áthelyezéséről és egyéb tárgyokról.)

оп. 1. д. 18485. – Всепод. письмо главноком. армией о вторжении мятежника Бема с венгерскими войсками в Буковину. Тут же о воен. действиях, о распоряжениях к выступлению войск за границу. (A hadsereg főparancsnokának levele a cárnak arról, hogy a lázadó Bem magyar csapatokkal betört Bukovinába. Iratok a hadműveletekről, rendelkezések a csapatoknak külföldre történő kivonulásáról.)

– ф. 167. оп. 1. д. 6. Меньков, П. К. Документы собранные Меньковым по истории венгерской войны. (Menykov, P. K. A magyar háborúra vonatkozó, Menykov által összegyűjtött iratok.)

- ф. 172. оп. 1. д. 2–3. Семякин, К. Р. (Szemjakin, K. R.)
- ф. 257. оп. 1. д. 5–11., 20. Копьев, С. П., Документы (Korjev, Sz. P., Iratok)
- ф. 846. оп. 16. Военно-ученый архив, Венгерская кампания 1849 г.
оп. 16. д. 5340. Копии переписки разных начальствующих лиц. (Különböző parancsnokok leveleinek másolatai. Belső cím: Из бумаг Менькова, Переписка 1849 г. Menykov dokumentumai közül. Levelezés az 1849. évből) (MNL OL X 10634. 53246. doboz)
оп. 16. д. 5356. Журнал военных действий российской армии в войне 1849. в Венгрии. (Az orosz hadsereg hadműveleti naplója az 1849. évi háborúban, Magyarországon.) (MNL OL X 1258. 55895., 55896. doboz)
оп. 16. д. 5360. Журнал военных действий 3-го пехотного корпуса в кампании против венгерских мятежников в 1849 году. (A III. gyalogos hadtest magyar lázadók elleni 1849. évi hadműveleteinek naplója.) (MNL OL X 1258. 55898. doboz)
оп. 16. д. 5360. Военно-походный журнал сводной пехотной дивизии, состоящей в командовании генерал-адъютанта Панютина. (A Panyutyin főhadsegéd parancsnoksága alatt álló kombinált hadosztály hadműveleti naplója.)⁶⁰⁴ (MNL OL X 1258. 55898. doboz)
оп. 16. д. 5368. Бумаги относящиеся до венгерской кампании после генерала Семякина (Szemjakin tábornoknak a magyarországi hadjáratra vonatkozó irathagyatéka)
- ф. 970. Военно-походная канцелярия при императорской главной квартире (A cár főhadiszállása mellett működő katonai iroda)
оп. 2. д. 609. Дело о боевых действиях сводной дивизии, находившейся в составе австрийской армии во время подавления рев. в Венгрии. (Az osztrák hadsereg állományába beosztott kombinált hadosztály működése a magyarországi forradalom leverése idején.)
- ф. 14014. Главный Штаб I., Действующей Армии. 1830–1856. (Az I., működő hadsereg tábornokara)
оп. 2. Управление Генерал-квартирмейстера I., Действующей Армии (Az I., működő hadsereg főszállásmesterének hivatala). gy. 92. Списки офицеров войсковых частей армии, участвовавших в кампании 1849. г. с краткой характеристикой. 12. ноября

---

⁶⁰⁴ Ugyanabban az iratsomóban, csatolva a III. gyalogos hadtest hadműveleti naplójához.

1849. г. –20. ноября 1850. г. (Az 1849. évi hadjáratban részt vett alakulatok tisztjeinek listája rövid jellemzéssel. 1849. november 12/24–1850. november 20/december 2.)

Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv (Bécs)

– Alte Feldakten

Krieg in Ungarn. Hauptarmee unter Welden. Karton 1831., 1832., 1833 (részben).

Hauptarmee unter Haynau. Karton 1833 (részben), 1834.

Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Bécs)

– Politisches Archiv, X/Russland, Russische Intervention in Ungarn 1849. (Schwarzenberg Berghez 1849. május 9-én kelt átirata: Karton 28. 2–3. és Correspondenz Schwarzenberg–General Caboga: Karton 29. 17–30.)⁶⁰⁵

HÍRLAPOK

Czas (Krakkó), Morawské Nowiny (Brünn), Pressburger Zeitung (Pozsony), Russzkij Invalid (Русский Инвалид; Szentpétervár), Szanktpetyerburgszkije Vedomosztyi (Санктпетербургские Ведомости; Szentpétervár).

NYOMTATÁSBAN MEGJELENT FORRÁSOK

Andics Erzsébet: *A Habsburgok és Romanovok szövetsége – Az 1849. évi magyarországi cári intervenció diplomáciai előtörténete*. Budapest, 1961.

Andics Erzsébet: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben. I–III*. Budapest, 1981., 1952., 1965.

Авербух, Р.: *Австрийская революция 1848 г. и Николай I*. Красный Архив 1938. (89/90) 155–207.

---

⁶⁰⁵ Köszönöm a Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség delegátusának, Fazekas Istvánnak a segítségét.

- Авербух, Р.: *Николай I и европейская реакция 1848–49 гг.* Красный Архив 1931. (47/48) 3–49.
- Budavár bevételének emlékezete 1849.* Válogatta, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Katona Tamás. Sajtó alá rendezte Hermann Róbert, Pelyach István és Tirts Tamás. Budapest, 1989.
- Correspondence relative to the affairs of Hungary 1847–1849.* Presented to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty (August 15, 1850). London 1851.
- Fatyejev, Andrej: *Világostól – Krímig. Egy magyarbarát orosz huszártiszt emlékeiből.* Fordította Horváth Iván és Zsatkovics Kálmán. Budapest, 2011.
- Görgey Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. I–II.* Görgey István fordítását átdolgozta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Katona Tamás. Budapest, 1988.
- Girtler, Kazimierz: *Opowiadania. Pamiętniki z lat 1832–1857. II.* Oprac. Zbigniew Jabłoński i Jan Staszczak. Kraków, 1971.
- Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott Legfelsőbb Manifestumok és Szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországon kiadott Hirdetményeknek. I–II.* Buda, 1849.
- Hadaink vonulnak. K. R. Szemjakin orosz ezredes magyarországi levelei 1849-ből.* Az iratokat gyűjtötte, fordította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Rosonczy Ildikó. Budapest, 2014.
- Hechel, Fryderyk: *Kraków i ziemia krakowska w okresie wiosny ludów. Pamiętniki.* Wstępem i przypisami opatrzył Henryk Barycz. Wrocław, 1950.
- Hermann Róbert: *Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben.* Győr, 1998.
- Klapka György: *Emlékeimből.* Sajtó alá rendezte Katona Tamás, Budapest, 1986.
- Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése 1848–1849.* Összeállította, szerkesztette és az előszót írta Hermann Róbert. Budapest, 2001.
- Kossuth Lajos összes munkái. XV. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai.* Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1955.
- Лугинский, Богуслав: *Воспоминания о походе в Венгрию в 1849 году. Записки пехотинца. I–II.* Москвитянин 1855. 8/83–118. és 10/ 53–84.
- A magyarországi hadjárat 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról.* Válogatta Rosonczy Ildikó. A jegyzeteket írta Katona Tamás és Rosonczy Ildikó. Fordította Gelencsér Zsigmond és Rosonczy Ildikó. Budapest, 1988.
- Marx és Engels Magyarországról. Cikk, levelek, szemelvények.* Összeállította Remsei Flóra. Budapest, 1974.

[Меньков, Петр Кононович]: *Записки Петра Кононовича Менькова в трех томах*. Ред. А. М. Зайончковский. Санкт-Петербург 1898. (I. Дунай и немцы, 1853–1855. II. Дневник, 1833–1875. III. Сборник статей: Материалы, относящиеся к Венгерской войне 1849 года).

Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. Abteilung II. Das Ministerium Schwarzenberg. Band I. Bearb. und eingeleitet von Thomas Kletečka. Wien, 2002.

Pap Dénes: *Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez 1848–1849. I–II.*, Pest, 1868.

Régi honvéd: *Komárom fölmentése. 1849. április 26.* Vasárnapi Ujság, 1899. április 30. 18. sz.
Rosonczy Ildikó: *Egy orosz ezredes, A. K. Baumgarten 1849-es naplója*. Hadtörténelmi Közlemények 2012/1. 191–237.

Saját kezébe, ott, ahol... Az 1848–49-s forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Szerkesztette Farkas Gyöngyi. Az iratokat válogatta, a német nyelvű iratokat fordította Bóhm Jakab. A bevezető tanulmányt írta Csikány Tamás. Budapest, 1998.

[Scharicz Georg:] *Summarisches Verzeichniss der vom 18. Dezbr. 1848 bis Ende Decbr. 1849 in Pressburg einquartierten k. k. österr.Truppen und kais. russischen Hilfstruppen*. [1850] Druck von C. F. Wigand (h. n.)

Scserbatov, Alekszandr Petrovics: *Paszkevincs Magyarországon*. Fordította Gerencsér Zsigmond, szerkesztette Katona Tamás. Budapest, 1984.

Szinnyi József: *Komárom 1848–49-ben (Naplójegyzetek)*. Budapest, 1887.

Tomaszewicz, Władysław: *Dziennik oficera rosyjskiego z kampanii węgierskiej 1849 roku*. Oprac. Tadeusz Epsztein. Warszawa 2010.

Vadász Sándor (szerkesztette): *Az 1849-es cári intervenció Magyarországon*. A bevezető tanulmányokat írta Józsa Antal és Vadász Sándor. Budapest, 2001.

Von der Revolution zur Reaktion. Quellen zur Militärgeschichte der ungarischen Revolution 1848–49. Bearbeitet von Róbert Hermann, Thomas Kletečka, Elisabeth Gmoser und Ferenc Lenkefi. Hrsg. von Christoph Tepperberg und Jolán Szijj. Wien–Budapest, 2005.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

Összefoglaló művek, monográfiák

- Айрапетов, Олег: *Внешняя политика Российской империи (1801–1914)*. Москва, 2006.
- Angyal Dávid: *Az ifjú Ferenc József*. Budapest, é. n.
- Авербух Р. А.: *Царская интервенция в борьбе с Венгерской революцией 1848–1849*. Москва, 1935.
- Averbuch, R. A.: *A magyar nép szabadságharcja 1848–49-ben*. Szerkesztette Andics Erzsébet, fordította Perényi József. Budapest, 1970.
- Barcy Zoltán–Somogyi Győző: *A szabadságharc hadserege*. Budapest, 1986.
- Bona Gábor: *Szabadságharc 1848–49-ben*. In: Magyarország hadtörténete két kötetben. Főszerkesztő Liptay Ervin. Szerkesztette Borus József. Budapest, 1984. I. 449–553.
- Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. 3., átdolgozott, javított kiadás), Budapest 2000.
- Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–III*. Budapest, 2009.
- Bona Gábor (szerkesztette): *A szabadságharc katonai története*. Pákozdtól Világosig 1848–1849. Budapest, 1998.
- Breit József: *Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története. I–III*. Budapest. 1. kiadás 1898., 2. kiadás 1930.
- Curtiss, John Shelton: *The Russian Army under Nicholas I, 1825–1855*. Durham, N. C. 1965.
- Čoupek, Jiří –Verbík, Antonín –Zemek, Metoděj: *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno, 1981.
- Čoupek, Jiří et al.: *Uherské Hradiště, královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště, 2007.
- Deák István: *A törvényes forradalom. Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben*. Budapest, 1983. (2. kiadás: 1994.)
- Diószegi István: *A nagyhatalmi politika másfél évszázada 1789–1939*. Budapest, 1997.
- Erdődy Gábor: *Kényszerpályán. A magyar külpolitikai gondolkodás 1849-ben*. Budapest, 1998.
- Estreicherówna, Maria: *Życie towarzyskie i obyczajowe Krakowa w latach 1848–1863*. Kraków, 1968.
- Fényes Elek: *Az ausztriai birodalom statistikája és földrajzi leírása. I–II*. Pest, 1857.
- Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára. I–II*. Pest, 1851.

- Font Márta–Krausz Tamás–Niederhauser Emil–Szvák Gyula: *Oroszország története*. Budapest, 1997. (2. kiadás: 2001).
- Gelich Rikárd: *Magyarország függetlenségi harcza 1848–49-ben. I–III*. Budapest, é. n.
- Gergely András: *A forradalom és az önvédelmi háború (1848–1849)*. In: 19. századi magyar történelem 1790–1918. Szerkesztette: Uő. Budapest, 1998.
- Gyalókey Jenő: *Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása (1849. januárius 31–március 28.)*. Budapest, 1931.
- Haraszi Éva: *Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen*. Budapest, 1951.
- Heller, Mihail: *Az Orosz Birodalom története*. Budapest, 1996. (A két kötetben megjelent Orosz történelem első kötete.)
- Hermann Róbert: *1848–1849. A szabadságharc hadtörténete*. Budapest, 2001.
- Hermann Róbert: *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái*. Budapest, 2004.
- Horn, Alfred: *Die Kaiser Ferdinands-Nordbahn*. (Die Bahnen Österreich-Ungarns, 2.) Wien, 1971.
- Horváth Jenő: *Magyar diplomácia. A magyar állam külpolitikai összeköttetései a bécsi végzésektől a kettős monarchia felbomlásáig 1815–1918*. Budapest, 1928
- Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harczának története 1848 és 1849-ben. I–III*. Genf, 1865. 2. kiadás Budapest, é. n. és 1871.)
- Керсновский, А. А.: *История русской армии в четырех томах. Том второй: От взятия Парижа до покорения Средней-Азии 1814–1881 гг.* Москва, 1993. (reprint).
- Kieniewicz, Stefan: *Warszawa w latach 1795–1914*. (Dzieje Warszawy III.) Warszawa, 1976.
- Kincses Katalin Mária: *Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc korabeli ábrázolásokon. Die Revolution und der Freiheitskampf 1848/49 auf zeitgenössischen Darstellungen*. Budapest, 2010.; II. kötet: 2012.
- Kiszling, Rudolf: *Die Revolution im Kaisertum Österreich 1848–1849. I–II*. Wien, 1948.
- Kosáry Domokos: *A Görgey-kérdés története. I–II*. Budapest, 1994.
- Kosáry Domokos: *Magyarország és a nemzetközi politika 1848–1849-ben*. Budapest, 1999.
- Kovács István: *„Egy a lengyel a magyarral.” A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei*. Budapest, 2014. (3. kiadás)
- Kovács István: *„... mindvégig veletek voltunk”. Lengyelek a magyar szabadságharcban*. Budapest, 1998.
- Koziarski, Stanisław M.: *Sieć kolejowa Polski w latach 1842–1918*. Opole, 1993.
- Köster, Burkhard: *Militär und Eisenbahn in der Habsburgermonarchie 1825–1859*. München 1999.

- Kumlik, Emil: *Pozsony und der Freiheitskampf 1848/49. Die dreizehn pressburger Märtyrer*. Pozsony–Budapest, 1905.
- [Меньков, Петр Кононович:] *Описание военных действий российских войск против венгерских мятежников в 1849-м году*. Санктпетербург. 1851.
- Мокринский, Г.: *История 113-го пехотного Старорусского полка 1796–1896 гг.* С-Петербург, 1900.
- N[eidhardt], H[einrich von]: *Bericht über die Kriegsoperationen der russischen Truppen gegen ungarischen Rebellen im Jahre 1849. I–III*. Berlin 1851.
- Nifontow, S.: *Russland im Jahre 1848*. Berlin, 1954.
- Ореус, И.: *Описание Венгерской войны 1849 года с приложением 14-ти карт и планов*. Санкт-Петербург, 1880.
- Oreusz, Ivan Ivanovics: *Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben*. Fordította és sajtó alá rendezte Rosonczy Ildikó, Budapest, 2002.
- Ortvay Tivadar: *Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben*. Pozsony, 1905. (Reprint Budapest, 1991.)
- [Ramming, Wilhelm]: *Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen im Sommer des Jahres 1849*. Pesth, 1850.
- Roberts, Ian W.: *Nicholas I and the Russian Intervention in Hungary*. London, 1991.
- Rüstow, Wilhelm: *Az 1848–1849-diki magyar hadjárat története I–II*. Fordította Vértesi Arnold és Áldor Imre, Pest, 1866.
- Spira György: *A magyar forradalom 1848–49-ben*. Budapest, 1959.
- Spira György: *A pestiek Petőfi és Haynau között*. Budapest, 1998.
- Spira György: *Polgári forradalom 1848–1849*. In: Magyarország története 1848–1890. 6/1. kötet. Főszerkesztő Kovács Endre, szerkesztette Katus László, Budapest, 1979.
- Steier Lajos: *Az 1849-iki trónfosztás előzményei és következményei. Ismeretlen adalékok az 1848–49-iki szabadságharc történetéhez*. Budapest [1925].
- Steier Lajos: *Haynau és Paszkevicz. Ismeretlen adalékok az 1848–49-iki szabadságharc történetéhez. I–II*. Budapest [1926].
- Urbán Aladár: *Európa a forradalom forgószelében*. Budapest, 1970.
- Waldapfel Eszter: *A független magyar külpolitika 1848–1849*. Budapest, 1962.
- Затлер, Федор: *Записки о продовольствии войск в военное время. I–IV*. Санктпетербург, 1860–65.
- Zöllner, Erich: *Ausztria története*. Budapest, 1998.

TANULMÁNYOK

- Анненков, М.: *Военная служба железных дорог*. Военный Сборник 1876/ 3. 112–143.
- Čoupek, Lukáš: *Revoluce 1848–1849 a Uherské Hradiště*. In: Slovácko 2000 R. XLII. 208–228.
- Csikány Tamás: *Csata Komáromnál. 1849. július 2-án – avagy a szabadságharc harcászata*. Budapest, 2003.
- Gergely András: *1848-ban hogy is volt? Tanulmányok Magyarország és Közép-Európa 1848–49-es történetéből*. Budapest, 2001.
- Fazekas Csaba: *Egy „elfelejtett” pandémiáról. Az 1848–49. évi kolerajárvány és a szabadságharc*. In: Társadalomtörténeti tanulmányok. Studia Miskolcinsia 2. Szerk.: Fazekas Csaba. Miskolc, 1996. 300–320.
- Gyalokay Jenő: *Görgey mint hadvezér*. Századok 1916. 444–476.
- Hermann Róbert: *Egy „végzetes” döntés születése. Magyar haditervek Gödöllőtől Komáromig 1849. április 7–29*. Századok, 1999/2. 253–312.
- Hermann Róbert: *Lázadó csordák – oktrojált alkotmány. Egy legenda története*. Századok 2011/5. 1117–1145.
- Hermann Róbert: *„Tenni kevés, de halni volt esély”. Az 1849. évi nyári hadjárat*. Hadtörténelmi Közlemények 1999/2. 223–276.
- Jánossy, Dionys v.: *Die russische Intervention in Ungarn im Jahre 1849*. In: Jahrbuch des Wiener Ungarischen Historischen Instituts. Erster Jahrgang. Budapest, 1931. 314–335.
- Kerchnawe, Hugo: *Feldmarschall Fürst Windisch-Graetz und die Russenhilfe 1848*. (Beiträge für die Geschichte der Jahre 1848–1849. Heft 3.) Innsbruck, 1930.
- Kováts, Stefan: *Az 1849. évi orosz katonai intervenció Magyarországon. A magyar forradalom és szabadságharc az európai nagyhatalmi érdekek középpontjában*. Századok 1991/3–4. 268–297.
- Кривопапов, Алексей: *Царство Польское в стратегических взглядах фельдмаршала И. Ф. Паскевича в середине 1840-х годов*. [www.zapadorus.ru /Русский Мир](http://www.zapadorus.ru/Русский_Мир) (История и Философия). letöltve 2014. március 11. (Oldalszámozás nincs; eredetileg megjelent: Российская История. 2012/ 4. 88–100.)
- Lázár Balázs: *A Pest alatti harcok 1849. április 10. és 21. között*. Hadtörténelmi Közlemények 2002/3. 740–786.
- Mádai Lajos: *Az 1848–49-es szabadságharc és a kolera*. Egészségtudomány 1992/1. 97–109.

Rédvay István: *Az 1849 április 28-i komáromi haditanács történelmi jelentősége*. Hadtörténelmi Közlemények 1934. 66-81.

Rosonczy Ildikó: *A Magyarország elleni orosz intervenció előtörténetéhez*. Hadtörténelmi Közlemények, 2002. 3. 824–840.

A szabadságharc egészségügye és honvédorvosai. Sajtó alá rendezte Gazda István, a kötetet tervezte és az összefoglaló tanulmányokat írta Kapronczay Károly, Piliscsaba–Budapest, 2000.

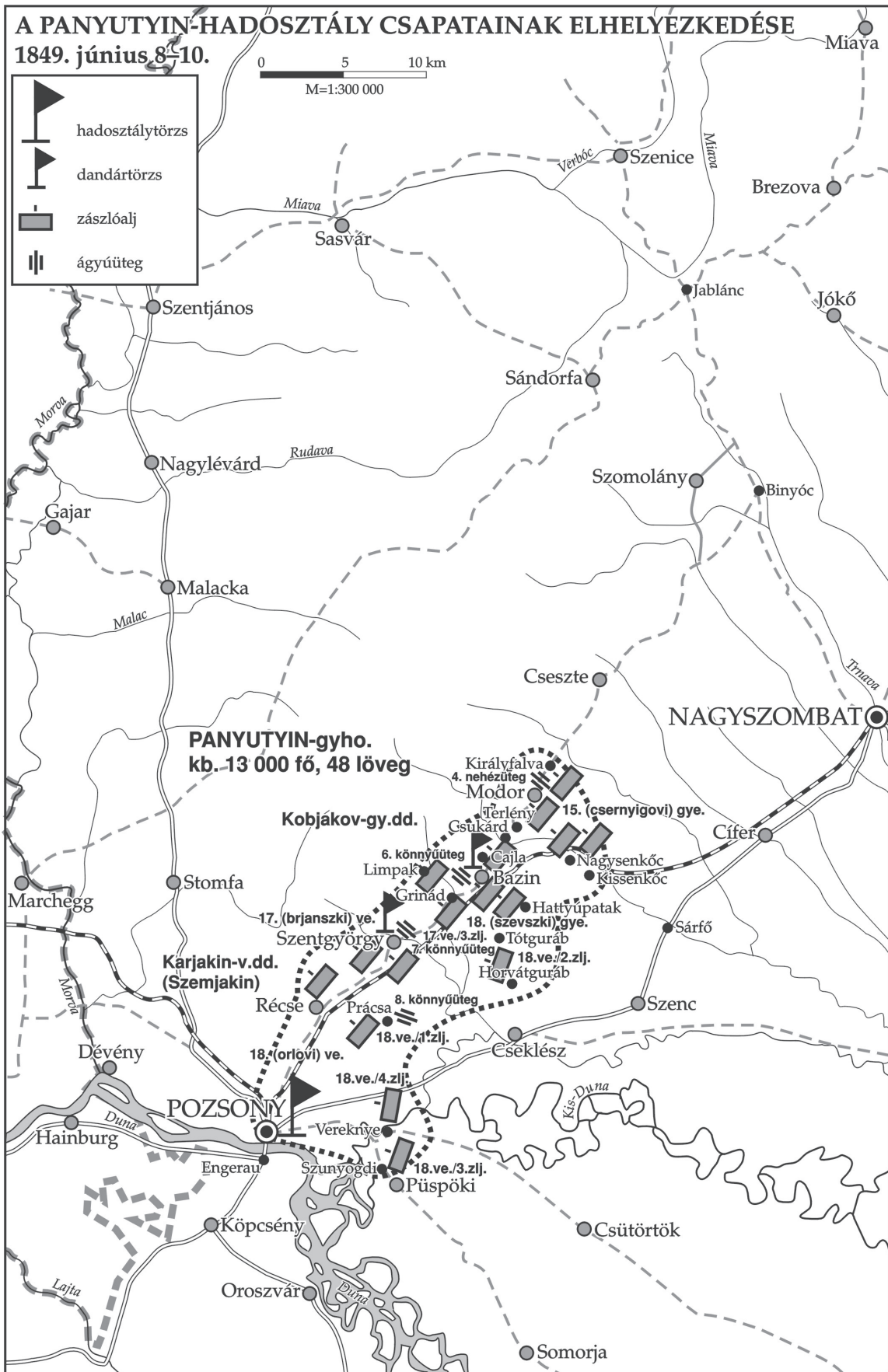
Szarota, M. Dr.: *Die letzten Tage der Republik Krakau*. Breslau, 1911.

Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854. Szerkesztette Hermann Róbert. Budapest, 2007. (Mednyánszky László életrajza Hajagos József, Gruber Fülöpé Hermann Róbert tollából (164–168. és 157–163.)

Térképek

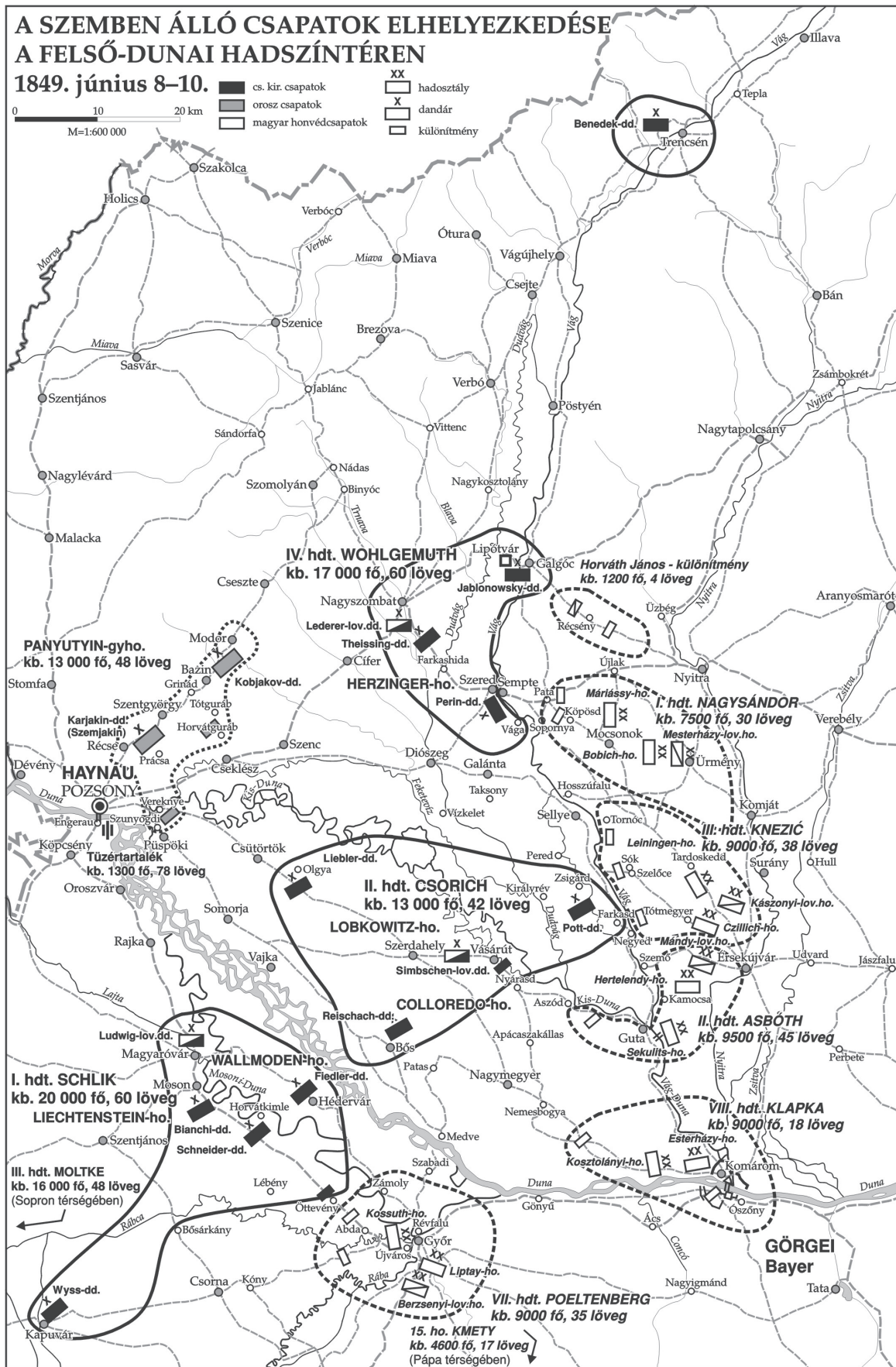

1. A Panyutyin altábornagy parancsnoksága alá rendelt hadosztály útja Krakkóból Ungarisch Hradischig vasúton, onnan tovább gyalogmenethen Pozsonyig, 1849. május 10 – június 4.

2. A Panyutyn-hadosztály csapatainak elhelyezkedése, 1849. június 8-10.

3. A szemben álló csapatok elhelyezkedése a felső-dunai hadszíntéren, 1849. június 8–10.

Mellékletek

F. Sz. Panyutyin altábornagy (F. V. Timm litográfiája, Russzkij Hudozsesztvennij Lisztok, 1851. 33. sz.)

Во всемо стпмствѣи шїи Го сударь. —

Околивши предидущее писаніе съ приложеніи
 ями. — Я получилъ отъ Ген. Берга и черезъ Франца
 Кисога денежныя карты Шварцбурген, въ которыхъ
 объявлено скорей помощи по немецкой дорогѣ конь
 $\frac{20}{m}$ коровъ. — Вотъ еще 3 дни, что я никакъ не
 въ еяномъ неспокойнѣ положеніи въ которыхъ
 только можетъ быть коровъ скарлатинной /вощи/
 доверенностию. — Австрійская Имперія должна
 къ паденію еѣи въ ка суденъ вѣднѣ. — Что
 Ваше Величество и прочее желаю предъ мнѣ

Синица

№12

I. F. Paszkevics tábornagy 1849. május 7-én Varsóból I. Miklóshoz intézett levele
 a Panyutyin-hadosztály elindításáról (RGVIA) (1. oldal)

изъ Сумска къ Г. Ринкеру. — Ваше Величество
хотите изъ спасти. — Умно и стужа от-
правитъ одну пехоту Dubuissie въ вѣ армію ея-
по теребноу дорозѣ, до самой вѣтки и отътуда
къ Арміи вѣдела; — етъ ето надпревание и не
спасетъ вѣтки; но покрайней мѣрѣ все возмѣ-
ное бѣго здѣлаю; — Но вѣрнее бѣго можеть
это по вѣлеіе Ватлика войско отъ вратитъ
разрушениа вѣей Австрійской Моіархіи; —
Полкъ этотъ ещѣекомъ великъ, что бы иеуно-
требитъ всего возмѣнннго для достигаіиіа
въ цѣли. — етъ вѣрнее бѣго окоу да-
варѣ. —

I. F. Paszkevicz tábornagy 1849. május 7-én Varsóból I. Miklóshoz intézett levele
a Panyutyin-hadosztály elindításáról (RGVIA) (2. oldal)

всегда у него и так возвращаются. — Не одно из
 обстоятельств заставило меня так думать
 быть: королевское возмущение и некакие-
 то Саксонии; Король хотел удержать
 арестовать его: — из этого видно что
 во всей Германии готовятся бунты. —
 в средоточии нашей армии никогда не была
 так пусто. — Все указывает нам на
 повелено. — Тем: Берх и поручить пригласить
 войска в восточные части. — Значит
 быть спокойно и смело помысли. —

I. F. Paszkevics tábornagy 1849. május 7-én Varsóból I. Miklóshoz intézett levele a Panyutyin-hadosztály elindításáról (RGVIA) (3. oldal)

Съ зыбогъи мнѣ Суроубеніе и съ тѣмъ-сою
преданіе мнѣ Ш, ае нѣ Суров. —

Ваше Императорскаго Величества

Вселицотыишаго Государя. —

Верноподданой. —

1849 года. —

25 апрѣля

7 Маія. —

Г. Баринька.

Кубръ Вафмабалий Губернаторъ Николаевъ Дубовый

I. F. Paszkevicz tábornagy 1849. május 7-én Varsóból I. Miklóshoz intézett levele
a Panyutyin-hadosztály elindításáról (RGVIA) (4. oldal)

**Császári és orosz gyalogosok barátkoznak Pozsony környékén
(V. Odescalchi rajza, Hermann Róbert gyűjteményéből)**

**Haynau cs. kir. táborszernagy és Paszkevics orosz tábornagy
(J. R. Freysauf litográfiája, Hermann Róbert gyűjteményéből)**